

ISSN: 1307 - 5063

e-ISSN 2667-4955

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

BEYKENT UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume: 12 Sayı/Number: 1 Yıl/Year: 2019 Bahar/Spring

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ

BEYKENT UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sertifika No:
11374

Beykent Üniversitesi Yayınları, No130

İMTİYAZ SAHİBİ

Prof.Dr. Murat FERMAN
Beykent Üniversitesi Adına

Editörler ve Kurullar

Editör

Dr. Öğr. Üyesi, Vedat AKMAN, Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gülay SELVİ HANIŞOĞLU, Beykent Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Mert GÜL, Beykent Üniversitesi

Öğr. Gör. İlkay ERARSLAN, Beykent Üniversitesi

Arş.Gör. Tuğba SAĞLAMDEMİR

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Altan AYKUT, Beykent Üniversitesi, FEF, Mütercim Tercümanlık Bölümü

Prof. Dr. Fethi ÇALLIALP, Beykent Üniversitesi, FEF, Matematik-Bilgisayar Bölümü

Prof. Dr. Ebru GÜZELCIK URAL, Doğu Üniversitesi

Prof. DR. Yıldız GÜZEY, Beykent Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü

Prof.Dr. Burak Samih GÜLBOY, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Prof. Dr. Oğuz MAKAL, Beykent Üniversitesi, GSF Sinema-TV bölümü

Prof. Dr. Visam MANSUR, Beykent Üniversitesi, FEF İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü

Prof. Dr. Turgut ÖZKAN, Beykent Üniversitesi, İİBF İşletme bölümü

Prof. Dr. Selahattin SARI, Beykent Üniversitesi, İİBF, İktisat bölümü

Prof. Dr. Ahmet Güner SAYAR, Beykent Üniversitesi, İİBF, İktisat bölümü

Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN, Beykent Üniversitesi, İİBF, İşletme bölümü

Prof. Dr. David ZWEİG, The Hong Kong University of Science and Technology, Çin

Her hakkı saklıdır. Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez yayımlanan, hakemli bir dergidir. Yayın dili Türkçe ve İngilizce dir. Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel düşünceleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Dergisi'nin veya Beykent Üniversitesi'nin görüşlerini ifade etmez. Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makaleler iade edilmez.

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN HAKEMLERMİZ

Prof. Dr. Oğuz Makal, Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Cemal Yükselen, Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Erdoğan Taşkın, Beykent Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan Çebi, Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Cevdet Kızıl, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Erkut Altındağ, Beykent Üniversitesi

Doç. Dr. Bengisu Bayrak, Nişantaşı Üniversitesi

Doç. Dr. Aytül Papila, Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Pelin Kilimci

Dr. Öğr. Üyesi, Ayfer Ustabaş, Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Burak Karaaslan, Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Bağcı, Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Kemal Kağan Turan, Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi, Meltem Kayhan, Beykent Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

GOGOL' UN "BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ" ADLI OYUNUNDAKİ POPRIŞÇİN KARAKTERİNİN KATMANLARI DIMENŞİONS OF THE CHARACTER "POPRISHCHIN" IN "THE DIARY OF A MADMAN" WRITTEN BY GOGOL Orkun ÖNGEN	6 - 19
MUHASEBE, FİNANS VE PAZARLAMA PERSPEKTİFİNDEN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PAZARLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ THE EVALUATION OF MARKETED CREDITS IN TURKISH BANKING SECTOR FROM THE PERSPECTIVE OF ACCOUNTING, FINANCE AND MARKETING Cevdet KIZIL & Vedat AKMAN & Pelin KALE	20 - 35
İŞ HUKUKUNDA DELİL TESPİTİ YOLUYLA TANIK DİNLETİLMESİ CALLING WITNESSES THROUGH PERPETUATION OF EVIDENCE IN LABOR LAW Nevzer Sebla DEMİRTAŞ	36 - 45
DENETÇİLERİN İLETİŞİM BİÇİMLERİ VE İÇ DENETÇİLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA THE COMMUNICATION STYLES OF AUDITORS AND A QUALITATIVE RESEARCH ON INTERNAL AUDITORS ABSTRACT Tutku ÜSTÜN	46 - 57
ADLİ MUHASEBE VE ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ A GENERAL OUTLOOK TO FORENSIC ACCOUNTING AND TO THE PROFESSION OF FORENSIC ACCOUNTANCY Cevdet KIZIL & Vedat AKMAN & Burak YILMAZ	58 - 73
İNŞAAT SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ALGILARININ İNCELENMESİ INVESTIGATION OF JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL SILENCE PERCEPTIONS OF CONSTRUCTION SECTOR EMPLOYEES Arife Aygöl ÖZÜPEK	74 - 86
PEYZAJ FOTOĞRAFÇILIĞINDA 'GENIUS LOCI' KAVRAMI THE CONCEPT OF 'GENIUS LOCI' IN LANDSCAPE PHOTOGRAPHY Çeyiz MAKAL	87 - 98
BALIKESİR İLİ GÖNEN İLÇESİ EKONOMİK DEĞERLERİNİN ANALİZİ ANALYSIS OF ECONOMIC CAPACITY OF GÖNEN (BALIKESİR) Gülşay Selvi HANIŞOĞLU	100 - 116

GOGOL' UN “BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ” ADLI OYUNUNDAKİ POPRİŞÇİN KARAKTERİNİN KATMANLARI *

DIMENSIONS OF THE CHARACTER “POPRISHCHIN” IN “THE DIARY OF A MADMAN” WRITTEN BY GOGOL

Orkun ÖNGEN**

ÖZ

Bu makalede, Nikolay Vasilyeviç Gogol' ün “Bir Delinin Hatıra Defteri” adlı oyununda bulunan Aksentiv İvanov Poprişçin karakteri ele alınmıştır. Bir oyuncunun sahnede uygulayacağı oyunculuk metoduna teorik bağlamda yardımcı bir rehber olarak hazırlanan bu çalışma, seçilmiş olan oyun metnindeki Poprişçin karakterine dair üç farklı araştırmacının değerlendirmeleri doğrultusunda yapılmış bir karakter analizidir. Karakterle ilgili yapılan değerlendirme ve tespitler ilgili alt başlıklar altında tanımlanarak sonuç bölümünde kalitatif bir değerlendirme yöntemi ile incelenecektir. İnceleme sonucunda ulaşılan tespitler oyunu performe edecek oyunculara kendi ön hazırlık süreçlerine dair karakterle ilgili temel bilgileri verirken, aynı zamanda farklı bakış açıları çerçevesinde karakteri daha derinlemesine kavramalarına olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gogol, Poprişçin, Oyuncu Dramaturgisi

ABSTRACT

In this article, dimensions of the character Aksentiv Ivanov Poprishchin written by Nikolai Vasilyevich Gogol's in the play “The Diary of a Madman “ is studied. This study, which was prepared as a theoretically supporting guide to the acting method that a player would perform on stage, is a character analysis made in the direction of the evaluations of three different researchers about the Poprishchin character in the selected text. Evaluations and deductions made about the character will be described under the relevant headings and will be examined through a qualitative evaluation method in the conclusion section. As a result, the evaluations made allow the actor and actress to understand the character in the framework of different aspects while extracting fundamental information about the character in the preliminary work process.

Keywords: Gogol, Poprishchin, Dramaturgy of Acting

*Makale Gönderim tarihi: 14.11.2018; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**Ordu Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Tiyatro Bölümü, Öğretim Görevlisi orkunongen@msn.com

Bu makale yazarın Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Televizyon Ana Bilim Dalı, İleri Oyunculuk Alanı'nda yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez'inden yararlanılarak oluşturulmuştur.

GİRİŞ

1809-1852 yılları arasında yaşamış olan Nikolay Vasiliyeviç Gogol şüphesiz Rus edebiyatında ardılı olarak gelmiş başta Dostoyevski, Tolstoy, Çehov ve Gorki olmak üzere bir çok yazara ilham kaynağı olmuştur. Öykülerinde ve oyunlarında, içinde bulunduğu Rus toplumunun yapısını yansıtırken, bir yandan da bu yapıyı ağır bir şekilde eleştirmiştir. Sanatın asllolan görevinin insanları buldukları uyşuk durumdan kurtarmak olduğunu savunmuş, bu sebeple de düşünsel açıdan derinliği olan eserler bırakmaya çalışmıştır. Eski feodal düzenden sanayi devrimine geçiş dönemi içerisinde yaşamış olan Gogol; toplumun bu geçiş dönemi içerisindeki çalkantılı yapısını bütün gerçekliği ve çarpıklığı ile gözler önüne serer. Toplumun feodal bağlarından gelen ve zihninin derinlerinde yatan uyşukluk, tembellik ve adam kayırma gibi gelenekçi tutumların, sanayi devrimine birlikte gelen para ve mevki kazanma hırsına, sınıf atlama mücadelesine dönüşümünü gerçekçi bir dille ele alır. Fakat Gogol, her ne kadar bulunduğu dönemin gerçekçilik akımı içinde yer alsada onu salt gerçekçilik akımıyla birebir özdeşleştirmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü Gogol'un bu gerçekçi dili eserlerinde yer yer absürde varan, yer yer de psiko-romantik bir usluba doğru kayar. Bu yüzden Gogol'ü değerlendirirken tek bir bakış açısı doğrultusunda ele almak, bu yazarın metinlerindeki katmanlı yapının çoğu zaman doğru olarak anlaşılmasına neden olur. Gogol; Rus toplumunun değişik yanlarını hicveden karakterler yaratırken, kendinden önce gelen geleneksel edebi arketipleri başarılı bir şekilde bir araya getirmiş ve böylece kendi özgün sanat uslubunu yaratabilmiştir.

Bu çalışmada, Gogol'un kendine has uslubu farklı araştırmacıların gözünden yapılan değerlendirmelerle "Bir Delinin Hatıra Defteri" adlı kısa öyküsünün tiyatro uyarlaması ele alınacaktır. Gogol'un yarattığı Poprişçin karakterinin katmanları, oyunun konusuyla ilişkili başlıklar altında ele alınarak incelenecektir. Elde edilecek veriler, bu rolü oynayacak oyunculara gerekli ön hazırlık bilgilerini sunarken, çoğu kez kendi başlarına göz ardı etmeden yapmaları gereken oyuncu dramaturjisine bir katkı sunacaktır. Bu sayede oyuncunun rolünü doğru bir şekilde yorumlayabilmesi için gereken ön hazırlık sürecinin sadece yetenek ve kuru kuruya

çalışılan bir oyunculuk biçimine bağlı olmadığı, elde edilen düşünsel tespitler doğrultusunda yorumlanarak sonuçlandırılacaktır.

1.1. Araştırmannın Amacı

Araştırmannın amacı; Gogol'un Bir Delinin Hatıra Defteri adlı oyunundaki Aksentiv Ivanov Poprişçin karakterini bu karakter üzerinde değerlendirmelerde bulunmuş Gustafson, Gregg ve Altschuler isimli araştırmacıların makaleleri doğrultusunda inceleyerek Poprişçin karakteri hakkında tespitlerde bulunmaktır. Bu tespitlerde amaçlanan bir oyuncunun Poprişçin karakterini oynamadan önce kendisine yardımcı olacak ön hazırlığa düşünsel açıdan katkı sunmaktır. Böylece oyuncu rolünü iyi ve kötü gibi nitel kavramlardan ziyade, doğru ve yanlış gibi nicel kavramlar çerçevesinde değerlendirerek, rolünün ıcrasını doğru bir yaklaşım içerisinde gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmannın Önemi

Dramaturji kavramı tiyatrodada düşünselliği içerisinde barındırır. Düşünsellik ve araştırmadan yoksun yapılan her tiyatro temsili ve yorumu şüphesiz anlatmak istediği sanatsal ve düşünsel ifadeyi doğru olarak anlatamayacaktır. Oyuncular bir metni çalışırken genelde karakterin ne hissettiği üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu nedenle, karakteri o duygusal duruma getiren düşünsel ve toplumsal durumları -çevresel koşullar, toplumsal yapı, karakterin üretim ilişkilerindeki yeri vb.- görmezden gelirler. Böylece oyuncu metnin duygusunu salt olarak yansıtırken düşünsel yanını es geçer. Bu durum, oyuncunun sahnede canlandırdığı karakterin tek boyutlu ve tek katmanlı olmasına sebep olur. Nasıl ki müzikte akorlar bir çok notanın üst üste gelerek bir uyum halinde katmanlı bir şekilde tnlamasından oluşuyorsa, tıpkı tiyatrodada da durum buna benzerdir. Sırf duygu yönünden ele alınan bir oyunculuk biçimi müzikteki tek bir notanın akor oluşturmadan tek başına boşlukta tnlamasına benzer. Bir çok sesin armonik açıdan uyumunun getirdiği derinlik, müzikte çok sesliliği ve armonik derinliği beraberinde getirir. Bu çok sesliliğin tiyatrodaki karşılığı ise bir rolün bir çok katmandan oluştuğunu bilerek, o rolün oyuncu tarafından yorumu yapılırken bu katmanlı yapının farklı bakış açıları doğrultusunda incelenerek ele alınması ile mümkündür.

Bu da oyuncunun kendi araştırmaları çerçevesinde yaptığı ön dramaturji çalışmasına bağlıdır. Oyuncunun kendi araştırma imkanlarıyla yaptığı bu ön hazırlık çalışmasına oyuncu dramaturjisi demek yanlış olmaz. Bu değerlendirmeler doğrultusunda bu çalışmanın önemi, oyuncunun Poprişçin karakterini yorumlamadan önce karakterle ilgili yabancı kaynaklar çerçevesinde ele alınmış bilgi ve görüşleri bir araya getirmesidir. Böylece oyunu icra edecek oyunculara karakter hakkında bir yol haritası sunarak, bu çalışmanın onlara bir nevi rehber niteliği taşıması hedeflenmektedir.

2. Yöntem

Bu makalede, Aksentiv İvanov Poprişçin karakteri üç farklı araştırmacının -Gustafson, Gregg, Altschuler- tespitleri doğrultusunda karakterin dile getirdiği repliklerin düşünel açıdan ele alınarak metnin anlatısı doğrultusunda incelenmesi üzerine kuruludur. İlgili bölüm ve alt başlıklarda Poprişçin karakterinin nitelikleri üzerinde yapılacak betimleyici tespitler kalitatif bir yöntem doğrultusunda çözümlenerek, sonuç bölümünde bir değerlendirme mahiyetinde tamamlanacaktır.

3. Tanımlar

3.1. Oyunun Yapı Özellikleri

Bir Delinin Hatıra Defteri, Gogol tarafından hikâye biçiminde yazılmış olmasına karşın, Sylvie Luneau – Roger Coggio tarafından sahneye uyarlanmıştır (Gogol, 2002, s. 19). Hikâye günlük biçiminde birinci kişi ağzından yazılmıştır. Bu sebeple Gogol, kahramanın yaşadığı duyguları kahramanın ağzından okuyucuya yansıtma fırsatı bulmuştur. Kısa hikâyeden bir tiyatro oyununa uyarlanan bu metinde, günlük biçiminde birinci kişi ağzından olayların anlatımı aynı şekilde korunarak tiyatro mecrası içine dâhil edilmiştir. Sahip olduğu normal yaşamdan yavaş yavaş sıyrılarak akli dengesini kaybeden kalem memuru Poprişçin' in hastalanmış bilincinden kaynaklanan mantık dışı ve absürt cümlelerle akıl hastanesinde geçirdiği trajik yaşamı, komedinin kaynaklarından biri olan traği-komedyayı kullanarak traği-komedi adı verilen türün bir örneğini oluşturur. Bu hikâyede Gogol, Poprişçin' in ağzından Petersburg' da yaşayan çeşitli devlet dairelerinde çalışan memurları hicvetmektedir.

3.2. Oyunun Konusu

Bir Delinin Hatıra Defteri Gogol' ün en güzel kısa

hikâyelerinden birisi olarak nitelendirilir. Hikâye, Çar Nikolay' ın baskıcı devrinde yaşamış küçük bir devlet memurunun hayatı üzerine merkezlenir. Günlük formatında yazılan hikâye, başkahraman Poprişçin' in deliliğe doğru gidişini anlatır. Yaşadığı sıkıcı ve tekdüze hayata bir de müdürünün kızına duyduğu aşk eklenince, içinde bulunduğu girdap iyice büyür. Aksentiv İvanoviç Poprişçin' in baskıcı sisteme boyun eğmeme çabaları ve yaşadığı psikolojik gel-gitler kendisini İspanya Kralı sanmasına kadar devam eder ve akıl hastanesine kapatılmasıyla son bulur. Bu nedenle, Bir Delinin Hatıra Defteri, en eski ve en kapsamlı şizofreni tanımı içeren hikâyelerden biri olarak kabul edilir (Kara, 2013, s. 9).

3.3. Poprişçin Karakterinin Katmanları

Poprişçin karakterinin katmanlarından bahsetmeden önce Poprişçin isminin anlamına değinmekte yarar vardır. Gogol' un romanlarında karakter isimleri büyük önem arz eder. Çünkü Gogol' un hikâye ve oyunlarında her karakter -genel olarak- sahip olduğu karakter özelliklerine göre adlandırılır. Ruşçada Poprişçin ismi prysch ve poprişçhe sözcüklerinin birleşimidir (Gregg 1999, s. 439 - 451). İlki; sivilce, çıkıntı anlamına gelirken ikincisi; düzlük, tarla, kurmak, dizmek, derece, -arzulu veya hırslı bir şekilde- emretmek kelimeleri ile aynı anlama gelmektedir. Bu kelimeler içerisinden belirli bir mantık çerçevesinde bir biri ile ilgili olanlar seçildiğinde Poprişçin kelimesinin Türkçe karşılığının arzulu, hırslı, muhteris bir çıkıntı veya fazlalık vb. anlamlara geldiği aşıkârdır. Burada sözcüklerin ikili anlamsal ilişkileri yani dualitık yapıları üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü Poprişçin, bulunduğu toplumda gerçekte sivilce gibi bir çıkıntı ve fazlalıktır. İçi mevki hırısı ve arzusu ile yanıp tutuşan biri aslında tıpkı bir sivilce gibidir ve içi irinle doludur. O halde bu çıkıntının -diğer bir deyişle sivilcenin- patlatılıp içindeki irinin boşaltılması lazımdır. Poprişçin bir çıkıntı olarak kendi çevresindeki dünyayı ve bulunduğu konumu eleştirirken, aynı zamanda bulunduğu toplum içinde var olmaması gereken, dışlanıp toplumdan atılması gereken bir meczuptur. Karakterin hem isminde, hem de

kendi doğasında bulunan bu birbiri içinde becayış ederek karışan, birbirini tamamlayan ve birbiriyile kontrast yaratan anlamsal ikilikler; karakterin normalden-deliliğe, gerçekten-hayal âlemine geçtiği ikilikler ile izdüşümseldir. İkiliklerin sürekli birbiri içine geçişi ve dönüşümü, anlamsal açıdan birbirleriyle olan bu becayışsel durumu, aslında karakterin ismi ile sahip olduğu varoluşsal konumun ne kadar ilişkilili olduğunu gözler önüne sermektedir.

Poprişçin için yazı yazmak, bakanlıkta yaptığı işten ve sahip olduğu deli düşünceleri kâğıda dökmesinden çok daha fazla şeyi ifade eder. Çünkü düzgün ve kurallı yazı yazma becerisi belirli bir sosyal sınıfa ait olmanın belirleyici bir özelliğidir. Bu bağlamda, Poprişçin'i değerlendirirken öncelikle bulunduğu toplumsal sınıf içerisinde ele almak gerekir. Poprişçin oyunda sıradan bir kalem memurudur. Bir kalem memurunun bulunduğu sınıfı tanımlamak gerekirse, bu sınıfın bir petit e bourgeoisie¹ olduğu rahatlıkla söylenebilir. Oyunun başından sonuna kadar sahip olduğu söylem, bulunduğu memur sınıfını başka memurlarla kıyaslayarak aşağılayıcı ve eleştirel bir üslup içerir: "Ama eğer belediyede ya da defterdarlıkta çalışıyorsanız o zaman başka. Orada ki memurların yeri öyle bizimkiler kadar rahat değil. Köşelere sıkışıp yazı yazanlar bile var. Suratlarına bakınca insanın tüküresi gelir, ama gelin bir de oturdukları evleri görün (...) Biz memurlarda az malın gözü değildir çapkınlıkta subaylara bile şapka çıkarırız (Gogol, 2001, s. 166- 167)." Bu üslup kuşkusuz, Poprişçin'in dâhil olduğu petit e bourgeoisie sınıfının klasik bir yapısal özelliği olan bir üst sınıfa -yani burjuvaziye- atlama isteği ve arzusu ile ilişkilidir. Bu nedenle kendini sürekli kendinden aşağı ve yukarı olan sınıflarla karşılaştırma ihtiyacı duyar: "Şu uşak takımına bir türlü dayanamıyorum doğrusu. Bütün gün işleri güçleri antrede yan gelip yatmaktır. Ama ekselanslarının yanına girip çıkanlara zahmet edip de bir selam dahi vermezler. Bunlardan biri geçenlerde, böylece kaykılmış otururken, duruşunu hiç bozmadan bana sigara ikram etmeye kalktı. Salak! Hayır, sen karşındakinin kim olduğunu biliyor musun? Soylu bir memurum ben. Soyu sopu köklü asil bir insan." (Gogol, 2001, s. 172-173)." İşte bu karşılaştırmalardan ötürü, düzgün yazma becerisi Poprişçin için bir üst sosyal sınıfa ait olmanın belirleyici bir özelliği olduğundan, bu sosyal sınıfa umutsuzca ait olmak ister. Şube

Müdürü'nün kendisine yönelik olan tavrına karşı sürekli tetikte ve bir nefret söylemi içerisinde. "Adım gibi biliyorum müdürüm olacak herif yine surat asacak. Ne zamandan beri bana söylediği hep şu: 'Ne bu canım başlıklar küçük harfle! Yazılarda ne sayı var ne tarih! Hangi evrak hangi dosyada bilmek anlamak mümkün değil!' Aşağılık herif! Beni kıskanıyor tabii (Gogol, 2001, s. 165)." Böylece kendisinden üstün olan şube müdürünün sınıfında bulunmak isteyen Poprişçin, bir yandan şube müdürünü eleştirip aşağılarken öte yandan onun açıklarını kollamaktadır. "Bizim şube müdürü bile yazılarında ünlem işaretine yer vermez ama kendisine sorsanız, sözde, bir yerlerde üniversite falan bitirmiştir (Gogol, 2001, s. 181)."

Fakat yazı yazma becerisi bir elit sınıfın özelliği olmaktan ziyade köpeklerinde yapabildiği bir beceri haline dönüştüğünde Poprişçin ilk bocalamasını yaşar. Konuşan köpeklerden ziyade yazan köpekler onu çok şaşırtır. Çünkü yazmak eylemi onun dünyasında, özellikle elit sınıfın sahip olabileceği bir bölgeye el uzatmaktır. Poprişçin' in kendi kafasında kurduğu değer yargılarına göre sadece asil insanlar düzgün yazabilir. Bu sebeple Meci' nin yazımını ve noktalamasını hatasız bulması bir anda kafasına yerleşmiş olan sadece asil insanlar düzgün ve kurallı yazabilir iddiasını çürütür: "Mektup çok doğru yazılmış, hiç bir yazım yanlışı yok. Hatta ünlem işareti bile, olması gerektiği yerde. (Gogol, 2001, s. 181)." Poprişçin için kalem iki uçlu bir silahtır, zengin ve güçlünün yüksekliğini oranlar, aşağı tabakayı da olmaları gereken yerde tutar. Fakat köpeklerin yazı yazabilmesi durumu sahip olduğu reel evrende her şeyin mümkün olabileceği yanılgısına kendisini kaptırmasının ilk olanacağını sağlar. Bu mantık çerçevesinde eğer köpekler yazı yazabiliyorsa, o da bir şekilde soylu ve üst düzey bir memur olabilecektir.

Köpeklerin konuşması ve birbirine yazdığı mektuplar oyunun ateşleyici gücünü oluştururken; köpeklerin insana özgü niteliklere vakıf olması, Poprişçin'de başlayan delüzyonların bir ön belirtisi niteliğindedir. Zaten Poprişçin; bu noktadan başlayarak bütün bir oyun boyunca, gittikçe yükselen bir akli dengesizlikle karşı karşıya kalır. Akli dengesizliğinin derecesi günden güne hiç durmadan yükselir. Kafasında kurduğu köpekler ve Sofi ile ilgili hayalleri, bir süre sonra

¹Küçük Burjuva

gerçeklikle bağıni kopartıp zaman mefhumunu yitirmesine neden olur ve böylece günceye günleri şu şekilde yazar: “Yıl 3000 Nisan’ın 43’ü (Gogol, 2001, s. 191)”. Gittikçe kafasında takıntı haline getirdiği derece, pozisyon, haysiyet vb. dünyevi değerler arasına kendini, yine kendi aklı vasıtasıyla sıkıştırır. Çünkü bu değerler; kimsesiz, zavallı, sürekli sınıf atlama gayesi peşinde koşan bir küçük burjuvanın sahip olmadığı şeylerdir.

Poprişçin’ in oyun boyunca sahip olduğu kendinden düşük olanlara karşı aşağılayıcı tavrı, aynı zamanda kendini fark etme ve kendini sınıfsal hiyerarşi içinde konumlandırma çabasının bir sonucudur. Bu durum, sınıfsal saplantılarının bir nevi dışa yansımaya niteliğindedir ve tek başına bir delilik belirtisi olmamakla birlikte deliliğe doğru giden yolda karakteri güdümlenmiş başlıca unsurlardan biridir. Bu sınıfsal takıntılarla birlikte aşağılık kompleksine tutulmuş bir insan için, deliliğin baş gösteren ilk belirtileri olan köpeklerin kendi aralarında konuşması durumu ile başa çıkması olanaklı değildir. Toplumun kendi yapısından kaynaklanan bu sınıf farkını ortadan kaldıramadığı noktada gerçeklik ile olan bağıni yitirir. Var olan gerçeklikten koparak kendini deliliğe doğru güdümler. Aslında bu durumu Poprişçin, Gregg’in de ifadesiyle kendi elleriyle kendine yapmaktadır: “Acı çeken Poprişçin kendi algısını yükselterek kışkırdığı yüksek makama kendini bir şekilde dâhil edebilir, ta ki bu gerçekliğin dikeylerini söktüp megalomani formunu almaya kadar. Poprişçin’ in yaşadığı bu durum zaten başlı başına bir deliliktir ve bu delilik de Poprişçin’ in biraz da kendi isteğiyle başına gelen bir şeydir (Gregg, 1999, s. 439 - 451).”

Poprişçin’in kendi elleriyle kendini kandırma hali kendi içerisinde var olan mikro kozmosa sıkışmasına neden olur. ‘Bende bir general olmak isterdim’ ile başladığı cümleyi ‘Ne malum benimde bir kont ya da general olmadığım’ diye sonlandırır (Gogol, 2001, s. 188 - 189). Böylece Poprişçin’in sahip olduğu bu mütevazı kendini kandırma hali, zamanla kendini İspanya kralı olduğu yanılsamasına kadar götürür. Hatta durumu meşrulaştırarak daha evvelden kendisini basit bir kalem memuru sanmasının nedenini; beynin doğal halindeki boşluğundan yani Poprişçin’ in de değiştiyle, kafanın içinin beynisiz bir boşluk olması ile açıklar. Bu sebeple de beynin Hazar Deniz’ i tarafından esen bir rüzgârdan geldiğini ileri sürer: “Herkes beynin

kafatasının içinde olduğunu sanıyor oysa işin aslı başka! Beyin bir rüzgâr tarafından getiriliyor, Hazar Deniz’ i tarafından esen bir rüzgâr (Gogol, 1966, s. 18).” Poprişçin; Hazar denizinden esen rüzgârdan ilham alarak, beynini kendisinin ulaşmak istediği makama göre yönlendirir ve konumlar. Böylece beyni, kendisinin gerçekte sahip olmadığı yüksek makamının farkına varır. Kendi kafasında yarattığı -bir nevi mikro kozmosu olan- krallığında bulunduğu yüksek makamını fark eden Poprişçin, ilk olarak âşık olduğu müdürün kızı Sofi’ye adım atar. Fakat amacına ulaşamaz. Bunun üzerine kadınlara savaş ilan eder ve kadınların aslında şeytana âşık olduğunu ileri sürer (Gogol, 2002, s. 52). Ve kadının âşık olduğu şeytanı adamın cebinde duran şeytan ile özdeşleştirir. “O kadın, adamın cebinde duran şeytana bakıyor. Bak işte cebinde duruyor şeytan ve ona parmağıyla işaret ediyor! Gel diyor! Ve bu kadın onunla evlenir. Evet, evlenir!” Ki bu şeytanın da aslında para olduğunu açıklar. “Aslında bütün mesele para! Evet, bütün bu vatansızların derdi para ve mevki sahibi olmak.” Sonra da hipotezini daha da genişletir ve erkekleri de içine alan daha büyük bir dünya yaratır, yarattığı dünyadaki değişmez gerçeklik ise herkesi kandıran, mevki sahibi, muhteris ve bütün derdi paradan başka bir şey olmayan vatansızlardır. Çünkü onlar, hem gerçek hayata hem de Poprişçin’ in kendi kurduğu dünyada, yani hem içindeki mikro kozmosa hem de kendisinin dışında bulunan makro kozmosa vardılar. Poprişçin hayal ile gerçeğin ayırımına varamadığı tam bu noktada hezeyana uğrar. Delilik ile normallik arasındaki o ince çizgide geri dönüşü olmayan bir noktaya varır. Aslında Poprişçin’in içine düştüğü bu durum, kötüleşmeye doğru giden megalomani hezeyanın en belirgin özelliğidir (Gregg, 1999, s. 439 - 451).

8. Ferdinand olduğunu keşfettiği andan itibaren, gerçek olan dış dünyayı bir anda kendi kafasının içinde sahip olduğu gerçeklikle bağdaştırmaya başlar. Çünkü hayatına devam edebilmesi için birbirinden ayrılan mikro kozmos ile makro kozmosu birleştirmek zorundadır. Bu durum Poprişçin’de gittikçe yükselen bir istek halini alır. Aslında en başta Kral Ferdinand olmayı ölümüne istemiyordur. Sadece var olduğu sınıfı atlaya kendisine yetecektir. Ama kendi kafasında yarattığı sınıf atlama takıntısı, var olan gerçeklikten kopuşuyla birlikte durdurulamaz bir noktaya varır. Bu nedenle bir anda kendini Kral Ferdinand olarak tanıtır ve bu noktadan sonraki

olaylar bir biri ardına çorap söküğü gibi durdurulamaz bir şekilde devam eder. İlk önce Mavra'nın evden kaçması onda korkunç bir şaşkınlık yaratır, sonrasında akıl hastanesine yatmasıyla, İspanya'ya varma hızı aynı eş zamanda ve aynı anlatım içinde çözümlenir. Böylece Poprişçin karşısına çıkan her durumda, sahip olduğu salt gerçeklik ile kendi kafasında uydurduğu fantezileri bir biri ardına doğrulamaya başlar (Gregg, 1999).

"Ay'ı kurtaralım çünkü dünya ayın üstüne oturacak (Gogol, 2002, s. 57)." derken aslında dünya burada ağır bir tecavüzcüdür, kibar ve kırılğan ay ise mağdurdur tıpkı kendi durumu gibi. Bu yüzden tehlikede olan zavallı uyduyu kurtarmamız gerekir. Ay; masumiyet, saflık, semavi güzellik ve ulaşılamaz fikirleri temsil eder (Gregg 1999, s. 439 - 451). Sahip olduğu bu özellikler nedeniyle de kusurlu olan Dünya'ya göre büyük bir kontrasttır. Bu yüzden Poprişçin, anlaşılabilir bir sebeple dünyada olan bütün aşağılamalardan kaçmaya deli gibi hevesli olduğundan, bu ideal küreyle yani Ay ile kendisini özdeşleştirir. "Ay'ı kurtaralım çünkü dünya ayın üstüne oturacak" demek, Poprişçin için kendi hayatını, yüksek varlığını ve haysiyetini garanti altına almakla eşdeğerdir.

Oyunun son bölümünde, Poprişçin kendinden daha düşük sosyal statüde bulunanlara karşı olan nefretinden yoksun bir vaziyette karşımızda durur. Mahvolmuş ve biçare bir vaziyette ulaştığı bu durumdan kaçmaya son derece isteklidir. Bulunduğu bu son noktada hiçbir uydurma, hırs, öfke gibi benzeri davranışlar görünmez fakat son cümle, Poprişçin'in bir anda tamamıyla geri dönülemez deliliğe doğru geçtiği son noktadır.² Oyunun bir kısır döngü içerisinde başladığı -o sözde- normallik noktasına geri döndüğü düşünülse de gerçekte Poprişçin'in oyuna başladığı nokta ile bitirdiği nokta arasında duygusal olarak hiç bir fark yoktur. Poprişçin'in oyunun başlarında yaşadığı anlık nevrozlar ve öfke nöbetleri oyunun sonunda karakterin ulaşacağı büyük buhranın bir nevi ön belirtileri niteliğindedir. Karakter zaten bulunduğu toplumsal konum ve çevresinde yaşadığı durumlardan ötürü ruhsal bir çöküntü içerisinde. Asıl mesele, bu çöküntünün oyunda ne zaman hezeyana dönüşeceği. Zaten oyunun sonunda Poprişçin'in ulaştığı hezeyandan geri dönüşü bu nedenle mümkün görünmez. Karakterin yaşamış olduğu tüm süreç

bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Bu durum, karakterin ne tür bir deliliğe ulaştığının göstergesidir. "Cezayir beyinin burnunun hemen altında kocaman bir ben varmış!" (Gogol, 1966, s. 25) cümlesi Cezayir Beyi'nin de, Poprişçin'in kendisi gibi kusurlu olduğunun kanıtı niteliğindedir. Çünkü Cezayir Beyi bir soyludur ve ona göre kusursuz olmalıdır ama burnunun altındaki o kocaman ben, onu da Poprişçin'e göre kusurlu yapmaktadır. Bu cümle, oyunda saçma, anlamsız ve Poprişçin'in deliliğinden ileri gelen bir cümle gibi dursa da aslında karakterin nasıl bir mantık dizgesine sahip olduğunu ve onun ulaştığı deliliğin zirvesini gösteren en çarpıcı cümledir. Bu soru cümlesi aynı zamanda Gogol'ün hiciv sanatında sık sık yararlandığı abstrit üslubunun tipik bir göstergesidir. Poprişçin geçirdiği öfke nöbetleri ve nevrozlardan sonra bir anda bu cümleyi normal bir biçimde söylemesi, seyircide bulunan duruma yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir. Çünkü gerçekler, tekrarlandıkça yabancılaşan şeylerdir ve yabancılaşma her insanın hayatta her zaman karşılaşılabileceği bir durumdur. Dramatik yapı içerisinde bu tür bir yabancılaşmanın oyuncu tarafından doğru bir şekilde kullanılması, seyirci üzerinde karakterin yıkımına yönelik etkiyi arttıracaktır.

3.4. Poprişçin'in Tanısı ve Karakterde Yarattığı Durumlar

Poprişçin ruh sağlığı açısından Paranoid bir kişidir. Paranoid kişi, kendi ile kendi dışı nesne ve kavramlar arasındaki ilişkilerin, alışlagelenden farklı ve akla yatmaz bir biçimde yorumlaması olarak nitelendirilebilir. Kişinin gerçek ile olan bağlantısı bozulunca, onlara dayanan davranışlar, tutumlar ve hareketler de doğal olarak bozulmaya başlar. Sıradan bir Çarlık Rusya'sı vatandaşı ile İspanya tahtının boş kalmışlığı arasındaki ilişki ya da yüksek rütbeden bir müdürün kızının sıradan, değersiz bir memur parçasına söylediği önemsiz bir iki cümle; Poprişçin tarafından olağandışı yorumlanınca bunları destekleyecek, doğru ve gerçek kılacak kanıtları beraberinde gerektirir. Duyu yanılmaları, algı yanılmaları (İllüzyonlar, halüsinasyonlar vb.) bu desteği sağlar; köpek, köpekçe ifadesinin dışına çıkar ve sanki bir insanmış gibi konuşur. Herhangi bir nesne olan kâğıtlar, Poprişçin'e göre mektuplara dönüşür; yani Poprişçin değişmekte olan varoluş özelliklerine göre işine gelen durumları seçer ve ona göre davranır (Özek, 2002, s. 11).

²Poprişçin bir yandan geri dönülemez bir deliliğe doğru adım atarken, öte yandan sahip olduğu gerçekliğe karşı kendi içinde yabancılaştığı bir noktada yer alır.

Poprişçin Prodromal³ bir süreç geçirir: Ona göre köpekler insan gibi konuşup, birbirlerine mektup yazıyorlardır. Tüm bu belirtiler gerçekte birer halüsinasyon veya yanılgıdır (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Metnin devamında Poprişçin’ in konuşması gittikçe perişan ve düzensiz bir hal alır, günlüğün en son tarihi bunun sadece bir örneğidir. Poprişçin’de görülen bu paranoid bulgu demetleri -halüsinasyonlar, delüzyonlar ve yanılsamalar vb.-, şizofreniler grubu denen akıl ruh hastalıkları içerisinde yer alır. Kişi yaşadıklarını yanlış yorumlamanın yanı sıra, düşünce kopuklaşır, dağınık ve kişilik yapısındaki yarıklar gitgide artar (Özek, 2002, s. 11). İspanya tahtıyla ilgili problemi gazetede okuduğunda, bunu kişisel olarak algılar. Ki aslında böyle düşünmesi çok saçmadır çünkü kendisi İspanya vatandaşı bile değildir. Bu durum, Poprişçin’ in varoluşu ile ilgili kafasında kurduğu referans fikirlerinin bir işaretidir ve aynı zamanda şizofrenilerde oldukça rastlanan bir türdür (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Paranoyaya benzeyen bu akıl - ruh dengesizliği sendromu genelde Poprişçin’de görünen belirtilere benzer şekilde ortaya çıkar. Poprişçin’de hezeyan⁴ olarak görülen bu durumlar aslında sistemli ve kurguludur. Ayrıca bazı alışıl gelen beyin hastalıklarında, alkol ve başka zehirlerin yol açtığı beyin bozukluklarında da benzer düşünce ve yorum sapmalarına rastlanır. Ama Poprişçin, bir beyin hastalığına ait kesin belirtiler göstermemekle birlikte bunun nedeni olacak alışkanlıkları da yoktur, hatta madde kullanımı ya da bağımlılığıyla ilgili bir kanıt dahi yoktur (Özek, 2002, s. 12). Alkol kullanma durumunu açık bir şekilde “Bir an olsun içkiyi fazla mı kaçırdım diye düşündüm ama içkiyi fazla kaçırarak da öyle âdetim değildir (Gogol, 2002, s. 25).” cümlesi ile dile getirir. İnsanların kırklı yaşları genelde psikotik kriz geçirebilecek bir yaş aralığı değildir (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Bu sebeple Poprişçin, paranoid kişilik yapısı içinde bulunan ve oradan oraya savrulan bir paranoyak olarak tanımlanabilir (Özek, 2002, s. 12).

Poprişçin’ de uykusuzluk, hiperseksüelite, savurganlık, gibi durumlar görülmez, bunlara sebep olacak hastalıklar da yoktur (Majör depresyon, temporal lob epilepsisi, devamlı ilerleyen bipolar bozukluk vb.). Fakat Poprişçin’ in yaşadığı bu duygu seli diğer bir deyişle mâniâ⁵’sı birinin kral olabileceğine dair sürekli yanılsamalar

üretir. Ama sahip olduğu bu durum kendisini manik bir hastada olduğundan çok daha farklı bir şekilde gösterir. Poprişçin kral olduğunda bir kalabalığın içinde olduğunu söyler, fakat bir kralın huzurunda olan kimseye işaret etmez. Gerçekte de manik bir hasta bu durumu Poprişçin gibi kendini inandırmak için kocaman bir söylem olarak kullanır (Altschuler, 2001, ss.1475–1477). Bu nedenle Poprişçin’ de görülen bu hastalık belirtileri Özek’in de deyişle içsel kaynaklıdır. Kesin fiziksel nedenleri ya yoktur ya da belli değildir. Oluşum mekanizmaları bilinse dahi kesin bir yargıda bulunmak imkânsızdır. Bu yüzden Poprişçin’de görülen ruhsal durumlar, Poprişçin’ in yaşadığı durumu betimleyen veriler dahi olsa, gerçekte salt bir neden olarak sunulamazlar (Özek, 2002, s. 12).

Poprişçin İspanya Kral’ ı olduğu varsayımını Nisan’ın kırk üçünden başlayarak oyunun sonuna kadar ısrarlı bir şekilde devam ettirir. Çünkü bireyin gelişme olanaklarını alabildiğine kısıtlandığı hiyerarşik, gelenekçi ve fırsat eşitliğinin düşünülmediği bir toplumda, Poprişçin sahip olduğu yeteneklerin sistem tarafından sınırlanmış olduğunu hisseder. Bu yüzden de “Bu farklılıkların nerden kaynaklandığını anlamak için vaktiyle az çabalamamıştım (Gogol, 2001, s. 189).” der. Çünkü kendisine olan güvenini yitirmiş bir durumdadır. İşe gitmediği o üç hafta boyunca bu hastalıklı durumunu devam ettirir -ki bu durum büyük ihtimalle diğer zamanlarda da devam etmektedir-. Gerçeği değiştirmeye, tek başına toplum düzenini döndürtmeye Poprişçin’ in gücü yetmediği noktada toplumsal koşulların kendi üzerinde yarattığı ruhsal baskıdan kendini kurtaramaz. Bu yüzden kendini İspanya Kralı ilan etmesinden başka çaresi yoktur. Durumu günden güne her bir epizotta daha da kötüleşir. İşe gitmemek gibi sorumsuzca bir davranış sergiler fakat gittiğinde ise son derece kaçıkça davranır: “Beni asıl keyiflendiren, önüme imzalamam için bir takım evraklar sokuşturmaları oldu. . Sanıyorlar ki ben alelade bir masa şefiyim, evrakların dibindeki o küçükük köşeye minicik bir imza atarım. Hayır! Kâğıdın en görünen yerine, hani şu Genel Müdür’ ün imzaladığı yere şöyle kocaman bir imza attım. Kral Sekizinci Ferdinand, diye! (Gogol, 2002, s. 51).” Poprişçin’ de görülen bu durum Altschuler’ in de değerlendirmesinde değindiği üzere aslında mesleki bir disfonksiyondur⁶ (Altschuler, 2001, ss.1475–1477).

³Şizofrenide bir ön belirtir. Görülen hastalığın ortaya çıkmadan önce hastalığın ortaya çıkacağını gösteren bir nevi kuluçka evresi (ön belirtir) olarak da tanımlanabilir.

⁴Belli bir dönem ve toplum içinde gerçekte bağdaşmayan düşünceleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Sanrı ya da delüzyon olarak tanımlanabilir.

⁵Duyuların taşkınlık halini aldığı bir psikiyatrik rahatsızlık. Fazla düşkünlük, merak gibi benzeri belirtiler olarak da tanımlanabilir.

⁶İşlev bozukluğu

Şimdi bu tanı ve belirtilerin Poprişçin’de yarattığı durumlar, Gustafson’ın makalesine paralel doğrultuda bölümlenmiş başlıklar altında incelenecektir.

3.4.1. Ben de Bir Soylu Sayılırm

Bu hikâye öncelikle, güçlü bir bürokrasi sistemindeki katı hiyerarşiden ortaya çıkan aşağılama ve bastırılmışlığın, fakir ve önemsiz bir memuru delirtmesi kadar basit bir hikâye değildir. Poprişçin kendini haklı çıkarmak ve bu dünyadan hıncını almak için günlük tutar. Gustafson makalesinde Poprişçin’ in içinde bulunduğu durumun hikâye ile olan etkileşimini göz önünde tutarak, Gogol’ ün diğer kahramanlarıyla karşılaştırarak şöyle değerlendirir; “Diğer Gogol kahramanlarında olmayan bir şekilde Poprişçin bütün hikâyeyi domine eder. Günlüğün bütün anlamı, yazarının kişiliğiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu hikâye, sosyal ya da ahlaki olmaktan ziyade psikolojiktir. Bu özelliğiyle de Gogol’ ün ortaya koymuş olduğu eserleri arasında bu çalışma hemen tektir (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Hikâye temel olarak iki kısımda incelenir. Delinin kendini Kral 8. Ferdinand ilan etmeden öncesi ve ilan ettikten sonrası. Fakat bu süreç zarfında bu çılgın memurun kişiliğinde çok az bir değişiklik gözlemlenir. Değişen tek şey Poprişçin’in kafasında kurduğu gerçek üstü dünya ile yaşadığı salt gerçekler arasında olan ayrımdır. Poprişçin’ in yarattığı bu gerçek üstü dünyayı, Gustafson şöyle tanımlar; “Poprişçin kızgındır. Dünyanın ona yanlış yaptığını düşünür. Her şey ona karşı, her şey onu aşağılamak ve yaralamak için vardır. Kendini mağdur olarak görür ve insanlıktan nasibini almamış olan bu dünyanın işkencelerini çeker. Ofisindeki şube müdürü onu taciz edip rahatsız etmekten başka hiçbir şey yapmaz. Bu deli herkesi; ister alt sınıf olsun ister üst sınıf olsun, karşısında bir tehdit olarak görür. Ve bütün bunlara öfkeyle tepki verir (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Karakterimizin oyun boyunca yaşadığı bu durum, genellikle agresif bir saldırı formuna dönüşür. Poprişçin, paranoyanın kısır döngüsü içerisinde. İçinde bulunduğu hezeyanın sebebi ise ona göre başkalarıdır ve bu yüzden Poprişçin’e göre tehdit olmayan yerde bile bir tehdit vardır. Gustafson, Poprişçin’ in yaşadığı bu agresif tavrı şöyle açıklar; “Bütün bu saldırganlığının altında kıskançlık yatar. Otoritenin yaratmış olduğu iktidar durumunu şiddetle arzular. Bütün

bu otorite ihtiyacını da otoriteye karşı duyduğu fantezileriyle karşılar. Kendi asilliği üstünde ısrar eder ve kendini otoritenin parlak figürleriyle bağdaştırır (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Bu nedenlerden ötürü müdürü göre daha önemli ve özel bir konumda olmayı arzu eder, böylece kendi de bir otorite olabilecektir. Var olan sisteme ve otoriteye karşı çıkamaz, çünkü bu sisteme karşı alternatif başka bir sistem bilmez. Kendi yazmış olduğu günlüğünün benmerkezcî dünyasında, fantezilerinde ve gerçek üstü hayallerinde kapana kısılmış durumdadır. Bu kapana kısılmışlığını “Soylu bir memurum ben. Soyu soppü köklü asil bir insan!” (Gogol, 2001, s. 173) cümlesi ile de tekrar etmesi, Poprişçin’ in gerçeklerden uzaklaşmaya başlamasının bir ön habercisi niteliğindedir. Ama sahip olmayı arzuladığı gerçekliğe -diğer bir deyişle statü ve konuma- ulaşamayan birinin yapabileceği en iyi şey hayal kurmaktır. Ve bu hayaller içinde en önemlisi kendi yaşadığı ‘Gazete’ fantezisi. Özellikle hikâyenin ilk kısmında, karakterin yaptığı gönderme ve yorumlar Avrupa’nın yüce kralları ve hükümetleriyle ilişkilidir. Bir yandan gazetede haberleri okurken, bir yandan da aslında kendi yaşamını günün tarihi olayları ile özdeşleştirmektedir. Poprişçin sahip olduğu salt gerçeklikle, ulaşmak istediği gerçekliğin tohumlarını işte bu sahnede atar. Gazetede boş kalan İspanya tahtı haberini okuduktan sonra kısa yoldan istediği mevkiye ulaşmanın yolu, kafasında bir şimşek gibi çakar. Zaten bu sahneden sonra kendisini İspanya kralına dönüştürür. Böylece gazetede politik meseleyi çözerken, kendi kişisel problemini de bir noktada çözmüş olur. Gustafson, Poprişçin’ in kurduğu bu ikili yapıyı yani salt gerçek ile gerçeküstü dünyayı şöyle tanımlar; “Bu politik ve erotik fanteziler, Poprişçin’ in kendi karakterinde sahip olduğu eksiklikleri telafi edici bir özelliğe sahiptir. Bunlar, Poprişçin’ in egosunun tavan yapmasına ve kendisini kanıtlama ihtiyacına neden olur. Kendi varoluşunun tekdüze gerçeklikleri tarafından aşağılanan bu memur, bu salt gerçeklikleri düzeltmek için kendi kafasında yarattığı daha gerçeküstü bir dünyayla birleşmeyi dener. Bütün bu hikâye boyunca, bu iki temel fantezi dünyasında gidip gelir ve gerçeklikten ısrarla uzak durur (Gustafson, 1965, s. 268-280).” Poprişçin’ in maruz olduğu gerçeklik katı bir şekilde hep karşısındadır ve bu hiç bir zaman değişmez. Fakat bu gerçeklik gittikçe Poprişçin’ in kafasında oluşturduğu yapay dünyaya doğru

dönüştür. Bunun en önemli örneği, delinin günlüğüne kopyaladığı ve oradan okumaya başladığı köpeklerin mektuplarıdır. Memur, sürekli kendisine örnek aldığı ve ekselansları diye hitap ettiği müdürünün de aslında Tanrı'nın diğer aşağılık mahlûklarından hiç bir farkı olmadığını anlar. Çünkü Müdür de tıpkı Poprişçin gibi hırslıdır. İşte tam bu noktada Poprişçin'in idealize ettiği o otorite figürü yıkılır. Yüksek mevkilere sahip kişiler için kafasında kurmuş olduğu o erdemli, o ahlâk timsali dünya bir anda ortadan kalkar. Poprişçin için en büyük günah olan hırs, aynı zamanda onun müdürüne karşılık gelen idol imgesini lekeler. Poprişçin de en az genel müdür kadar hırslıdır ve hikâyesinin ikinci kısmında da bu hırsı hem kendine hem de tüm dünyaya mâl olacaktır. Bu yüzden mektupları yok ettiğinde aslında akıl sağlığının da bir kısmını yok eder. Mektuplardan sonra Poprişçin'de aşağılanmışlık duygusu giderek artar. "Dünyadaki bütün güzel şeyler zaten ya bir generalin ya da bir saray subayınıdır. (Gogol, 2001, s. 188)" Poprişçin kendisini dışlayan bu hiyerarşik, sınıfsal dünya tarafından yok sayılmıştır. Çünkü Sofi'yi bir saray subayına kaptırmıştır. Elbette, Poprişçin'in Sofi'ye verebileceği şeyler sınırlıdır; bu duruma karşı çıkması aslında kendinin bir türlü ulaşamadığı noktayı kötülemesinden başka bir şey değildir. Oyunun bu bölümü Poprişçin'in geri dönülemez yıkımının bir başlangıcıdır. Zaten sonrasında da kendi yarattığı dünyada kendini unuttur. Artık Sofi'yi kazanmak için general olmayı istemez, onun için bu saatten sonra asıl mesele ölç almaktır. Kendini ezdiğini düşündüğü insanların üzerinde gücünü ustalıkla kullanmak ister. Öyle bir mevkîye sahip olmalıdır ki gücünü tam anlamıyla kullanabilsin. Yani kurban aslında kurban eden kişi olmayı hedefler (Girard 2003, s.20). Poprişçin'in Sofi'ye karşı olan ilgisi, temelde aşkla ilgili değildir. Poprişçin hayatı boyunca bulunduğu konumdan ve sınıftan ötürü hep ezilmiş ve aşağılanmıştı. Sistemin Poprişçin gibi küçük burjuvalara dayattığı hep daha çok çalışmalısın, daha çok kazanmalısın, daha çok yükselmelisin ama aynı zamanda ahlâklı ve örnek bir birey olmalısın gibi erdemsel dogmalar, karakterin kafasında zamanla kendisinin aşamayacağı devasa sorunlara dönüştür. Çünkü toplumun idealize ettiği bu kavramlar gerçekte kendi yaşadıklarıyla bir türlü örtüşmemektedir. Böylece zaten ruh sağlığı bozulmaya başlamış olan bireyin günden güne delirmesi gayet olağandır. Poprişçin işte böyle bir toplum ve sistemin kurbanıdır. Kurbandır, çünkü yaşadığı

toplumun ona dayattığı dogmalarla, idealize edilen ahlak kavramları arasında çakılıp kalmıştır. Kendi konumunu, sınıfını sürekli değiştirmek ister fakat bulunduğu sistemin yapısı ve işleyiş biçimi buna olanak sağlamaz. Bu yüzden de sınırları görünmez çizgilerle çizilmiş katı bir hiyerarşinin çarklarında kendini ezilmekten kurtaramaz. Kurban edendir, çünkü kendisi de arzuladığı o mevkîye ulaştığında gücünü kullanarak kendisinden aşağı gördüklerini tıpkı ona yapıldığı gibi ezilmekten çekinmeyecektir (Akarsu, 2002, s.8). Başta değinilen Girard'ın sözü, Poprişçin'in yaşadığı bu karşılıklı düalistik durumu tam da açıklar niteliktedir. Gerçekte Poprişçin'in Sofi'ye karşı olan arzusu, içinde yaşadığı konumun getirdiği aşağılanmışlık duygusundan ileri gelir. Bu durum kendini sürekli olarak başkalarına karşı kanıtlama arzusuna neden olur. Bu yüzden, Sofi bir bakıma onun kendisini erkek olarak kanıtlanmasını son şansıdır. Sofi üzerinde kendini kanıtlamadığını anladığı anda libidal yönelişini Sofi üzerinden politik meselelere doğru çevirmeye başlar. İspanya tahtının boş kaldığı haberiyle birlikte Sofi'ye karşı olan ilgisi ve seksüel duygularının yerini artık politik olanlar alır. Birkaç günü yatağında uzanıp İspanya sorununu düşünerek geçirir. Gustafson Poprişçin'in yaşadığı bu durumu şöyle değerlendirir; "Poprişçin, iki farklı imajı bir araya getirir. Varoluşundan ötürü sahip olduğu sosyal imajı ile varoluşuna karşı çıkarak sahip olmayı istediği kendi imajı için endişelidir. Bu yüzden kendini hem dünyadan, hem de kendi varlığından izole edilmiş hissetmektedir. Güç ve aşk arayışları aslında genel ve özel kimlik arayışlarını sembolize eder. Bunları başaramayışının sebebi sosyal statüsü yüzündendir (Gustafson, 1965, s. 268-280)". Poprişçin'in şube müdürü ile olan ilişkisine bakıldığında bu sosyal statü durumu kendini daha çok belli eder. Şube müdürü yedinci dereceden bir devlet memurudur, kendisi ise dokuzuncu dereceden bir devlet memurudur. Bu yüzden de Poprişçin, kendi tanımladığı dünyada varoluş derecesinin çok aşağılarındadır. Gustafson'un da belirttiği üzere "Poprişçin'in bu durumu, insanı bulunduğu mevkîye göre iyi veya kötüye ayırmanın absürt bir göstergesi niteliğindedir. Bu sebeple varoluşun bu sınırlı basamaklarında kendini yükseltmek ister. Ama bu süreçte aşağılanmışlık duygusunun yerini, bu duygu sürecinin sonucunda yarattığı kızgınlık duygusuna bırakır ve amacı artık intikam arayışına dönüştür (Gustafson, 1965, s. 268-280)".

⁷ -ki böyle bir toplum yapısı içerisinde yaşayan bir bireyin ruh sağlığının düzgün olduğunu söylememiz bile başlı başına bir yanılgıdır.

3.4.2. O Kral Benim

Kral olduğunu öğrendiği ilk zamanlar kimliğini gizlemesine rağmen -çünkü üstüne giyecek bir Kral kostümü dahi yoktur-, şimdi ilk görevi İspanya Kralı olarak uygun bir kılıkla başkalaşımın mucizesini tamamlamaktır. Poprişçin, tıpkı diğer Gogol kahramanlarında olduğu gibi giysinin insanı var ettiğine inanır (Gustafson, 1965, s. 268-280). Kendisi artık bir İspanya kralıdır çünkü onun gibi giyinmektedir. Poprişçin' in bulunduğu bu durum hezeyana uğramış istek ve arzularındaki traji-komediyi gösterir. Bu nedenle oyunun ikinci kısmında, deliliğin ona sunduğu bir sürü yeni keşifle karşı karşıya kalır. İlk keşfi, kendisinin yeni kimliğidir. Bir zamanların aşağılanan, ezilen o adi kalem memuru İspanya kralıdır. Artık yepyeni bir dünya ona açılmıştır. Gustafson, Poprişçin' in bu durumunu şöyle açıklar; "Sadece Poprişçin bu yeni kimliğinin farkındadır; ikinci kısımdaki güldürü, delinin sahip olduğu bu mucizevi bilgisinden ve gerçeğin farkında olmamasından kaynaklanır. Poprişçin için artık her şey mükemmeldir, çünkü kendisine yeni bir imaj yaratmıştır (Gustafson, 1965)."

Poprişçin seksüel ilgilerini Sofi'den politik konulara yönelttikten sonra artık Sofi'yi suçlamaz, çünkü kral olduğu için artık her şeyin nedenini bilecek seviyededir. Ona göre bütün bunların nedeni bir meta olan 'para' dır. Kadınlar adamın cebindeki şeytana yani paraya âşiktir. Şeytan parayla bir oyun oynayıp, kadınların gözünü büyüyordur ve bütün bu para babalarının derdi de para ve mevki sahibi olmaktan başka bir şey değildir. Çünkü para her şeyi satın alır. Bir kral olarak bunu fark eden Poprişçin artık her şeyin nedeninin para olduğunu çok iyi bilir, bu nedenden ötürü de buradaki duygusunda oldukça gerçekçi ve samimidir. Böylece oyun Poprişçin'in gerçekler karşısında uğradığı büyük hezeyandan sonra bir sonraki aşamaya doğru evrilir. Geldiği bu aşama Poprişçin' in gerçeklik ile olan bağlarını tamamen kopartmasıdır. Çarpıtılmış tarihli başlıklar, zaman kavramıyla olan ilişkisinin kaybını gösterir. Bu yeni keşif; hem mekân ile olan ilişkisini belirlerken, hem de mekânın Poprişçin özelinde yitiminin bir göstergesidir. Tımarhane aslında İspanya'dır, tabii ki Poprişçin bize asla kendisinin tımarhane olduğunu söylemez; biz bu adamın İspanya' ya gidişini, kafasında kurduğu hayal ürünü bir yolculuk fantezisi olarak yorumlarız. Fakat bilinen tek bir şey var ki, Poprişçin' in

kraliyet sarayında tanımladığı yaşamı aslında tımarhane geçmektedir. Zaten yeni kimliğini keşfettiği andaki kendi ironik sözleri bunu gösterir, "İyi ki beni o zamanlar deli diye tımarhaneye tıkmadılar (Gogol, 2002, s. 49)".

3.4.3. Sen Bir Hiçsin

Oyunun son bölümüne gelindiğinde başbakan Poprişçin'i 8. Ferdinand diye çağırır fakat cevap alamaz. Çünkü bu noktadan sonra o artık kral değildir. Poprişçin' e göre bir kral asla başbakana boyun eğmez ve kralın asla bir kusuru olamaz. Fakat Başbakan'ın Poprişçin'e uyguladığı muamele, akli dengesini yitirmenin sınırında olan Poprişçin'i iyice deliye döndürür. Poprişçin'in hayal dünyasındaki o kusursuz kral imgelemi de artık hasara uğramıştır. Bu noktadan sonra onun için bu dünyada yaşamının bir anlamı yoktur. En sondaki yakarıları, bağırımları, onu asla yargılamayacak tek bir kadına yani annesine yöneliktir. Bu durum Poprişçin'in libidal ilgisinin Oidipal bir biçimde doğduğu o ilk ana diğer bir deyişle annesinin korumasının altında var olduğu zamanlara yöneliktir. Çünkü insanın en temiz ve saf zamanları bebeklik dönemleridir. Oyunun finalinde Poprişçin'in ulaştığı duygusal durum, aslında içinde bulunduğu kısır döngünün bir sonucudur ve bu kısır döngü hiçbir zaman kırılmayacaktır. Çünkü bir sürü kokuşmuşluğun bir arada var olduğu bu sistemde, Poprişçin kaçacak hiçbir yeri kalmadığını fark etmiştir.

Gogol Poprişçin karakterini iki farklı zıt tipi bir araya getirerek oluşturmuştur. "Biri insanoğlunun insanoğluna olan acımasızlığı sebebi ile kızgın ve aşağılanmış acı dolu bir memur, diğeri güç ve mevki hırslını gerçekleştirmek için bir hayal dünyasına sığınan bilinçsiz bir başkaldırcı (Gustafson, 1965, s. 268-280)." Bu iki tip aynı zamanda geleneksel edebi arketiplerdir. Gustafson'a göre bu edebi arketipler, Hakarete Uğramış ve İncinmiş Memur, Gülünc Palavracı veya Kabadayı ve son olarak Hak İddia Eden Kimse'dir. (Gustafson, 1965, s. 268-280)." Gogol bu geleneksel edebi tiplerini harmanlayıp bir araya getirerek Poprişçin'i yaratmıştır. Canavarlaştırılmış, şahsiyetsizleştirilmiş acımasız bir varoluşu olan Poprişçin, hayallerinin farkına varana kadar yaşamından memnundur. Bu hayâlde hep yüksek mevkili biri olma arzusu içindedir. Yaşamın üstünde yaptığı baskı ve süre gelen takıntılı alışkanlıkları kendisini kanıtlama tutkusuydu

sürekli olarak kesintiye uğrar. Poprişçin bu dünyadaki yerini bulup, kendi gerçek kimliğini kurmak ister. Fakat sadece toplumsal sınıflar ve mevkiler tarafından sembolize edilen sınıflı toplumsal yapının farkında değildir. Böyle bir sistem içerisinde yaşıyordur fakat tutumları ve tepkileri gerçek duruma yani bu sisteme uygun değildir. Kendi benmerkezci dünyasında tıklıp kalmış, gerçekte var olmayan bir yerde kimliğini aramaktadır. Bu yüzden de toplumun sahip olduğu o bilinen ahlâka ve etiğe karşı gelemmez. Kimliğini oluşturma çabası oyunun en başından beri süregelir. Önce, bu deli adamın başarısızlığının ve beceriksizliğinin ön belirtisi seksüel olarak vuku bulur. Daha sonra, var olan gerçeklikle kafasında kurduğu gerçeklik arasındaki ayrımı yitirir. Böylece Poprişçin'in günlüğü, kahramanın somut gerçeklik kavramı ile olan ilişkisinin yitimiyle sona erer. Her ne kadar oyunun sonunda zaman mefhumu yavaş yavaş yerine gelmeye başlasa da Poprişçin gerçekte bir boşluk içinde sürüklenip durur ve bu boşlukta ne yazık ki kendi hiçliğinden başka bir şey yoktur.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu tespitler doğrultusunda Poprişçin karakterini değerlendirirken içerisinde bulunduğu toplumdaki sınıfsal konumuna değinmeden yapılacak her türlü sahne yorumu ve performans metnin günümüz koşullarında nereye tekabül ettiğinin anlaşılmasına yol açacaktır. Oyuncu tarafından bu bilgiler göz önünde bulundurulmadan yapılacak her türlü icra, metnin düşünsel katmanlarının seyirciye geçmemesine sebep olurken, izleyicilerin sadece tek boyutlu, sıradan ve alelade bir deli figürü seyretmelerine neden olacaktır. Metni sahneye koyarken karakterin yaşadığı toplum, sınıfsal yapı ve özellikle de üretim ilişkilerini ele almadan yapılacak olan her türlü yorum, oyunun dramatik anlatısının biçimini bozarak, oyunu içinde komik öğeler barındıran sıradan bir farsa ya da vodvile çevirecektir. Bu durum, metnin anlatmak istediği meselenin küçülmesine yol açarak, karakterin metin izleği içinde yaşadığı temel varoluşsal sorunların -ki bu sorunlar her iyi sanatsal metinde yer alan evrensel sorunlardır- boyut kazanamamasına neden olacak, böylece metin sıradan bir komediye dönüşecektir. Bu nedenle bu metnin tek kişi tarafından performe edilebilmesinin zorluklarının başında, oyuncunun bu katmanlı yapıyı iyi analiz edip

kavrayamaması yatar. Özellikle oyundaki günler arasındaki geçişlerde metnin epizodik yapısına dikkat edilip, bu geçişlerin birbiri ile olan nedensel ilişkilerinin doğru olarak belirlenmesi büyük özen gerektirir. Çünkü bu noktada yapılacak en ufak bir yorumlama hatası metnin anlatmak istediği meselenin dışına çıkmasına olanak verecek bir yapıdadır ve başlıca ikinci en zor noktadır.

Poprişçin metinde incelendiği üzere gerçek dünya ile kendi kafasında kurduğu soyut dünyanın karşıt güçlerinin geriliminden doğan bir kaygı hali içerisindedir. Bu kaygı durumu Poprişçin'in şizofreni ile başlayıp hezeyana doğru giden psikolojik sürecinin temelini oluşturan öncül bir olgudur. Bu öncül, Poprişçin'ini deliliğe doğru güdülerken aynı zamanda gerçeklerden koparak kafasında kurduğu soyut dünyaya hapsolmesine neden olur. Eser içerisinde Poprişçin'in bulunduğu sınıfsal konum aynı zamanda onun var olduğu sistem içerisindeki sıkışmışlığı ve çaresizliğini gösterir. En düşük dereceden sıradan bir memur olan Poprişçin, bulunduğu sistemin bürokratik çarkları arasında sıkışmış, başarı ve sınıf atlayabilme kabiliyetinden yoksun acınası bir durumdadır. Kendisinden üst sınıflara karşı geliştirdiği öykünme ve bu öykünmenin bir sonucu olarak karakterinde baş gösteren aşağılık kompleksi zamanla Poprişçin'in kendi iç dünyasına kapanarak içerisinde bulunduğu realiteden onu uzaklaştırır. Gerçeklik bağlamından kopmuş olan Poprişçin, zihninde yarattığı diğer bir ifadeyle idealize ettiği yeni gerçekliğin bir savunucusu ve aktörü haline gelmiştir. Poprişçin'in kendi iç dünyasına kapanarak gerçekleştirdiği bu kopuş aslında kendini dışarıdan gelecek tehdit ve tehlikelere karşı oluşturduğu bir koruma mekanizmasıdır. Bu nedenle Poprişçin'in eser boyunca durumu içinden çıkılamaz bir kısır döngü içerisinde. Çünkü soyluluk veya sahip olunan sistem içerisinde bürokratik yükselme gibi unvan, mevki ve pozisyonlar güç odakları arasındaki çıkar ilişkisinin bir sonucu diğer bir ifadeyle ellerinde bulundukları pastayı bölüşme mücadelesidir. Bu yarışta Poprişçin bir güç odağı olmadığından sürekli olarak bu yarışın dışında kalmakla koşutludur. Çünkü sistem içerisinde var olan mevki ve pozisyonlar çalışarak kazanılan şeyler değildir. Bunlar ya atadan veya soydan kan bağıyla bir sonraki kuşaklara geçer -tıpkı soyluluk gibi- ya da üst düzey bürokratik mevkilerde olduğu gibi toplumun güç odakları

tarafından önceden paylaşılır ya da ilgili kişilere bahşedilir. Sistem içerisinde toplumun en alt kesiminden gelip sifirdan yükselmek isteyen bir birey için aşılması gereken bir sürü engel ve zorluklar barındırır. Hiyerarşiler, önceden güçlüler tarafından gasp edilmiş haklar ve ekonomik imtiyazlar aracılığı ile oluşturulur. Hiyerarşiler, bireyi liyakate göre konumlandırmak için değil alttan gelenlerin üste çıkmasını engellemek üzerine kurulur. Bireyin bulunduğu toplumsal yapı içerisindeki bu varoluşsal çıkışsızlık ve çaresizlik durumu, Poprişçin'i oyunun sonundaki o büyük hezeyana doğru götüren önemli bir diğer paradigmadır. Oyunun ortasında ilk hezeyanını yaşadığı, 'ben de general olmak isterdim...' diye başladığı cümleyi oyunun ilerleyen safhalarında kendini İspanya Kralı olarak ilan etmesiyle sonuçlandırır. Poprişçin karakterinin oyunun bu iki safhası arasındaki dönüşümü; toplumun şartlandırıldığı değer yargıları üzerinde -unvan, para, mevki gibi- bireyin (Poprişçin'in) bunları tek başına aşma gayretinin mümkün olmadığını gösterir. Bu iki safha arasında gösterdiği gayret ve çabanın boşa oluşu, her şeyin bulunulan toplum yapısı tarafından belirlenmiş silsile ve teamüllerden oluşması, Poprişçin'i kendi içerisine kapanarak deliliğe doğru tırmandıran önemli unsurlardır.

Poprişçin oyun boyunca bulunduğu sisteme ve toplumsal değerlere saldırır. Bu saldırı ve eleştiriler karakterin her ne kadar bulunduğu topluma karşı bir başkaldırı niteliğinde olsa da bu başkaldırı bir şeyleri dönüştürücü veya değiştirici bir nitelik taşımaz. Poprişçin toplumun değişmesi gerektiği üzerine bir sonuca varmaz. Tek derdi sürekli olarak kendidir. Şikâyet edip eleştirirken bir an önce sınıf atlayıp kendini kurtarma derdi içindedir tıpkı kendini çevresinde sürekli olarak kıyasladığı diğer karakterlerin de yaptıkları gibi. Böylece Poprişçin'in bulunduğu sınıfsal konumdan kurtuluşu aslında onu içinden çıktığı toplum kesimine karşı yabancılaştırarak tepeden bakmasına yol açacaktır. Ezilmekten ve aşağılanmaktan kurtulduğu anda bu sefer kendisi ezmeye ve aşağılamaya başlayacaktır. Bu nedenle Poprişçin ezilmek ve aşağılanmaktan kurtulmak istemesi aslında toplumdaki sınıfsal eşitsizliğin ortadan kalkmasını veya bu alt sınıflara mensup olanlara eşit haklar, özgürlükler ve imtiyazlar verilmesini amaçlamaz. Çünkü kendi ağızıyla söylediği gibi Poprişçin sınıf atlamayı 'elini uzatıp başkalarının haklarını kapmak için' arzu etmektedir. Diğer bir deyişle ezenler arasında

kendine yer açmak için istemektedir. Bu önermeler doğrultusunda Poprişçin'in Sofi'ye karşı olan aşkı aslında onun sınıf atlama ve ezilenler arasında kendine yer edinme gayretinin bir göstergesi ve basamağıdır. Çünkü bulunduğu toplumsal yapı içerisinde en kolay bu şekilde sınıf atlayabileceğine inanır ve bu şansını sonuna kadar dener. Zaten Sofi'ye karşı olan ilgisini dile getirirken sınıf atlama gairesi ve niyetini de açığa vurur. Bunu yapamayacağını anladığında çılgına döner. Bu sefer seksüel ilgilerini politik konulara doğru yönlendirir ve böylece kendini İspanya Kralı ilan edecek çılgınlık seviyesine taşır. Fakat bu sefer de kafasında idealize ettiği o mükemmel kral ideası ile gerçeklik birbirini tutmaz. Deliler hastanesine kapatıldıktan sonra orada yaşadıkları ile idealize ettiği dünyanın uyuşmazlığı oyun sonunda Poprişçin'in ulaşacağı o son büyük hezeyanın tohumlarını içinde barındırır. Kronolojik olarak ilerleyen gün geçişleri Poprişçin'in deliliği ile birlikte gün başlıklarının kaymasına ve absürt bir şekilde adlandırılmasına -Martalık; ayın 86'sı, geceyle gündüz arası gibi- neden olur. Bu durum Poprişçin'in akli melekeleriyle beraber zaman mefhumunu yitirdiğinin bir göstergesidir. Oyunun sonunda ayın 25'i olduğu bilinir ama aya dair herhangi bir ipucu yoktur. Bu durum yitirmeye başladığı zaman mefhumunun geri gelmeye başladığını gösterirken, ayın olmaması Poprişçin'in akli melekelerinin tam olarak geri gelmediğini gösteren önemli bir ayrıntı ve yazınsal bir metaforudur. Sahnelenmeden önce bu sonuç ve değerlendirmeler doğrultusunda yapılacak çözümler, oyuncunun Poprişçin karakterinin katmanlı yapısını kavramasında eserle ilgili ona yardımcı olacak spesifik değerlendirmelerdir. Metin hakkındaki bu değerlendirmelere ek olarak -Umberto Eco'nun Açık Yapıtı adlı kitabında da belirttiği gibi- farklı yorum ve bakış açılarıyla yaklaşmak mümkündür. Çünkü okur metin diyalektiği doğrultusunda metnin yazınsal yapısının izin verdiği ölçüde farklı anlamsal değerlendirme ve çözümlere ulaşılabilir. Bu bağlamda oyuncu da kendi düşünsel araştırma pratiğini kurarak eser hakkında farklı ve yeni anlamsal değerlendirmelere kuramsal olarak belirlediği bir mesnet çerçevesinde ulaşabilir.

Zehra İpşiroğlu Tiyatroda Düşünsellik adlı kitabında oyuncuların icra ettikleri metinlere düşünsel taraf üzerine çok fazla kafa yormamaları eleştirir ve düşünsellikte yoksun

bir tiyatronun var olamayacağını savunur. Tiyatro'da düşünsellik, metni oynayacak oyuncunun metinde bulunan durum ve konuları doğru bir şekilde belirleyip bunlar arasındaki doğru nedensel ilişkiyi kurması ile mümkündür. Bu nedensel ilişki ise sadece karakterin geçmişine yönelik kuru bir analizden ötesini ifade eder. Karakter her bir cümleyi söylerken, onu güdümlen toplumsal koşullar ve karakterin üretim ilişkileri içerisindeki konumu, karakterin temel davranışlarının nedeninde yatan temel bilgileri bize sunar. Bu da oynanacak metinle ilgili derinlemesine yapılacak dramaturgi çalışması ve analizlerle mümkündür. Bunun günümüzde çoğu oyuncu tarafından atlanmasının nedeni İpşiroğlu'nun da belirttiği üzere tiyatromuzda oyunculuk yeteneğine ve yaratıcılığına sanki düşünme eyleminden bağımsızmış gibi bakılmasından kaynaklanır. O kadar çok oyuncunun iyi ve kötü oynadığı ile ilgili nitel sorularla ilgilenilir ki, oyuncunun doğru mu yoksa yanlış mı oynuyor gibi nicel soruların sorulmamasına neden olur. Böylece oyuncunun oynadığı metin anlamının dışına çıkar. Bu durumu İpşiroğlu şöyle açıklar, "Tiyatromuzda düşünmeyle yaratıcılığın çok sıkı bağlantısı olduğu nedense göz ardı edilir. Oysa düşünebilme yetisinin gelişmiş olması yaratıcılığın ilk adımıdır. Kuşkusuz bu, iyi düşünebilen herkesin yaratıcı olabileceği anlamına gelmez. Çünkü yaratıcılık aklın ötesinde bazı yetileri gerektirir. Ancak düşünme yaratıcılığa değilse bile yaratıcılık düşünmeye bağlıdır; başka bir deyişle düşüncesini bilmeyen yaptığının hesabını veremeyen bir sanatçı olamaz. Yaratıcılığın sürekli olarak düşünsel düzeyde bir etkinlikle beslenmesi gerekir, aksi halde tıkanır kalır. Bizde nice genç yeteneğin kısa süre sonra kendini yinelemeye başlaması, gelişememesi düşünebilme yetisinin gelişmemiş olmasına bağlı (İpşiroğlu,2013,s.24)."

Sonuç olarak, oyuncu sahneye konan bir metni yorumlarken kendini düşünsel anlamda da geliştirmesi gerekmektedir. Bohçasını sadece değişik karakterle değil, aynı zamanda bu karakterlerin düşünsel alt yapıları ve nedenleriyle de doldurmalıdır. Sadece laf olsun diye üstün körtü yapılan araştırmalar oyuncuya bir şey katmayacağı gibi oynayacağı karakteri anlamamasına ve dolayısıyla anlatamamasına neden olacaktır. Bu nedenle; bir metni oynamadan önce metinle ilgili derinlemesine araştırma yaparak, karakterin

davranışsal nedenleri üzerinde düşünsel bir bağlam çerçevesinde doğru bir analiz yapılmalıdır. Bu analizler doğrultusunda, oyuncu içselleştireceği bir oyunculuk biçimi geliştirmelidir. Tiyatroda oyuncuların genel olarak çok sevmediği kuramsal bakış açısı bir metni anlamada amaç değil, araç konumundadır. Bu kuramsal esaslar doğrultusunda yapılacak performanslar tabiatıyla incelikli ve esaslı olacaktır. Aksi takdirde oyuncu tarafından icra edilen karakterler oyuncunun 'ben yaptım oldu' suna bağlı kalacak, metnin konumu ve anlatısı doğru olarak oluşturulamayacaktır. Oyuncunun doğru anlatı biçimini gerçekleştirmesi; sadece salt oyunculuk çalışmalarıyla değil, aynı zamanda yoğun entelektüel birikim ve düşünsel etkinliğin bir sonucudur. Bu çalışma ise bu düşünsel etkinliğin karakter analizi ile ilgili belli bir kısmını ortaya koyan, bu metni oynayacak oyunculara yol gösterici nitelikte hazırlanmış bir yol haritasıdır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, S. G. (2002). Bilinçsiz Bir Başkaldırcı. Bir Delinin Hatıra Defteri içinde (s. 7–8). İstanbul: Mitos Boyut
- Altschuler, E. L. (2001). One of the oldest cases of schizophrenia in Gogol's Diary of a Madman. *BMJ : British Medical Journal*, 323(7327), 1475–1477.
- Eco, U. (2001). Açık Yapıt. P. Savaş (Çev.), İstanbul: Can Yayınları.
- Girard, R. (2003). Şiddet ve Kutsal. N. Alpay (Çev.), Kanat Kitap.
- Gogol, N. (2002). Bir Delinin Hatıra Defteri. Ç. Tunçtan (Çev.), İstanbul: Mitos Boyut.
- Gogol, N. (2001). Burun, Palto, Neva Bulvarı, Delinin Defteri. M. Beyhan (Çev.), 1. Basım. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gogol, N. (1966). Bir Delinin Hatıra Defteri. N. Y. Taluy (Çev.), İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Gregg, R. (1999), *The Slavic and East European Journal*, Gogol's "Diary of a Madman": The Fallible Scribe and the Sinister Bulge. Vol. 43, No.3 Vassar College Autumn, ss. 439 – 451.
- Gustafson, R. F. (1965), *The Slavic and East European Journal*, The Suffering Usurper: Gogol's Diary of a Madman. Vol. 9, No. 3, Yale Universty Autumn, ss. 268 - 280.
- İpşiroğlu, Z. (2013). Dramaturgi Tiyatroda Düşünsellik. İstanbul: İkaros Yayınları
- Kara, F. (Drl.), (2013).Gogol'un Yaşamı ve Bir Deli'nin Hatıra Defteri. Devlet Tiyatroları Bir Delinin Hatıra Defteri Oyun Broşürü içinde (s. 8 – 9). 7. Basım, Kasım.
- Özek, M. (2002). Çıldırılmış Biri Olan Aksentiv İvonoviç Poprişçin'in ya da Nikolay Vasiliyeviç Gogol'un Günlüğü Üsütüne İleri Geri Düşünceler. Bir Delinin Hatıra Defteri içinde (s. 9–14). İstanbul: Mitos Boyut

MUHASEBE, FİNANS VE PAZARLAMA PERSPEKTİFİNDEN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PAZARLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2009 - 2015 DÖNEMİ ANALİZİ) *

THE EVALUATION OF MARKETED CREDITS IN TURKISH BANKING SECTOR FROM THE PERSPECTIVE OF ACCOUNTING, FINANCE AND MARKETING (2009 - 2015 PERIOD ANALYSIS)

Doç. Dr. Cevdet KIZIL**

Dr. Öğr. Üyesi Vedat AKMAN***

Pelin KALE****

ÖZ

Bireylerin, işletmelerin veya kurumların gereksinimlerini gideren ve bu devinin sürecinde bankalara getiri sunarak kârı sağlayan kaynaklara kredi denilmektedir. Krediler, bankalara kâr sağladığından önemli bir getiri unsurudur. Dolayısıyla, bankalar için kredi pazarlama faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada da kredi pazarlama ve kredilerde verimlilik ele alınmaktadır. Çalışmada bankacılığın kavramsal çerçevesi ve tarihi gibi bilgiler verildikten sonra, kredi pazarlamaya ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Ardından, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) raporlarında yer alan veriler kullanılarak 2009-2015 dönemi için Türk bankacılık sektöründe pazarlanan kredilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Veriler, Microsoft Excel ve Microsoft Word programları kullanılarak şekiller (grafikler) üzerinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, 2009 yılında oldukça düşük olan toplam banka kredilerinin 2015 yılının sonunda çok büyük bir yükseliş arz ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki bankalar bir kriz halinde sadece ticari kredi portföyüne bağlı olarak değil, bunun yanında bireysel kredi portföyüne bağlı olarak da zararlar karşı karşıya gelebilirler. Diğer krediler gibi (devlet ve ticari krediler), bireysel konut kredilerinin de bankalarca sigortalanması doğru olacaktır. Türk bankacılık sektöründe kredi ürünlerine talep de giderek yükselmiştir. KOBİ kredileri her yıl önemli bir artış göstermiş, 2015 yılında bireysel krediler ile hemen hemen aynı seviyeye ulaşmıştır. Bankalarda kredilerin toplam aktiflere oranı da gittikçe artmaktadır. En fazla kredi kullandıran bankalar, özel bankalardır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Finans, Pazarlama, Bankacılık, Kredi

ABSTRACT

Credit is defined as the sources to fulfill the requirements of individuals, enterprises and institutions, and to provide profit by supplying yields for the banks in this dynamic process. Credits are an important element of yield as they provide profit for the banks. Therefore, credit marketing is considerably important for the banks. In this study, credit marketing and efficiency of credits are evaluated. Throughout the study, conceptual framework of banking is considered and the historical information is provided, then explanations regarding credit marketing are given. Following these, an analysis is conducted concerning the marketing of credits in Turkish banking sector for 2009-2015 period by using the data in the reports of Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK). The data are presented as figures (graphs) by using Microsoft Excel and Microsoft Word. Finally, interpretations are made based on mentioned figures (graphs). According to the results of study, bank credits which was very low in 2009 experienced a sharp increase at the end of 2015. Thus, banks in Turkey can encounter losses not only based on their commercial credit portfolios, but also based on their personal credits. It would be the right action if banks in Turkey insure personal housing credits, just like other credits (government and commercial credits). Also, the demand has increased gradually for credit products in Turkish banking sector. SME credits increased significantly every year and almost reached to the level of personal credits in 2015. The ratio of credits to total active is also highering in an accelerating pace. The banks which give credits the most are private banks.

Keywords: Accounting, Finance, Marketing, Banking, Credit

*Makale Gönderim tarihi: 22.03.2019; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, cevdet.kizil@medeniyet.edu.tr

***Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans (İngilizce) Bölümü, vedatakman@beykent.edu.tr

****Türkiye Finans Katılım Bankası, pelin.kale@turkiyefinans.com.tr

GİRİŞ

Çalışma kapsamında, öncelikli bir takım temel kavramların ve ilgili terminolojinin açıklanması önem arz etmektedir. Belirtilen kavramlar muhasebe, banka, bankacılık, kredi, verim, güven ve risk şeklinde listelenebilir. Bahse konu olan kavramların bilinmesi kritik bir husustur.

Muhasebe, para ile ifade edilebilen işlem ve olayların kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi, raporlanması, analiz edilmesi ve yorumlanması ile ilgili bir bilim dalı ve sanattır. Bir bilgi sistemi olarak da ifade edilmektedir. Muhasebe, finans ve bankacılık alanlarıyla da yakın ilişki içerisinde (Kızıl ve Kızıl, 2007). Muhasebenin tarihi oldukça eski dönemlere, antik çağlara kadar uzanmaktadır (Kızıl, Akman, Zorkalkan ve Türkmen, 2015; Kızıl ve Kocur, 2017).

Bankanın terim olarak Türkçe karşılığı tezgâh, sıra, masa olarak addedilen İtalyan dilindeki 'Banco' sözcüğünden ibarettir. Kelime anlamı itibarıyla türlü şekillerde tanımlanan ve tanımlanmaya devam eden bu sözcük, asırlardır farklı yazarlar tarafından farklı değerlendirmelere layık görülmüştür. Bankalar, faiz karşılığı alınan bu parayı finansman faaliyetleri için belli bir oran dâhilinde arz eden kredi kuruluşlarıdır. Bir başka açıdan bakıldığında banka; ihtiyaç sahiplerine belli faiz oranlarıyla kredi temin eden finansal bir kurumdur (Takan, 2001).

Geçmişten günümüze bankalar, dolaşımdaki paranın sermaye olarak değerlendirilmesinde önemli bir unsurdur. Parasal aktivitelerin hız kazandığı ve zaman kavramının parayla eş anlamlı olarak kullanıldığı ticari hayatta yaşanacak aksamalara engel olmak bankalar sayesinde mümkündür. Mevcut tasarrufların paraya çevrilmesi, fertlerin kredi gereksinimine cevap verilmesi, çeşitli ticari işlemlerin belirli kısıtlara göre yürütülmesi bankalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Öyle ki, bankalar toplumlar tarafından parasal konularda güvence unsuru olarak benimsenmiştir. Günümüz bankacılığı pek çok gelişmeyi takiben, parayla ilgili tarihteki çeşitli süreçlere paralel olarak mevcut düzeye ulaşmıştır. Bir başka tanıma göre banka; kişi ve kuruluşlar arasında belli bir denetim mekanizması işlevi gören, onların faaliyetlerini sürdürebileceği parasal araçları temin eden ve

işlemleriyle ilgili aksaklıkların giderilmesine yardımcı olan ve tüm bu uygulamalarını faizle bütünlük bir nizamda yürüterek takibini belgeler üzerinden gerçekleştiren bir ekonomi birimidir. Bankaların günümüzdeki faaliyetleri o kadar kapsamlı bir hale bürünmüştür ki, kesin ve tam anlamıyla kapsayıcı tanımlamalarda bulunma kolaylığı kalmamıştır. Ülkeler ve ekonomilerine katkı sağlayan bu kuruluşlar geleceğin dünyasına da yön vermektedirler. Faiz karşılığında para alıp kredibilite ölçen, buna göre para arzında bulunan ve çeşitli ticari faaliyetlere katkı sağlayan bir yapıdan ibaret olan bankalar, bireysel varlıklar için koruyucu işlevi de üstlenmektedirler. Bankalar kalkınmada öncü kuruluşlardır. Günümüz bankacılık işlemleri tarihteki edinimlerine göre hayli yenilikçi, kompleks, devimsel, konvensiyonel, modernist, rasyonel ile globalist bir çizgide ve kurumsal niteliklerle icra edilmektedir. Dünya'da gelişmişlikte ipi göğüsleyen ülkelerin bankaları sorunsuz bir işlevsellik ve devamlılık sergilemekte, ait oldukları ülke insanları için refah ve güvence unsuru olmaktadır. Kaynak yaratmak için mevduat toplamak ve kaynakları çeşitli ölçülerle dağıtılabacak kredi haline getirerek ekonomilere katkıda bulunmak bankaların temel politikalarından biridir. Ülkelerin iç ve dış siyasetine doğrudan etki eden bu finansal birimler, toplumsal dayanışmanın ve işbirliğinin bireysel yansımalarını ortaya koymada pay sahibidirler (Eyüpgiller, 1999).

Kredi ise sonradan ödenmek üzere çeşitlendirilmiş alım satım araçları üzerinde sahiplik sağlamak adına bir kişi veya kurumdan sözlü veya yazılı teminat karşılığında ilgili faaliyeti yürütmek için gereken kaynağı elde etmektedir. Bankaya ait fonlar tahsis olunduğu kısımlara göre birikim eksikliği bulunan kişi veya kurumlara ulaştırılır. Krediler bireylerin, işletmelerin veya kurumların ihtiyaçlarını gidermekte ve bir devinim aracı olarak hizmet sağlamaktadır. Bankalar da bu devinim dolayısıyla getiri elde etmektedir. Kredinin unsurları zaman, verim, güven ve risktir. Kredide vade, zaman unsuru ifade etmektedir (Parasız, 2009).

Verim, getiri elde etmeyi ve kârlılığı artırmayı amaçlayan bankaların temel unsuru oluşturmaktadır. Güven, ödemede problem yaşanmayacağına ilişkin en önemli unsurlardandır. Risk ise geleceğin

öngörülmesindeki zorluktan kaynaklanabilecek tüm problemleri içermektedir. Bankalar, kredilerden getiri elde etmektedir. Bu nedenle etkinliğin sağlanması ve verimlilik için kredi pazarlama büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bankalar kredi pazarlaması için merkezi pazarlama grubu, direkt satış ekipleri, telefon bankacılığı, şube pazarlaması ve elektronik pazarlama gibi yöntemleri kullanmaktadır (Shah, 2010).

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Türkiye’de bankacılığın tarihsel süreci, banka çeşitleri ve bankaların sınıflandırılması, bankalarda kredi pazarlama ve verimlilik, uygulama ile sonuç ve öneriler yer almaktadır.

2. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL SÜRECİ

Ekonomik ve ticari faaliyetlerin hız kazanmasıyla beraber bankacılığın önemi artmış ve bankalar paranın kontrolünü elinde tutan, piyasadaki dengelere müdahil olabilen, hayatın her alanına nüfuz etmeyi başaran kuruluşlar haline gelmişlerdir. Teknolojik gelişmelerin bankacılıktaki etkileri kısa sürede fark edilmiş, ticari faaliyetlerde belirsizlik ortadan kalkmış ve bankalar aracılığıyla yapılan günlük işlem sayısı çoğalmıştır. Tarihten günümüze hisse alışverişlerinde büyük ölçüde kolaylıklar sağlanmış ve sermayenin kullanım olanakları çoğalmıştır. Temel ekonomik varsayımlar bankacılığın yöntemleri üzerine uyarlanmış ve sektör olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Türkiye’de bankacılığın tarihsel sürecine bakıldığında Cumhuriyet Öncesi Bankacılık ve Cumhuriyet Sonrası Bankacılık olarak ikiye ayrılmaktadır (Koç, 2010).

Türkiye’de bankacılık Tanzimat dönemiyle beraber etkin bir sektör olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumun oluşmasında Tanzimat’a kadar askeri ve yönetim alanındaki faaliyetlere ağırlık verilmesi, ticaretin ve faizciliğin gayrimüslim kesimlere bırakılmasının önemli bir rolü vardır. Bu sebepten ziyade bir diğer mühim husus ise Avrupa’nın bir süreç dâhilinde gerçekleştirmiş olduğu Sanayi İnkılabı’na Osmanlı’nın uzak kalması ve gelişmeleri takip etmede başarısızlık göstermesidir. Osmanlı’daki durum ufak çaplı lobilerin ve küçük esnafın hüküm sürdüğü içe dönük bir yapıda devamlılık arz etmiştir. Banka işlevi gören çalışmaları

sarraf veya Galata bankerleri denilen gruplar sürdürmüştür. Osmanlı’da parasal sıkıntıların hüküm sürmesiyle bu gruplar toplumsal bir statüyle birlikte seçkin hale gelmişlerdir (Parasız, 2007). Devlet hazinesine ve saray erbabına borç vererek, bir takım kambiyo faiz uygulamaları ve senetlerle ilgili işlemleri yürüterek, aynı zamanda farklı kesimlerden gelen paraların değerlendirilmesini sağlayarak, etkinliklerini sürdürmüşlerdir (Akgüç, 1975).

Tüm bu faaliyetleri klasik banka süreçlerinden ayırt eden bir gelişme görülmediği için günümüz bankacılığıyla bir tutmak mantıklı olmayacaktır. Türk bankacılık sektörüyle ilgili başlıca önemli gelişmelerin 1847’de meydana geldiği görülmektedir. J. Alleon ve T. Baltazzi isimli iki banker sarayın da teşvik etmesiyle ilk bankacılık faaliyetini 1847 yılında İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) aracılığıyla hayata geçirmişlerdir. Bu banka 1852’ye kadar faaliyetini sürdürmüştür. Cumhuriyet’ten önceki bankaların gayrimüslimler tarafından hayata geçirildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, yabancı asıllı bir takım bankaların Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye başladıkları bilinmektedir. Bu bankaların kendilerine, Osmanlı sınırları içindeki uluslararası yatırımları ekonomik olarak desteklemeyi temel amaç olarak edinmeleri dikkat çekmektedir (Parasız, 2007).

Bir Osmanlı bankası kurulması önerisi 1856 yılında Islahat Fermanı’yla ortaya atılmıştır. Yine bu dönemde merkezi Londra’da olan ve İngiltere yatırımıyla desteklenen Bank-ı Osmani-i faaliyete başlamıştır. Fransız yatırım ortaklıklarıyla birlikte 1863’te Bank-ı Osmani-i Şahane adıyla anılmaya başlamıştır. Bu banka para basma, tahvil çıkarma ve senet işlemleri yürütme gibi işlemleri de üstlenerek geniş bir zamana yayılacak olan uluslararası niteliğe sahip “borçlanma bankacılığı” dönemini de başlatmıştır. Para basma işlevinin yanında hazineyi kontrol etme ve hazineye müdahale etme gibi denetleyici bir işlev de üstlenen Osmanlı Bankası, sahip olunan kaynakları derleyerek ödemeleri gerçekleştiren, iç ve dış ilişkilerde parasal boyutla ilgilenen hisse senedi, tahvil ve bono gibi araçların alım satım yetkisine sahip bir banka statüsü kazanmıştır. Bankanın yetkilerinin sonlandırılması Birinci Dünya Savaşı’na denk gelmektedir. Bu dönemde bankanın istenilen politikaları izlediği göze çarpmaktadır.

Banknot ihraç etme işini kendisi üstlenen hükümet, Merkez Bankası işlevini de İtbarı Milli Bankası'na devretmiştir. Bu hususu takiben kurulan yeni bankalar, Galata bankerlerinin uluslararası işbirliğine gitmesiyle kurulmaya başlanmıştır (Karacaoğlan, 2011).

Osmanlı bankacılığında Niş valisi olarak atanan Mithat Paşa, çoğalan tarım kredisi ihtiyacına cevap verebilmek için, 1863 yılında tüm Tuna Vilayeti'nde yaygınlaşacak biçimde Memleket Sandıkları'nı hayata geçirmiştir (1883 yılına Menafi Sandıkları ismiyle anılmaya başlamıştır). Türkiye geneline yaygınlaşması için 1867 yılında genelge (nizamname) çıkartılmıştır. Memleket sandıkları uygulaması Osmanlı'nın pek de yadırgamadığı ve imece usulüyle özdeşleşmiş bir borç modelidir. Çiftçiler için düşük faiz ve kefalet karşılığı verilen borçlar tarım üretiminin

artmasına vesile olmuştur. 1868 yılında Mithat Paşa öncülüğünde kurulan İstanbul Emniyet Sandığı ise kooperatif usulü çalışmıştır. Sandıklar, üyeler arasındaki basit bankacılık faaliyetlerini fon toplama ve fon kullandırma özelliğiyle üstlenmiştir. Ziraat Bankası yine bu dönemde memleket sandıklarından istenilen verimin alınmamasından ötürü kuruluş aşamasını tamamlamıştır. Ziraat Bankası, 1916'da da devlet bankası olarak bankacılık faaliyetlerine devam etmiştir. İlerleyen süreçte merkezi yurt dışında olan ve Osmanlı'daki ekonomik altyapı faaliyetlerini sürdürmek ve bu vesileyle oluşan yatırım ortamını değerlendirmek isteyen bankalar şubeler açarak mevcut piyasanın devimsel koşullarına ayak uydurmuşlardır (Karacaoğlan, 2011).

Tablo 1: Cumhuriyet Öncesi Dönemde Faaliyette Bulunan Yabancı Bankalar

Kuruluş Yılı	Banka İsmi
1847	Banque de Constantinople
1856	Bankı Osmani
1863	Bankı Osmanii Şahane
1864	Şirketi Umumiyei Osmaniye Bankası
1865	Şirketi Maliyei Osmaniye Bankası
1869	İtbari Umumiyei Osmani Bankası
1871	Avusturya – Osmanlı Bankası
1872	Avusturya – Türk Bankası İkinci İstanbul Bankası Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi
1888	Selanik Bankası
1891	Midilli Bankası
1909	Türkiye Midilli Bankası
1910	Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası Osmanlı Ticaret Bankası

Kaynak: Akgüç, Ö. (1975). Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Kuruluşundan itibaren Cumhuriyet'in önemli kazanımlarından olan devlet bankaları ise, 1934 yılındaki Birinci Sanayi Planı neticesinde ortaya

çıkan milli sermaye hamlesiyle çeşitli faaliyet konuları edinmişler ve uygulamaya koymuşlardır (Parasız, 2007).

Aynı dönemde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası da kurularak faaliyetlerine başlamıştır. 1930'da gerçekleşen Merkez Bankası oluşumuyla banknot ihracı, parasal değerlerin korunması, bankaların borçlanma araçlarının ve ekonomideki nakit seviyesinin korunması şeklinde fonksiyonlar sistematik düzeyde çalıştırılmıştır. Bu banka, devlet bütçesine ve kamu iktisadi teşekküllerine ucuz kredi sağlayarak ufak kanuni değişikliklerle 1971'e kadar etkinliğini sürdürmüştür. Merkez Bankası'nın yatırım araçlarının kontrolünü elinde tutmasıyla, para arzını dengelemesiyle ve faizde yapılan çeşitli düzenlemelerle Türkiye içindeki genel nakit seviyesini dengede tutma amacı güdülmüştür (Akgüç, 2000).

1945 - 1959 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde hüküm süren devletçi modellerle kalkınma stratejisi nispeten başarısızlığa uğramış ve devletler tarafından desteklenen özel sektör unsurları piyasaya hâkim olmuştur. Özel bankacılık hizmetlerinin gelişmesi de yine bu dönemi takiben hız kazanmıştır. Artan nüfus ve şehirleşmeyle birlikte, önemli üretim ve sanayi hamlelerinin hayata geçirilmesi yükselen bir milli gelir sağlamış, yeni kaynaklar ve kredi olanaklarına ihtiyacın çoğalmasına sebep olmuştur. Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948) ve Pamukbank (1955) gibi bankalar bu ihtiyaçlara bir yanıt niteliğinde kurulmuş ve özel bankacılıkla ilgili gelişmelerin de Türkiye açısından temelini oluşturmuşlardır. Bu bankaların kuruluşunu takiben 31 özel banka daha kurularak ekonominin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Türkiye Bankalar Birliği de 1958 yılında kurularak dönemsel bankacılık trendlerini takip etme ve aksaklıkları giderme amacıyla faaliyetine başlamıştır. Kaynakları dağıtarken oluşan eşitsizlikler ve ekonominin devlet tarafından sağlıklı yönlendirilememesi sebebiyle reel sektör ile genel finansal düzen arasındaki kaynakların sistemli şekilde nakledilmesi imkânsız hale gelmiştir. Yine bu dönemde, bankacılık bünyesinde çok sayıda şube barındıran bankacılık sistemine dönüşüm gerçekleştirilmiştir. 70'lerde bankaların cazibe sahibi yatırımlar olduğunu kavrayan holding yöneticileri, banka yönetimlerini ele geçirmeye başlamıştır. 1980 öncesinde denenmiş birçok yöntemin enflasyon yarattığına tanık olunmuş ve daha sonraki dönemlerde oluşan kronik

enflasyon bu yanlış yöntemlerin kullanılmasına bağlanmıştır (Artun, 2000).

Devlet tarafından ortaya konulan finansal sınırlamaların kaldırılmasıyla bankacılık sisteminde yeni bir dönem başlamıştır. 1980 yılına kadar devletin açık müdahaleleriyle ve kısıtlı finans araçlarıyla hizmetini sürdüren bankacılık sektörünün 1980 yılından sonra finans araçlarındaki çoğalmalarla denetlenmesi güç bir hal alarak bu konuda çeşitli zorlukların gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Yapılması gereken müdahalelerde geç kalınmasının sebebi olarak, halihazırda yürürlükte bulunan yönetmeliklerle bu yönetmeliklere eşlik eden genel mevzuatın yetersizliği gösterilmiştir. Oluşturulan çeşitli türev araçların çıkarılacak yönetmelik ve yasalarla desteklenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Bakdur, 2003).

1985'te 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe konularak bankalar için çeşitli düzenlemeler getirilmiş ve sistemin küresel çapta entegrasyonu hedeflenmiştir (Korukçu, 1998). Oluşturulmak istenen güven ortamını sağlayacağı düşünülen kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ile birlikte ödenmemiş kredilerin takibini yapmak için "Karşılık Ayırma" işlemi hayata geçirilmiştir. Aynı dönemde parasal araçları düzenleyen Merkez Bankası'nda çeşitli iyileştirmeler yapılmış ve 1986'da Bankalararası Para Piyasası (İnterbank) kurularak finansal sistemin sağlıklı çalışabilmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemelere ek olarak 1982'de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile 1986'da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete sokulmuştur. 1990 senesini takiben finansal bir krizin eşliğine gelen bankacılık sektörü, 1993'te Sümerbank'la başlayan bir dizi özelleştirme hamlesine sahne olmuştur. Bunu 5 Nisan 1994 kararları takip etmiş ve Marmara Bank, Impex Bank, Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası (TYT Bank) gibi bankalar kapatılmıştır. 1994'teki enflasyonist ortamla birlikte belirli mevduatların tavan sınırı 50 milyon TL'den 100 milyon TL'ye çıkarılmış ve herhangi bir kriz ortamının vuku bulması engellenmiştir (Şahinöz, 2001). 1998'de ise Merkez Bankası'na ait sigorta fonunun Interbank isimli oluşumu, varlıklarına dâhil etmiştir. 2001 kriziyle birlikte, Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren en geniş çaplı bankalara kilit vurulma vakası yaşanmıştır. Öncesinde gerçekleşen tasfiyelerde böylesine

sistemli bir mekanizmadan söz etmek mümkün olmamaktadır. Bankalara kilit vurulması ve tüm işlemleriyle bankacılık hizmetlerinin sonlandırılması TMSF gibi bir oluşuma devri anlamını taşımaktadır. 1999 yılı, bankacılık adına olumlu adımların atılacağı beklentisiyle geçmiştir. 2001 sonrası bankacılık faaliyetlerinin yapıtaşları olan maddeler ise şu şekildedir (Karluk, 2005):

- Bankacılıkta şeffaflığın önem kazanması
- Yerel krizlerden etkilenmemek için küresel çapta önlemlere ayak uydurulması
- Küresel sermayeyle buluşan milli bankaların krizlere karşı yeni önlemlerle tanışması

3. BANKA ÇEŞİTLERİ VE BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI

Bu bölümde, banka çeşitleri ve bankaların sınıflandırılması ele alınmıştır. Bankalar, aslen farklı kategoriler altında incelenmektedir. Bankaları ticari bankalar, merkez bankaları, halk bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları, emlak kredi bankaları, tasarruf bankaları, sınai kredi bankaları ve ziraat bankaları şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Mal ve hizmet alım-satımını kendine konu edinmiş veya üretim yapan işletmelerle ilgilenen, onları finanse eden bankalara ticari banka denir. Devlete ait bazı bankalar ve pek çok özel banka bu kapsamda değerlendirilir. Ticari bankalar bankacılık sektörünün ve finansal sektörün en önemli araçları konumundadır. Bunun nedeni, tasarrufların temel kaynağı olan birikimlerin yoğun biçimde banka mevduatlarıyla değerlendirilmesidir (Şakar, 2001).

Merkez bankaları kapsamında belirtilmesi gerekir ki, Türkiye’de Merkez Bankası’nın kuruluşu Cumhuriyet dönemi politikalarının bir yansıması olarak 30.06.1930 tarih ve 1715 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. Merkez bankası çeşitli parasal araçlarla piyasadaki etkinliği denetler ve artırır. Ayrıca, gerekli müdahaleleri yapan bir kurum olarak fiyatlarda oluşacak iniş çıkışları engeller ve bağımsız politikalarıyla varlığını sürdürür (TCMB, 2016; Aydemir, 2002, s. 14).

Halk bankaları, ticaretle uğraşan yerel esnafa

ve ufak çaplı imar atölyelerine işlerini sürdürebilmeleri için uzun dönemli olmayan krediler temin eden kurumlardır. Özel bankalar, ufak çaplı kredi ihtiyaçlarını karşılamaktan yüksek risk unsuru sebebiyle kaçınılmazdır. Halk bankaları ise tam olarak bu amaca hizmet ederler. Kooperatifçilik, halk bankaları için önem arz eden bir yapıdır. Kobilerin ve yerel ticaret erbabının finansman gereksinimini halk bankaları karşılamaktadır (Aloğlu, 2005).

Yatırım ve kalkınma bankaları, ticari bankalara göre kısıtlı fonksiyonlara sahiptir ve bu bankaların nakit tutma kabiliyeti düşüktür. Ayrıca, geniş çaplı bir yapılanmadan uzaktırlar ve alım satım uygulamalarında nihai amaca yönelik olmaları sebebiyle kârlılıklarının az olması söz konusudur. Tahvil çıkararak, ulusal veya uluslararası kuruluşlardan fon alımı yaparak, döviz kurlarındaki farklılaşmadan faydalanarak, çeşitli leasing (finansal kiralama) işlemleri yaparak, hisse senetlerindeki oynamalar üzerine takipte bulunarak, işletmelere uygulanacak ufak çaplı finans stratejileriyle mevcut kaynaklarını değerlendirebilirler (Beycan, 2007). Yatırım ve kalkınma bankaları belirlenen bölgelere yatırımları çekmek, yatırımcıları ikna etmek, ticari faaliyetleri hızlandırmak ve bölge refahını artırmak gibi işlemler üstlenerek varlıklarını devam ettirirler. Kredilendirme kabiliyeti düşük olan bu bankalar daha çok gayrimenkuller üzerinden değerlendirme yaparak, finansmanı bu yönde belirlerler. Belirtilen bankalar varlıklarını iç veya dış fon kuruluşları, devlet desteği veya tahvil ihracı aracılığıyla sürdürürler. İşletmelerin taşınurlarına yönelik satış işlemlerine ortak olmak, yine işletmelerin yapmak için üstlendikleri işlemlerle ilgili iş yapılmazsa el konulmasını içeren güvence belgelerini çıkarmak, uluslararası finansman işlemlerini yürütmek, şirketler arası ortaklık, taşınmazların değerlendirilmesi ve anonim ortaklık gibi çeşitli faaliyetleri sürdürürler (TBB, 2016). Çeşitli denetleyici ve düzenleyici işlevleri yerine getirirken riskliliğe ortak olmak ve alım satım işlemlerinden pay almak da mükellefler (Canbaş ve Vural, 2010).

Emlak kredi bankaları, çeşitli taşınmazlar üzerinden işlemlerini yerine getiren ve kısa dönemli kredi verme dışında her türlü finansal aktiviteye katılarak kamuya taşınmazlarıyla ilgili mali destekte bulunan bankalardır.

İlk başlarda sadece tarımsal ve sanayi hizmetleri için kredi açan kuruluşlar sonradan toplumsal talep üzerine ev, dükkân, arsa gibi taşınmazlar yoluyla kamusal alanda faaliyetlerine devam etmişlerdir. Kamunun taşınmaz edinmesine yönelik verilen desteğin kısa vadeden ve yüksek faiz getirisinden uzak olması, bu bankaları hükümet nezdinde ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır. Her türden banka fonksiyonunu bünyesinde barındıran bu bankaların gelirleri, çeşitli hisse senedi yatırımlarından çıkardıkları tahvillerden ve topladıkları dönemsel nakitlerden oluşmaktadır (TBB, 2016).

Tasarruf bankaları, günümüz şartlarında birçok ülkede mercek altına alınmış durumdadır. Bu bankalar, bireylerin düşük meblağlardaki birikimlerini bünyesinde barındırarak değer yaratan işletmeler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Dönemsel farklar söz konusu olmaksızın elde ettikleri nakitler veya dövizler aracılığıyla getiri sunan bankalardır. Çeşitli alım satım araçları kullandırmaksızın işlem gören bu bankaların önceliği, parayla ilgili çeşitli değerlendirmeleri kendi bünyelerinde yapmalarıdır. Bu bankalar emlak çalıştırması, kredi kullandırma faaliyetleri, döviz alım satım işlemleri, yüksek riskli taşınmazların duran varlık olarak kazandırılması ve yeniden değerlendirme metodlarınınca belli niteliklerini yitiren imalathanelerin kalkındırılması gibi yöntemlerle finansman sağlarlar (Canbaş ve Doğanlı, 2007).

Sanayi ve kalkınma alanında faaliyet gösteren sınai kredi bankalarının, kısa dönemli olmaksızın çeşitli taşınmazların firmalara kazandırılması için çalışmalar yürütmesi ve bu yolla özsermaye ortaklığına gitmeleri söz konusudur. Dünyanın pek çok ülkesinde faaliyette bulunan, gelişen toplumlar için kaldıraç etkisi gösteren ve hükümetlerce teşvik edilen bankalardır. Türkiye’de de bu statüde değerlendirilen ve uluslararası finans stratejisiyle oluşturulan bankalar bulunmaktadır (Canbaş ve Doğanlı, 2007).

Ziraat bankaları, kamusal boyutta zirai faaliyetlerde bulunanlara finansman sağlayan, makine ve tesisat gibi gereksinimleri karşılamalarında yardımcı olan bankalardır. Dünya’nın her yerinde bu bankaların mevcudiyeti söz konusudur. Tarımla uğraşan kesimin dönemsel kredi gereksinimlerini uygun

koşullar altında ve tarım gibi doğal koşullardan doğrudan etkilenen bir faaliyetin getireceği iniş çıkışların farkında olarak sağlamaktadırlar. Hükümetler, denetleyici rolüyle bu vasıftaki bankalara hizmet izni vermektedir (TBB, 2016).

4. BANKALARDA KREDİ PAZARLAMA VE VERİMLİLİK

Kredi pazarlama; temel amacı getiri sağlamak, fon oluşturmak ve kâr elde etmek olan bankalar için vazgeçilmez bir yatırım kalemi olan kredilerin pazarlanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, kredi pazarlama bankalara verim olarak dönmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, bankalarda kredi pazarlama ve verimlilik ele alınmıştır.

Bankalar birçok işletme gibi potansiyel müşterilere ulaşma ve onlara yaptıkları hizmetleri tanıtmaya gibi pazarlama faaliyetlerini uygulamaktadır. Bankanın verdiği en önemli hizmet olan kredi sunma hizmeti, bankaların pazarlama stratejisinin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Farklı birçok kanal kullanılarak potansiyel müşterilere ulaşabilecek en kısa yolu keşfetme bu sürecin temelidir. Bankalar da birer işletme olduğu için günlük işlemlerinin yanında pazarlama faaliyetleriyle hedef pazarını genişletme ve pazar konumlandırma çalışmalarını sürekli yapmaktadırlar. Bankalar teknolojiyi ve farklı pazarlama kanallarını kullanarak hedef pazarlarıyla sürekli iletişim halindedirler (Interbank Uluslararası Eğitim Merkezi, 2001).

Bankaların genellikle merkezlerinde yer alan bu birim, stratejik pazarlama planlarına uygun olarak çeşitli pazarlama faaliyetlerini yerine getirmektedir. Bankalara ilişkin tüm pazarlama işlemlerinin yürütüldüğü bir gruptur. Kredi pazarlama çalışmalarında da stratejik pazarlama planları çerçevesinde bu pazarlama süreci tamamlanmaktadır (Interbank Uluslararası Eğitim Merkezi, 2001).

Bankalar birçok şubeye sahip olsalar da hedef pazarları çok geniş olduğu için direkt satış ekipleri kurarak, şubeler aracılığıyla ulaşamadıkları müşterilerine ulaşabilirler. Potansiyel müşterilere normal şube veya bir iletişim kanalıyla ulaşmanın zor olduğu durumlarda bu yöneme başvurmak, kredi pazarlama açısından oldukça yararlıdır.

Çok az personelle önemli miktardaki potansiyel müşteriye ulaşma olanağı bankalar için ayrıca maliyet düşürücüdür (Terzioğlu, 2012).

İnternet bankacılığının sık kullanılır hale gelmesi diğer iletişim kanallarını gözden düşürse de, telefon bankacılığı halen kredi pazarlamada kullanılan önemli kanallardan biridir. Sık ulaşılabilir olması ve ayrıntılı bilgilere ulaşma olanağını sunması bu yöntemi özgün kılmaktadır. Günümüzde birçok banka yoğun biçimde telefon bankacılığı yöntemini kullanmaktadır. Müşteri ile yapılan telefon görüşmelerinin yanı sıra müşteriye banka şubesine davet eden ve ön onay alan, kredi miktarını bildiren SMS gönderimleri, kredi pazarlamada önemli bir yer tutmaktadır (Interbank Uluslararası Eğitim Merkezi, 2001).

Birçok müşteri ise en klasik bankacılık kanalı olan şubeleri tercih etmektedir. İletişimin yüz yüze yapılması ve birçok banka ürününün müşteriyle buluşturulması şubelerin somut varlığını zorunlu kılmaktadır. Burada ürünlerle karşılaşan müşteri, ayrıntılı bilgi edinme ve karşılaştırma olanağına sahip olmaktadır. Banka personeli ise bankayı temsil ederek en uygun pazarlama yapma koşulunu elde etmiş olmaktadır (Akgüç, 2007).

İnternetin yaygınlaşması birçok alanda olduğu gibi bankacılık pazarlama sistemini de değiştirmiştir. İnternetin düşük maliyetli yapısı, birçok işlemin çok hızlı bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır. İnternetin olanaklarını sonuna kadar kullanan bankalar, kredi pazarlamasını bu kanal aracılığıyla etkin bir şekilde yürütebilmektedir (Terzioğlu, 2012).

Planlama, ileriye dönük bir şekilde amaçlara uygun şekilde yapılan bütüncül faaliyetlerdir. Pazarlama faaliyetleri de belirli planlar çerçevesinde gerçekleştirilir. Hangi amaca hangi pazarlama etkinliğinin uygulanacağı, planlamayla ortaya çıkarılmaktadır. Hedef pazara ulaşma veya yeni bir ürünü tanıtmaya gibi birbirinden çok farklı pazarlama faaliyetlerini belirli bir düzen içinde yürütebilmek için bankalar pazarlama planlarını stratejik hedefleri çerçevesinde oluştururlar. Bankaların en temel faaliyetlerinden biri müşteriye kredi vermektir. Rekabet ortamında birçok banka potansiyel müşterilere pazarlama faaliyetleri yürüterek ulaşma amaçındadır. Bu ortamda öne çıkmak

isteyen banka, ne istediğini ve gelecekte kendini nerede gördüğünü net bir şekilde belirlemelidir. Stratejisini ve hedefini belirleyen banka, özgün koşullarını ve zayıf yönlerini net bir şekilde ortaya koymalıdır (Marsh, 1992).

Pazarlama amaçları, bankanın genel stratejisinin bir parçasıdır. Saldırgan olmayan strateji kuran bir banka saldırgan pazarlama politikası izleyemez. Pazarlama amaçları strateji çerçevesinde belirlendikten sonra ürünler, hizmetler ve pazarlama kanalları net bir şekilde ortaya koyulur. Bunlar arasında yapılan çeşitli karşılaştırmalar bazı sonuçları ortaya çıkarır. Bir ürünün yanlış bir pazarlama kanalıyla müşteriye sunulması, ciddi bir potansiyele sahip bir bankacılık ürününün piyasadan silinmesine dahi neden olabilir (Alpay, 2000).

Pazarlamaya ayrılan bütçe, pazarlama faaliyetlerinin yapısını ve sonucunu belirleyecektir. Bu nedenle, banka bu faaliyetler için en uygun bütçeyi ayırmak zorundadır. Bunun dışında performans değerlendirme, rakipleri araştırma ve sonuçları karşılaştırma gibi yan eylemler pazarlama stratejisini daha iyi hale getirecektir. Bankalar pazar bölümlendirme, hedef pazarı belirleme ve konumlandırma çalışmalarını stratejik hedefleri çerçevesinde yaparlar. Banka kredi pazarlaması yaparken bu hedefler doğrultusunda yeni müşterilere ulaşma, var olan müşteriye daha çok hizmet sunma, ürün gamını genişletme ve hizmet çeşitliliği oluşturma gibi farklı birçok yöntemi benimseyebilir (Seval, 1990).

Bankalar hem değişen rekabet ortamı, hem de gelişen teknoloji sebebiyle pazarlama faaliyetlerine başlamadan önce iletişim kanallarının sayısını, yapısını ve dağılımını dikkatle ele almalıdır. Şubelerin etkin bir şekilde kullanımı, müşterinin şubelerden memnun bir şekilde ayrılması ile müşterilerin hangi bölümün alternatif kanallarına yöneldiğinin belirlenmesi gibi ön araştırmalar sonraki pazarlama kararlarında ve planlarında etkili olacaktır. Örneğin, gerekenden çok daha fazla sayıda somut şubenin varlığı bankaya fazladan maliyet getireceğinden önemli bir miktar pazarlama bütçesine giremeyecektir. Bankalar temel olarak müşterilerinin finansal ihtiyaçlarını karşılarlar. Ancak günümüzde finansal ihtiyaç ve hizmetler çeşitlendiği için bu hizmetlerin sayısı, biçimi, yapısı ve sunumu tercih edilirlik açısından

belirleyici olacaktır. Bunun yanında, bir bankanın imajı dahi müşteriye bankaya çekmede önemli bir etken olabilmektedir. Bu yüzden bankalar finansal hizmetlerin kalitesinin yanında imaj yönetimi, tanıtım ve reklam gibi faaliyetlerini bir bütün içerisinde etkin bir şekilde ele almalıdır. Ayrıca, bankalar finansal hizmetleri en uygun araçlar ve hizmetlerle müşteriye ulaştırmalıdır. Karmaşık bir yapıya sahip olan finansal dünyada müşteriye danışmanlık hizmeti vermek ise hem banka, hem müşteri açısından değer arttırıcı bir işlev olacaktır (Marsh, 1992).

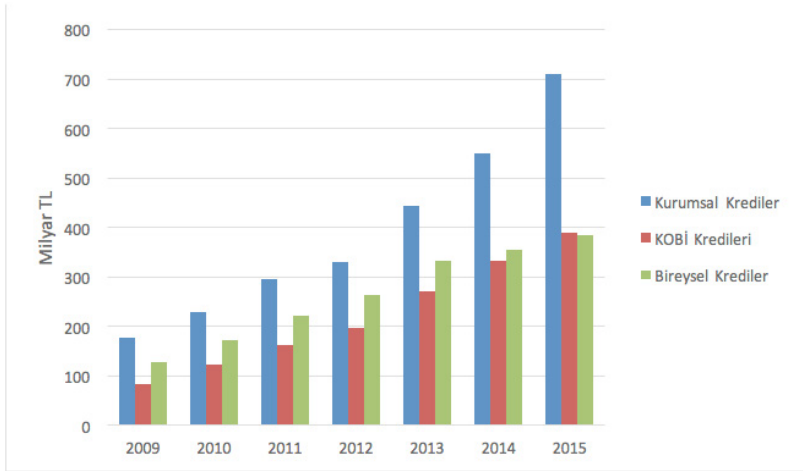
Kredi pazarlaması alanında bankayı temsil eden personel, genellikle bu alanda çalışan uzman satış personeli olmaktadır. Bu kişiler doğrudan bankayı temsil ettikleri için bu alanda yeterli bir donanıma sahip olmalıdırlar. Müşteriler yüz yüze iletişimlerde genel olarak bankanın imajını kurarken birebir iletişim kurdukları personellerin hal ve tavırlarını esas alırlar. Bu yüzden bu noktada yapılacak küçük bir hata, aynı zamanda bankanın imajına zarar verecektir. Personel sadece görüşmeyi satışla sonlandırmayı göz önünde bulundurmamalıdır. Satış yaparken oluşturacağı izlenim, müşterinin bankayla olan sonraki etkileşimlerini belirleyecektir. Olumsuz bir görüşme müşterinin bankaya olan bakış açısını tümünden değiştirebilir. Kredi pazarlaması sadece müşterilere kredi kartı vererek onların alışverişlerine yardımcı olmak ve finansal sorunlarını çözmek değildir. Bankalar her zaman finansal açıdan müşterilerini koruyabilmelidir. Kendini güvende hissedenden müşteri rahat bir şekilde finansal kararlarını alabilir. Bu yüzden bankalar müşterilerine her zaman doğru, net, açık ve nesnel bilgileri vermelidirler. Müşterinin finansal durumuna, isteğine, hayata bakış açısına, gelecek planlarına uygun olacak ürün ve hizmetler sunulmalıdır. Müşteriyi sadece tüketime sevk etmek, müşteri ve banka arasındaki ilişkiyi kısa ömürlü hale getirecektir (Alpay, 2000).

Kredi pazarlama alanında çalışan personel, yaptığı bütün hareketleri oluşturulmuş pazarlama stratejisi ve planları çerçevesinde yapar. Bu planın dışında yapılan eylemler başarılı görünüyor gibi olsa da uzun vadede bankaya zarar verebilir. Örneğin, uzun vadeli kredi satışlarına odaklanmış bir bankanın sık sık kısa vadeli krediler vermesi bankanın hesaplarında umulmadık sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir. Aynı şekilde, personellerden alınan

raporlardan elde edilen sonuçlar da sonraki pazarlama amaç ve planlarının belirlenmesinde ciddi bir rol oynayacaktır (Seval, 1990).

5. UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde 2009 ve 2015 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe pazarlanan kredilerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu amaçla BDDK genel görünüm raporlarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Bankaların kredi dağılımları, mevduat ve kredi miktarları, mevduatın krediye dönüşüm oranı ve kredilerin bankalara göre dağılımına ilişkin veriler, şekiller (grafikler) aracılığıyla sunulmuş ve yorumlanmıştır. Şekiller (Grafikler) Microsoft Excel ve Microsoft Word programları kullanılarak hazırlanmıştır.

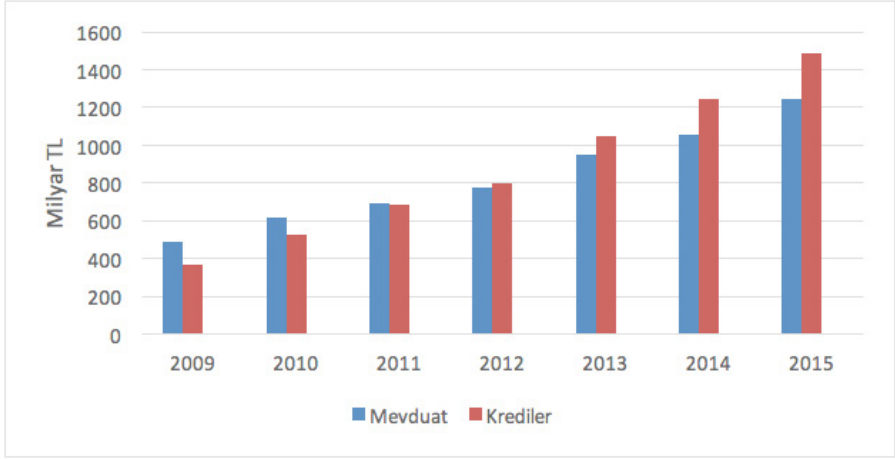
Şekil 1. Bankaların Kredi Dağılımları

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, 2009 yılında oldukça düşük olan toplam banka kredileri 2015 yılının sonuna gelindiğinde çok büyük bir artış göstermiştir. 2009 yılı toplam krediler 392.622 milyar TL, 2010 yılı toplam krediler 525.905 milyar TL, 2011 yılı toplam krediler 682.919 milyar TL, 2012 yılı toplam krediler 794.756 milyar TL, 2013 yılı toplam krediler 1.047 milyar TL, 2014 yılı toplam krediler 1.241 milyar TL ve 2015 yılı toplam krediler 1.485 milyar TL olarak belirlenmiştir. Türk bankacılık sektöründe kredi dağılımı kapsamında izlenen bu değişiklikler bankaların kredi riski çerçevesinde yalnızca devlet performansına değil, özel sektör ve kişisel performansına karşı da hassasiyetinin artmasını sağlamıştır. İstihdam ve sektör arasındaki bağlantı göz önüne alındığında bankaların bir kriz halinde yalnızca ticari kredi portföyüne bağlı olarak değil, bunun yanında bireysel kredi portföyüne bağlı olarak da zararlar karşı karşıya gelebileceği sonucunu doğurmaktadır. Buradan hareketle bankacılık sektörünün karşılaştığı önemli bir durum, diğer krediler gibi (devlet ve ticari kredileri) bireysel konut kredilerinin de sigorta ürünleri ile sigortalanmasının gerekliliğidir.

Şekilde de görülebileceği gibi, 2009-2015 döneminde Türk bankacılık sektöründe kredi ürünlerine talep giderek artmış ve böylece sektörün finansal aracılık işlevi büyümüştür.

KOBİ kredileri her yıl önemli bir artış göstermiş, 2015 yılında bireysel krediler ile neredeyse aynı düzeye ulaşmıştır. Her yıl kurumsal kredilerin en büyük payı meydana getirdiği, özellikle 2015 yılında kurumsal kredide sıçrama yaşandığı görülmektedir.

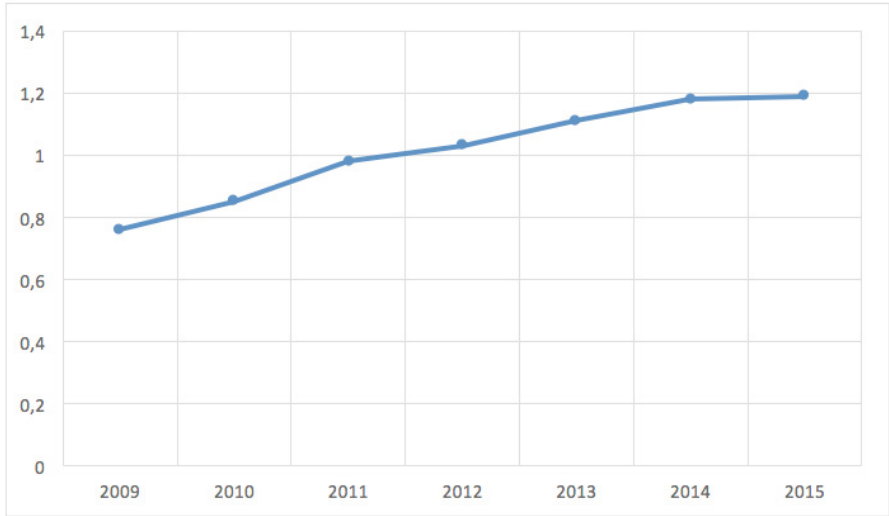

Şekil 2. Mevduat ve Krediler

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015.

Yukarıdaki şekilde, 2009-2015 yıllarına ilişkin mevduat ve kredi miktarları gösterilmektedir. 2009'da 488 milyar TL olan mevduat, 2015 yılında 1.245 milyar TL seviyesine ulaşmıştır.

Bunun yanında 2009'da 369 milyar TL olan krediler de 2015'te büyük bir artış ile 1.485 milyar TL'yi bulmuştur.

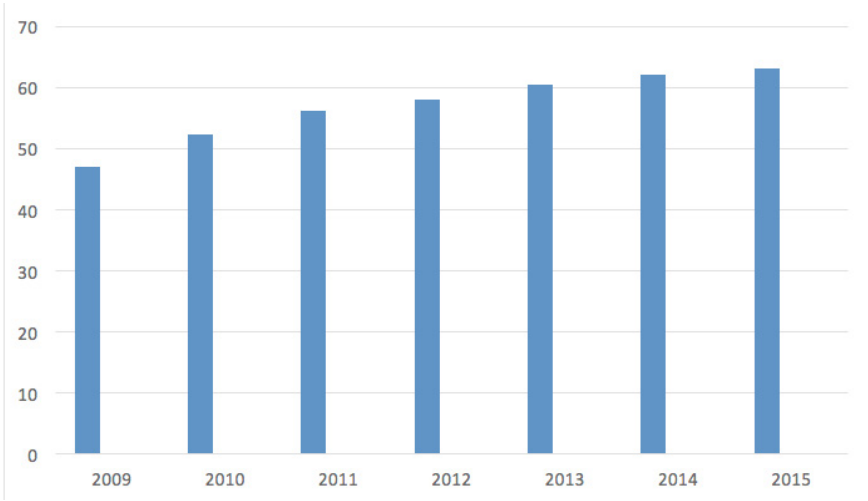

Şekil 3. Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015.

Mevduatın krediye dönüşüm oranı, etkinliğin en önemli göstergelerinden biridir. Bu da verimlilik anlamına gelmektedir. Mevduatın krediye dönüşüm oranı 2009 yılında 0,76, 2010 yılında 0,85, 2011 yılında 0,98, 2012 yılında 1,03, 2013

yılında 1,11, 2014 yılında 1,18 ve 2015 yılında 1,19 olarak saptanmıştır. Mevduatın krediye dönüşüm oranı arttıkça, bankalarda etkin aracılık faaliyetleri de artmaktadır.

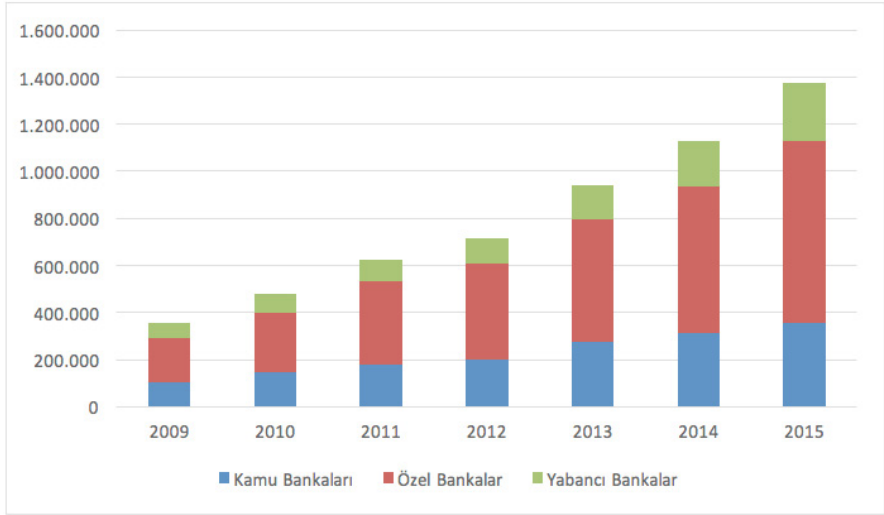
Şekil 4. Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı (%)

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015.

Kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam varlık değerlerinin kredilerle finanse edilen kısmını ortaya koymaktadır. Şekilde de görülebileceği gibi, 2009 yılında %47,1 olan kredilerin toplam aktiflere oranı, her yıl artarak 2015'te %63 oranına ulaşmıştır.

Kredilerin toplam aktiflere oranının artması, uzun ve kısa vadeli kredilerin finansmanında kaynakların etkin kullanıldığını göstermektedir. Bu artış gelecek dönemlerde ödemelerle ilgili oluşabilecek sorunların çözülmesi konusunda hissedarlar için garanti sağlamaktadır. Aynı zamanda, kredilerin toplam aktiflere oranının sektör genelindeki ortalamalardan yüksek

olması kurumun alacakları konusunda etkili bir tahsilat mekanizmasına sahip olduğunu göstermektedir. Finans sektöründe istenen durum, toplam aktifler içinde toplam kredilerin mümkün olduğunca fazla yer tutmasıdır. Daha çok katılım bankalarında gözlemlenen bu durum, katılım bankalarının fon sağlayıcı özelliğinin faiz üzerinden kazanç elde eden bankalara oranla daha başarılı şekilde kullanıldığını göstergesidir. Piyasa etkisi olarak açıklanabilecek bu durumda banka kendi varlıklarını etkin olarak kullanmak için daha fazla kredi talebine ihtiyaç duymaktadır. Tahsilat politikasındaki etkinlik devam ettiği sürece sektör genelinde itibar korunacaktır.

Şekil 5. Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015.

Kredilerin türlerine göre dağılımına bakıldığında, her yıl en fazla kredi kullandıran bankaların özel bankalar olduğu görülmektedir. Kamu bankaları ve yabancı bankalarda da kredi kullanımında her yıl düzenli bir artış gözlenirse de, en büyük dilimi özel bankalar oluşturmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dolaşımdaki paranın sermaye olarak değerlendirilmesinde önemli bir unsur olan bankalar, geçmişten günümüze ekonomik ve ticari faaliyetlerin hız kazanmasıyla hayatın her alanına nüfuz etmeyi başaran kuruluşlar haline gelmişlerdir. Krediler gerek bireylerin, gerek işletmelerin, gerekse kurumların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bir devinin yaratmaktadır. Bankalar da bu devinin sürecinde getiri sağlamak ve kâr elde etmektedir.

Bankacılıkta en önemli unsurlardan biri olan krediler, taşıdığı bu önem nedeniyle birçok pazarlama yöntemi aracılığıyla kullanılmaktadır. Veriler incelendiğinde, her yıl kredi kullanımlarının arttığı görülmektedir. Bu da bankalar için daha çok getiri ve daha çok kâr sağlamak anlamına gelmektedir. Çalışmada 2009-2015 yılları arasında Türk

bankacılık sektöründe pazarlanan krediler değerlendirilmiştir. Analiz edilen verilere göre 2009 yılından 2015'e kredi dağılımında büyük bir artış gözlenmektedir. 2009 yılı toplam krediler 392.622 milyar TL, 2010 yılı toplam krediler 525.905 milyar TL, 2011 yılı toplam krediler 682.919 milyar TL, 2012 yılı toplam krediler 794.756 milyar TL, 2013 yılı toplam krediler 1.047 milyar TL, 2014 yılı toplam krediler 1.241 milyar TL ve 2015 yılı toplam krediler 1.485 milyar TL olarak belirlenmiştir. Kredilerde görülen bu artış, bankaların artık kredi riski konusunda yalnızca devlet performansına değil, özel sektör ve bireysel performansa karşı da hassasiyet göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kredi ürünlerine yönelik olarak gittikçe artan talep, kredi pazarlamasında geleneksel noktayı göstermekle beraber bankacılık sektörünün finansal aracılık işlevinin büyüdüğünü de ortaya koymaktadır.

Mevduatın krediye dönüşüm oranı, bankacılık sektöründe etkinliğin en önemli göstergelerinden biridir. Mevduatın krediye dönüşüm oranı 2009 yılında 0,76, 2010 yılında 0,85, 2011 yılında 0,98, 2012 yılında 1,03, 2013 yılında 1,11, 2014 yılında 1,18 ve 2015 yılında 1,19 olarak saptanmıştır. Verilerden de anlaşılacağı gibi,

mevduatın krediye dönüşüm oranı gittikçe artmıştır. Bu durum, bankalarda etkin aracılık faaliyetlerinin arttığını göstermektedir. Tüm bu sonuçlar, verimliliğe işaret etmektedir.

Kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam varlık değerlerinin kredilerle finanse edilen kısmını ortaya koymaktadır. Veriler, Türk bankacılık sektöründe kredilerin toplam aktiflere oranının yıldan yıla arttığını göstermektedir (2009'da %47,1 olan oran, 2015'te %63'e yükselmiştir). Kredilerin toplam aktiflere oranında görülen artış, kredilerin finansmanında kaynakların etkin kullanıldığına işaret etmektedir. Bu da verimliliği gösteren bir diğer unsurdur.

Türk bankacılık sektöründe kredilerin türlere göre dağılımına bakıldığında, en büyük dilimi özel bankalar oluşturmaktadır. Bunu kamu bankaları takip etmekte ve ardından yabancı bankalar gelmektedir. Bu sonuçtan hareketle, özel bankaların kredi pazarlama çalışmalarının çok daha başarılı olduğu söylenebilir. Bunun yanında özel bankalarda sık sık yapılan kampanyalar ve kredi kullanımının kolaylığı, özel bankaların en büyük dilime sahip olmasını açıklamaktadır. Tüm bu veriler ışığında kredilerde verimlilik sağlanması için kredi pazarlama çalışmalarının stratejik pazarlama planlarına uygun biçimde, en etkin yöntemlerle yapılması gerektiği belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1975). "Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler". Türkiye Bankalar Birliği Yayınları. Ankara.
- Akgüç, Ö. (2000). "Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi", Arayış Yayıncılık. 6. Baskı. İstanbul.
- Akgüç, Ö. (2007). "Banka Yönetimi ve Performans Analizi". Arayış Yayıncılık. İstanbul.
- Aloğlu, Z. (2005). "Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri", Uzman Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, s.23.
- Alpay, L. (2000). "Bireysel Bankacılıkta Pazarlama ve Satış". TBB. İstanbul.
- Artun, T. (2000). "Türkiye'de Bankacılık". Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- Aydemir, N. (2002). "Dünden Bugüne Bankacılık". Yüksek Denetim Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, ss.7-29.
- Bakdur, A. (2003). "Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri", Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Uzmanlık Tezi. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT).
- BDDK. (2009). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2009".
- BDDK. (2010). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2010".
- BDDK. (2011). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2011".
- BDDK. (2012). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2012".
- BDDK. (2013). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2013".
- BDDK. (2014). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2014".
- BDDK. (2015). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları - 2015".
- Beycan, M. (2007). "Bankalarda Performans Değerleme ve Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.7.
- Canbaş, S. ve Doğanlı, H. (2007). "Finansal Pazarlar". Karahan Kitabevi. Adana.
- Canbaş, S. ve Vural, G. (2010). "Finansal Yönetim". Karahan Kitabevi. Adana.
- Eyüpgiller, S. (1999). "Banka İşletmeciliği Bilgisi". Sözkese Matbaacılık. Ankara.
- Interbank Uluslararası Eğitim Merkezi. (2001). "Kredi Süreci". Interbank Uluslararası Eğitim Merkezi Yayınları. İstanbul.
- Karabulut, M. (1990). "Profesyonel Satışçılık". İstanbul.
- Karacaoğlan, Ç. (2011). "Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE).
- Karahan, K. (2001). "Hizmet Pazarlamasında Müşteri Tatmin Düzeyini Etkileyen Bir Faktör Olarak Duygusal Zekanın Rolü". Pazarlama Dünyası. Yıl: 15, Sayı: 2001/3, Mayıs-Haziran, ss. 19-24.

KAYNAKÇA

- Karlık, S. (2005). "Cumhuriyetin İlanında Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm". Beta Yayınları. 10. Baskı. İstanbul.
- Kızıl, A., Kızıl C. (2007). "Accounting: Financial, Cost, Managerial". Bahar Yayınevi. İstanbul.
- Kızıl, C., Akman, V., Zorkalkan, T., Türkmen, R. (2015). "Muhasebenin Tarihine Küresel Kapsamda ve Türkiye Kapsamında Vergisel Bir Bakış", Leges Sosyal Bilimler Dergisi, 15 Eylül 2014-15 Ocak 2015, Yıl: 5, Sayı: 3, ss.70-87. <http://www.legeshukuk.com/dergi/detay.php?dergi=&dergino=22&sayi=3&syft=312>
- Kızıl, C., Kocur, D. K. (2017). "Antik Çağlarda Muhasebe ve Dinlerin Muhasebeye Bakış Açısı", Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy), Yıl: 3, Sayı: 10, ss. 327-339, <http://dx.doi.org/10.18020/kesit.1263> , ISSN: 2149-9225. http://www.kesitakademi.com/Makaleler/2002099859_1263%20CEVDET%20KIZIL.pdf
- Koç, K. (2010). "Bireysel Bankacılık Sektöründe İhtiyaç Kredisi ve Banka Müşterilerinin İhtiyaç Kredisi Kullanma Davranışları Üzerine Ankara Ölçeğinde Bir Araştırma". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE).
- Korukçu, Ü. (1998). "Bankacılığın Tarihsel Gelişimi". Bankalar Birliği Yayınları. Ankara.
- Kotler, P. (2007). "Günümüzde Pazarlamanın Temelleri". (Çevirmen: Ümit Şensoy). Optimist Yayınları. İstanbul.
- Kurtuluş, K. (1993). "Acımasız Rekabet ve Gerekçlendikleri". Pazarlama Dünyası, Cilt: 7, Sayı: 38, ss.1-18.
- Marsh, J. (1992). "Managing Financial Services Marketing". UK.
- Parasız, İ. (2007). "Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama". Ezgi Kitabevi. Bursa.
- Parasız, İ. (2009). "Para Bana ve Finansal Piyasalar". Ezgi Kitabevi. Bursa.
- Seval, B. (1990). "Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi". Muhasebe Enstitüsü. İstanbul.
- Shah, S. (2010). "Türk Bankacılık Sektöründe Banka Kredilerinin Kullanılmasında Teminat Belirleme Yöntemleri". Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, s.22.
- Şahinöz, A. (2001). "Türkiye Ekonomisi Sektörel Analizi". İmaj Yayınevi. Ankara.
- Şakar, H. (2001). "Genel Bankacılık Bilgileri". Strata Yayıncılık. İstanbul.
- Takan, M. (2001). "Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim", Nobel Yayın Dağıtım. 1. Baskı. Ankara.
- TBB. (2016). "Türkiye Bankalar Birliği Finans ve Bankacılık Eğitim Platformu", <https://egitimportali.tbb.org.tr/> (Erişim Tarihi: 29.11.2017).
- TCMB. (2016). "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası". <http://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29.11.2017).
- Terzioğlu, N. (2012). "2000-2008 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Pazarlamasının Değerlendirilmesi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Torlak, Ö. (2003). "Pazarlama Ahlakı Sosyal Sorumluluk Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışlarının Analizi". Beta Yayınları. 3. Baskı. İstanbul.

İŞ HUKUKUNDA DELİL TESPİTİ YOLUYLA TANIK DİNLETİLMESİ *

CALLING WITNESSES THROUGH PERPETUATION OF EVIDENCE IN LABOR LAW

Nevzer Sebla DEMİRTAŞ**

ÖZ

Çalışma hayatında karşılaşılan uyuşmazlıkların çözümünde tanık delili büyük bir yere sahip olup, çalışma düzenine yönelik yazılı olmayan kuralların ispatında, tarafların davranışlarının tespitinde uygulamada başvurulan temel delil tanıktır. Yine çalışma düzenine ve ilişkisine yönelik belge ve kayıtların işverenin kontrolünde olduğu, işçi tarafından belge ve kayıtlara erişilebilmesinin çoğu zaman mümkün olmadığı gözetildiğinde işçinin başvurduğu en önemli delil de tanık beyanlarıdır. Her ne kadar tanık delili, takdiri delil olsa da iş yargılaması açısından işçinin birçok vakianın varlığının ispatı açısından önem arz etmektedir. Ancak bazı hallerde işçinin dinletmek istediği tanıkların beyanlarına ulaşması ve davasında ileri sürdüğü veya süreceği vakiaları ispatlamasına yönelik bu beyanlara ulaşabilme açısından zorluk yaşaması söz konusu olabilmektedir. Yargılama hukukumuzda delil tespiti ile tanık dinletilmesi düzenlenmiş olup, yargılamada henüz tanıkların dinletilmesi aşamasında gelmeden önce ve yargılamaya başlamadan önce delil tespiti ile tanık dinletilmesi düzenlenmiştir. Bu çalışmada delil tespiti kurumunu iş yargılaması açısından değerlendirerek, gerek dava açılmadan önce gerekse de dava açıldıktan sonra delil tespiti ile tanık dinletilmesi talebi işçi açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İş Hukuku, İş Mahkemesi, Delil Tespiti, Tanık

ABSTRACT

The evidence given by witnesses has a major role in the settlement of disputes encountered in professional life, and the main evidence, to which generally reference is made in practice for the proof of unwritten rules regarding the working order and to establish the facts of the actions of the parties. Also, given the fact that the documents and records related to the working order and the employment relation are controlled by the employer and it is mostly not possible for the employee to access such documents and records, the key evidence, to which the employee can refer, is the witness statements. Even though the evidence given by a witness constitutes discretionary evidence, it poses importance for the proof by the employee of numerous facts in respect of labor procedure. However; in certain cases, the employee could experience difficulties in accessing the statements of the witnesses, whom s/he would like to call, with a view to prove the facts, which s/he alleges or intends allege as a part of her/his case. The matter of calling of witnesses through perpetuation of evidence is regulated within Turkish procedural law, which framework provides for witnesses to be called through perpetuation of evidence before the calling of witnesses through the course of the procedure and prior to the commencement of the procedure. This study addresses and discusses the institution of the perpetuation of evidence from the perspective of labor procedure, and further addresses and discusses the calling of witnesses through perpetuation of evidence both before and after the filing of the legal action from the employee perspective.

Keywords: Labor Law, Labor Court, Perpetuation of Evidence, Witness

*Makale Gönderim tarihi: 23.04.2019; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora Programı Öğrencisi.

1. GİRİŞ

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) madde 316/I-d hükmüne göre iş ilişkisinden doğan davalarda basit yargılama usulü uygulanmakta olup, kural olarak basit yargılama usulünde de ispat faaliyeti ve delillere yönelik olan düzenlemeler HMK dördüncü kısımda (m.187-m.293) yer alan hükümler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

İş yargılamalarında esas olan taraflarca getirme ilkesidir. HMK m.25'te taraflarca getirme ilkesi düzenlenmiş olup, düzenlemeye göre kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamamakta ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamamaktadır. Kanunla belirtilen durumlar dışında hâkim, kendiliğinden delil toplayamamaktadır. Dava malzemesinin taraflarca getirme ilkesine göre mahkemece karar verilirken sadece tarafların getirdiği vakıaları ve vakıalara ilişkin delilleri dikkate alabilmektedir.

Başta ihtiyati tedbir ve delil tespiti olmak üzere geçici hukuki korumaların düzenlendiği HMK onuncu kısmında yer alan hükümlerden iş yargılamasında da taraflarca yararlanılabileceği şüphesizdir. İş yargılamasında özellikle işçi açısından iddia ettiği vakıaların ispatı için delillere ulaşabilmek önem arz etmektedir. Zira işçinin iddia ettiği vakıalara ilişkin elinde belge, senet bulunması ihtimali yüksek olmadığından, işçi için tanık delili bir açıdan hak aramada temel delil özelliği taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın konusunu oluşturan delil tespiti hususunda özellikle işçinin, yargılamada ileri sürecekleri vakıalara yönelik delillerin yok olacağı, ulaşılamayacağı gibi gerekçelerle delil tespiti talep etmesi mümkündür.

Çalışmamızda, iş yargılamasında taraflarca en sık başvuru olan tanık delilinin, geçici hukuki koruma olan delil tespiti ile elde edilmesi ve değerlendirilmesine yönelik esaslar incelenecektir.

2.DELİL TESPİTİ KAVRAMI

Delil tespiti, ileride açılacak veya açılmış bir davada ile ilgili delillerin, belirli kurallar çerçevesinde zamanından önce toplanıp güvence

altına alınmasını sağlamak için kabul edilmiş bir geçici hukuki korumadır (Kuru: 2015, s. 513; Özekes: 2017 s. 2562). Delil tespiti, bazı yönleri ile ihtiyati tedbire benzetilmekte olup, ihtiyati tedbirde dava konusu olan bir malın veya hakkın emniyet altına alınması için genellikle o mal veya hak üzerine tedbir konurken, delil tespitinde davanın karara bağlanmasında ispat faaliyetine yardımcı olan delillerin korunmasını sağlamak, kaybolmasını önlemek için tedbir alınmaktadır. Buradaki amaç, yargılamada ispat faaliyetini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmektir (Özekes: 2017, s. 2563). Zira yargılamaların temeli, maddi gerçeğin ispat faaliyetiyle ortaya çıkartılması olup, ispat faaliyeti de deliller ile sağlanmaktadır.

HMK m. 400/I'de taraflardan her birinin, görülmekte olan bir davada henüz inceleme sırası gelmemiş yahut ileride açacağı davada ileri süreceği bir vakıanın tespiti amacıyla keşif yapılması, bilirkişi incelemesi yaptırılması ya da tanık ifadelerinin alınması gibi işlemlerin yapılmasını talep edebileceği düzenlenmiştir. Aynı maddede delil tespiti talep edilebilmesinde, hukuki yararın bulunması gerektiği de belirtilmiştir. Delilin hemen tespit edilmemesi hâlinde kaybolacağı ya da ileri sürülmesinin önemli ölçüde zorlaşacağı ihtimali bulunuyorsa hukuki yarar var sayılmaktadır (HMK m. 400/II). Açılmış veya açılacak bir davada tanıkla ispat edilmesi gereken bir hususun varlığında, tanığa bazı nedenlerle bir daha ulaşılamama ihtimalinin bulunması gibi gerekçeler gösterilmek suretiyle, tanığın dinletilmesinin delil tespiti ile yapılması mümkündür. Zira tanığın dinletilmemiş olmasının, ileride tanığın dinletilemeyeceği ya da dinletilmesinin çok zor olacağını gösterilmiş olması halinde, delil tespiti talebinde hukuki yararın bulunduğunu kabul etmek gerekmektedir (Ertanhan: 2005, s. 157).

Delil tespiti talebi, dava açılmadan önce veya dava devam ederken söz konusu olabilmektedir. Dava açılmadan önce delil tespiti talebi halinde bu talep, esas hakkındaki davaya bakacak olan mahkemeden veya üzerinde keşif yahut bilirkişi incelemesi yapılacak olan şeyin bulunduğu ya da tanık olarak dinletilecek kişinin oturduğu yer sulh mahkemesinden istenmektedir (HMK m. 401/I). Dava açıldıktan sonra delil tespiti talep edilmesi halinde ise sadece davanın görülmekte olduğu mahkeme görevli ve yetkilidir (HMK m. 401/IV).

3. İŞ YARGILAMASINDA TANIK DELİLİNİN ÖNEMİ

HMK m.316/1-d hükmüne göre iş ilişkisinden doğan davalarda basit yargılama usulü uygulanmaktadır. HMK m.318 düzenlemesine göre taraflar, dava ve cevap dilekçeleri ile birlikte, tüm delillerini açıkça ve hangi vakının delili olduğunu da belirterek bildirmek; ellerinde bulunan delillerini dilekçelerine eklemek ve başka yerlerden getirilecek belge ve dosyalar için de bunların bulunabilmesini sağlayan bilgilere dilekçelerinde yer vermek zorundadır. Görüleceği üzere bu yargılama usulünde tüm delillerin davanın başında verilmesi ve toplanması katı bir şekilde düzenlenmiş olup, dava malzemeleri de sınırlandırılarak yargılamanın daha hızlı sonuçlandırılması amaçlanmıştır (Çelik/Caniklioğlu/Canbolat: 2018, s. 58).

Uygulamada açılan davalarda kıdem tazminatı, fazla çalışma alacağı, hafta tatili alacağı gibi aynı davada birden fazla talep bulunmakta olup, bu şekilde davaların yığılması halinde her bir talebe ilişkin vakıalar bakımından ispat yükü ve deliller ayrı ayrı değerlendirilir (Süzek: 2018, s.116). Basit yargılama usulünde de ispat faaliyeti ve delillere yönelik olan düzenlemeler HMK dördüncü kısımda (m.187-m.293) yer alan hükümler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

HMK m.187/1 düzenlemesine göre ispatın konusunu "tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar" oluşturur. İspat faaliyetindeki amaç, hâkimin dışında ve davadan önce gerçekleşen uyuşmazlığa ilişkin vakıaların gerçekliği ve doğruluğu konusunda hâkimde kanaat uyandırmadır (Atalay: 2017, s.1627; Karslı: 2014, s.479, Karahacıoğlu, Parlar :2014, s.23). Türk Medeni Kanunu (TMK) m.6'da aksine bir düzenleme bulunmadıkça taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür olarak düzenlenen ispat yükü, HMK m.190/1'de "Kanunda özel bir düzenleme bulunmadıkça, iddia edilen vakiaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkarana aittir" şeklinde düzenlenmiştir.

Tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıaların ispatı için başvuru vasıtalarına delil denir (HMK m.187/1). Deliller, uyuşmazlık konusunu oluşturan ve davanın sonucu üzerinde etki meydana getiren vakıaların

ispatına yarayan araçlardır (Postacıoğlu, Altay: 2015, s. 608).

Deliller de kesin deliller ve takdiri deliller olarak ikiye ayrılmaktadır. Kesin deliller yargılama hukukunda sınırlı olup, ikrar, senet, yemin ve kesin hüküm olmak üzere dört ayrı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kesin delillerin hakimi bağlayıcı gücüne karşılık, takdiri deliller hakim tarafından serbestçe takdir edilir. HMK'nda düzenlenen takdiri deliller ise tanık, bilirkişi incelemesi, keşif, uzman görüşü ile kanununda düzenlenmemiş delillerdir.

Tanıklık, davada taraf olmayan kişilerin, dava ile ilgili olaylar ve duyular hakkında dava dışında bizzat edinmiş oldukları bilgi veya görgüyü mahkemeye bildirmeleridir (Karahacıoğlu, Parlar: 2014, s.355) Tanık, taraflar arasında çekişmeli olan, geçmişte meydana gelen olaylar ve durumlarla ilgili sahip olduğu bilgi ve algıları mahkemeye aktaran kişidir (Atalay: 2017, s.1739 ve, s.1887.).

İş yargılamasında işçinin konumu gözetildiğinde ikrar, belge, senet gibi kesin delillere ulaşabilmesinin işveren karşısında daha güç olması nedeniyle tanık delili, vakıaların ispatı açısından önemli bir yere sahiptir.

İş sözleşmesinin işçi tarafından haklı nedenle feshinde özellikle belge, senet ile ispatın pek mümkün olmadığı davranışa dayalı fesih halleri olan işverenin işçinin veya ailesi üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak şekilde sözler söylemesi, davranışlarda bulunması, sataşmada bulunması, gözdağı vermesi, işçiyi kanuna karşı davranışa özendirmesi, kışkırtması, sürüklemesi, işçi hakkında şeref ve haysiyet kırıcı asılsız ağır isnad veya ithamlarda bulunması, işçiyi cinsel tacizde bulunması hallerinde, yine işveren tarafından işçinin ücreti kanun hükümleri veya sözleşme şartlarına uygun olarak hesap edilmemesi, ödenmemesi hallerinde başvuru ilk delil tanık olmaktadır.

Fazla çalışmanın, fazla sürelerle çalışmanın, hafta tatilinde ve Ulusal bayram ve genel tatillerde çalışmanın, hatta hizmet süresinin de ispatına yönelik olarak çalışma düzenini gösterir işyeri kayıtlarının bulunmaması veya gerçeğe aykırı işyeri kayıtlarına karşı işçi tarafından başvuru ilk delil de tanık delilidir.

İşveren tarafından işçinin ücretinin eksik ödenmesi, elden ödenmesi hallerinde, yine temel ücretin dışında ikramiye, prim, yol ve yemek ücretleri gibi elden ödenen nakdi yardımlar veya servis sağlanması, işyerinde yemek verilmesi, ramazan, yılbaşı paketleri, kıyafet yardımı gibi aynı yapılan yardımların ispatında da işçi tarafından sıklıkla ve öncelikle tanık deliline başvurulmaktadır.

Gerçekten de işverenin sosyal ve ekonomik yönden güçlü, organize oluşu karşısında, işçinin sosyal ve ekonomik planda zayıf olması, sendikal güvencesinin de olmaması halinde tek başına olacağı gözetildiğinde, işvereni ile doğabilecek uyuşmazlıkta tek ve en önemli dayanağı tanık delilidir (Bozkurt: 2012, s.439). İşçinin hak ve alacaklarına kavuşabilmesi açısından elinde her zaman yazılı delil bulunamayacağı gözetildiğinde, takdiri delil niteliğinde olan tanık delili, iş yargılamasında başvuru öncelikli delildir.

4. DELİL TESPİTİ İLE TANIK DİNLENMESİ

4.1 Genel Olarak

Delil tespiti için iki temel şart bulunmaktadır. Birinci şart, henüz inceleme sırası gelmemiş delillerin tespitinin istenebilmesi olup; delil tespiti talep edenin hukuki yararının bulunması da ikinci şarttır (Kuru: 2015, s. 513 vd.; Özkes: 2017 s. 2563, Karlı: 2014, s. 689). HMK m.400/II düzenlenmesi gereği kanunda açıkça öngörülen hâller dışında, delilin hemen tespit edilmemesi hâlinde kaybolacağı yahut ileri sürülmesinin önemli ölçüde zorlaşacağı ihtimal dâhilinde bulunuyorsa hukuki yarar var sayılmaktadır. Yargılama sürecinde vakıaların ispatında tanık deliline başvurmak istenildiğinde, tanık olarak dinletilmek istenen kişinin zamanla tanıklık yapmaktan karşı tarafın etkisi altında kalarak vazgeçmesinin veya etki altında kalabileceği ihtimalinin bulunması (Postacıoğlu, Altay: 2015, s. 1019, ayrıca bkz. Özrahit: 2017, s.41), tanığa ulaşamayacak olunması, tanığın uzun süreli yurtdışına çalışmaya gitmesi, yurtdışına yerleşmesi, askere gitmesi, ölümcül hastalığının bulunması gibi hâllerle karşılaşılabileceği mümkündür. Usul ekonomisi ilkesi de gözetildiğinde, bu durumlar meydana gelmeden önce işçi, ileride yapılacak yargılamada dinletmek istediği tanığın anlatımlarına önceden başvurulması için delil tespiti için hukuki yararının olduğu kabul

edilebilmektedir.

Delil tespitinde usule de kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır. Öncelikle delil tespiti davadan önce ve dava sırasında ayrı bir dilekçe ile istenmektedir; ancak davacının davasını açarken dava dilekçesi ile birlikte delil tespitinde bulunulabilmesi de mümkündür. Dilekçe içeriğinde mahkemenin adı, tarafların kimlik ve adresleri ile delil tespiti ile istenen vakıalara yönelik olarak tanıklara sorulması istenen sorular ile delillerin kaybolacağı veya gösterilmesinde zorlukla karşılaşılacağı kuşkusunu uyandıran sebeplerin bildirilmesi, yani hukuki yarara ilişkin açıklamaların da yer alması gerekmektedir (HMK m.402/I). Davadan önce delil tespitine başvurulması halinde tanık delilinin hemen tespit edilmemesi ihtimalinde ileride tanığa ulaşılmasının zorlaşacağı (Özkes: 2017, s. 2565), diğer yandan da dinletilmek istenen tanığın ileride açılacak dava ile ilgili bağlantı olup olmadığının belirlenebilmesi için ileride açılması düşünülen davanın da taleple birlikte belirlenmesi gerekmektedir (Kuru: 2015, s. 514).

HMK m.402/II gereği delil tespiti talebinde bulunulduğunda harçlar kanunu gereği alınması gereken maktu harç ile birlikte mahkemece belirlenecek tespit giderlerinin de avans olarak yatırılması zorunludur.

Görevli ve yetkili mahkeme ise, esasa bakacak olan iş mahkemesi (iş mahkemesinin bulunmadığı yerde iş mahkemelerine bakmakla görevli asliye hukuk mahkemesi) veya tanık olarak dinletilecek kişinin oturduğu yer sulh hukuk mahkemesidir (HMK m.401/I). Esas mahkemece tespiti istenen tanık delilinin, başka bir mahkemenin yargı çevresinde bulunması halinde tanık deliline istinabe sureti ile başvurulacaktır. Dava açıldıktan sonra yapılan her türlü delil tespiti talebi hakkında sadece davanın görülmekte olduğu mahkeme yetkili ve görevli olup, henüz dava açılmamış olan hâllerde delil tespiti, esas hakkındaki davaya bakacak olan mahkemeden veya tanık olarak dinletilecek kişinin oturduğu yer sulh mahkemesinden istenmektedir (HMK m.401). Tanık dinletilmesine yönelik delil tespiti talebi değerlendirilirken, öncelikle delil tespitine yönelik şartların bulunup bulunmadığı mahkemece incelenmektedir. Delil tespiti, geçici hukuki koruma niteliğinde olduğundan yaklaşık ispat yeterlidir (Özkes: 2017, s. 2567).

HMK m.402/III gereği delil tespiti talebinin mahkemece haklı bulunması halinde karar, dilekçeyle birlikte karşı tarafa tebliğ edilmekte olup, kararda ayrıca delil tespitine konu tanık veya tanıkların dinletileceği zaman, tespitin icrası esnasında karşı tarafın da hazır bulunabileceği, varsa itiraz ve ilave sorularının bir hafta içinde bildirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

HMK m. 404 hükmü “Tespiti istenen vakıanın hangi delille tespit edileceğine karar verilmişse, bu kararın yerine getirilmesinde o delilin toplanmasına ilişkin hükümler uygulanır” şeklinde düzenlenmiş olup, bu bağlamda HMK m.265’e göre mahkeme tarafından çağrılan tanığa, her yıl Adalet Bakanlığınca hazırlanan tarifeye göre, kaybettiği zaman ile orantılı olarak mahkemece takdir edilen bir ücretin de verilmesi gerekmektedir. Tanık hazır olmak için seyahat etmek zorunda kalmışsa yol giderleri ile tanıklığa çağrıldığı yerdeki konaklama ve beslenme giderleri de karşılanır. (27.12.2018 tarihli 30638 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2019 Yılı Tanıklık Ücret Tarifesine göre tanığa, tanıklık nedeniyle kaybettiği zamanla orantılı olarak günlük 20,00 ilâ 40,00 Türk Lirasına kadar ücret ödeneceği olarak belirlenmiştir).

Tanıklık, mahkemenin tanıklık yapmak konusundaki çağrısı üzerine doğan kamusal bir yükümlülük olup (Atalay: 2017, s.1897.) , kanunda gösterilen hükümler saklı kalmak üzere, tanıklık için çağrılan herkes gelmek zorundadır. Usulüne uygun olarak çağrıldığı hâlde mazeret bildirmeksizin gelmeyen tanık zorla getirilir, gelmemesinin sebep olduğu giderlere ve beşyüz Türk Lirasına kadar disiplin para cezasına hükümlenir. Zorla getirilen tanık, evvelce gelmemesini haklı gösterecek sebepleri sonradan bildirirse, aleyhine hükmedilen giderler ve disiplin para cezası kaldırılır (HMK m. 240/III).

Delil tespiti yoluyla tanık dinletilmesi konusunda dava açmadan önce ve dava açtıktan sonraki durum ayrı ayrı incelenecektir.

4.2. Dava Açılmadan Önce

Delil tespitine uygulamada sıklıkla dava açılmadan önce başvurulmaktadır. İş yargılaması açısından bakıldığında da delil tespiti ile tanık dinletilmesi uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir. Ancak bazı hallerde vakıaların

ispatında tanık deliline başvurmak istenildiğinde, tanık olarak dinletilmek istenen kişinin zamanla tanıklık yapmaktan karşı tarafın etkisi altında kalarak vazgeçmesi ihtimalinin bulunması, ulaşılamayacak olması, uzun süreli yurtdışına çalışmaya gitmesi, yurtdışına yerleşmesi, askere gitmesi, hastalığının bulunması gibi hallerde bu durumlar meydana gelmeden önce ileride yapılacak yargılamada dinletmek istediği tanığın anlatımlarına başvurulması için delil tespiti yoluna başvurusu kanunen mümkündür.

İşçinin dava açmadan önce delil tespiti talep edebilmesi için dilekçesinde, hangi nedene bağlı olarak delil tespiti ile tanık dinletmesi gerektiğini somutlaştırmalıdır. Somutlaştırması halinde de hukuki yararının olduğu kabul edilmelidir. Zira delil tespitini düzenleyen hükümler incelendiğinde, kanunun delil tespitinde hukuki yararın varlığının kabul edilebilmesi için delillerin ileride kaybolması veya sunulmasında zorluk oluşması olasılığını aradığı görülmektedir (Postacıoğlu, Altay: 2015, s. 1018). Delil tespitinde yaklaşık ispat söz konusu olduğundan, mahkemece delil tespiti yoluyla tanık dinletilmesi için gerekli koşulların oluştuğu hususunda kanaat getirilmesi yeterli olmaktadır (Ertanhan: 2005, s. 158).

İşçinin dava açmadan önce tanık dinletmesi için delil tespiti talebinde bulunurken, tanığın hangi konuda dinletmesi gerektiğini, ayrıca tanığa sorulmasını istediği soruları da dilekçesinde açık olarak belirtmesi gerekmektedir. Örneğin işçi, ileride açacağı iş davasında kullanmak üzere tanığın genel olarak çalışma koşullarına ilişkin beyanlarının alınmasını talep etmemelidir. İşçinin çalışma koşullarına ilişkin olarak, ispatlamak istediği vakıayı açık olarak dilekçesinde belirtmesi gerekmektedir. Aksi halde delil tespiti talebiyle yargılamamın esasına girilmiş olunacaktır.

Henüz dava açılmadan önce tanık olarak dinletilecek kişinin oturduğu yer sulh mahkemesinden de delil tespiti talep edilebileceği hususu gözetildiğinde, tanığa sorulması istenen sorular önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, sorunun belirliliği, sorunun basitliği ve sorunun doğru anlaşılabilirliği ilkeleri de gözetilerek tanığa sorulacak soruların yanlış anlaşılmaya yer vermeyecek şekilde, basit ve kolay anlaşılabilir olması önem arz etmektedir (Akkan : 2015, s.576 vd.). Sulh hukuk mahkemesinin iş

yargılamasında görevli olmadığı hususu da gözetildiğinde, tanıklara sorulması istenilen sorularda örneğin, işyerinde fazla mesai yapılır mı sorusunun yerine işyerinde çalışma sabah saat kaçta başlar? Çalışma saat kaçta sona erer? Haftanın hangi günleri çalışma yapılır? Ara dinlenmesi kaç kere, saat kaçta kullanılır? şeklinde somutlaştırmaya yönelik basit, belirli ve anlaşılabilir soruların sorulması delil tespiti ile tanık dinletilmesinde hedeflenen amaca daha uygun düşecektir.

4.3. Dava Açıldıktan Sonra

Görülmekte olan bir davada henüz inceleme sırası gelmemiş delilin tespitine, hukukî bir yararın bulunması halinde başvurulması mümkündür (Özkes: 2017, s. 2564). Delil tespiti ile tanık dinletilmesi dava dilekçesiyle veya dava devam ederken henüz tanık dinletme aşamasına gelinmediği süreç içerisinde de talep edilebilir. Diğer bir ifade ile delil tespitinin dava dilekçesi ile birlikte esas mahkemesinden istenilmesi zorunluluğu bulunmamakta olup, dava devam ederken dinletmemiş tanık için koşullar oluştuğunda delil tespiti talep edilebilecektir. Örneğin, davacı işçi tarafından mahkemeye tanık listesi sunulmuş ancak listede belirtilen tanıklardan birinin uzun süreli yurtdışına çalışmaya gitmesi söz konusu olması halinde, davacı işçi tarafından tanığın, ulaştırılmasında güçlük yaşanacağı gerekçesi ile celse arasında delil tespiti yoluyla bu tanığın dinletilmesi talep edilebilir.

Belirtmek gerekir ki, esas mahkemece dinlenen tanığın delil tespiti yoluyla tekrardan dinletilmesi mümkün değildir. Zira delil tespiti, delil oluşturma veya delili tamamlama amacına hizmet eden bir kurum değildir. Kaldı ki delil tespiti yoluyla tanık dinletilmesi açısından hakkın kötüye kullanılmasına izin verilmemesi gerekmele birlikte, bu yolla delil oluşturma çabasının da hukuk düzeni tarafından korunmaması gerekmektedir (Ertanhan: 2005, s. 161). Konuya ilişkin Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 2011/13423 Esas 2012/26545 Karar ve 05.07.2012 tarihli kararında “..Somut olayda mahkemece ihtirazi kayıtsız imzalı ücret bordrolarında fazla çalışma ücreti tahakkuku olduğu halde, başka bir mahkemenin değişik iş dosyasında yapılan tespitte daha fazla çalışması olduğu anlaşıldığından anılan alacağına hükmedilmiştir. Açılmış ve sürmekte olan bir dava varken davacı taraf başka bir mahkemeye

verdiği dilekçeyle işyerinde tespit yaptırıp bilirkişi raporu aldırıştır. Ancak söz konusu tespit HUMK.nun 370.maddesi uyarınca delil olarak hükme esas alınabilecek nitelikte değildir. Zira devam eden bir dava varken ayrıca bir başka mahkemenin delil tespitine gitmesi yetkisiz ve görevsiz mahkemece yapılmış bir işlem olup delil niteliğini haiz değildir.” (www.kazanci.com) denilmek suretiyle, dava açıldıktan sonra başka mahkemeden yaptırılan delil tespitinin delil olarak hükme esas alınmayacağını belirtmiştir. Bu karara bakıldığında davacının delil oluşturmaya izin verilmediği anlaşılmaktadır.

4.4. Acele Hallerde Karşı Tarafa Tebligat Yapılmaksızın Tanık Dinletilmesi

HMK m. 403'e göre talep sahibinin haklarının korunması bakımından zorunluluk bulunan hâllerde, karşı tarafa tebligat yapılmaksızın da delil tespiti yapılabileceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede acele hallerde tespit ile tanığın anlatıma başvurulması halinde, öncelikli olarak zorunluluk haline yönelik olarak detaylıca ve mümkünse zorunluluk halini gösterir belgeleri ile başvuruda bulunulması yerinde olacaktır. Örneğin, tanığa uzun süreli olarak ulaşılamamasına neden olan askerlik, yurtdışına çıkma gibi durumlarda acele hallerde tanık dinletilmesi usul ekonomisi ile birlikte değerlendirildiğinde mümkün görülmelidir. Bu şekilde tespit yapılmasından sonra, tespit dilekçesi, tespit kararı, tespit tutanağı ve varsa bilirkişi raporunun bir örneği mahkemece kendiliğinden diğer tarafa tebliğ olunur. Karşı taraf tebliğden itibaren bir hafta içinde delil tespiti kararına itiraz edebilir (HMK m. 403).

4.5. Delil Tespitine İtiraz

İş mahkemesince veya dava açılmadan önce tanığın bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesince delil tespiti talebi mahkemece haklı bulunursa mahkemenin kararı, delil tespitinin nasıl ve ne zaman yapılacağı, tespit in icrası esnasında karşı tarafın da hazır bulunabileceği, varsa itiraz ve ilave soruların bir hafta içinde bildirilmesi gerektiği başvuru dilekçesiyle birlikte karşı tarafa tebliğ edilmesi gerekir (HMK m. 402/III). Acele hallerde tespit halinde de tespit dilekçesi, tespit kararı, tespit tutanağı ve varsa tanık anlatımının bir örneği mahkemece kendiliğinden diğer tarafa tebliğ edilmektedir.

Karşı tarafça delil tespitine kararına ve delil tespiti işlemine bir haftalık sürede itiraz edilebilir (HMK m. 402/III, m. 403). Bir haftalık itiraz süresi hak düşürücü süre olup, itiraz edilmemesi halinde delil tespiti kararı ve delil tespiti işlemi kesinleşmiş olmaktadır (Özkes: 2017, s. 2571). Delil tespitine ilişkin kararlara karşı kanun yoluna başvurulması mümkün değildir. Delil tespiti davaları, temyizi mümkün olmayan ve HMK m.403 uyarınca ancak itiraz yolu açık çekişmesiz yargı davalarındandır. Temyizi mümkün olmayan bir karara karşı karar düzeltme yoluna da gidilemez (Yargıtay 4. HD., 2014/5676 E. 2014/9003 K., Postacıoğlu, Altay: 2015, s. 1023).

4.6. Delil Tespitinin Asıl Davaya Etkisi

Taraflar asıl davada, iddia ve savunmalarının ispatı için delil tespiti dosyasına dayanabilir. HMK m. 405 gerekçesinde de belirtildiği üzere sadece delil tespitini isteyen taraf değil, asıl davanın taraflarından her biri, iddia veya savunmasının ispatı için bu tutanak ve raporlara dayanabilir. Üçüncü bir kişiye karşı açılacak davada bu delil tespitine dayanılması mümkün değildir.

Tanık, takdiri delil niteliğinde olduğundan dava içerisinde değerlendirilmesi de bu çerçevede gerçekleştirilir. Asıl davada, tanık delilinin ispat gücü taraflarca tartışma konusu yapılabilir, itirazlar ve karşı deliller ileri sürülebilir (Kuru: 2015, s. 518).

Delil tespiti karşı tarafa tebliğ edilmiş olup, karşı tarafın bir haftalık itiraz süresi içerisinde delil tespiti kararına itiraz etmemiş veya itirazı reddedilmiş ise, delil tespiti dosyası ile talep eden taraf iddiasını ispat edebilir (Kuru: 2015, s. 517). Süresi içerisinde delil tespitine itiraz edilmemesi halinde delil tespiti kararı kesinleşir. İtiraz edilmemekle delil tespitinin yapılmasını gerektiren şartların mevcut olduğu kesinleşir. Tanık anlatımının ispat gücünün hiç olmadığı söylenemez (Özkes: 2017, s. 2575).

Hukuki dinlenme hakkının gereği olarak, karşı tarafın yokluğunda tanık dinletilmesi halinde mahkemece delil tespiti karar ve tanık anlatımlarının karşı tarafa tebliğ edilmesi zorunludur (HMK m. 402, m. 403). Aksi halde delil tespitinin taraflar yönünden delil olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Kuru:

2015, s. 516; HGK 2010/13 E. 2010/26-73 K. 10.02.2010; Yargıtay 1. HD. 2012/13665 E. 2013/1671 K. 11.02.2013). Doktrindeki karşı görüşe göre ise, karşı tarafın yokluğunda yapılan delil tespiti tutanağı karşı tarafa tebliğ edilmemişse delil tespitinin asıl davada hiçbir etkisinin olmayacağı, delil tespitinin hüküm ve sonuçlarını doğurmayacağı söylenemez. Delil tespiti aşamasında hukuki dinlenme hakkı sağlanmamış olsa da, davada delillerin tartışılması sırasında, karşı tarafın bu konuda bilgi sahibi olması ve gerekli itiraz ve açıklamalarını yapabilmesi mümkündür. Bu nedenle de karşı tarafa delil tespiti hakkında hukuki dinlenilme hakkı tanımak koşuluyla hakim, tespit edilen delili serbestçe takdir edebilmelidir (Özkes: 2017, s. 2574).

Delil tespitine itiraz edilmiş olması da tespit ile toplanan delilin davada değerlendirilmesine engel teşkil etmez. Bir başka deyişle delil tespitine itiraz edilmiş ve itirazın reddedilmiş veya asıl davada değerlendirilmesine karar verilmiş olması, delilin ispat kuvvetini doğrudan azaltmaz (Özkes: 2017, s. 2576). Tanık delili, bilindiği üzere takdiri delil olup, yargılama aşamasında mahkemece delil tespiti ile elde edilen tanık anlatımı serbestçe takdir edilmelidir.

Dava açılmadan önce delil tespiti ile tanığın sulh hukuk mahkemesince dinleneceği ve yazılı olarak bildirilecek sorulara yanıt verilmesi gerektiği, dava açıldıktan sonra görülmekte olan davada dinletilecek tanığın cevaplarının sözlü olması, tanığın tutum ve davranışları ve sözlü cevaplarının tanıklığın değeri konusunda hakime fikir verebileceği gözetildiğinde, yargılama esnasında elde edilecek tanık anlatımının, dava açılmadan önce elde edilecek tanık anlatımından ispat açısından daha güçlü olabileceğinden bahsetmek mümkündür (Sarısozen: 2016, s.143 vd.).

İspat hakkının gerçek anlamda sağlanabilmesi için tanıkların dinleneceği duruşmaya tarafların da katılmış olması veya bu konuda karşı tarafın önceden bilgilendirilmeleri gerekir. Tarafların kendi aleyhine olabilecek tanık ifadelerinin alındığı duruşmada bulunmaması, tarafın ispat hakkını ihlal edebileceği gibi adil yargılanma hakkını da zedeleyeceğinden bahsetmek mümkündür. Karşı tarafın tanıklara soru yöneltme hakkının bulunması, tanıkların dinlenmesinde yargılanma hakkının eşit silahlarla sağlamaktadır (Çiftçi: 2018, s. 202).

Bu açıklamalar ışığında, acele hallerde karşı taraf dinlenilmeksizin veya tanığa sorulmasını isteyebileceği sorular öğrenilmeksizin gerçekleştirilecek delil tespiti ile tanık anlatımı sonucu elde edilecek delilinin tek başına hükme esas alınmayacağından bahsedilebilecektir. Bu yolla elde edilen tanık anlatımlarına, asıl davaya bakan mahkeme tarafından ihtiyatlı bakılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, delil tespiti dosyası, açılmış veya açılacak davaya bağlı bir işlem olduğundan asıl dava dosyasının eki sayılır, onunla birleştirilir. Delil tespiti giderleri de asıl davanın yargılama giderlerine dahildir (HMK m.323/ç).

4.7. İkinci Tanık Listesi Yasağına Aykırı Olup Olmayacağı Sorunu

1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu m. 274 hükmünde olduğu gibi 6100 Sayılı HMK m. 240/II-son'da "Tanık gösteren taraf, tanık dinletmek istediği vakıyı ve dinlenilmesi istenen tanıkların adı ve soyadı ile tebliğe elverişli adreslerini içeren listeyi mahkemeye sunar. Bu listede gösterilmemiş olan kişiler tanık olarak dinlenemez ve ikinci bir liste verilemez." hükmü ile de tarafların ikinci tanık listesi sunmaları yasaklanmıştır. Madde gerekçesine göre davaların makul sürede bitirilebilmesi açısından usul ekonomisine hizmet eden bu kesin kural, kamu düzeninden olup, mahkemece resen gözetilmesi zorunludur.

Taraflarca, tanık listesinin ıslah yolu ile değiştirilmesi veya tanık listesine ek tanık listesi verme hakkını açıkça saklı tutulması ya da tanık listesine eklenen "vesaire" gibi kelimeler ile sonradan ek tanık listesi verilmesi mümkün değildir (Kuru: 2015, s. 302. ; Atalay: 2017, s. 1888 vd). İkinci tanık listesi verme yasağı, kamu düzenine ilişkin olduğundan karşı taraf ikinci tanık listesi verilmesine muvafakat etse bile, hâkim ikinci tanık listesindeki tanıkları dinleyemez (Kuru: 2015, s. 302.; Atalay: 2017, s.1889). HMK m. 400/1' de de henüz inceleme sırası gelmemiş vakıanın tespiti amacıyla tanık ifadelerinin alınması işleminin yapılmasını talep edilebileceği düzenlenmiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde, ikinci tanık listesi yasağının kamu düzenine ilişkin olduğu hususu gözetildiğinde kanaatimizce, devam

eden yargılamada usulüne uygun olarak tanık dinletildikten sonra delil tespiti ile başkaca tanığın dinletilmesi, tanık dinletilmiş olsa da tanığın anlatımlarının, delil tespitine itiraz olmaması halinde bile hükme esas alınması da mümkün görülmemelidir. Taraflardan birinin tanık deliline dayanmaması veya usul hükümleri çerçevesinde tanığını dinletmemesi halinde delil tespiti ile tanık dinletmesi, usul kurallarının dolanılması niteliğinde olacağından, bu haliyle delil tespiti elde edilen tanık delili, tanık dinletilmiş olsa da tanığın anlatımlarının, delil tespitine itiraz olmaması halinde dahi hükme esas alınması mümkün görülmemelidir.

İkinci tanık listesi verme yasağı, sadece tanık listesinde gösterilen tanıklarla ispat edilmek istenen belirli bir vakia için söz konusudur. Belirtmek gerekir ki, taraflardan birinin ispat etmek istediği başka bir vakia hakkında iddia veya savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı sınırları içinde, taraflarca tam veya kısmi ıslah yolu ile yeni vakıalar ileri sürülmesi halinde yeni tanık gösterilmesi mümkündür (Kuru: 2015, s. 302-303. ; Atalay: 2017, s.1889. ; Bkz. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2015/21030 E. 2015//6532 K, 3.4.2015). Bu çerçevede de taraflarca tam veya kısmi ıslah yolu ile yeni vakıalar ileri sürülmüş ise, bu yeni vakıaların ispatı için yeni tanık gösterilebilmesi mümkündür. Bu haliyle de yeni vakıaların ispatına yönelik olarak, hukuki yararın varlığı halinde delil tespiti ile tanık deliline başvurulması mümkün görülmelidir.

4.8. Yargılamada Tanık Dinletilmemesi Hallerinde Delil Tespiti ile Tanık Dinletilebilir mi?

HMK 119. ve 129. maddeleri ile 318. maddesinde delillerin ileri sürülme zamanı hakkında düzenlemelere yer verilmiş olup, maddi vakıanın ispatı için tanık deliline dayanıldığından da taraflarca dava ve cevap dilekçeleri ile mahkemeye bildirilmesi gerekmektedir.

Tarafın delil listelerinde tanık deliline dayanmaması halinde, dayanılmayan delilin bildirilmesi için ön inceleme aşamasında delillerinin bildirilmesi için verilen süre sonuç doğurmayacak ve süresinde bildirmediği tanıklarının beyanları dikkate alınmayacaktır.

Tanık deliline dayanan taraf, tanık dinletmek istediği vakıyı ve dinletilmesi istenen tanıkların adı ve soyadı ile tebliğe elverişli adreslerini içeren listeyi mahkemeye sunması gerekmektedir (HMK m. 240/II). Tanık listesinde adres gösterilmemiş veya gösterilen adreste tanık bulunamamışsa, tarafa adres göstermesi için, işin niteliğine uygun kesin süre verilecektir. Bu süre içinde adres gösterilmez veya gösterilen yeni adres de doğru değilse, bu tanığın dinletilmesinden vazgeçilmiş sayılacaktır (HMK md.240/III).

Tarafların tanık delilinden yararlanabilmeleri için delil listesinde tanık deliline dayanmaları gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki, HMK m. 243/I üçüncü cümlede de belirtildiği üzere taraflara, tanık listesi için kesin süre verildiği ve dinlenme gününün belirlendiği hâllerde, liste verilmemiş olsa dahi taraf, o duruşmada hazır bulundursa tanıkların dinlenmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Yukarıda yer alan düzenlemeler ışığında, tanık deliline dayanılmaması halinde, ulaşılamayan tanığın dinletilmesinden vazgeçilmesine karar verilmesi halinde ve tanık listesi için kesin süre verildiği ve dinlenme gününün belirlendiği hâlde, tanık listesinin kesin süreden sonra sunulması ve tanığın da duruşmada hazır edilmemesi hallerinde, delil tespiti ile de tanık deliline başvurulması mümkün görülmemelidir. Zira görülmekte olan bir davada henüz inceleme sırası gelmemiş tanığın delil tespiti yoluyla dinletilmesi mümkündür. Yukarıda bahsettiğimiz hallerde ise taraflarca usul hükümleri çerçevesinde tanık dinletmeleri mümkün olmayıp, delil tespiti istemi ile tanık dinletme talepleri de hakkın kötüye kullanımı niteliğinde kabul edilmelidir.

5. SONUÇ

İş hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde taraflarca en sık başvuru delil, tanık anlatımlarıdır. İşverenin sosyal ve ekonomik yönden güçlü, organize oluşu karşısında, işçinin sosyal ve ekonomik planda zayıf olması, sendikal güvencesinin de olmaması halinde yargılamalarda tek başına olacağı gözetildiğinde, işçinin doğabilecek uyuşmazlıkta tek ve en önemli dayanağı tanık delilidir. Medeni yargılamanın temel amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılması faaliyetinde geçici hukuki

koruma olarak hizmet eden delil tespitinde tanık anlatımlarına başvurulması düzenlenmiştir. Uygulamada tanığın anlatımlarının, tanıklığın zaman yönünden sınırlı olarak değerlendirildiği gözetildiğinde, uyuşmazlığın çözümüne hizmet edebilecek tanıklara ulaşılmasının da zorluğundan bahsedilmesi mümkündür. Bununla beraber yargılamaların uzunluğu gözetildiğinde zaman içerisinde görgüye dayalı hususların hatırlanamayabileceği ayrıca tanığın işverenin etkisi altında kalabileceği, tanığa uzun süreli ulaşılamayacak olması, ağır hastalığı hallerinde tanık anlatımlarına kısa zamanda ulaşabilmesinin uyuşmazlığın çözümüne esaslı bir etki sağlayabileceği şüphesidir. Uyuşmazlığın çözümüne etkileri bakımından, dava açılmadan önce başvurulacak delil tespitinde tarafların tanıklara sorulması istenen soruların basit, belirli ve anlaşılabilir sorular olmasına taraflarca ayrıca önem verilmesi gerekmektedir. Bu durumun, görevli olan sulh hukuk mahkemesinin görevini tam anlamıyla gerçekleştirilmesine de fayda sağlayacağı şüphesizdir. Yargılanmada eşit silahların eşitliği ilkesi gözetildiğinde, karşı tarafın yokluğunda delil tespiti ile elde edilecek tanık anlatımına ihtiyatlı yaklaşılması da gerekmektedir.

Tüm bu çerçevede, iş yargılaması açısından işçinin temel denilebilecek delilini oluşturan tanığın, belirli koşullar dahilinde anlatımlarına delil tespiti yoluyla gerek dava açmadan önce gerekse de dava açtıktan sonra başvurulması mümkündür.

KAYNAKÇA

Akkan, M. (2015). “Medeni Usul Hukukunda Tanığa Soru Kağıdı Gönderilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan Özel Sayı 2014, s. 555-609

Bozkurt, H.A. (2012). İş Yargılaması Usul Hukuku Ankara: Seçkin Yayıncılık

Çelik, N., Caniklioğlu, N. ve Canbolat, T. (2018). İş Hukuku Dersleri, 31. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık

Çiftçi, P. (2018). Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları, Ankara: Adalet Yayınevi

Ertanhan, M. (2005). Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Karahacıoğlu, A.H., Parlar M.(2014). İspat ve Deliller, Ankara: Bilge Yayınevi.

Karşlı, A. (2014). Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul: Alternatif Yayıncılık

Kazancı – İçtihat Bilgi Bankası (www.kazanci.com)

Kuru, B. (2015). Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, İstanbul: Legal Yayınevi

Özrahit, T. (2017). Türk, İngiliz ve K.K.T.C. Medeni Usul Hukuklarında Deliller ve Delillerin Toplanması İlişkin Temel Kavramlar ile Güncel Sorunlar, İstanbul: Oniki levha Yayıncılık

Pekcanitez, H., Özekes M., Akkan M. ve Taş Korkmaz, H. (2017). Medeni Usul Hukuku, İstanbul: Oniki levha Yayıncılık. (Pekcanitez Usul)

Postacıoğlu, İ., Altay, S. (2015). Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul: Vedat Kitapçılık

Sarısozen, S. (2016). Medeni Usul Hukukunda Soru Yönelme ve Çapraz Sorgu, Ankara: Yetkin Yayınları

Süzek, S., (2018). İş Hukuku, 16. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık

Yargıtay 1.HD, 2012 / 13665

Yargıtay 2.HD, 2015 / 21030

Yargıtay 4.HD, 2014 / 5676

DENETÇİLERİN İLETİŞİM BİÇİMLERİ VE İÇ DENETÇİLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA *

THE COMMUNICATION STYLES OF AUDITORS AND A QUALITATIVE RESEARCH ON INTERNAL AUDITORS ABSTRACT

Tutku ÜSTÜN**

ÖZ

Denetim faaliyetlerinde denetçi ile denetlenen arasındaki iletişimin başarısı, denetim faaliyetlerinin yürütülmesi, bilgi toplama ve raporlamada büyük önem taşımaktadır. Gerek üst yönetimle gerekse çalışanlarla yürütülen etkin iletişim, bu sürecin başarıyla yürütülmesini ve sonlandırılmasını sağlamaktadır. Bu çalışma, nitel bir araştırmanın da bulgularını ortaya koymakta olup denetçilerin sahip olmaları gereken iletişim becerilerini, iletişimde dikkat edilmesi gereken konuları açıklamaktadır. Araştırma bulgularına göre, denetçiler yüz yüze iletişimi birinci sırada tercih etmekte; bilgi almak için iletişimi sosyal çerçevede de yürütmenin önemli olduğunu belirtmektedirler. Beden dilini kullanma ve anlama, yazılı iletişimde sözcükleri dikkatli kullanma, iletişimde zamanı verimli kullanma gibi hususların denetim süreçlerinde önem taşıdığı araştırma bulgularınca ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Denetim, iletişim, iç denetim, denetimde iletişim

ABSTRACT

The success of the communication between the auditor and the audited unit, has a great importance in the conduct of audit activities, in the collection and reporting of information. Effective communication with both senior management and employees ensures successful execution and termination of this process. This study presents the findings of a qualitative research and explains the communication skills that the auditors should have and the issues to be considered in communication. Research findings show that auditors prefer face to face communication in the first place and they also emphasize that it is important to conduct communication in the social framework for information. According to the findings, the use of body language and comprehension, the use of words in written communication and the use of time efficient in communication have a great importance in the process of auditing.

Keywords: Auditing, communication, internal auditing, communication in auditing

*Makale Gönderim tarihi: 19.11.2018; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tutkustun@gmail.com

TEORİK ÇERÇEVE

Günümüzde denetim, doğrulama ve onaylama aracı olarak kullanımının çok ötesine geçerek, işletmenin faaliyetlerinin verimli, karlı ve etkili yerine getirilmesini sağlamak üzere izleme ve kontrol aracı olarak değerlendirilmektedir. İç denetimin çağdaş tanımı, güvence ve danışmanlık fonksiyonlarını da vurgulamaktadır (Özoğlu, vd., 2010:27). İşletme açısından denetim, tanımlanmış bir zaman diliminde büyüme, karlılık vb. amaçlara ulaşmak ve verimliliği arttırmak üzere gerçekleştirilen bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir (Sabuncu, 2017:164).

Denetim genel anlamında bir amaç değil, hesap verme yükümlülüğü olanların amaçlarını, hedeflerini ve bunlara karşı oluşabilecek tehditleri ve riskleri belirlemek, sürdürülen faaliyeti daha verimli, etkili ve sürdürülebilir olması için kullanılan düzenleyici bir yöntemdir (Özoğlu, vd., 2010:37).

Denetim türü ne olursa olsun, denetçiler, denetlenen kurumun üst yönetimi, kurumun denetlenen birimleri ve çalışanları ile sürekli iletişim halinde olmak zorundadırlar. Denetçiler, kurumun üst yönetiminden alt kademedeki tüm birimlerine ve çalışanlarına kadar bilgi alma, bilgi verme, sözlü soru sorma, yazılı iletişim ve raporlama işlevlerini yerine getirmektedir. Denetçilerin görev ve sorumluluklarını yerine getirirken dikkate almaları gereken hususlar, Türkiye Denetim Standartlarında, Uluslararası İç Denetim Standartlarında belirtilmiştir. Örneğin, bağımsız denetçilerin uymaları gereken dürüstlük, tarafsızlık ve gizlilik olarak sayılan temel ilkelere uymalarını tehdit edecek durumlara karşı üst yönetimle iletişimleri, bu iletişimlerde vurgularını net olarak yapmaları; denetim sırasında elde ettikleri bilgileri hangi durumlarda ve hangi kurum ya da kişilerle paylaşabilecekleri, vb. hususlarla ilgili hükümler Türkiye Denetim Standartlarında yer almaktadır.

Uluslararası İç Denetim Standartlarında da benzeri şekilde hükümler yer almakta olup, iç denetçilerin etkili bir şekilde iletişim kurmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu standartlarda bir iç denetçinin ya da iç denetim biriminin Ana Prensipleri ne derece uygulayabildiği kurumdan kuruma değişebilir; ancak Prensiplerden herhangi birini uygulamıyor olmak iç denetim biriminin, iç denetimin misyonunu başaracak kadar etkin

çalışmadığını gösterir”. Ana Prensiplerden biri ise “*etkili bir şekilde iletişim kurar*” şeklindedir. İç denetim faaliyetleri sırasında etkili iletişim kurulmadığı durumlarda iç denetim birimi ve iç denetim misyonunun etkin olarak faaliyette bulunmadığını göstermektedir. İç Denetim Standartlarında; yönetim kurulu ile doğrudan etkileşim, üst yönetim ve yönetim kuruluna raporlamalarda; sonuçların raporlanmasında ve genel görüşler açıklanırken, iç denetim yöneticisi ve iç denetçilerin iletişimine ilişkin hükümler yer almaktadır. Bunların yanı sıra tavsiye edilen uygulama önerilerinde ise iç denetim faaliyetlerinin neredeyse her aşamasında iletişimin gerekliliklerine vurgu yapılmıştır.

Görüldüğü üzere, denetim ister dış denetim, ister bağımsız/yasal denetim, ister iç denetim faaliyeti olarak uygulansın, denetçi ile denetlenen birimler ve kişiler arasında denetim süreci boyunca sağlıklı bir iletişimin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Teknik bilgi ve beceri düzeyi ne kadar iyi olursa olsun, sağlıklı kurulamayan bir iletişim, denetim sürecinin sorunlu yürütülmesine neden olacaktır.

Konunun taşıdığı önem çerçevesinde literatürde denetim, muhasebe ve finans alanında faaliyet gösteren çeşitli düzeylerdeki profesyoneller ile denetlenen birimler arasındaki ilişkileri konu alan çeşitli araştırmaların yer aldığı görülmektedir. Aşağıda, bu çalışmalardan birkaçına yer verilmiştir.

Saiewitz ve Kida (2017:1), son yıllarda genç denetçilerin istihdamıyla denetçi ve denetlenen firma arasında iletişimde farklılıklar yaşanmakta olduğunu, denetlenen firmanın personeliyle e-posta yoluyla iletişim kurmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Araştırmacılar, denetim firmalarında çalışan 1980 ve sonrası doğan milenium kuşağı olarak nitelenen denetçilerin, bilgisayar temelli iletişim teknolojileriyle yetiştiklerini, kısaltılmış metin mesajlarını elektronik posta yoluyla göndermeyi tercih ettiklerini vurgulamaktadırlar. Bennett ve Hatfield, (2013), bu kuşaktaki çalışanların kendilerini rahat hissetmedikleri daha üst düzey yöneticilerle iletişim kurmak yerine alt düzeyde bu şekilde iletişim kurmalarının, sorular sorulması ve bilgi alınmasının denetlenen firmanın üst yönetiminde yarattığı olumsuz etkilerine dikkat çekmişlerdir (Saiewitz ve Kida, 2013:1).

Yukarıda da belirtildiği üzere, yüz yüze ve sözlü iletişim, işbirliği sağlamada, iletişimin hedefe ulaşmasında, tarafların birbirini daha etkin ve kolay anlamasında önemli bir rol oynamaktadır. Yazılı iletişim bu süreci olumsuz yönde etkilediği gibi, mesajların daha kısa şekilde yazılması, konunun anlaşılmasına ve karşı tarafın eksik ve/veya yanlış bilgi vermesine, dolayısıyla iletişimin başarısız sonuçlanmasına neden olabilmektedir (Akt. Saiewitz ve Kida, 2013:2).

Brauer ve Chekroun'a (2005) göre, genç denetçiler, çoğu zaman uygun iletişim becerilerine sahip olmayıp, bu sorunlar, iş profesyonelleri tarafından "normların ihlali" şeklinde nitelendirilmekte ve iletişimde sorunlara neden olduğu belirtilmektedir (Akt. Saiewitz ve Kida, 2013:2). Bu durum, büyük ölçüde ortak hareket etme, iş birliği yapma konusunda engel oluşturmaktadır.

Öte yandan, bir denetim söz konusu olduğunda genellikle yöneticiler, sahip oldukları konumlarını koruma içgüdüleriyle hareket etmekte; bu konumlarını güçlendirecek bilgiyi daha yoğun verme eğilimine girmekte; tersi durum söz konusu ise daha az bilgi vermek yönünde hareket edebilmektedirler (Saiewitz ve Kida, 2013:2). Bu da denetçinin yargılarını etkileyebilmektedir.

Denetçinin profesyonel şekilde yaklaşım yaklaşmaması da iletişimde etkili bir diğer faktördür. "Deneyimli yöneticiler genellikle iletişimde de profesyonelliği tercih ederler." (Saiewitz ve Kida, 2013:3). Carr and Stefaniak'a (2012) göre, yöneticiler, kablolu iletişimden çok yazarak iletişimin önemli bir iş becerisi olduğunu kabul etmektedirler. Jones (2011) ise muhasebecilerin resmi ve profesyonel iletişimi daha çok benimsediklerini, ancak üst düzey yöneticilerin muhasebe yöneticilerini bu konuda becerikli görmediklerini belirtmektedir (Akt. Saiewitz ve Kida, 2013:3).

Saiewitz ve Kida, (2013:9), yaptıkları araştırmada, denetlenen birim yöneticilerinin, kendi konumlarını sıkıntıya sokacak sorulara önyargılı yanıtlar verdiklerini, ya da vermediklerini, vermeye zorlandıklarında istenmeyen bilgileri kaçırdıklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca, soruşturma ne kadar sosyal çerçevede yürütülürse, denetlenenler o derecede çelişkili bilgiler vermektedirler. Bir diğer bulguya göre, denetlenen firmanın yöneticileri elektronik posta ile kurulan iletişimde denetçilerin gelir azaltıcı önerilerine olumlu

yaklaşmamaktadırlar.

Doan ve McKie (2017:306), Enron, WorldCom. skandalları ile gelinen noktada 2000 yılından bu yana yatırımcı ilişkilerinin bir başka boyuta taşındığını, şirketlerin adil değerlendirme anlayışını yaratmak üzere iletişimcilerin ve finans profesyonellerinin birlikte çalışarak sinerji yaratmaları gerektiğini belirtmektedirler. Araştırmacılar, muhasebe ve denetçilerin bulunduğu finans dünyasının, iletişim sektöründeki profesyonellerle birlikte çalışarak etik değerler üzerine yatırımcılara yönelik halkla ilişkiler çalışmaları yapmalarının önemine dikkat çekmektedirler. Bu sorun, özellikle denetçilerin yatırımcıların bulunduğu kitlede yaşanan olumsuzluklar sonrasında olumlu bir imaj yaratmak, güven kazanmak üzere ne şekilde mesaj göndermeleri gerektiği konusunda bilimsel çalışmalara dikkat çekmektedir.

Güney (2017:65-87), muhasebe meslek adaylarının iletişim becerilerini incelediği çalışmasında, düz lise mezunlarının ticaret lisesi mezunlarından daha yüksek bir beceriyi sahip olduklarını istatistiksel olarak ortaya koymuştur. Bu bulgu denetçi adayı da olabilecek gençlerin, iletişim becerilerinin literatürde ve uygulamada dikkat çeken bir konu olmaya başladığının önemli bir işareti olarak değerlendirilebilir. Başka bir anlatıma, denetçilerin uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle iletişim becerilerine önem verilmesi gerekliliğine dikkat çekildiği söylenebilir.

Lim vd., (2016:185), muhasebe alanında çalışanların, muhasebe işlemlerini yapan elemanlardan çok bilgi profesyonelleri olduklarına dikkat çekerek, artık defter tutma, finansal tabloları hazırlama ve çeşitli raporları çıkarmakla sorumlu uzmanlar olmadıklarını vurgulamaktadır. Yazarlar, bu alanda çalışanların, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırıcı, adli muhasebe, stratejik analiz ve takım oyuncuları rolleri üstlendiklerini ileri sürmektedir. Bu çerçevede iletişim uzmanlığı, problem çözme, duygusal zeka, kritik düşünme, esneklik, takım oluşturma, kişiler arası iletişim becerilerine ek olarak sahip olmaları gerektiğini vurgulayarak bu becerilerin teknik nitelik taşımayan ve muhasebe ile ilgili olmayan beceriler olduğuna dikkat çekmektedirler.

Borzi ve Mills, (2001) ile Kerby ve Romine'in (2009) çalışmalarını referans gösteren Lim vd., (2016:186), genel olarak iletişim becerilerinin, muhasebede kariyer yapmak isteyen üniversiteler

için en önemli beceriler olduğunu belirtmektedirler. Nellerme, Weirich, ve Reinstein'in (1999) araştırmalarına göre muhasebe alanında çalışanlar, iş zamanlarının %80'ini iletişim ile geçirmektedirler (Lim vd., 2016:186). Gray (2010) ve Andrews ve Sigband'a (1984) göre, muhasebe alanında çalışanların özellikle sözlü iletişim becerilerine, bu beceriler içinde de öncelikli olarak dikkatle dinleme, dinlediğini karşı tarafa gösterme, toplantı yapma, konferans verme, denetlenen firma yönetici ve personeliyle görüşme ve sunum yapma becerilerine sahip olmaları önem taşımaktadır (Lim vd., 2016:186).

Plant ve Slippers (2013:310-321), Güney Afrika'da iç denetim doktora öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmanın bulguları ışığında iç denetçilerin, denetledikleri firmaya katma değer yaratan güvence ve danışmanlık hizmetlerini sunmaları için mükemmel sözlü ve yazılı iletişim becerilerine sahip olmaları gerektiğini ortaya koymuşlardır. Bu amaçla bir grup paydaş katılımıyla öğrencilere iş iletişimi dersi verilmiş ve öğrencilere bu kursun yararı hakkında sorular sorulmuştur. Öğrenciler, bu konuda aldıkları iş iletişimi dersi sayesinde ekip çalışmasını teşvik etme, güven yaratma, sunum becerileri geliştirme ve işte etkin iletişimi öğrenme becerileri elde ettiklerini belirtmişlerdir.

Goodson, (2016:39) iç denetçilerin iletişim konusunda dikkatlerini şu şekilde çekmektedir: "... Kişisel teması düzenli kılın. Bir masanın arkasında oturup doğru düzgün konuşmadan sadece e-postayla haberleşmeyin. Not tutun, e-posta da gönderin, sesli mesaj bırakın, sohbeti, karşılıklı muhabbeti teşvik edin. ... Mesela asansörde karşılaştınız, 'işler nasıl gidiyor, denetim nasıl gidiyor, ne düşünüyorsunuz' gibi sıradan sorularla pek çok bilgi alabilirsiniz."

İÇ DENETÇİLERİN İLETİŞİM BİÇİMLERİ ÜZERİNE NİTEL ARAŞTIRMA

Araştırmanın Metodolojisi

Denetçilerin denetledikleri firmanın yönetici ve çalışanlarıyla iletişimleri konusundaki tutum ve davranışlarını ortaya koymak üzere gerçekleştirilen nitel araştırmada iç denetçiler hedeflenmiştir. Dolayısıyla araştırmanın amacı, iç denetçilerin denetim süreçlerinde hangi iletişim şekillerini belirledikleri, iletişimde hangi

tavır tercih ettikleri, ön araştırma aşamasında ek bilgiye ihtiyaç duyup duymadıkları, etkin dinleme konusundaki tavırları ve sahip olunması gereken iletişim becerileri hakkında bilgi elde etmektir.

Bu amaçlara ulaşmak üzere sekiz araştırma sorusu açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Kamu ve özel sektörde iç denetçi olarak hizmet sunan 16 iç denetçi, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yoluyla seçilmiş ve elektronik posta yoluyla sorular gönderilerek yanıtları alınmıştır. Elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ile değerlendirilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

Analiz ve Bulgular

İç denetçilere sorulan ilk sorunun içeriği; iletişim şekilleri, karşılaşılan sorunlar ve her bir iletişim şekli ile ilgili denetlenen birimde yardımcı olma düzeyi ile ilgilidir. Alınan yanıtlar içerik analizine tabi tutulmuş olup iç denetçilerin birinci sırada yüz yüze iletişimi, ikinci sırada e-posta iletişimini ve üçüncü sırada telefonla iletişimi tercih ettikleri saptanmıştır.

Söz konusu iletişim türlerini tercih etmelerinde rol oynayan faktörler ile iletişim türlerine göre karşılaştıkları sorunlar da analiz edilmiştir. Tablo 1'de yüz yüze iletişimin sağladığı avantajlar ve bu iletişimde güçlükleri gösterilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, daha çok bilgiye ulaşma, beden dilini kullanma ve yorumlama, üst yönetime saygı gerekliliği, daha rahat ortamın elde edilmiş olması, anında yanıt verebilme olanağının bulunması, yüz yüze iletişimin sağladığı avantajlardandır. Buna karşılık, zaman ve mekan kısıtı, anında cevap verememe, inceleme için zaman isteme gibi güçlükleri de bulunduğu ortaya konmuştur.

Tablo 1. Yüz Yüze İletişimde Sağlanan Avantajlar ve Karşılaşılan Güçlükler

Avantajlar	n	%
Açık uclu sorularla daha çok açıklama ve ek sorularla öngörülme-yen bilgiye ulaşma	2	12,50
Beden dilini kullanmak	2	12,50
Üst yönetimin saygınlık görme olarak nitelemesi	2	12,50
Hızlı ve kolay bilgi alınabiliyor	1	6,25
Anlık iletişim avantajı	1	6,25
Takılınan soruları anında sormak	1	6,25
Anlık iletişim nedeniyle daha fazla bilgi	1	6,25
Denetimin kapsam ve içeriğini daha kolay açıklama	1	6,25
Bulguları daha açık konuşma avantajı	1	6,25
Denetlenenler daha çok yardımcı oluyorlar	1	6,25
Denetçinin kendini rahat hissetmesi	1	6,25
Yanlış anlamaları düzeltme olanağı	1	6,25
En verimli iletişim şekli	1	6,25
Geribildirim sağlığı alınabilmesi	1	6,25
Hataları önleme	1	6,25
Güçlükler	n	%
Zaman kısıtı görüşme için	1	6,25
Mekan kısıtı görüşme için	1	6,25
Randevu alma zorunluluğu	1	6,25
Anında cevap verememe	1	6,25
İnceleme için zaman isteme	1	6,25
Kendilerini aklayacak bilgileri öncelikli verme eğilimi	1	6,25
Anlamamış gibi davranma	1	6,25
Bulguyu karşılamayan/kısmen karşılayan belge ortaya koyma	1	6,25

Telefonla iletişimin sağladığı avantajlar ile güçlükler, Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere, telefonla iletişim daha çok destek amaçlı bir iletişim şekli olarak değerlendirilmektedir. Bu destek bazen toplantı ve koordinasyon amaçlı, bazen de teyit amaçlı olabilmektedir. Ancak bu tür iletişimin güçlüklerinin başında yanlış anlaşılma ihtimali, beden dilini kullanamama, kanıtlar için yine de belge isteme gelmektedir.

Tablo 2. Telefonda İletişimde Sağlanan Avantajlar ve Karşılaşılan Güçlükler

Avantajlar	n	%
Görüşme ve toplantı ile ilgili koordinasyon amaçlı	3	18,75
Hızlı iletişim	2	12,50
Anlık iletişim nedeniyle daha fazla bilgi	2	12,50
Teyit amaçlı kullanım avantajı	2	12,50
Zaman ve mekan kısıtı yok	1	6,25
Yüz yüze iletişimin desteği	1	6,25
Tamamlayıcı bir iletişim aracı	1	6,25
Raporlama sonrası izleme amaçlı kullanım	1	6,25
Coğrafik uzaklıkta kullanım avantajı	1	6,25
Güçlükler	n	%
Yanlış anlaşılma ihtimali	2	12,50
Bilgilerin sözlü olması	1	6,25
Kanıtların ek bilgi ve desteğe ihtiyaç duyması	1	6,25
Beden dilini görememek	1	6,25
Yapılacakların unutulması	1	6,25
Ayrıntılar gözden kaçabilir	1	6,25
Yüz yüze görüşmekten kaçınıyor olumsuz imajı yaratması	1	6,25
Talep edilen ile alınan arasında uyumsuzluk	1	6,25
Toplantı zamanını belirleme sorunu	1	6,25
İletişim kazaları	1	6,25

E-posta ile iletişimin sağladığı avantajlar ile güçlükler, Tablo 3’de gösterilmiştir. E-posta iletişimi, görüldüğü üzere daha çok yazılı kanıt toplama, bilgi ve belge paylaşma, resmi yazışmalar, ek açıklama yapma ihtiyacı durumlarında kullanılmaktadır. Araştırmaya katılan iç denetçiler, zamanında geribildirim yapılamaması, ifadelerin yazıya aktarılmasının güçlüğü, yoğunlukta yanıt vermeyi unutma, çeşitli iletişim kazaları yaşama gibi güçlükleri olduğunu da belirtmişlerdir.

Tablo 3. E-Posta İle İletişimde Sağlanan Avantajlar ve Karşılaşılan Güçlükler

Avantajlar	n	%
Bilgi ve belge paylaşımı	3	18,75
Yazılı kanıt toplama avantajı	2	12,50
Resmi yazışmalarda avantaj	2	12,50
Ek açıklama yapmak üzere kullanım	2	12,50
Mutabakat sonrası kullanımı avantaj	1	6,25
Destek amaçlı kullanım	1	6,25
Bilgi ve belge paylaşımı	1	6,25
Güçlükler	n	%
İstenen zamanda ve formatta bilgi alınamayabilir.	2	12,50
Anlatılmak isteneni yazıya aktarmanın zorluğu	1	6,25
İfadelerin anlatılmak isteneni tam olarak verememesi	1	6,25
Yoğunluktan atlanma durumu	1	6,25
Ayrıntılar gözden kaçabilir	1	6,25
Formal yapı nedeniyle daha fazla bilgiye kapalı	1	6,25
İletişim kazaları yaşama	1	6,25
Yüz yüze görüşmekten kaçınıyor olumsuz imajı	1	6,25
Yanlış anlaşılma ihtimali	1	6,25
Anlam kargaşası yaşanması	1	6,25
Talep edilen ile alınan arasında uyumsuzluk	1	6,25

İkinci soru, iç denetçilerin iletişimde takındıkları tavır ile ilgilidir. Genelde profesyonel yaklaşım ile sosyal iletişim tavrı, izlenebilecek iki ayrı tavidir. Alınan yanıtlar değerlendirilerek 16 iç denetçinin iletişimdeki tavırları, içerik analizi yapılarak Tablo 4'de gösterilmiştir. Tablo 4'deki bulgulara göre iç denetçiler, ağırlıklı olarak profesyonel bir tavır takınmakta ve bu tavrın daha etkin, daha etkili, daha kısa sürede bilgi sağlayıcı olduğu; denetlenenlerin daha dikkatli ve titiz davranmalarını sağladığı görülmüştür.

İç denetçiler için sosyal iletişimin göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilen yanıtlarda sosyal iletişimin de önemli katkılarına vurgu yapılmıştır. Sosyal iletişim sayesinde denetlenenlerin daha katılımcı oldukları, daha samimi yaklaştıkları, güven hissettikleri için bilgi sağlamada daha yardımcı tavır takındıkları belirtilmektedir.

Tablo 4: İç Denetçilerin İletişimde Kullandıkları İletişim Tavrıları

İletişim Tavrıları	n	% (n=16)
Profesyonel tavır	8	50,00
Denetlenenlerin tavrına göre iletişim tavrı	6	37,50
Sosyal iletişim ağırlıklı tavır	3	18,75
Profesyonel ve sosyal ağırlıklı tavırların birlikte dengeli kullanımı	3	18,75
Denetlenenin tanınma ve statüsüne göre iletişim	1	6,25

İç denetçilerin çeşitli kaynaklardan ek bilgi toplama ihtiyacı duyup duymadıkları ve bu bilginin onlara sağladığı fayda da belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre 16 iç denetçinin tümü, ekonomi ve sektör bilgilerine ulaştıklarını; zaman zaman denetlenenler dışındaki çalışanlardan bilgi aldıklarını; bu ek bilginin önerileri geliştirmede, iç denetçinin konuya hakim olduğunu karşı tarafa göstermede katkıları olduğunu belirtmişlerdir. İç denetçiler, ek bilgi sayesinde denetim hizmetinin kalitesinin arttığını, daha derin bilgilere

ulaşılmasının olanaklı hale geldiğini, önerilere destek bilgi sağlandığını da belirtmişlerdir.

Etkin dinlemenin yararları, bu süreçte karşılaşılan tepkiler ve iletişim sorunlarına ilişkin soruya verilen yanıtlar, Tablo 5’de sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, etkin dinleme, öncelikle sorunları daha net görmeye, önerilerin uygulanabilirliğini saptamaya, risk yönetimine ilişkin bilgi almaya ve iletişimin başarılı şekilde sonuçlanmasına olanak sağlamaktadır.

Tablo 5. İç Denetçilerin Etkin Dinlemenin Yararlarına İlişkin Görüşleri

Etkin Dinlemenin Yararları	n	%
Sorunları daha net görme ve önerilerin uygulanabilirliğini tespit etme	3	18,75
Riskleri belirleme ve yönetmenin en etkili yolu	3	18,75
İletişimin başarılı şekilde sonuçlanması	2	12,50
Yazılı doküman ile ulaşılamayacak bilgileri elde etme	1	6,25
Denetlenenin iletişime daha açık olması	1	6,25
Denetlenenin daha çok bilgi vermek istemesi	1	6,25
Karşıdaki kişiye değer verildiğini göstermesi	1	6,25
Daha etkin hizmet verebilme	1	6,25
Yeni kanıtlar için ipucu-yol gösterici olabilmesi	1	6,25
Karşı tarafın rahatlayarak daha çok bilgi vermesini	1	6,25
Risk matrisini sağlıklı hazırlamanın yolu	1	6,25
Sürecin nasıl işlediği konusunda tam bilgi sahibi olma	1	6,25
Gerçeklerle yorumları birbirinden ayırma	1	6,25
En iyi bilgi edinme aracı	1	6,25
Denetim süreci ile ilgili yol haritası çıkarma	1	6,25

Etkin dinleme yapılmamasının, zaman ve enerji kaybına neden olduğunu, iletişimin gereksiz yere zaman aldığını, konunun dışına çıkıldığını ve eksik ve yanlış bilgi aktarıldığını belirten iç denetçiler, dinleme sırasında karşılaştıkları en başta gelen sorunları; denetlenenin kendini aklama çabasına girmesi, kök nedenin kendisi değil, başkaları olduğunu kanıtlama çabasına girmesi, yanlış yönlendirme olarak belirtmişlerdir.

İç denetçilerin iletişim sırasında denetlenen birim veya kişiden çelişkili ifadeler aldıklarında tavırlarının; en çok uygun kanıtlar ve bilgiler toplama yoluna gitmek; durumu raporlayarak üst yönetime veya iç denetim komitesine bildirmek olduğunu belirtmişlerdir. Bu tavırların yanı sıra, soğukkanlı bir şekilde iletişimi sürdürmekte oldukları, farklı sorularla bilgi almaya çalıştıkları görülmektedir.

İç denetçiler, üst yönetime sunumları sırasında tepkilerini izleme ve sürdürme konusunda göz teması kurduklarını, üst yönetimin beden dilini izlediklerini, kritik ve yüksek önem düzeyindeki bulgulara dikkat çektiklerini ifade etmişlerdir. Üst yönetimle iletişimde, onları dinleme, raporu sunarken zaman yönetimi konusunda gerekli duyarlılığı gösterme, interaktif toplantılar yapma, iç denetim standartları çerçevesinde raporlama ve sunuma dikkat etme gibi tavırlar sergiledikleri görülmektedir.

İç denetçilerin sahip olması gereken iletişim becerilerinin sorulduğu soruya verilen yanıtlar, Tablo 6'da gösterilmiştir. Başta gelen etkin iletişim becerilerinin, etkili dinleme, beden dili yönetimi, etkin sunum, müzakere olduğu görülmektedir.

Tablo 6. İç Denetçilerin Sahip Olması Gereken İletişim Becerileri

İletişim Becerileri	n	% (n=16)
Etkili dinleme	7	43,75
Beden dilini kullanabilmek ve anlayabilmek	7	43,75
Etkin sunum yapma ve hitap etme	7	43,75
Müzakere tekniklerini bilmek	6	37,50
Sosyal bir kişiliğe sahip olma	4	25,00
Düzgün diksiyon	2	12,50
Zaman yönetimini bilmek	2	12,50
Empati kurabilmek	2	12,50
Detaycı olma	2	12,50
Giyim dilini kullanma	2	12,50
Öfke kontrolü	2	12,50
Güven duygusu yaratma, samimi olma	2	12,50
Kendini tanıma ve doğru ifade edebilme	2	12,50
Entelektüel bir kişiliğe sahip olması	1	6,25
İnce bir mizah anlayışı	1	6,25
Örgüt kültürünü bilmek	1	6,25
Duygusal zeka düzeyinin yüksek olması	1	6,25
Pozitif olma	1	6,25
Detay bilgileri alacak kadar iletişimi sürdürecektir	1	6,25
Risk durumlarında anlık tali diyaloglar kurma	1	6,25
Analitik düşünme ve sorgulama becerisi	1	6,25
İkna etme becerisi	1	6,25
Yazılı iletişim becerisi	1	6,25
Stres yönetimi	1	6,25
Kendini ifade edebilme	1	6,25
Ekip çalışmasına yatkınlık	1	6,25
İçtenlik ile resmiyet arasında denge kurma	1	6,25

Araştırmaya katılan iç denetçilerin, iletişimde dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda görüşleri şu maddelerle belirtilebilir: Saygı çerçevesinde, seviyeli, dürüst, açık, anlaşılır, yapıcı, ciddi, empati kurarak ve uzun dönemli bakış açısıyla profesyonelce iletişim kurulması ve devam ettirilmesi; sorgulayıcı ama suçlayıcı olmama ve olayları kişiselleştirmeme; amacın, şahısları

suçlamak değil, süreçleri iyileştirmek olduğunu diğerlerine anlatabilme; bulgular konusunda uzlaşma ortamının teşvik edilmesi; denetim faaliyetlerinin üst yönetime aktarılmasında ise açık, sade ve yapıcı bir iletişim yönetimi; yaşanabilecek itirazlar karşısında soğukkanlılığını koruyarak, denetleneni ve üst yönetimi iyi uygulamalar için ikna etme; iletişim politikasının, bilgilendirme ve

iç denetim sürecinin şeffaflığı üzerine kurulması; bağımsızlık ve tarafsızlığı zedeleyici davranışlar ve izlenimlerden kaçınarak üst yönetimle işbirliği içinde olmak.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları, denetçilerin uzmanlık bilgilerinin yanı sıra, iş süreçlerinde üst yönetim ve çalışanlarla sağlıklı bir iletişim kurmuş olmalarının önemini benimsemiş olduklarını ve uygulamaya çalıştıklarını göstermektedir. İç denetçiler, yüz yüze iletişimin en önemli iletişim şekli olduğu görüşündedirler. Telefonla iletişimi destek amaçlı olarak kullanırlarken, e-postayla iletişimi, yazılı doküman temini için kullanmayı tercih etmektedirler.

Yüz yüze iletişimin daha etkin olduğunu belirten iç denetçiler, denetim sürecinde profesyonel tavır öncelikle tercih ettiklerini, ancak denetlenen kurumun yönetici ve çalışanlarının tavrına göre sosyal iletişimi de göz ardı etmediklerini dile getirmişlerdir.

Etkin dinlemenin de önemli katkıları olduğunu kabul eden iç denetçiler, bu şekilde daha çok bilgiye ulaştıklarını, risk planını daha kolay yapabildiklerini, sorunları daha net görebildiklerini ve önerilerinin uygulanabilirliğini değerlendirebildiklerini belirtmişlerdir. Üst yönetimle yüz yüze iletişimde göz teması kurduklarını, beden dilini kullandıklarını; yöneticilerin beden dilini yorumlayarak iletişimi yönlendirdiklerini, etkin dinlediklerini ve ona göre açıklamalarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamına giren iç denetçilere göre, denetçiler, etkin sunum yapma ve hitap etme, müzakere yürütme, beden dilini kullanma, etkin dinleme, sosyal bir kişiliğe sahip olma, empati kurabilme, giyim dilini kullanma gibi önemli iletişim becerilerine sahip olmalıdırlar.

Araştırmanın önemli bir kısıtı, az sayıda denetçiye uygulanmasıdır. Bu nedenle daha çok sayıda iç denetçi ile ve tanımlayıcı araştırma kapsamında ankete dayalı veri toplayarak nicel analizlerle bulguları değerlendirmenin daha geniş bir perspektif sağlayacağı dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Doan, M.A., McKie, David, (2017), “Financial Investigations: Auditing Research Accounts of Communication in Business, Investor Relations, and Public Relations (1994-2016)”, *Public Relations Review*, 43, s.306-313.

Dökmen, Üstün, (1994), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul.

Goodson, Steve, (2016), “Denetçiler Gibi Davranmayı Bırakın!”, *Uluslararası Akademik Forum 2016, Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayın No:12*, İstanbul.

Güney, Cengiz, (2017), “Muhasebe Meslek Elemanı Adaylarının İletişim Becerisi Algıları Üzerine Bir Araştırma: Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu Örneği”, *Mali Çözüm, İSMMMO*, Temmuz-Ağustos 2017, s.65-87.

Lim, Yet-Mee, Lee, Teck Heang, Yap, Ching Seng, Ling, Chui Ching, (2016), “Employability skills, personal qualities, and early employment problems of entry-level auditors: Perspectives from employers, lecturers, auditors, and students”, *Journal Of Education For Business*, Vol. 91, No. 4, 185–192.

Oskay, Ünsal (2001), *İletişimin ABC’si*, 3.Basım, Der Yayınları, İstanbul.

Özoğlu, Bülent, Mercan, Ceyhan, Çakıroğlu, Sabri (2010). *Bir Güvence ve Danışmanlık Hizmeti İç Denetim*, İstanbul, İ.B.B İç Denetim Birim Başkanlığı Yayınları No. 1.

Plant, Kato ve Slippers, Jana (2015), “Improving the business communication skills of postgraduate internal audit students: A South African teaching innovation”, *Innovations in Education and Teaching International*, Vol. 52, No. 3, 310–321.

Sabuncu, Birsal (2017), *İşletmelerde İç Denetim Ve İç Kontrol İlişkisi*, C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi Cilt 18, Sayı 2.

Saewitz, A., Kida T., (2017), *Accounting, Organizations and Society*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.aos.2017.10.002>

TİDE, (2010), *Uluslararası İç Denetim Standartları, Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi (UMUÇ)*, TİDE Yayını.

www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5164/Standartlar-ve-İlke-Kararları; Erişim Tarihi: 24.10.2018.

ADLİ MUHASEBE VE ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ*

A GENERAL OUTLOOK TO FORENSIC ACCOUNTING AND TO THE PROFESSION OF FORENSIC ACCOUNTANCY

Doç.Dr.Cevdet KIZIL** Dr.Öğr.Üyesi Vedat AKMAN*** Burak YILMAZ****

ÖZ

Günümüzde giderek daha karmaşık duruma gelen hile ve yolsuzluklar karşısında denetim mesleği de kurumsallaşma ile uzmanlaşmanın etkisiyle değişime girmiştir ve belirlenen süreçte gerçekleşen en önemli gelişmelerden biri adli muhasebe ve adli muhasebecilik mesleğinin ortaya çıkmasıdır. Adli muhasebe, dünyada son otuz senede yoğun bir şekilde uygulanmaya başlanan, muhasebe, denetim, hukuk, araştırmacılık ve bunun gibi birçok alanla alakalı konuları kapsayarak mahkemelere intikal etmiş hukuki durumların açığa çıkarılması ile ilgilenen, aynı zamanda hile ve yolsuzluk gibi problemlerin belirlenmesi, engellenmesi ve çözümüyle de alakalı yeni bir alandır. Son senelerde, Dünya’da sıkça uygulanmaya başlanan adli muhasebe; adli problemlerde muhasebeden, denetimden ve araştırma yetkinliklerinden yararlanmayı ifade etmektedir. Mahkeme veya hukuki amaçlar için yapılan bu uzman muhasebeci çalışmalarında maksat, avukatlar ile muhasebeciler arasındaki bilgi alışverişine yardımcı olmaktadır. Adli muhasebe; öncelikle muhasebe, denetim ve hukuk olmakla birlikte matematik, istatistik, psikoloji ve bilgi teknolojileri gibi birçok bilim dalında bilgi ve yetkinlik sahibi olmayı gerektirdiğinden hile ve yolsuzluklar ile mücadele etmede önemli bir araçtır. Adli muhasebeciler uyumsuzlukların çözümünde hakimlere yardım etmelerinin yanında, hile ve suçların önüne geçmek için önlemlerin alınması ve bu amaca yönelik sistemlerin oluşturulmasında da faaliyet göstermektedir. Bu çalışmanın hedefi, adli muhasebecilik mesleği hakkındaki bilgi vermek, tarihi gelişimi ve ortaya çıkış sebeplerini açıklamak, işlem süreci ve faaliyet konularını belirtmek ve adli muhasebecilik mesleğinin genel özellikleri, görev kapsamı, adli muhasebecilerin bilgi sahibi olması gereken konuları ve nasıl meslek mensubu olunduğuyla ilgili gerekli bilgileri vererek açıklamalarda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Muhasebe, Adli Muhasebe, Adli Muhasebecilik, Denetim, Hukuk*

ABSTRACT

The accounting profession has experienced changes as a result of institutionalization and specialiation in the face of frauds and corruptions, which have become more complex today. One of the most significant developments that has occurred through this process is the emergence of forensic accounting and profession of forensic accountancy. Forensic accounting is now exercised more extensively in the world, especially considering the last thirty years. It covers various fields such as accounting, auditing, law, research and other related areas. Forensic accounting is interested in revealing the truth about legal cases, which are passed to the court. Also, it is still considered as a new branch that is related to determining, preventing and solving problems such as fraud and corruption. Forensic accounting which is frequently used in the world in recent years states taking advantage of accounting, auditing and research techniques for legal cases. The aim behind the mentioned expert accounting practices for court and legal purposes is to assist the information exchange among lawyers and accountants. Forensic accounting is an important tool to challenge fraud and corruption, since it requires knowledge and competence in numerous scientific fields such as accounting, auditing, law, mathematics, statistics, psychology and information technologies. Forensic accountants not only help judges to solve controversies, but they also assist in taking measures to avoid fraud and crime, as well as establishing systems for that goal. The aim of this study is to provide information about the profession of forensic accounting, explain the historical development and emergence reasons of forensic accounting, state its process and operating scope, express the general characteristics of forensic accounting and emphasize the task scope of forensic accountants in addition to put forward required knowledge by forensic accountants and the path to forensic accounting profession.

Keywords: *Accounting, Forensic Accounting, Forensic Accountancy, Auditing, Law*

*Makale Gönderim tarihi: 06.05.2019; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, cevdet.kizil@medeniyet.edu.tr

*** Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans (İngilizce) Bölümü, vedataman@beykent.edu.tr

**** Kempro Kimyasal Maddeler ve Dış Ticaret A. Ş., brkylmz@gmail.com

1. GİRİŞ

Sermayenin hızlıca yer değiştirdiği global iş dünyasında firmalar ağır bir rekabet ortamında faaliyet göstermekte ve bireysel ihtiraslar toplumun çıkarlarının önüne geçerek, her geçen zaman daha da artan ve çeşitlenen şekilde hile ile yolsuzluklar yapabilmektedirler. Firmaların bu davranışı, denetim mesleğini de derin bir değişim sürecine sokmuştur. Muhasebe ile denetim mesleklerinin yaşadığı değişim sürecinde ortaya çıkan gelişmelerden bir tanesi ise adli muhasebe mesleği olmuştur. 21. yüzyıl içerisinde tecrübe edilen ve bütün denetim uygulamalarına en baştan itibaren yön veren küresel etkiye sahip denetim skandalları, adli muhasebe kavramının oluşmasında kritik bir etkiye sahiptir.

Adli muhasebe uygulamaları üç alanda kendini göstermektedir. Bunlar dava desteği, uzman tanıklık ve araştırmacı muhasebecilik veya hile denetçiliği şeklinde ifade edilmektedir. Belirtilen üç alan da kritik öneme sahiptir.

Temel olarak hukuk, denetim, suç bilimi ve muhasebe kavramlarının bileşeninden meydana gelen adli muhasebecilik mesleği, bunlarla beraber birçok bilimi de bünyesinde barındırmaktadır. Adli muhasebecilik ile ilgili yanlış ve yaygın kanı, adli muhasebecilerin sadece yargıya intikal etmiş davaların sonuçlanması için çalıştığıdır. Aksine, yargıya taşınmış bir davanın sonuçlanması için çalışmak adli muhasebecilerin iş kollarından sadece biridir. Günümüzde firmalar finans konusunda uğrayacakları zararları asgari seviyede tutmak için bünyesinde adli muhasebeciler çalıştırabilmektedir. Yine aynı şekilde, sigorta şirketleri müşterileri arasında doğması muhtemel problemlerin tespiti ve bu problemlerden firmanın en asgari düzeyde etkilenmesi için kadrolarında adli muhasebecilere yer ayırmaktadırlar. Denetim firmaları da bu ihtiyaç çerçevesinde kadrolarında adli muhasebeci sıfatıyla profesyoneller istihdam etmektedirler. Adli muhasebe mesleğine ihtiyaç duyulan davalara bakıldığında, boşanma davalarından sigorta usulsüzlüğü davalarına kadar farklı nitelikte davalarla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla, aslında adli muhasebecilik geniş bir yelpazeye yayılan faaliyetleri kapsamaktadır. Finans ve adli vakaların birleşmesinden doğan davaların bu geniş yelpazesi adli muhasebecilere çok geniş bir istihdam alanını da beraberinde getirmektedir. İstihdam alanının bu denli geniş olması bir adli muhasebecinin hâkim olması gereken bilim sayısını da artırmaktadır. Bir başka ifadeyle, adli muhasebeciler kendilerini birçok farklı disiplinde iyi bir şekilde yetiştirmelidir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Muhasebe kelimesinin kökeni Arapça diline dayanmaktadır. Arapça muhasaba kelimesinden Türkçeye geçen

muhasebe, hesap ilmi anlamına gelmektedir. Muhasaba'nın kökeni ise hesap kelimesinden gelmekte olup yine Arapça diline dayanmaktadır. Muhasebenin esas amacı belli yöntem ve tekniklerle gereken bilgiyi belirli çıkar gruplarına iletmeektir. Muhasebenin tarihi hakkında elde bulunan sınırlı sayıdaki kaynaklara göre kökeninin ilk önce Asurlulardan daha sonra Mısır'a ve yüzyıllar sonra da Pacioli döneminde İtalya'ya geçtiği iddia edilmektedir. Muhasebe ile ilgili ilk yazılı kaynaklara M.Ö. 5000 yıllarında Sümerlilerde, M.Ö. 4000 yıllarında İbranilerde, M.Ö. 3000 yıllarında Mısırlılarda, M.Ö. 2000 yıllarında Babillerde ve M.Ö. 500 yıllarında Yunanlılarda rastlamak mümkündür (Gököz, 2011).

Muhasebenin mucidi İtalyan Luca Pacioli olarak bilirse de, ifade edildiği gibi muhasebenin geçmişisi çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Luca Pacioli çift taraflı kayıt sistemini içeriğini muhasebe, ticaret ve matematiğin oluşturduğu bir kitapta sunarak muhasebenin çağdaş bir bilim haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla, Luca Pacioli muhasebenin tarihinde çok önemli ve anahtar bir role sahiptir, fakat muhasebenin kendisiyle başladığını iddia etmek doğru olmayacaktır (Can, 2007; Kızıl ve Cingöz, 2016).

Çok eski bir geçmişe sahip olan muhasebe mesleğinin Türkiye'de öneminin artmaya başlaması ise 1989 yılında 3568 sayılı Meslek Kanunu'nun yürürlüğe girmesi aracılığıyla olmuştur. Muhasebe mesleğini icra edenlerin belirli sorumlulukları vardır ve bu mesleğin temeli ahlaki değerlerden oluşmaktadır. Sahip olunması gereken ahlaki değerler ile sorumlulukları, sosyal sorumluluk, dürüstlük, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık şeklinde listelemek mümkündür. Bu sorumlulukların topluma, devlete, yöneticilere ve iş sahipleri gibi çeşitli paydaşlara karşı yerine getirilmesi şarttır (Civan ve Yıldız, 2003).

Muhasebe mesleği, devamlı gelişen ve yenilenen bir bilgi yapısına benzetilebilir. Aynı zamanda, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümünde mesleki yargı kullanan muhasebe, toplum yararına hizmet eden ve mesleki sorumluluk taşıyan bir bilim olarak ifade edilmektedir (Güçlü, 2007). Hiç şüphesiz, her mesleğin olduğu gibi muhasebenin de kendine has bir takım özellikleri vardır. Bu özellikler kişisel, mesleki ve ahlaki olmak üzere üç kategoriden oluşmaktadır. Kişisel özellik olarak zihinsel, iletişim ve analitik yeteneğin mevcut olması, kavramsal anlama ve tarafsız olma gibi nitelikler listelenmektedir. Mesleki özellik olarak bilgi ve fikir birikimi olan teknik yeterlilik üzerinde durulmaktadır. Teknik yeterlilik aynı zamanda deneyimi de içine almaktadır. Son olarak, muhasebenin en önemli özelliklerinden biri ise ahlaki hususlardır. 1988 yılında The American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), sahip olunması gereken ahlaki niteliklerin standartlarını çizmiştir. Bunlar dürüstlük, bütünlük, uzmanlık, özenlilik, objektiflik ve sır saklama şeklinde sıralanmıştır (Ayboğa, 2001).

Muhasebenin sağladığı bilgilerin doğrudan veya dolaylı olarak toplumun büyük bir kesimini ilgilendirdiği bir gerçektir.

Bununla beraber, ekonomik refahı önemli bir ölçüde etkilediği ise bilinmektedir. Bu husus, muhasebe mesleği ile uğraşanların sorumluluğunu ve onlarda aranan nitelikleri yükseltmektedir. Toplumun muhasebe mesleğini icra edenlerden beklentisi her geçen gün yükselmekte, muhasebecilerin sorumlulukları paydaşlar ve toplum karşısında artmaktadır (Yıldız, 2010).

Muhasebe mesleği işletmelerin hem iç paydaşlarına, hem de dış paydaşlarına hitap etmektedir. Örneğin genel muhasebe (finansal muhasebe) dış paydaşlara hitap ederken, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi iç paydaşlara hitap etmektedir. Muhasebe, genel anlamda geçmişle ilgili doğru bilgiler sunarken, aynı zamanda firmaların gelecekle ilgili çeşitli planlar yaparak doğru kararlar almalarına kılavuzluk etmektedir. Bu fonksiyonların yerine getirilebilmesi için de, muhasebe mesleğinin sorumluluklarını iyi bilen ve aynı zamanda iyi bir eğitim almış muhasebecilere ihtiyacı vardır. Son yıllarda özellikle muhasebe manipülasyonu, muhasebe hata ve hileleriyle bağlantılı skandallar ile ekonomik krizler sonucunda muhasebe mesleği ön plana çıkmıştır (Ertuğrul ve Özdemir, 2014).

Muhasebeyi çağımızda sadece bir kayıt sistemi veya vergi yasalara çerçevesinde bilgi hazırlayan bir sistem olarak düşünmek artık mümkün değildir. Muhasebe, firmaların bağlı buldukları eko sistemlerindeki değişikliklerden etkilenen ve kendini daima yenileyen bir bilgi sistemidir. Aynı zamanda, günümüzde artık muhasebe verilerine dayalı yorumlarda bulunma, stratejik kararlar alma ve işletmenin geleceğine yön vermek çok daha ön plandadır. Dolayısıyla, makro düzeyde sadece muhasebe bilgisi asla yeterli değildir. Muhasebenin yanında işletme, iktisat, hukuk ve maliye gibi dallarda da muhasebecinin yetkin olması bir zorunluluktur (Çelenk, Atmaca ve Horasan, 2010). Dolayısıyla, muhasebe artık çok disiplinli bir ekseninde gelişim sürecini sürdürmektedir ve adli muhasebenin de önemi işte tam bu noktada sahneye çıkmaktadır.

Ülkeler arasındaki sınırların daha silik hala gelmesi olarak ifade edebileceğimiz küreselleşme, yolsuzluk ve hile kavramlarının hem tanımlarının genişlemesine, hem de yöntemlerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Ülkeler için yerel bir sorun olmaktan çıkan bu durum, uluslararası standardı olan yeni bir denetim mekanizması kurulmasını zorunlu hale getirmiştir (Pamukçu 2017). Temel muhasebe bilgisinin yeterli

olmadığı, hukuk başta olmak üzere birçok bilimden destek alan bu yeni denetim mekanizması ihtiyacı sonunda adli muhasebe kavramını ortaya çıkarmıştır (Çabuk, Yücel, 2012).

Adli muhasebeye doğan ihtiyacın bir başka nedeni ise yapılan yolsuzluk ve hilelerin sadece ilişkili firmayı değil, ülke ekonomisini de etkileyecek boyutlara varmış olmasıdır. Küreselleşmeyi de bu etkiler zincirine bağladığımızda, bir firmada meydana gelen hile ve yolsuzluğun küresel bir etki doğurması imkanıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Artan hileli olayların boyutunu bir varsayımın öteye taşıyacak nitelikte bir rapor yayımlayan ACFE (Association of Certified Fraud Examiners), 2016 yılında yayınladığı raporda yapılan hileli işlemlerin sonucunda oluşan toplam zarar 6,3 milyar dolar olarak açıklamıştır (ACFE, 2016).

Bu tutar tespit edilen hileli işlem sayısına bölündüğünde, hileli işlem başına 2,7 milyon dolar gibi bir rakama ulaşılmaktadır (Ataman, Aydın, 2017). Yapılan bu araştırmada tespit edilemeyen hileli işlemlerin de olduğu da düşünülürse, oluşan ekonomik kayıpların boyutu daha iyi kavranmış olacaktır.

Adli ve muhasebe kelimelerini ayrı ayrı incelersek; muhasebe parayla ifade edilebilen işlem ve olayların kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi, raporlanması, analiz edilmesi ve yorumlanması ile ilgili bir bilim dalıdır (Kızıl ve Kızıl, 2007). Adli kelimesi ise bir hukuk kavramıdır ve adaletle ilgili olan anlamına gelmektedir. Muhasebeden farklı olarak adli işlemler, birden fazla bilimin bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Bir hukukçunun muhasebeden anlaması beklenemeyeceği gibi bir muhasebecinin de hukuk bilgisinin tam olması beklenemez. Bu nedenle bu iki kavramın birleşmesinden doğan adli muhasebe kavramı beraberinde yeni bir iş kolu getirmektedir (Karacan 2012).

Hiç kuşkusuz, adli muhasebe kavramı hile kavramıyla da yakından ilgilidir. Literatürde, hilenin birden fazla tanımını ile karşılaşılabılır. Kapsamı oldukça geniş olan hile kavramı kullanıldığı duruma göre çeşitli anlamlara gelebilir. Bir insanın kişisel yetenekleri ile diğer bir kişi veya başkaları üzerinden fayda edinmeye dönük yaptığı tüm davranışlar, hile olarak tanımlanabilir. Hile ahlaki olmayan bir davranıştır (Erdem, 2014). Para tahsilatlarının kayda geçirilmeden zimmete alınması, banka kayıtlarını değiştirerek maddi yarar sağlanması, var olmayan satıcı ve borç yaratılarak maddi çıkar sağlanması, demirbaş ve kırtasiyelerin çalınması, şirkete ait kredi kartlarının şahsi işler için kullanılması, rüşvet alınması, şirketin ödemediği seyahat ve sağlık ödemelerinin şişirilmesi, mesai süresini olduğundan fazla gösterilmesi faaliyetleri çeşitli hile çeşitleri için örnek teşkil etmektedir (Kızıl, Akman ve Okkaya, 2016).

Benzer şekilde, literatürde hata kavramı ve adli muhasebe kavramı da birlikte sıkça yer almaktadır. Hata, sonucunu önceden gözetmeksizin yapılan ve neticesinde firmaya, kişiye veya kurumlara zarar veren muhasebe işlemleri olarak tanımlanabilir. Ortaya çıkan sonuç hileli işlemle aynı etki yaratsa da aralarındaki niyet farkı iki kavramın birbirinden ayrılmasını açıklamaktadır. Hatalı ya da hileli işlem sonucunda ortaya çıkan maddi kayıp aynı olsa bile her iki işlemin aynı doğrultuda değerlendirilmemesi gerekmektedir. Hile eylemlerinde kasıt mevcutsun, hata eylemlerinde kasıt mevcut değildir (Altınsoy, 2011).

Yetersizlikleri ve eksiklikleri kapatmayı amaçlayarak hukuk ve muhasebe biliminin birleşmesinden doğan adli muhasebe kavramı, yeni yöntemler sunmuş olsa da nihai amacı hileli işlemlerin tespitini yapıp ekonomide oluşacak açıkların önüne geçmektir. Bu nedenle hile ve hata kavramlarının bilinmesi, tespiti amaçlanan hileli işlemin bulunmasında adli muhasebe meslek grubundaki kişilere ön ayak olmakta, büyük faydalar sağlamaktadır (Aksu, Uğur, Çukacı, 2005).

3. ADLİ MUHASEBE KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

“Adli” kelimesi Türkçe’de adaletle ilgili olan, adaletle ilişkili olay, nesne, olgu, husus veya kavram anlamına gelir. Adli muhasebe terimi içinde yer alan adli kelimesi, İngilizce’de “Forensic” olarak adlandırılır ve Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde (TDK Sözlüğü’nde) “Adaletle İlgili” anlamını taşımaktadır. “Adli” kelimesi Osmanlı’da II. Beyazıt şiiirlerinde mahlas olarak da kullanılmıştır (Kızıl, Akman ve Okkaya, 2016). Ayrıca çok eski bir sözcük olan adli kelimesi “Adli Tıp” veya “Adli Sicil Kaydı” örneklerinde olduğu şekilde hala çok sık kullanılmaktadır (Kurt, 2013). Aynı zamanda, “Adli” kelimesini, “mahkeme veya kamu tartışmalarıyla alakalı olan veya bu tartışmalarda kullanılan” şeklinde ifade etmek de mümkündür. Adli muhasebe “Araştırmacı Muhasebe”, “Hile Denetimi” gibi isimlerle de anılsa da tüm dünyada Adli Muhasebe ismi ile kavramsallaşmıştır (Vural, 2010). Aynı zamanda adli muhasebe, hukuki problemlerin çözümü amacıyla kullanılabilir finansal gerçeklere ulaşmaya çabalayan bir uygulama olarak da tanımlanmaktadır (Kuloğlu, 2007).

Adli muhasebe ise en genel anlamıyla, herhangi bir hukuk yönteminin desteğiyle veya işbirliğiyle yapılan bütün muhasebe süreçlerinin işlemlerini içine almaktadır. Bu şekilde yapılan bir betimleme

ise “Forensic” kelimesinin sözlük anlamıyla da paraleldir (Akal, 2014). Adli muhasebe, mahkemeye intikal etmiş veya henüz etmemiş fakat hukuksal bir çatışma oluşturmaya muhtemel konunun esaslı bir boyutunu muhasebe ile ilişkili itilafların oluşturduğu, kendine özel araştırma, sorgulama ve analiz teknikleri devreye sokarak geçeceği arayan bir bilim dalıdır (Balci, 2014).

Aynı zamanda, adli muhasebe çözümlemesi olayları finansal beceri ve araştırmacı bir bakış açısıyla kanıt kurallarına bağlı kalarak çözüme kavuşturma uygulaması olarak tanımlanmıştır (Altınsoy, 2011). Adli muhasebenin temelinde, işletme, hukuk ve muhasebenin diğer yeteneklerinin etkin olarak birbiriyle ilgisini tarif etmektedir. Adli muhasebeciler, firmalardaki finansal vakaların çözümünde yardımcı olması için, dava mahkemeye yansımada veya dava sürecinde, anlaşmazlığın çözümü aşamasına getirilmesi amacıyla gerekli esasları tespit edecek bir hesap analizi sunma, mahkemelere kanıt sağlama, yasal tanıklık, bilirkişilik yapmak gibi durumları içerenin yanında firmalarda hile denetiminin önlenmesine ve belirlenmesi için de faaliyet göstermektedirler (Kurt ve Açma, 2009).

Yapılan hileler işletmelerde önemli ölçüde kaynak kayıplarına sebep olmakta, birçok işletme paydaşını derinden etkilemektedir (Kızıl, Çelik, Akman ve Şener, 2016). Kaynak kayıplarının giderilmesi için hilelerin gün yüzüne çıkarılması veya engellenmesi yönetimin en önde gelen sorumluluklarındandır. Teknolojik gelişmelerin kötüye kullanımını ile iş süreçlerinin karmaşık hale gelmesi, hilelerin ortaya çıkarılmasını zorlaştırmıştır. Bunların sonucunda basit tekniklerle yapılan incelemeler hilelerin ortaya çıkarılmasını ciddi anlamda güçleştirmiştir (Akal, 2014).

Özellikle son yıllarda meydana gelen ünlü firma skandalları olarak Dünya’da Enron, Adelphia, Xerox, Global Crossing, Tycon ve World Com (Kızıl ve Kaşbaşı, 2018); Türkiye’de ise Egebank, Sümerbank, Yurtbank ve Bank Ekspres akla gelmektedir. Bu ve benzeri skandallar, muhasebe denetiminin önemini ve denetçi sorumluluğunu ciddi seviyede yükseltmiştir (Balci, 2014). Bunların yanında, son zamanlarda yaşanan Çiftlik Bank skandalı dahi muhasebe denetiminin önemini gözler önüne sermektedir. Vurgulanan skandallar ve benzerleri, aslında muhasebe denetiminin yanında iç kontrol ve adli muhasebenin de ne derece kritik olduğunu gözler önüne sermektedir.

Adli muhasebenin ortaya çıkmasındaki diğer bir neden, toplumda bireylerin ve kurumların çözümsüzlüklerini gidermek için mahkemeye başvurmalarıdır. Mahkemeler günümüzde eskiye oranla çok sayıda ticari nedenlerden kaynaklanan davalara bakmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği koşullar ticari işlemlerin daha da karmaşıklaşmasına ve çözümsüzlük hallerinin artmasına sebep olmuştur (Altınsoy, 2011).

Adli muhasebenin ortaya çıkış sebeplerinden biri de diğer mesleklerle olan yakın ilişkisi ve birçok mesleğe destek hizmeti sağlamasıdır. Avukatlar ve emniyet güçleri, ekonomik suçlarla alakalı bir soruşturma veya dava esnasında finansal yönetim, muhasebe, vergi mevzuatı, bilgi teknolojileri, bütçeleme, planlama ile genel yönetim uygulamalarına yönelik uzman bilgisine özellikle gereksinim duymaktadırlar (Kurt, 2013).

Muhasebenin uzmanlık dallarından bir tanesi olarak değerlendirilen denetim ile inceleme yeteneklerinin entegrasyonu olarak kabul edilen adli muhasebeciliğin ortaya çıkmasında ise, temelde, aşağıda gösterilen sebepler rol oynamıştır: (Akyel, 2009)

- Ticari işlemlerin giderek karmaşık hale gelmesi neticesinde, şahıslar ile kurumlar yükselen oranlarda mahkemelere başvurmaya başlamışlardır.
- Firmalarda çalışanların gerçekleştirdikleri yolsuzluklar gittikçe yükselmekte, yolsuzlukların gün yüzüne çıkartılması ve engellenmesi zor hale gelmektedir.
- Yükselen ve büyük sayıda firma başarısızlıkları yaşanmaya devam etmektedir.
- Avukatlar ile mahkemeler karşı karşıya kaldıkları olaylarda daha fazla uzman desteğine gereksinim duymaya başlamışlardır.

Yukarıdaki sebeplerin etkisi ile zorunlu olarak oluşan bu meslek, muhasebe uygulamalarının yapısı ile karakterini değiştirmekte ve genel olarak, kayıtlarda bulunan sayılarla ilgilenen muhasebecileri, sayıların arka planında yer alan dünyayı araştırmaya yöneltmektedir (Coşkun, 2013). Dünya'da yaşanan bütün yolsuzluklar ile firma skandalları bağımsız denetim, iç denetim, iç kontrol sistemi ile ilgili uluslararası standartlarda yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır (Yücel, 2011).

Adli birimlerde uygulanan beceriler; uzman muhasebecilerden farklı anlamda muhasebe mesleğinin dışında kazanılmış adli teknoloji becerileri, hukuki beceriler, araştırma becerileri ve analitik becerilerdir. Bu şekilde pek çok

uzmanlık dalı birleşerek adli muhasebe için kullanılmaktadır (Şahin, 2011). Genel bir çerçevede olarak, adli muhasebe işlemi aşağıda yer alan adımlardan oluşur: (Saçaklı, 2011)

- Müşteri ile Bir Araya Gelme: Mevcut durumun, aktörlerin ve problemlerin anlaşılması bakımından yardımcı olmaktadır.
- Çatışmanın Tespiti: Taraflar açığa çıktığında, problemin ne olduğu araştırılarak, uyumsuzluk ile ilgili kontrolün yapılmasıdır.
- Öncül (Başlangıç) Araştırma: Eylem planı yapılmadan önce, sorunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla ilk yapılan araştırmadır.
- Bir Eylem Planı Hazırlanması: Bu plan, hedeflere ulaşmak amacıyla kullanılacak yöntemlerin en etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamaktadır.
- Doğru Kanıtlara Sahip Olunması: Davanın niteliğinin temel şart olmasıyla, belgelerin tespit edilmesi, kişi ya da kurum ve olayın olduğuna veya olmadığına ait kanıt ya da bilirkişi raporlarının incelenmesidir.
- Analiz: Analiz davanın nitelik ve özelliklerine göre, şu sıklıkla da içerebilir - 1) Mali kaybın hesaplanması, 2) İşlemlerin özetlenmesi, 3) Aktiflerin incelenmesi, 4) İskonto oranlarından yararlanarak mevcut (cari) değerlerin tespit edilmesi, 5) Analizin grafik ile tablolarla sunulması.
- Raporun Hazırlanması: Rapor, görevin niteliğine, araştırmanın kapsamına, bulguların veya düşüncelerin sınırlarına göre farklı kısımlara ayrılarak hazırlanır.

Belirli bir olayın kapsamı ile ilgili plan yapıldığında uzman, suça sebep olan olaylar ile ilgili gerekli bilgiye sahip olmalıdır. Uzman, görüş bildirmek amacıyla veya bir neticeye ulaşmak için, verilere ulaşmış ve ulaşmadığını araştırmalıdır. Uzman, analiz ve sonuçlarının gerekli desteği sağladığından emin olmalıdır (Uğurlu, 2013).

Adli muhasebenin yalnızca mahkemelerdeki olaylara konsantre olan bir muhasebe uzmanlığı olmadığı, firmalardaki hile ve yolsuzlukların belirlenmesi ve çözümlüyle yakından ilgilendiği söylenebilir. Adli muhasebe başta davalara destek vermek üzere birçok konuda hizmet verebilmektedir. Adli muhasebecilerin hizmet alanına dahil olabilecek faaliyet konularından bazıları ise şunlardır: (Altınsoy, 2011)

- Firma değerlemeleri

- Boşanma ve evlilikle ilgili tecrübe edilen mali anlaşmazlıklar
- Fiziksel yaralanma ve ölümcül kazalar
- İş ihmalleri
- Sigorta işlemleri
- Uzlaşma / Tahkim
- Ortaklık ve / veya hissedar anlaşmazlıkları ve davaları
- Hile ve finansal yolsuzluk, düzensizlikleri ihtiva eden medeni hukuk ve ceza hukuku vakaları
- Yolsuzlukların belirlenmesi ve engellenmesi
- Hile ve beyaz yaka çalışan gruplarında gerçekleşen suçların belirlenmesi ve engellenmesi

Adli muhasebeciler bu faaliyetlerle ilgili davalarla karşı karşıya kaldıklarında personelle mülakat yaparlar ve belgelere dayanan kanıtları ayrıntılı şekilde incelerler. Bu çeşit davalar daha çok hilenin varlığı ve boyutuna ilişkin tespitler ve suç tanımlamalarıyla ilişkilidir (Kurt, 2013). İşletmeler, avukatlar, mahkemeler ve diğer kamu kuruluşları karşı karşıya kaldıkları sorunların çözüme kavuşmasında kendilerine destek hizmeti verecek adli muhasebe mesleğine ihtiyaç duymaktadır. Geçmişte, şirket yöneticileri ve sermayedarlar ancak bir sahtekarlık olasılığı ve riski meydana geldiğinde adli muhasebecilere başvurmaktaydılar. Günümüzde ise, iş dünyası fazlasıyla etkin hile denetçileri olarak adli muhasebecilere başvurmaktadır (Çoban, 2013). Zira, bir firmada denetim mekanizmasının işlenmesi, bunun yönetici ve çalışanlar tarafından bilinmesi dahi çeşitli hile teşebbüslerine karşı caydırıcıdır. Bunun yanında, işletmelerde etkin çalışan bir denetim mekanizmasının kurulması, hilelerin sebep olduğu yüksek maliyetlerle karşılaşıldığında çok daha ekonomik ve akıldır.

Adli muhasebecilere ihtiyaç duyabilecek paydaşlar ise şunlardır: (Pala, 2011)

- Avukatlar
- Polis kuvvetleri
- Sigorta firmaları
- Bankalar
- Mahkemeler
- İş dünyası
- Hükümet temsilcileri ve hükümete bağlı tüzel kuruluşlar

Adli muhasebecilere ihtiyaç duyabilecek taraflardan ilki olan avukatlar; karşı tarafın savunmasını çürütecek, kanıt ve bilgilere ulaşma, kendi savunmasını meydana getirecek, müvekkilinin suçsuz olduğunu kanıtlayacak kanıt, bilgi ve analizlere sahip olma, müvekkilinin suçsuz çıkmasını mümkün olmadığı durumlarda alacağı cezayı minimum seviyeye getirecek kanıt, bilgi ve

belgelere sahip olmak için adli muhasebecilere ihtiyaç duyarlar. Emniyet güçleri, bir finansal vakada kimlerin suçlu olduğunu veya kimlerin hangi mali kazanç veya kayıplara maruz kaldığını saptamak amacıyla adli muhasebecilere başvurabilir. Bankalar ise; kredi ve kredi kartı dolandırıcılık vakalarında, bankada meydana gelen hile ve yolsuzluk olaylarının analiz edilmesi ve bankacılık kanunlarından kaynaklanan suçların açığa çıkartılmasında adli muhasebecilere ihtiyaç duyarlar. Adli muhasebecilere en çok gerek duyan paydaşlar, genellikle mahkemeler olarak gösterilmektedir. Mahkemelerin etkinliklerine hız veren ve adaletin yerine gelmesine yardımcı olan adli muhasebeciler mahkemelerin ayrılmaz bir ögesi gibi düşünülmekte ve kabul edilmektedir (Balci, 2014). Görüldüğü üzere, adli muhasebecilere ihtiyaç duyan paydaşlar oldukça çeşitlidir.

Adli muhasebeciye ihtiyaç duyan taraflardan biri olan avukatlar, aşağıda belirtilmiş olan nedenlerden dolayı bu gereksinimde bulunabilirler: (Kılıçbey, 2017)

- Karşı tarafın savunmasını çürütmeye yarayacak ve karşı tarafın savunmasını eksiklik bulabilecek kanıt ve bilgileri elde etme arzusu
- Kendi savunmasını meydana getirecek, müvekkilinin suçsuz olduğunu kanıtlayabilecek kanıt ve bilgileri elde etme arzusu
- Müvekkilinin suçsuz olmasının mümkün olmadığı zamanlarda alabileceği cezayı en az seviyeye düşürecek kanıt ve bilgilere sahip olma amacı
- Davayla ilgili savunmasını oluşturmasında muhasebe ağırlıklı hukuksal sorunları anlama isteği

Ayrıca, muhasebe ile uğraşan kişiler muhasebe kayıtlarında bulunan sayı ve olayların gerçek yüzünü anlayabilmek amacıyla adli muhasebeye ihtiyaç duyarlar. İşletmelerde çalışan personeller, yöneticiler ya da diğer ortaklar işletme aleyhine olacak şekilde bazı mali suçlar işlemektedirler. Belirtilen mali suçların gün yüzüne çıkarılması için şirket ortakları adli muhasebeye ilgi duymaktadırlar (Kaya, 2013).

Adli muhasebenin tarihsel gelişimi ve kökleri ise yaklaşık 5000 yıl öncesine kadar gitmektedir. MÖ. 3300-3500 arasında bazı çevreler ve otoritelere Dünya'nın ilk muhasebecileri olarak kabul edilen Mısır'daki kâtipler, ticari hareketleri islak kil tabletlerin veya papirüslerin üzerinde kayıt altına alıyorlardı. Eğer tabletlerin üzerinde oynanırsa, bu olay bir soruşturmaya konu olabiliyordu. Kraliyet denetçileri herhangi bir düzensizlik saptadıklarında

para cezası, sakat bırakma, hatta ölüm cezası verilebiliyordu. Muhasebe kavramları ile ilgili en eski bilimsel çalışma olarak bilinen Kautilya'nın Arthashastra'sında, en az 40 farklı tür zimmet sıralanmıştır. Edinburg Muhasebeciler Topluluğu ismindeki kurum 1854 yılında muhasebe ve hukuk arasındaki ilişkiye dikkat çekmek amacıyla bir kraliyet fermanı istemiştir. Terim olarak adli muhasebeyi ilk defa 1824 senesinde İskoç vatandaşı James McClelland isimli bir muhasebeci kendi reklamı için kullanmıştır ve kendini mahkemeler ile tahkim işlerinde uzman tanık olarak tanıtmıştır (Şaçaklı, 2011).

1900'lerin başlarına kadar, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere'de muhasebecilerin uzman söylemlerini uygun bir biçimde verebilmelerini tanımlayan yönergeler ihtiva eden eğitici makaleler yayınlanmaya başlamış ve adli muhasebe disiplinine dair gereken düzenleyici, suçla alakalı yasalar çoğalmıştır. 1900'lü senelerin başlarında firmaların küreselleşmesinden sonra ve özellikle 1929 yılında Amerikan Borsası'nın bir anda düşüşü ile birlikte denetçiler ilgilerini, dolandırıcılık faaliyetlerinin açığa çıkarılmasından, kamu finansal beyan raporlamasına doğru çevirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı esnasında Federal Bureau of Investigation (FBI), 500'den fazla muhasebeci olan ajansı işe almıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra FBI içerisindeki ajanların sayısı ilk önce azalmış, ancak daha sonra 600'e çıkmıştır. 1946 yılında "Forensic Accounting" terimini literatüre kazandıran ilk kişi Maurice E. Peloubet adında bir muhasebeci olmuştur. Peloubet, "Adli Muhasebe: Bugünün Ekonomisindeki Yeri" eserinde, savaş süresince ve sonrasında kamu muhasebecisi ve endüstriyel muhasebeci sıfatıyla adli muhasebe faaliyetlerinde görev aldığını vurgulamıştır (Şahin, 2011).

Adli muhasebe mesleği özellikle 1980'li yıllarda, öncelikle Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok gelişmiş ülkede dikkat çeken gelişmeler ortaya koymuş ve adli muhasebe konusunda uzmanlaşan muhasebe meslek çalışanlarının rakamı yükselme eğilimi göstermiştir. Belirtilen yıllarda bir muhasebe uzmanlık dalı olan adli muhasebe mesleği, gelişen pazar ekonomisine ve yasal düzenlemelere arzu edilen uyumu gerçekleştirmiştir. Değişen ekonomik çevre ile beraber muhasebe mesleğinin ihtiyaçlarının da değişme göstermesiyle, hali hazırda bulunan uzmanlıkların kısıtlı kalmasından dolayı, adli

muhasebecilik mesleği hızlı bir gelişim trendine sahne olmuştur. Adli muhasebe ile alakalı yayınlanmış olan ilk kitap 1982 senesinde Francis Dykeman'ın yazdığı "Adli Muhasebe: Uzman Tanık Olarak Muhasebeci" isimli eserdir (Yücel, 2011).

Ayrıca 2000'li yıllarda tüm dünya ekonomisini derinden etkileyen muhasebe skandalları meydana gelmiştir. Bu bağlamda, mahkemeler ve avukatlar karşı karşıya kaldıkları sorunları çözmek için daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Duyulan ihtiyaç sonucu ilk olarak ABD ve birçok gelişmiş ülkede muhasebe ve denetim alanında yeni bir alan olan "adli muhasebe" mesleği ortaya çıkmıştır. 21.yüzyılın başlarında ise adli muhasebe adına çok önemli bir adım atılmıştır. 2001 yılında gerçekleşen Enron olayından sonra 2002 yılında Sarbanes Oxley Kanunu'nun kabul edilmesi; adli muhasebecilik mesleği adına çok önemli bir adım olarak görülmektedir. 30 Temmuz 2002'de ABD'de Senatör Paul D. Sarbanes ve Michael G.Oxley tarafından çıkarılan Sarbanes-Oxley Kanunu ile yatırımcının; finans piyasalarına, kurumsal yönetime ve finansal raporlamaya duyduğu güveni yeniden kazanması hedeflenmiştir. Bu kanunla birlikte denetim firmalarının hali hazırda sundukları bazı hizmetlerin, adli hizmetler içerisinde olması nedeniyle adli muhasebeci aracılığıyla gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir (Kurt, 2013).

Küreselleşmenin artışı ile özellikle 1980'li yıllardan itibaren yaşanan büyük şirket skandalları muhasebe denetiminin önemi ve denetçi sorumluluğunu ön plana çıkarmıştır. Muhasebe hileleri şirket sahipleri, yatırımcılar, çalışanlar, kredi kurumları, devlet ve denetim firmaları gibi çeşitli paydaşlara ekonomik kayıpları yaşatmıştır. Çağımızda firmalar arasındaki rekabetin yoğun olması nedeniyle işletmeler maddi problemlerle karşı karşıya kalmış, tecrübe edilen şiddetli ekonomik baskılar sebebiyle birçok firma iflasa sürüklenmiş, bu nedenle çalışanların iş güvencelerinin kalmaması hile ve yolsuzluk riskinin zamanla artmasına sebep olmuştur (Kurt, 2013).

4. ADLİ MUHASEBECİ VE ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİ

Adli muhasebecilik, adli yargı kurumlarının kararlarını desteklemek için, muhasebe ve finans konularından doğan anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların çözümünün sağlanması için,

özellikle, ticarî davalarda muhasebe ve hukuk arasında bir köprü görevi üstlenmektedir (Bekçioğlu vd., 2013). Adli muhasebeci, kayıtların görünen değerinden çok, bu kayıtların nedeni vakaların arkasında yatanı araştıran, şüpheli bakış açısıyla gerçeğe ulaşmayı hedefleyen, bulduğu kanıtlarla tezini destekleyerek raporlayan, her türlü iletişim ve diğer kabiliyetlerini kullanarak sayıların ötesini sunan kişidir. Adli muhasebeci denetleme ve inceleme yeteneklerini kullanarak, herhangi bir konudaki soruşturmanın yürütülmesine ve sonuçlanmasına yardımcı olan uygulayıcı, alanında uzman ve yetenekli kişidir (Çoban, 2013). Dolayısıyla, adli muhasebeciliğin bir anlamda dedektifliğe benzetilmesi de belirtilen nedenlerden dolayıdır.

Adli muhasebecilerin normal eğitimlerle birlikte belli alanlarda etkin bilgi sahibi olmaları faydalıdır. Bunlardan bazıları iyi bir muhasebe, denetim, hukuk, işletme yönetimi, psikoloji ve suç bilimi bilgisi şeklinde listelenebilir. Teknik eğitim bilgisinin haricinde, adli muhasebeciler kişisel yeteneklere, yaratıcılığa, istikrara, merak ve organizasyon yeteneğine sahip olmalıdır (Vural, 2010).

Adli muhasebeciler olayların ve sayıların herkes tarafından görünen tarafından çok görünmeyen tarafına, arka planında bulunan öğelere odaklanan profesyonellerdir. Aynı zamanda, adli muhasebeciler finansal raporların görünen değerlerini kabul etmeyen, sorgulayan ve araştıran görevlilerdir (Şahin, 2011). Bir adli muhasebecide bulunması şart kişisel özellikler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Meraklılık: Adli muhasebeci hem mesleğiyle ilgili gelişmelere, hem de üstlendiği olayla karşı ilgili ve meraklı olmalıdır. Aynı zamanda, olayla alakalı kuşkuğunu her zaman korumalı ve doğruluklarını incelemelidir (Şahin, 2011).
- Israrcılık: Adli muhasebeci sorumluluğunu aldığı işi bıkmadan ve usanmadan başarıya ulaştırmak için çalışmalıdır (Çoban, 2013).
- Yaratıcılık: Adli muhasebeci, tabi olduğu genel kurallar ve standartlara hakimiyetle birlikte, aynı zamanda olabildiğince yaratıcı olmalıdır (Kurt, 2013).

- Sezgi: Adli muhasebeciler bütün durumları kendi yeteneklerine göre incelemeli, olayı, genel ve detaylarıyla araştırmalıdır. Baskı altında ise sakin davranmalı, iyi bir işletme sezgisine sahip olmalı, kararlarında berrak ve mantıklı olmalıdır (Çoban, 2013).

- Hüner: Bir adli muhasebeci, dikkatle dinlemeli, bütün çalışmalarını sunmak gayesiyle yazılı ve sözlü iletişimde başarılı olmalı, insan ilişkilerini etkin olarak kurabilmelidir (Şahin, 2011).

Adli muhasebecinin taşıması gereken başlıca özellikler içerisinde, vergi mevzuatı ve hile uygulamalarına hakim olması gerektiği açıkça gösterilmese de, adli muhasebecinin bilmesi gereken önde gelen niteliklerdendir. Adli muhasebe hizmeti sunacak olan kişi, kapsamlı bir muhasebe bilgisiyle birlikte, vergi uygulamaları ve vergi mevzuatı ile ilgili bilgi ve deneyim sahibi olmalı, artı olarak hile ve hileli muhasebe uygulamaları hususunda yetenek ile becerilerini yansıtabilmelidir (Bekçioğlu vd., 2013). Dolayısıyla, başarılı bir muhasebe meslek mensubu olmanın kritik şartları içerisinde sayılan güncel vergi mevzuatına hakimiyet, adli muhasebeciler için de kesinlikle geçerlidir.

Adli muhasebecilik mesleğinin görev kapsamını ise üç sınıfa ayırmak mümkündür:

- Dava destek danışmanlığı
- Uzman şahitlik
- Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik.

Dava desteği, bir adli davanın öncesinde veya dava sırasında ilgili avukata yapılan muhasebe desteğidir. Adli muhasebecilerin destek sağladıkları konular genellikle ekonomik kayıplarla alakalıdır (Akyel, 2009). Avukatın savunmasının alınmasıyla ilgili kanıtların hazırlanmasında ya da karşı tarafın avukatının veya savcının oluşturduğu iddiaların çözüme ulaştırılarak etkisiz kılınmasında adli müşavirlerin çok yardımı olmaktadır (Gülten, 2010). Adli muhasebecilerin avukatlara yardımcı olabilecekleri hususları ise iki ana başlık altında özetlemek mümkündür: (Pala, 2011)

- Gerekli verilerin sunulması
- Toplanan verilerin analiz edilmesi

Gerekli verilerin sunulması sürecinde, avukatların ihtiyaç duyacakları bilgilerin yeterli ve doğru bir biçimde belirlenmesi ile sunulması yer almaktadır. Toplanan verilerin analiz edilmesi sürecinde ise, mahkemeye sunulacak mali boyuttaki verilerin incelenmesi ve avukatların belirtilen bulguları yorumlamasına yardımcı olma amacı bulunmaktadır.

Adli muhasebeci dava destek danışmanlığı hizmeti ile aşağıdaki konularla ilgili taraflara destek olabilmektedir: (Elitaş, 2012)

- İddiaları desteklemek veya reddetmek için kayda değer belgelerin elde edilmesi
 - Kayıpların söz konusu olduğu konularda inceleme yapmak için ilgili belgelerin analiz edilmesi
 - Delillerin araştırılması vasıtasıyla finansal hususların anlaşılmasına çalışılması
 - Davaya hazırlık çerçevesinde tecrübe edilebilecek problemlere ilişkin çalışılması
 - Dava süreci başlamadan önce davayla alakalı muhasebe veya finans konularıyla bağlantılı iddiaların tespit edilmesi ve bu iddialar için savunma hazırlanması
 - Dava sırasında konuyla alakalı bilgi sunulması
- Dava desteği, devam eden bir davayla alakalı bütün ekonomik durumun iletilmesidir. Adli muhasebeciler hukuki anlaşmazlıkların içinde bulunur ve bu anlaşmazlıkların çözüme kavuşmasını sağlayabilirler. Hatta, eğer mahkeme uygun görürse ve sakıncalı bulmazsa, uzman şahit olarak tanıklık da yapabilirler. Bunun yanı sıra, tecrübeleri ve uzman görüşlerinden dolayı karmaşık hususların çözüme kavuşması ve gelecekte herhangi bir anlaşmazlık olmaması amacıyla bazı öneriler de getirebilirler (Bekçioğlu vd., 2013).

Dava destek danışmanı olarak adli muhasebecilerin ilgilendikleri konular ise şu şekilde belirtilebilir: (Uğurlu, 2013)

- Her türlü yolsuzluk davaları
 - Firma değerlemeleri
 - Hasar ve zarar tahminleri
 - Sigorta anlaşmazlıkları
 - Anlaşmalardan ortaya çıkan problemler
 - Patent, hak ve markalarla ilgili ortaya çıkan problemler
 - Firmalarla ilgili ayrılma veya birleşme davaları
 - İflas davaları
 - Boşanmalarla ilgili mali anlaşmazlıklar
 - Firmalar arası sorunlar
- Karmaşık olan muhasebe ile ilgili davalarda mahkeme tarafların ortaya attığı bilgilerin açığa çıkarılması için uzmanlardan istifade

edebilir. Bu durumda uzmanın görüşü kararı kesinleştirebilmektedir. Uzmanın görevlendirilmesi mahkeme tarafından veya karşı tarafların anlaşması sonucu gerçekleştirilebilir. Bir adli muhasebeci mahkemede uzman olarak, çözümü zor olan muhasebe sorunlarıyla ilgili uzman fikirlerini objektif olarak sunmalıdır (Akyel, 2009).

Hakimler, yargıçlar ve adli muhasebeciler uzman şahitliğe farklı görüşlerle değinmektedirler. Avukatlar, davanın müvekkilleri lehine neticelenmesi amacıyla karşı tarafın savunmasını etkisiz hale getirmek için çalışırlar. Yargıçlar, uzmana danışmadan bir sonuca ulaşamazlar. Yargıç kendi sonucuna tarafsız şekilde ve uzman şahidin düşüncesinden etkilenmeden ulaşır (Uğurlu, 2013).

Uzmanların davanın konusuyla alakalı olarak yaptıkları teknik raporlar ise tek başına yeterli olmamaktadır. Zira, bu raporlar konunun uzman olmayan hakimler, savcılar ya da avukatlarca yeterince anlaşılammaktadır (Yücel, 2011). Adli muhasebecilerin uzman şahitlik faaliyetleri hususunda üzerlerine düşen görevler ise aşağıdaki gibi vurgulanabilir: (Pala, 2011)

- Dava konusuna dair gerekli araştırmaları gerçekleştirmek ve verileri toplamak
 - Verilerden yararlanarak belirli bir görüşe erişmek
 - Oluşturulan görüşün mahkemede hâkimlere ve avukatlara aydınlatıcı ile öğretici olacak şekilde yansıtılması
- Uzman tanıklık yapacak adli muhasebecinin ehliyetli ve uzman olduğu alanlara ait belgelerinin olması gerekmektedir. Ayrıca, adli muhasebecinin daha önceki deneyimleri ve saygınlığı davanın sürecini değiştirebileceği için bu araçlar (belgeler) büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bir adli muhasebeci mahkemede uzman şahit sıfatıyla hiçbir kimseden etkilenmeden, sakın ve güvenilir bir şekilde sorunlarla ilgili düşüncelerini ortaya koymalıdır (Kurt, 2013).

Hileli işlemler son yıllarda fazlasıyla artmış ve zararları önemli miktarları bulmuştur. Belirtilen tipteki hilelerin açığa çıkartılması ve engellenmesi uzmanlık gerektiren işlerden biri haline gelmiştir. Genel standartlar altında eğitim almış muhasebeci ve denetçilerden hilelerle mücadele etmede başarılı olmalarını beklemek oldukça güçtür. Bu nedenle zorunlu olarak yeni bir meslek ortaya çıkmıştır. Bu mesleği yapanlar ve uygulayanlar “Hile Denetçisi” ya da “Araştırmacı Muhasebeci” olarak adlandırılmaktadırlar (Kurt, 2013).

Mesleğin belirtilen uygulama sahasında adli muhasebeci mali bilginin ayrıntılı olarak gerçekçiliğini belge ve dokümanlar ile birlikte kim, neden, ne zaman, nasıl ve niçin gibi sorularla açığa çıkarmaya gayret etmektedir. Adli muhasebeci hile denetçiliği ya da araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile kuşkuları kanıtlamak veya çürütmek için iddia edilen suçları araştırmaktadır. Adli muhasebeci mesleğinin bu uygulama alanında hesaplardaki hileleri kanıtlayıcı belgeleri ile ortaya çıkarma gayretinde bulunmaktadır. Adli muhasebeci yalnızca sayılarla ilgilenmeyip, sayıların arkasında yer alan durumlar ve özel hususlarla da yakından ilgilenmektedir (Pala, 2011).

Aynı zamanda, adli muhasebeci bu süreçte evvela hile ve yolsuzluğun meydana geldiği şirketteki bütün belge ile kayıtları araştırarak ve soruşturma ile alakası olan kişilerle görüşerek bilgileri toplamalıdır. Hile ve yolsuzluğun meydana geldiği firmayı iyi bir şekilde tanımak, analiz etmek ve gezmek / keşfetmek de bu noktada önemlidir. Daha sonra deliller bir araya getirilerek hile ve yolsuzluklar ile alakalı bütün iddialar ele alınmalıdır. En son elde edilen bütün bilgi ve deliller incelenerek bir sonuca ulaşılmalıdır (Yücel, 2011). Günümüzde hileli işlemlerin boyutunun ve sebep olduğu zararların önemli ölçüde fazlalaştığı gözlemlenmektedir. Belirtilen hilelerin kapsamı aşağıdaki şekilde özetlenebilir: (Elitaş, 2012)

- Firma çalışanlarının firmalarına karşı yaptığı hileler
 - Beyaz yakalıların gerçekleştirilen hileler
 - Yatırımlarla alakalı yapılan hileler
 - Ticari rüşvetler ve komisyonlar
 - Banka işlemleri ile alakalı hileler
 - Kredi kartı hileleri
 - Bilgisayar hileleri
 - İnternet aracılığıyla gerçekleştirilen hileler
- Adli muhasebecilik prensipleri ise bağımsızlık, mesleki yeterlilik ve işin kapsamı olmak üzere üç ana başlık altında incelenir. Bağımsızlık, adli muhasebecinin adli muhasebeye konu olan vakayla alakalı bütün kurum ile kuruluşlardan ve düzenlediği raporun kullanıcılarından bağımsız olmasını ifade etmektedir. Adli muhasebecinin bağımsızlığı prensibi, adli muhasebe ile alakalı faaliyetlerin kaliteli ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesinde ana ilke olarak görülmesi gerektiğinden üstünde

özenle durulması gereken bir unsurdur (Karacan, 2012).

Adli muhasebecilikte mesleki yeterlilik prensibi ise, adli muhasebecinin bir uzman olarak gerekli teknik eğitim ve yeteneğe sahip olmasını ifade eder. Mesleki yeterliliğin ana ölçütü eğitim seviyesidir. Bu mesleği gerçekleştirebilmek için işletme, iktisat, maliye ve hukuk gibi spesifik alanlarda iyi bir eğitim hayatına sahip olmak, belirli bir zaman meslek mensuplarının yanında staj yapmak ve meslek odalarının yaptıkları sınavlarda başarılı olmak gibi bir takım koşulları sağlamak gereklidir. Başarılı bir adli muhasebeci yakın geçmişte elde ettiği mesleki eğitimin yakın gelecek için yeterli olamayacağını düşünerek meslek içi eğitim, seminer ile kurs programlarına katılarak ve mesleki yayınları izleyerek kendini devamlı olarak geliştirmelidir (Karacan, 2012).

Adli muhasebecinin teknik mesleki bilgiye sahip olması çok önemlidir. Ancak devamlı olarak mesleki gelişmelerin izlenmesi ve meslek icra edilirken mesleğin gerekliliklerinin yerine getirilmesi ile tam sorumluluk ilkesi sağlanmış olur. Adli muhasebeci görev yaptığı soruşturmalarda ustalık ve profesyonel şekilde özen göstererek gerçekleştirmelidir. Bütün adli muhasebe çalışanları, soruşturma ekibi içindeki hizmetiyle ilgili olarak teknik yeterlilik, eğitim ve tecrübeye sahip olmalıdır (Şahin, 2011).

Adli muhasebeci çalışmalarını sürdürürken olayı açıklığa kavuşturmak için birçok inceleme ve sorgulama tekniği kullanmaktadır. Bunlar yazılı ifade alma, görüşme, sorgulama ve doğrulama, yeniden hesaplama, analitik inceleme, fiziki inceleme (gözlem) ve belge inceleme şeklinde listelenebilir. Bir olayda soruşturulması gereken kişi sayısı çok ise, işe yazılı ifade alma tekniğiyle başlamak çok faydalı olmaktadır. Bu tekniğin esası, insanların yazılı ifadeye sözlü ifadeye göre daha zor yalan söyledikleri teorisine dayanmaktadır (Balci, 2014).

Görüşme, sorgulama ve doğrulama ise aynı anlama gelmemekle birlikte birbirleriyle bağlantılı olan etkili tekniklerdir. Görüşme, ilk izlenim ve olay ile ilgili araştırma yapmak olarak tanımlanabilir. Sorgulamada ise, olayı

aydınlatmaya çalışarak doğrulamaya gidilebilir. Görüşme esnasında kişinin bilinçli veya bilinçsiz olarak yaptığı itiraflar araştırma için çok önemlidir. Adli muhasebeci ilk adımda kişi ile görüşme gerçekleştirir ve görüşme sırasında ilk izlenimlerini alır. Görüşme bir kişi ile veya şirketin bütün bir birimiyle de olabilir. Elde edilen bilgi ve belgeler kontrol edilerek şüphe uyandıran hususlar araştırılmaya başlanır. Adli muhasebeci, sorgulama sırasında olayları doğru analiz ettiğini karşındakilere hissettirmeye çalışır. Aynı zamanda, yaptığı incelemeleri doğrulayarak olayı aydınlatmaya gayret eder (Erkan, 2016).

Yeniden hesaplama tekniğinde ise, adli muhasebeciler inceledikleri uyumsuzluk olayının kapsamını gün ışığına çıkarmak hedefiyle daha önce geleneksel muhasebe ile yapılan bütün hesaplamaları yeniden yaparlar. Böylece yapılan hesaplamalar, matematiksel hataların olup olmadığını ya da var ise hataların kapsamını bulmak için kullanılır (Develioğlu, 2015). Analitik inceleme tekniği de, işlem ve hesaplarda var ise önemli sapmaların bulunması hedefiyle cari yıl hesaplarının aylık ve yıllık bazda verimlilik, üretim, tüketim ve kapasite kullanımı bakımlardan önceki yıl hesap ve işlemleriyle, bütçe verileriyle veya sektör ortalamalarıyla oran (rasyo) ve trend analizi gibi istatistik yöntemleri kullanılarak karşılaştırılma ve değerlendirilme tekniğidir (Saçaklı, 2011). Mali analiz tekniklerinden dikey analiz ve yatay analizden de bu noktada yararlanılabilir.

Adli muhasebeciler fiziki inceleme (gözlem) tekniği kullandıkları zaman ise, hukuki uyumsuzluğa konu olan varlıkların muhasebe kayıtlarında gösterdikleri ya da iddia edildikleri cins, miktar ve değerde olup olmadıklarına bakarlar. Bu teknik türü, diğer denetim tekniklerine kıyasla daha güvenilir görülse de, tam olarak her zaman doğru sonuç vereceği anlamına gelmemelidir (Balci, 2014).

Belge inceleme tekniği hususunda ise, adli muhasebecilerin karşılaştığı vakaların birçoğunda var olan belgelerin güvenilir olup olmadığı, belgenin üstündeki mühür ve imzaların sahte olup olmadığı önemlidir. Muhasebenin temel kavramlarından (genel kavramlarından) biri olan tarafsızlık ve belgelendirme (objektif belge) kavramı gereğince, yapılan tüm kayıtların nesnel somut belgelere dayanması gerekmektedir (Kızıl ve Kızıl, 2007). Önemli bir diğer konu ise fotokopi belgelerden çok ıslak imzalı belgelerin değerlendirilmeye alınması gerektiğidir. Zira, fotokopi belgelerden sahte belge

düzenlemek mümkün olmaktadır (Develioğlu, 2015). Dolayısıyla, adli muhasebeciler fotokopi bir belge ile karşılaştıklarında, bunun üzerinde dikkatli bir şekilde durmalıdırlar.

Adli muhasebe uzmanlığının temeli, üniversitede alınan eğitimin kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Adli muhasebeci olmak isteyen bir kişi, temelde muhasebe eğitimini bitirmek, bu eğitimden sonra adli muhasebe yüksek lisansı eğitimi almak veya adli muhasebeci uzmanlık sertifikası almak zorundadır. Türkiye’de henüz bu konuda çok fazla yol kat edilmiş olmasa da, yurt dışında adli muhasebe eğitimi veren ve sertifikalandırma yapan kuruluşlar vardır. Başta ABD olmak üzere bazı gelişmiş ülkelerdeki çok sayıda üniversite, programlarında adli muhasebe ile alakalı birçok derse sahiptir. Verilen eğitimin sonucunda adli muhasebeci adayları inceleme, araştırma, analitik düşünme ve bunların neticesinde de doğru yorumlama yeteneklerini kazanırlar (Çoban, 2013).

Enron şirketinin yaşanan skandalın ardından 2 Aralık 2001 yılında iflas etmesi üzerine, Amerika’da adli muhasebecilik mesleğine olan ihtiyaç artmıştır. Yaşanan bu skandalın dolayı da Statement on Auditing Standards (SAS) 99 ve Sarbanes-Oxley Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni yasalar ve yönetmelikler ise adli muhasebeciliğin önemini arttırmıştır (Kaya, 2013). Enron firmasının iflas etmesi sadece ABD’de değil, tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmış, bu skandalın sayısız paydaş olumsuz yönde etkilenmiştir. Enron skandalı, büyük firmaların yanında denetçilere ve hukukçulara olan güveni de sarsmıştır.

Sarbanes-Oxley Kanunu ve ardından yapılan düzenlemeler ile birlikte, denetim eğitimini etkileyen bazı yansımalar oluşmuştur. İlk önce, öğrencilerin işletme ve denetim riskleriyle alakalı daha derin bir anlayışa sahip olmaları gerektiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, öğrencilerin güçlü bir adli muhasebe becerisine ihtiyaç duydukları anlaşılmıştır (Pehlivan, 2010). Hiç şüphesiz, etik derslerinin de muhasebe ve denetim eğitimlerinin içerisinde daha fazla yer alması gerektiği anlaşılmıştır.

Kanada’da ise yasaları uygulamak ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla 1873’de North-West Mounted Police (NWMP) adıyla bir polis teşkilatı kurulmuştur. Bu polis teşkilatı, bugün ekonomik suçlarla mücadelede de de kapsayacak şekilde gelişerek bünyesinde 28.000 görevlisi ile Royal

Canadian Mounted Police (RCMP) adıyla devam eden ilk uzman ekonomik suç birimidir (Kılıçbey, 2017).

Adli muhasebecilik ve hile denetçiliği alanında hizmet veren kuruluşlardan biri Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) olarak bilinmektedir (Pazarçeviren, 2005). ACFE'nin yanı sıra mesleğe katkı yapan, mesleğin belli ölçülerde standartlaşması için çeşitli çalışmalarda bulunan diğer kuruluşlar da Institute for Internal Controls (IIC), The Canadian Institute of Chartered Accountants (CICA), The Chartered Accountants (CA), National Association of Certified Fraud Examiners (NACFE), National Association of Forensic Accounting (NAFA), The Institute of Certified Forensic Accountants (ICFA), International Institute of Certified Forensic Accountants (IICFA), Network of Independent Forensic Accountants (NIFA), Association of Certified Forensic Investigators of Canada (ACFI), American Board of Forensic Accounting (ABFA) ve International Institute of Certified Forensic Investigation Professionals (IICFIP) şeklinde sıralanabilir.

Adli muhasebe mesleğini sisteme kazandırmak amacıyla gerekli eğitimin üniversite programlarının kapsamına alınması da önemli bir husustur. Bu konuda öne çıkan bir takım öneriler bulunmaktadır. Bahse konu olan öneriler normal lisans programlarına gerekli spesifik derslerin dahil edilmesi, ayrı yüksek lisans programları açılması ve eğitici kurs programlarının oluşturulması şeklinde özetlenebilir (Akal, 2014: 31).

Türkiye'de adli muhasebecilik mesleğinin gelişmesi amacıyla yapılan çalışmalar Avrupa'daki gibi süratli olmasa da devam etmektedir. İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası'nın (İSMMM) organize ettiği seminer ve kurs programlarının, diğer çeşitli meslek kuruluşları ve üniversitelerce yapılan seminer ve çalışmaların olduğu bilinmektedir. Türkiye'de de mesleğin geliştirilmesi amacıyla adli muhasebe uzmanlığına yönelik yeni sayılabilecek bir sertifika programı yürütülmektedir. 2009 yılının Ekim ayından itibaren İSMMM ile Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) tarafından İSMMM Akademi bünyesinde bahse konu olan sertifika programı (Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanı Programı) uygulanmaya başlatılmıştır (Çabuk ve Yücel, 2012; Kurt, 2013).

Hiç kuşkusuz adli muhasebeci, muhasebe alanında lisans programını tamamlamış olan bir şahıstan daha fazla niteliklere sahip olmalıdır. İyi bir adli muhasebecinin muhasebe dışında önemli branşlarda da muhasebe alanında olduğu gibi yeterli bilgiye sahibi olması beklenmektedir. Bahse konu olan alanlar hukuk, denetim, işletme yönetimi, psikoloji, suç bilimi ve bilgisayar uygulamaları olarak listelenebilir (Altınsoy, 2011). Örnek vermek gerekirse, son yıllarda siber saldırılardan korunmak için özel denetim tekniklerinin geliştirilmesi de bu konuyla yakından ilgilidir. Günümüzde, iyi bir adli muhasebecinin teknolojiye hakim olması kaçınılmaz ve göz ardı edilemez bir özelliktir (Kızıl ve Doğan, 2017).

New York'ta bulunan Utica College (Utica Üniversitesi), Dünya'da adli muhasebe konusuna odaklanan ve adli muhasebe alanında lisans ile lisansüstü programlarına yer veren ilk üniversitedir. 1987'de Utica College'da (Utica Üniversitesi) Ekonomik Suç Yönetimi (Economic Crime Management - ECM) Programı lisans seviyesinde eğitime başlamıştır (Işıldak, 2018). Kanada'da ise HEC Montreal ve Toronto Üniversitesi ortaklığı ile Araştırmacı ve Adli Muhasebe isminde bir lisans programı sürdürülmektedir. Bu lisans programında uygulanacak yasal prosedürler, işletmelerde ortaya çıkan kayıpların ölçülmesi ve araştırmaların yapıma şekilleri gibi konular üzerinde durulmaktadır (Erkan, 2016).

Mali açıdan en fazla kayıbm olduğu ülkelerden biri de İngiltere'dir. İngiltere'de yaşanan ekonomik kayıplardan sonra 1990'lı yıllardan itibaren adli muhasebe hızla gelişmeye başlamıştır. İngiltere'de adli muhasebenin en çok kullanılan türtü uzman tanıklıktır ve ilk olarak 16. yüzyılda adli muhasebe hususunda uzman tanıklık ile alakalı belgeler tespit edilmiştir. Bu belgeler, 1720 yılında South Sea Şirketi'nde oluşan muhasebe hileleri ile ilgili kurulan mahkemeye aittir. İngiltere'de adli muhasebenin uzman şahitlik yönüyle ilgili kurum ise Ağır Hile Bürosu'dur. Bu kurumun oluşturulmasındaki temel amaç, sanıkları dinleyen meslek mensuplarının uzman kişi olmasından dolayı, aklama suçu ile mücadelede başarının artacağını düşünülmesidir. (Erkan, 2016).

5. SONUÇ

Türkiye’de adli muhasebecilik hala gelişim ve emekleme aşamasındadır. İlgili literatür taraması incelendiğinde, kavramın bilinirliği ve tanınırlığının günümüzde yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının zihninde, adli muhasebe kavramı tam olarak netlik ve belirginlik kazanmamıştır. Dünya’da olduğu gibi, Türkiye’de de adli muhasebecilik mesleğinin standartları kesin çizgilere sahip değildir.

Yapılan hileli işlemlerin kelebek etkisiyle geniş alanlara yayılma riski Türkiye gibi ekonomisi gelişmekte olan ülkeler için büyük risk taşımaktadır. Bu nedenle adli muhasebe kavramının öneminin ve eski kabul görmüş yöntemlerin yetersizliğinin bir an önce kavranarak bu doğrultuda hızlı adımlar atılması gerekmektedir. Halihazırda denetçi firmalar bünyesinde veya bir takım yetersiz sayıdaki şirket bünyesinde varlığını sürdürmekte olan adli muhasebecilik mesleği, kendi çerçevesi çizilmiş bir disiplin olarak var olmalı ve yoluna devam etmelidir. Adli muhasebe mesleğinin Türkiye’de gelişmesi, ulusal ekonomiye de birçok fayda sağlayacak ve önemli tasarrufların tecrübe edilmesine imkan sağlayacaktır.

Küreselleşen dünyamızda teknolojik gelişmeleri göz önüne aldığımızda yeni meslek dalları ve yeni uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Bu meslek ve uzmanlıkların birbirleri ile bilgi ve tecrübelerini paylaşma zorunluluğu da beraberinde gelmiştir. Özellikle muhasebe ve hukuk gibi karmaşık bilim dallarının birbirlerinin alanına giren konularda bilgi ve tecrübe paylaşımı meslek mensupları için zorunluluk halini almıştır. Adli muhasebe ve adli muhasebecilik mesleği de bu zorunluluktan doğmuştur. Adli muhasebeci muhasebe, işletmecilik ve hukuk disiplinlerinden elde ettiği bilgi ve birikimler ile mali, sosyal ve hukuki sorunlara çözüm bulmaktadır. Adli muhasebeciler çalışanların işletmelere karşı hile ve yolsuzluklarının engellenmesinde, vergi mükelleflerinin devlete karşı yükümlülüklerinde hile ve suçlarının önüne geçilmesinde önemli görevler üstlenmektedirler. Hızla gelişen dünyaya ayak uydurabilmek adına adli muhasebecilik mesleğine ve adli muhasebecilik eğitimlerine ciddi derece önem verilmesi gerekmektedir. Türkiye’de adli muhasebeciliğin bir meslek olarak topluma kabul ettirilmesi ve bilinirliğinin artırılması gerekmektedir.

Muhasebe denetimi eğitiminin üniversite müfredatlarında geçmiş yıllara göre artan varlığı, adli muhasebecilik dersinin müfredatlara eklenmesine yönelik beklentileri arttırmaktadır. Adli muhasebecilik mesleğinin tam olarak bir meslek dalı olabilmesi için yapılması gerekenlerden biri de muhasebe meslek etiği, muhasebe ilkeleri ve muhasebe standartlarına daha çok entegre edilmesidir.

KAYNAKÇA

- ACFE. (2016). “Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study”, ACFE Website, <https://www.acfe.com/rtrn2016/docs/2016-report-to-the-nations.pdf>
- Akal, C. (2014). “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Ne Olduğu, Denetim Sektöründe Farkındalığı ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler Üzerine Bir Değerlendirme”, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Aksu, İ., Uğur, A. ve Çukacı, Y. C. (2005). “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Bir Kolu Olarak Bilirkişilik”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 9, ss.63-71
- Akyel, N. (2009). “Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Altınsoy, M. (2011). “Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ataman, B. ve Aydın R. (2017). “Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, Marmara Business Review, Volume • Cilt: 2 / Issue • Sayı: 1 June, Haziran: 2017, ISSN: 2536-457X, ss.1-23.
- Ayboğa, H. (2001). “Ülkemizde Muhasebe Mesleği Ve Meslek Etiği Ahlakı”, Ege Academic Review, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 33-34.
- Balcı, M. (2014). “Adli Muhasebe, Uygulamaları ve Günümüzdeki Durumu”, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Bekçioğlu, S. vd. (2013). “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz 2013, ss.1-16.
- Can, A. V. (2007). “Luca Pacioli Muhasebenin Babası Mıdır?”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 12.
- Civan, M. ve Yıldız, F. (2003). “Globeleşme Sürecinden Muhasebe Meslek Eğitiminin Etkilenmesi”, 6. Muhasebe Sempozyumu Bildirileri, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06sempozyum/3oturum/mehmetcivan.pdf>
- Coşkun, A. (2013). “Adli Muhasebede Farkındalık: Türkiye’deki Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Çabuk, A. ve Yücel, E. (2012). “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’de Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 56, ss.67-84.
- Çelenk, H., Atmaca, M., Horasan, E. (2010). “Marmara Üniversitesi’nde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Muhasebe Alanına Bakış Açılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt:9, Sayı:33, Ocak 2010, ss.159-160.
- Çoban, Y. (2013). “Adli Muhasebede Uzman Tanıklık Mesleği: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Develioğlu, K. (2015). “Adli Muhasebe ve Uygulamaları”, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Elitaş, B. L. (2012). “Seçilmiş Örneklerle Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz 2012, ss.153-172.

Erdem, Z. (2014). “Hile Denetimi ve İç Kontrol İlişkisi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erkan, A. (2016). “Muhasebeci ve Hukukçuların Bakış Açısından Adli Muhasebenin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Ertuğrul, İ. Ve Özdemir, S. (2014). “Muhasebe Dersi Alan Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Derse Yönelik Tutumlarının Tespiti: Ege Bölgesinde Bir Uygulama”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, ss. 204,205.

Gökgez, A. (2011). “Tarihsel Perspektifte Muhasebenin Doğuşunu ve Gelişimini Etkileyen Faktörler” , Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, ss.168.

Güçlü, A. D. (2007). “Türkiye de Muhasebe Mesleğinin Sorunları ve Çözüm Yolları”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Projesi, ss.6.

Gülten, S. (2010). “Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 68, Sayı: 2010/3, ss.311-320.

İşıldak, T. (2018). “Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Muhasebe Hata ve Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Adli Muhasebecilik Mesleğinin Öneme Yönelik Bir Araştırma”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Karacan, S. (2012). “Hukuk ile Muhasebenin Kesişme Noktası: Adli Muhasebe”, International Journal of Economic and Administrative Studies, Yıl: 4, Sayı: 8, ss.106-128.

Kaya, Z. (2013). “Adli Muhasebecilik Kavramı Farkındalığı: Türkiye’de Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kılıçbey, E. (2017). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeciliğe Yönelik Algılarının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Kars, Ardahan ve Iğdır Örneği”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kızıl, A. ve Kızıl C. (2007). “Accounting: Financial, Cost, Managerial”. Bahar Yayınevi.

Kızıl, C., Akman, V., Okkaya, D. (2016). “Adli Muhasebe Kavramının Önemi ve Farkındalık Düzeyi: Yalova Üniversitesi Öğrencileri ile bir SMMM Meslek Mensubu Üzerinde İki Yönlü Uygulama”, (“The Importance and Awareness Level of Forensic Accounting Concept: A Bilateral Implementation on Yalova University Students and a CPA Member of Profession”), Global Business Research Symposium, 1st Doctoral Conference, 14 Haziran 2016, Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Kızıl, C., Akman, V., Okkaya, D. (2016). “Adli Muhasebe Kavramının Önemi ve Farkındalık Düzeyi: Yalova Üniversitesi Öğrencileri ile bir SMMM Meslek Mensubu Üzerinde İki Yönlü Uygulama”, (“The Importance and Awareness Level of Forensic Accounting Concept: A Bilateral Implementation on Yalova University Students and a CPA Member of Profession”), Global Business Research Symposium, 1st Doctoral Conference, 14 Haziran 2016, Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

- Kızıl, C., Çingöz, B. (2016). “Çalışma Yaşamında Güncel Yaklaşımlar”, Lap Lambert Academic Publishing, ISBN: 978-3-330-02517-2, Almanya (Türkçe Özel Seri).
- Kızıl, C., Doğan, E. (2017). “Audit Techniques for Protecting against Cyber Attacks: A Bilateral Approach of Case Studies and Interview” in “Societal Complexity, Data Mining and Gaming; State-of-the-Art 2017”, Dorien DeTombe, Gerhard-Wilhelm Weber and Semih Kuter (Eds.), Amsterdam Europe: Greenhill & Waterfront, ss.125-135.
- Kızıl, C., Kaşbaşı, B. (2018). “Accounting Scandals and Eye-Catching Frauds: USA-Japan Comparison by Considering the Role of Auditing”, Journal of Asian Research (JAR), Vol. 2, No: 3, ss.123-138, <http://dx.doi.org/10.22158/jar.v2n3p123>
- Kuloğlu, G. (2007). “Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği”. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa.
- Kurt, A. (2013). “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Perspektifinde Adli Muhasebecilik Mesleğine Bakış”, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kurt, G. ve Açma, T. (2009). “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Adli Muhasebeci Olabilme Sürecinin Türkiye’deki ve Amerika’daki Yasal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması”, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl: 2009, Sayı: 2, ss.160-178.
- Pala, F. (2011). “Adli Muhasebe Mesleği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Pamukçu, A. (2017). “Adli Muhasebe Ve Bağımsız Denetim Sürecine Etkisi”, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 48, Temmuz 2017, ISSN 1300-0845, ss.227-244.
- Pazarçeviren, S. Y. (2005). “Adli Muhasebecilik Mesleği”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 1, Sayı: 2, ss.1-19.
- Pehlivan, A. (2010). “Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Saçaklı, Y. (2011). “Adli Muhasebecilik Perspektifinde Türkiye’deki Üniversitelerde Muhasebe Denetimi Eğitimi ve Öneriler”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, B. (2011). “Adli Muhasebecilik Mesleği ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından İncelenmesi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Uğurlu, Y. (2013). “Adli Muhasebe Mesleğinde Mahkemeye Yönelik Uygulamalar ve Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Vural, H. (2010). “Kara Para Aklama Suçu ile Mücadelede Adli Muhasebecilik Mesleği”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız, G. (2010). “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği Ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama” , Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:36, ss.156.
- Yücel, E. (2011). “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

İNŞAAT SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ALGILARININ İNCELENMESİ*

INVESTIGATION OF JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL SILENCE PERCEPTIONS OF CONSTRUCTION SECTOR EMPLOYEES

Arife Aygöl ÖZÜPEK**

ÖZ

Bu araştırmada örgütsel sessizlik ve iş tatmini kavramlarının ilişkisi incelenmiştir. Ankara’da seçilmiş inşaat şirketlerinde çalışan 379 kişi bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen verilere göre, Örgütsel Sessizlik ile İş Tatmini puanları arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki bulunmuştur. Örgütsel sessizlik, eğitim durumu, yaş, aylık ortalama gelir ve iş memnuniyetine göre farklılık göstermiştir. İş Tatmini ise eğitim durumu, yaş, aylık ortalama gelir, iş memnuniyeti ve iş tecrübesine göre farklılık göstermiştir. Medeni durum grupları arasında Örgütsel Sessizlik ve İş Tatmini puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler:Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini, İş Tatminsizliği, İnşaat Sektörü, Ankara.

ABSTRACT

In this study, the relationship between the concepts of organizational silence and job satisfaction was investigated. 379 people working in selected construction companies in Ankara are the sample of this research. According to the data obtained from the study, a negative weak correlation was found between Organizational Silence and Job Satisfaction scores. Organizational silence differed according to education, age, monthly average income and job satisfaction. Job Satisfaction varied according to educational status, age, monthly average income, job satisfaction and work experience. No statistically significant difference was found between the marital status groups in terms of Organizational Silence and Job Satisfaction scores.

Keywords: Organizational Silence, Job Satisfaction, Business Dissatisfaction, Construction Sector, Ankara.

*Makale Gönderim tarihi: 20.02.2019; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**İstanbul Gelişim Üniversitesi, İşletme Doktora Öğrencisi
ozupekaygul@gmail.com

1. GİRİŞ

Çalışma hayatında çok sayıda sektör ve işletme stresli iş ortamları, düşük ücretler, uzun çalışma süreleri, düşük personel doyumu, iş ve aile çatışmaları gibi etkenler ile karakterizedir. Bu işletmelerde çalışan devrinin yüksek seviyede gerçekleşmesi hem maliyetlerde yükselmeye hem de zaman kayıpları personel verimsizlikleri, iş doyumsuzluklar gibi sorunlara neden olmakta ve sonuçta da kalite düşmektedir. Bu açıdan ele alındığında örgütsel sessizlik konusu da ortaya çıkabilecek muhtemel negatif etki eden sonuçlardan biri olabilir. Morrison ve Milliken'in (2000) popüler hale getirdiği örgütsel sessizlik kavramı, örgütleri karşılaştıkları sorunlarla ilgili kolektif anlamda ya hiçbir şey yapmama ya da çok az şey yapma şeklinde kısaca özetlenebilir.

Örgütsel seviyede ele alındığında sessizlik; örgütte bir kültür, bir iklim veya bir davranış biçimi durumunu kazandıkça, çalışanlar algıladıkları bu iklimden dolayı fikirlerini ifade edemezler ve doğruları söyleyemez hale gelirler. Düşüncelerinin önemsiz ve değersiz olduğunu veya önemsenmeyeceğini düşünme eğilimine girebilirler. Örgüt üyeleri arasında müşterek olarak oluşan sessizlik iklimi, doğruları bilen ama bunları dile getiremeyen insanların meydana gelmesine sebebiyet verir. İşgörenlerin iş yerleri, sorumlu oldukları işleri veya örgütün diğer faaliyetleri ile ilgili düşünce, fikir, kaygı ve önerilerini dile getirmemeleri biçiminde sergilenen bu davranış halinin, örgütlerde sıklıkla yaşanmaktadır (Vakola ve Bouradas, 2005: 443).

Araştırmalarda elde edilen verilere göre, işletmede görev yapan personelin sessiz kalmayı tercih etmesinde en çok etkisi olan durum üst yönetimin davranışlarından çok bir üst kademedeki yöneticilerdir. Bu bağlamda örgütsel liderlerin ve üst yöneticilerin örgütün her noktasında görev yapan yöneticiler ve çalışanları kontrol altında tutmak ve onlarla iletişim içinde bulunma zorunluluğu doğmaktadır (Brinsfield, 2009: 70).

Doyum bir etkinlik, bir iş, olay veya uyarıcıdan elde edilen haz duygusu anlamında kullanılan bir kelimedir. İş doyumu ise bireyin içinde bulunduğu iş ortamında üzerine aldığı sorumluluğun onun kişisel yeteneklerine, beklentilerine ve duygularına uyumlu olması

ve hem kişisel, hem de fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi olarak açıklanabilir. Günümlük ekonomilerinde işletmelerin en değerli varlıkları bünyelerinde çalıştırdıkları kalifiye personeldir. Hem iş performansının artırılması, hem de yönetim faaliyetlerinin bir parçası olması açısından insan kaynaklarının en verimli şekilde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Buna bağlı olarak kalifiye personelin de örgüte olan algısı farklılaşmakta ve örgütten beklentileri de artış göstermektedir. Bu beklentilerin karşılanmaması söz konusu olduğu zaman iş doyumsuzluğu olgusu ile karşı karşıya kalınmaktadır (Silah, 2000: 45). Bu noktada çalışan personel yaptığı işte veya çalıştığı ortamda beklentilerinin yeterli düzeyde karşılanmadığını düşünerek stres durumu içine girebilmekte ve bu da iş doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. İş doyumsuzluğu personelin verimi ve performansının negatif yönlü etkilenmesine ve işe karşı geliştireceği bağlılık seviyesinin düşmesine neden olabilmektedir (Vural, 2014: 65). Bu noktada örgütsel yapıların gösterecekleri başarı, süreklilik ve diğer örgütlerle olan rekabet için üyelerine doyum sağlayabilen bir örgütsel ortamın bulunması ve bunun da örgüt yönetimi tarafından sağlanması gereklidir.

Morrison ve Milliken (2000: 711) gerçekleştirdikleri çalışmada elde ettikleri verilerde örgütsel sessizlik durumunun kişiler üzerinde bilişsel açıdan çelişkiler oluşturduğunu ve bu durumun da çalışanlar açısından düşük güdülenme, düşük iş doyumunu ve düşük örgüt bağlılığına neden olduğunu öne sürmektedir. Dimitris ve Vakola (2003: 391) örgütsel sessizlik kavramını ele alarak bu durumun nedenlerini ve sonuçlarını anlamaya çalışmıştır. Araştırmacılar yaptıkları çalışmada örgütsel sessizlik olgusunun iş doyumunu ve örgütsel bağlılık üzerinde doğrudan etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Çalışmalardan elde edilen veriler sonucunda ayrıca örgüt üst yönetiminin sessizlik ile ilgili tutumlarının, örgüt içindeki tüm kademelerde bulunan yöneticilerin tutumunun ve iletişim kanallarındaki engellerin iş doyumunu ve örgütsel bağlılık üzerinde doğrudan etkili olduğunu belirlemişlerdir. Bu çalışma kapsamında örgütsel sessizlik ve iş doyumunu kavramları arasındaki ilişki inşaat sektörü özelinde ele alınmış ve bazı yargılara ulaşılmaya çalışılmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. İş Tatmini

İş doyumunu 1930'lu yıllarda Neo Klasik dönemde Elton Mayo ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen ışık deneylerinden sonra ilk defa görülen ve insanları duygularının ve düşüncelerinin ne denli önemli olduğunu anlaşıldığı, güdü kavramının da önemle üzerinde durulduğu bir dönemde ortaya çıkmış ve üzerinde durulmuştur. Bu sayede kavram örgüt davranışları ile ilgili yapılan çalışmalarda ele alınır duruma gelmiştir (Ayça, 2016: 40).

Çalışanların örgütsel yapı üzerinde değerlendirmelerde bulunması üzerinde iş doyumunun kavramsal yönü ortaya çıkmaktadır. Çünkü çalışanların iş doyumlarının az ya da çok olmasının temelinde onların örgüte yönelik geliştirdikleri bilgi ve algı bulunmaktadır. Çalışanın işi ve çalışma ortamı ile ilgili duyguları da iş doyumunun duygusal yönünü oluşturmaktadır. İş doyumunun davranışsal boyutu da işe gelmek istememe, işe geç kalma, işi bırakma düşüncesi içinde olmak gibi tutumsal tepkilerden meydana gelmektedir (Fisher ve Locke, 1992). Ağırıklı olarak psikolojik ve yönetsel alanlar temel alınarak gerçekleştirilen araştırmalarda ele alınan konuların başında iş doyumunun bu davranışsal boyutu öncelenmektedir.

İş doyumunu ile ilgili ortaya atılan tanımlar ele alındığında farklı tanım ve kavramlarla bu kavramın açıklanmaya çalışıldığı görülebilmektedir. Genel olarak iş doyumunu ile ilgili tanımlamalar duygusal ve bilişsel olarak kavramsallaştırma biçiminde yapılmaktadır. İş doyumunu ile ilgili farklı bileşenlerin durumu da iş doyumunun duygusal veya bilişsel tanımlamasına gidilmesinden, diğer bir deyişle bu anlamda ortaya atılan bir ayrımdan etkilenmektedir (Thompson ve Phua, 2012: 276).

2.2. Örgütsel Sessizlik Kavramı

Morrison ve Milliken (2000: 706) örgütsel sessizlik kavramını ilk kez kullanan kişiler olmuştur. Araştırmacılar bu kavramı, örgütün değişmesi ve gelişmesinin önünde engel teşkil eden bir durum ve çoğulcu bir örgütün gelişmesine engel olan ortaklaşa yaşanan bir

tür olay biçiminde tanımlamışlardır. Aynı araştırmacılar tarafından ilk kez ortaya atılan ve geliştirilen örgütsel sessizlik kavramı ile ilgili ilerleyen dönemlerde çok sayıda çalışma yapılarak farklı tanımlar getirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda da kavramın kuramsal temelleri atılmıştır.

Pinder ve Harlos (2001: 337) ise örgütsel sessizliği değişime yönelik süreçleri etkileme ya da düzeltme gücüne sahip durumda bulunan bireylerin kendi içlerinde meydana getirdikleri davranışsal, duygusal ve bilişsel güdülerle ilgili içten düşüncelerini söylemekten kaçınmaları, diğer bir deyişle sözlü ve sözsüz iletişim süreçlerinden bilerek uzaklaşmaları şeklinde tanımlamıştır.

Tangirala ve Ramanujam (2008: 39) da örgütsel sessizliği işletmede çalışan kişilerin iş veya örgütü ile ilgili önem arz eden konuları ya da sorunları diğerleri ile ya da yöneticileri ile paylaşmaması ve kendi içinde tutmaya çalışmaları biçiminde tanımlamışlardır. Mc Gowan (2003:1) ise bu kavramı, örgüt ile ilgili konuların yanında örgüte üye olan kişilerin karşılaştıkları örgütsel sorunlar ve engellemeler ile ilgili kaygılarını bilerek ve isteyerek dışa vurmadan kaçınmaları şeklinde bir tanımlama getirmiştir. Zheng vd. (2008)'e göre örgütsel sessizlik, işletmede görev yapan çalışanların iş yaşamlarında sorunlar veya zorluklarla karşılaşmaları durumunda farklı içsel veya dışsal nedenlere bağlı olarak çözüm önerilerini veya düşüncelerini ifade etmekten çekinmeleri olarak tanımlanabilir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Evren ve Örneklem

Ankara'da seçilmiş inşaat şirketlerinde çalışan yaklaşık 4000 personel bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Örneklem olarak 379 kişi seçilmiş ve bu bireyler üzerinde anketler uygulanmıştır.

3.2. Veri Toplama Tekniği

Çalışmada veriler anket formu aracılığıyla yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Anket çalışanların demografik özelliklerini belirleyen 6, Örgütsel Sessizliklerini ölçen 30, İş Tatminlerini ölçen 20 soru olmak üzere toplamda 56 sorudan oluşmaktadır.

Örgütsel Sessizlik Ölçeği: Örgütsel sessizlik ölçeği Okur (2016) tarafından geliştirilmiş, toplam 30 maddeden oluşan, 5'li likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,96'dır. Cronbach Alpha katsayısının Nunnally'e (1978) göre minimum 0,7 olması gerekmektedir. Örgütsel Sessizlik ölçeğinin Cronbach alfa değeri 0,7'nin üzerinde olduğundan güvenilirdir.

İş Tatmini Ölçeği: İş tatmini ölçeği Sunar (2016) tarafından geliştirilmiştir. 20 maddeden oluşan 5'li likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,929'dur. Cronbach Alpha katsayısının Nunnally'e (1978) göre minimum 0,7 olması gerekmektedir. İş Tatmini ölçeğinin Cronbach alfa değeri 0,7'nin üzerinde olduğundan güvenilirdir.

3.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır.

4. BULGULAR

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel Bilgilerinin Dağılımları

n=379		n	%
Eğitim durumu	İlköğretim	189	49,9
	Lise	162	42,7
	Lisans	28	7,4
Medeni durum	Evli	315	83,1
	Bekar	64	16,9
Yaş	25 ve altı	37	9,0
	26-35	94	24,8
	36-50	167	44,1
	51 ve üstü	84	22,2
Aylık ortalama hane geliri	500-1000 TL	22	5,8
	1001-2500 TL	99	26,1
	2501-4000 TL	241	63,6
	4000 TL üstü	17	4,5
İşten memnuniyet durumu	Evet	318	83,9
	Hayır	16	4,2
	Kısmen	45	11,9
İş Tecrübesi	0-5 yıl	38	10
	6-10 yıl	78	20,6
	11-15 yıl	121	31,9
	16-20 yıl	60	15,8
	21 yıl ve üstü	82	21,6

Tabloda katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımı görülmektedir.

Katılımcılardan % 49,9'u ilköğretim mezunu, % 83,1'i evli, % 44'ü 36-50 yaşındadır.

Çalışmada test tekniklerinden Pearson korelasyon testi, Regresyon testi, bağımsız gruplar t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Pearson korelasyon testi bağımsız iki nicel değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve kuvvetinin belirlenmesinde kullanılan test tekniğidir. Regresyon testi bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından etkilendiğini belirleyen test tekniğidir. Bağımsız gruplar t testi bağımsız iki grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Tek yönlü ANOVA testi; bağımsız k grubun ($k > 2$) nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Çalışmada ölçek puanlarının ilişkisi Pearson korelasyon testi ile, bağımlı değişken olan puanların bağımsız değişkenlerden etkilendiğini Regresyon testi ile, ölçek puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık göstermesi ise bağımsız gruplar t ve ANOVA testleri ile analiz edilmiştir.

Katılımcılardan % 63,6'sının 2501-4000 TL aylık hane geliri bulunmakta, % 83,9'u işten memnun ve % 31,9'unun 11-15 yıl iş tecrübesi bulunmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların İş Tatmini, Örgütsel Sessizlik Ölçek Puanlarının Betimleyici İstatistikleri

	Min.	Maks.	Ort.	ss	Çarpıklık	Basıklık
Yönetmel	13	49	35,88	7,09	-1,01	0,48
Örgütsel	6	23	14,82	3,06	-0,13	-0,36
Güven	4	19	7,40	2,06	0,94	2,28
İletişim	4	16	8,49	1,93	0,16	0,52
Deneyim	3	14	7,17	2,34	0,19	-0,61
Örgütsel Sessizlik	30	98	73,76	12,46	-0,82	0,40
İçsel Tatmin	18	59	34,69	7,11	1,03	1,14
Dışsal Tatmin	11	38	25,71	5,09	0,18	0,18
İş Tatmini	34	95	60,40	11,40	0,87	0,89

Tabloda katılımcıların İş Tatmini, Örgütsel Sessizlik ölçek puanlarının betimleyici istatistikleri görülmektedir.

Katılımcıların İçsel Tatmin puan ortalaması 34,69±7,11, Dışsal Tatmin puan ortalaması 25,71±5,09, İş Tatmini puan ortalaması 60,40±11,40'dır.

Katılımcıların Yönetmel puan ortalaması 35,88±7,09, Örgütsel puan ortalaması 14,82±3,06, Güven puan ortalaması 7,40±2,06, İletişim Sessizliği puan ortalaması 8,49±1,93, Deneyim puan ortalaması 7,17±2,34, Örgütsel

Sessizlik puan ortalaması 73,76±12,46'dır.

İş Tatmini, Örgütsel Sessizlik ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunun incelenmesi için diğer yapılan işlem ise çarpıklık ve basıklık değerlerinin hesaplanmasıdır. Ölçeklerden elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; De Carlo, 1997). Buna göre ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Analizlerde parametrik yöntemler kullanılmıştır.

Tablo 3: İş Tatmini ve Örgütsel Sessizlik Ölçek Puanlarının İlişkisi

N=379		İçsel Tatmin	Dışsal Tatmin	İş Tatmini
Yönetmel	r	-0,423**	-0,268**	-0,384**
	p	0,000	0,000	0,000
Örgütsel	r	-0,307**	-0,268**	-0,311**
	p	0,000	0,000	0,000
Güven	r	-0,024	-0,042	-0,034
	p	0,635	0,416	0,510
İletişim	r	-0,219**	-0,244**	-0,245**
	p	0,000	0,000	0,000
Deneyim	r	-0,153**	-0,129*	-0,153**
	p	0,003	0,012	0,003
Örgütsel Sessizlik	r	-0,383**	-0,287**	-0,367**
	p	0,000	0,000	0,000

Tabloda katılımcıların İş Tatmini, Örgütsel Sessizlik ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Pearson testine göre 0-0.25 çok zayıf, 0.26-0.49 zayıf, 0.50-0.69 orta, 0.70-0.89 yüksek, 0.90-1.00 ise çok yüksek ilişki anlamına gelmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014). İş Tatmini, Örgütsel Sessizlik puanlarının ilişkisi için yapılan Pearson Korelasyon testi sonuçlarına göre;

Yönetmel puanı ile İçsel Tatmin (r=-0,423, p<0,05), Dışsal Tatmin (r=-0,268, p<0,05), İş Tatmini (r=-0,384, p<0,05) puanları arasında

negatif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Güven puanı ile İçsel Tatmin (r=-0,024, p<0,05), Dışsal Tatmin (r=-0,042, p<0,05), İş Tatmini (r=-0,034, p<0,05) puanları arasında negatif yönlü çok zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

İletişim puanı ile İçsel Tatmin (r=-0,219, p<0,05), Dışsal Tatmin (r=-0,244, p<0,05), İş Tatmini (r=-0,245, p<0,05) puanları arasında negatif yönlü çok zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Deneyim puanı ile İçsel Tatmin ($r=-0,153$, $p<0,05$), Dışsal Tatmin ($r=-0,129$, $p<0,05$), İş Tatmini ($r=-0,153$, $p<0,05$) puanları arasında negatif yönlü çok zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Örgütsel Sessizlik ile İçsel Tatmin ($r=-0,383$, $p<0,05$), Dışsal Tatmin ($r=-0,287$, $p<0,05$), İş Tatmini ($r=-0,367$, $p<0,05$) puanları arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumunun Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

	İlköğretim		Lise		Lisans		F	P
	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.		
Yönetsel	36,55	6,30	35,62	7,12	32,86	10,53	3,547	0,030
Örgütsel	15,03	2,82	14,60	3,16	14,71	3,92	0,872	0,419
Güven	7,58	2,11	7,49	1,97	5,68	1,42	11,223	0,000
İletişim	8,66	1,76	8,42	2,07	7,71	2,05	3,109	0,046
Deneyim	7,33	2,37	7,17	2,27	6,11	238,00	3,388	0,035
Örgütsel Sessizlik	75,15	10,85	73,30	12,79	37,07	17,88	5,438	0,005
İçsel Tatmin	33,46	5,89	35,56	7,46	38,00	10,37	7,296	0,001
Dışsal Tatmin	24,95	4,53	26,50	5,42	26,25	6,05	4,308	0,014
İş Tatmini	58,41	9,58	62,06	12,03	64,25	16,02	6,373	0,002

Tabloda eğitim durumu farklı katılımcılar için ölçek puanları bakımından karşılaştırma testi görülmektedir. Farklı eğitim durumu grupları için yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre;

Eğitim durumu grupları arasında Yönetsel puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=3,547$, $p<0,05$). Lisans mezunlarının Yönetsel düzeyi en düşük iken ($Ort.=32,86$) ilköğretim mezunlarının en yüksektir ($Ort.=36,55$).

Eğitim durumu grupları arasında Güven puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=11,223$, $p<0,05$). Lisans mezunlarının Güven düzeyi en düşük iken ($Ort.=5,68$) ilköğretim mezunlarının en yüksektir ($Ort.=7,58$).

Eğitim durumu grupları arasında İletişim puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=3,109$, $p<0,05$). Lisans mezunlarının İletişim düzeyi en düşük iken ($Ort.=7,71$) ilköğretim mezunlarının en yüksektir ($Ort.=8,66$).

Eğitim durumu grupları arasında Deneyim puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=3,338$, $p<0,05$). Lisans mezunlarının Deneyim düzeyi en düşük iken ($Ort.=6,11$) ilköğretim mezunlarının en yüksektir ($Ort.=7,33$).

Eğitim durumu grupları arasında Örgütsel Sessizlik puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=5,438$, $p<0,05$). Lisans mezunlarının Örgütsel Sessizlik düzeyi en düşük iken ($Ort.=37,07$) ilköğretim mezunlarının en yüksektir ($Ort.=75,15$).

Eğitim durumu grupları arasında İçsel Tatmin puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=7,296$, $p<0,05$). İlköğretim mezunlarının İçsel Tatmin düzeyi en düşük iken ($Ort.=33,46$) Lisans mezunlarının en yüksektir ($Ort.=38,00$).

Eğitim durumu grupları arasında Dışsal Tatmin puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=4,308$, $p<0,05$). İlköğretim mezunlarının Dışsal Tatmin düzeyi en düşük iken ($Ort.=24,95$) Lise mezunlarının en yüksektir ($Ort.=26,50$).

Eğitim durumu grupları arasında İş Tatmini puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($F=6,373$, $p<0,05$). İlköğretim mezunlarının İş Tatmini düzeyi en düşük iken ($Ort.=58,41$) Lisans mezunlarının en yüksektir ($Ort.=64,25$).

Tablo 5: Katılımcıların Medeni Durumunun Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Medeni durum	Evli		Bekar		F	p
	Ort.	ss	Ort.	ss		
Yönetsel	35,88	6,68	35,89	8,88	7,913	0,992
Örgütsel	14,73	2,95	15,28	3,53	1,615	0,186
Güven	7,37	2,04	7,58	2,20	2,295	0,459
İletişim	8,46	1,84	8,59	2,33	2,936	0,623
Deneyim	7,13	2,34	7,36	2,35	0,154	0,482
Örgütsel Sessizlik	73,57	11,59	74,70	16,15	9,755	0,595
İçsel Tatmin	34,55	7,03	35,39	7,50	0,146	0,389
Dışsal Tatmin	25,61	5,23	26,19	4,34	2,315	0,408
İş Tatmini	60,16	11,47	61,58	11,06	0,310	0,364

Tabloda medeni durumu farklı katılımcılar için ölçek puanları bakımından karşılaştırma testi görülmektedir. Farklı medeni durum grupları için yapılan t testi sonuçlarına göre;

Medeni durum grupları arasında Örgütsel Sessizlik ve İş Tatmini puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 6: Katılımcıların Yaşının Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Yaş	25 yaş altı		26-35 yaş		36-50 yaş		51 yaş üstü		F	p
	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss		
Yönetsel	34,88	8,04	35,61	7,34	36,59	6,32	35,19	7,80	1,091	0,353
Örgütsel	14,74	3,43	14,94	3,30	15,11	2,79	14,14	3,07	1,958	0,120
Güven	7,85	2,12	7,07	2,04	7,51	2,04	7,37	2,10	1,511	0,211
İletişim	8,68	2,61	8,37	1,87	8,77	1,73	7,98	1,96	3,421	0,017*
Deneyim	7,03	2,66	7,48	2,21	7,34	2,32	6,56	2,33	2,807	0,040*
Örgütsel Sessizlik	73,18	15,04	73,47	13,20	75,32	10,86	71,24	13,21	2,075	0,103
İçsel Tatmin	33,15	6,24	35,50	7,50	33,66	5,93	36,45	8,63	3,906	0,009*
Dışsal Tatmin	25,41	3,69	25,90	4,72	24,92	4,93	27,17	5,97	3,796	0,011*
İş Tatmini	58,56	8,87	61,40	11,64	58,59	9,89	63,62	13,89	4,292	0,005*

Tabloda yaşı farklı katılımcılar için ölçek puanları bakımından karşılaştırma testi görülmektedir. Farklı yaş grupları için yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre;

Yaş grupları arasında İçsel Tatmin puanları bakımından anlamlı fark bulunmaktadır ($F=3,906$ $p<0,05$). 51 yaş üzerinin İçsel Tatmin Puanı en yüksek iken ($ort=36,45$) 25 yaş altının en düşüktür ($ort=33,15$).

Yaş grupları arasında İletişim puanları bakımından anlamlı fark bulunmaktadır ($F=0,017$ $p<0,05$). 36-50 yaş aralığının İletişim Puanı en yüksek iken ($ort=8,77$) 51 yaş üzerinin en düşüktür ($ort=7,98$).

Yaş grupları arasında Dışsal Tatmin puanları bakımından anlamlı fark bulunmaktadır ($F=3,796$ $p<0,05$). 51 yaş üzerinin Dışsal Tatmin Puanı en yüksek iken ($ort=27,17$) 36-50 yaş aralığının en düşüktür ($ort=24,92$).

Yaş grupları arasında Deneyim puanları bakımından anlamlı fark bulunmaktadır ($F=2,807$ $p<0,05$). 26-35 yaş aralığının İletişim Puanı en yüksek iken ($ort=7,48$) 51 yaş üzerinin en düşüktür ($ort=6,56$).

Yaş grupları arasında İş Tatmini puanları bakımından 36-50 yaş grubu ile 51 yaş üzeri gruplar arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($F=3,796$ $p<0,05$).

Tablo 7: Katılımcıların Aylık Ortalama Hane Gelirinin Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Aylık ortalama hane geliri	500-1000		1001-2500		2501-4000		4000 üstü		F	p
	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss		
Yönetmel	37,41	5,12	34,86	7,77	36,29	6,81	34,00	8,34	1,711	0,164
Örgütsel	15,36	2,30	14,38	3,14	15,00	3,00	14,18	3,94	1,427	0,235
Güven	7,82	2,58	7,85	2,10	7,22	1,99	6,82	1,78	2,931	0,034*
İletişim	9,23	1,66	8,41	2,09	8,49	1,90	7,82	1,38	1,812	0,144
Deneyim	8,86	2,53	7,15	2,33	7,11	2,25	5,94	2,46	5,651	0,001*
Örgütsel Sessizlik	78,68	8,67	72,66	14,12	74,12	11,77	68,76	14,26	2,406	0,067
İçsel Tatmin	31,41	4,35	35,86	7,03	34,34	6,97	37,18	10,35	3,409	0,018*
Dışsal Tatmin	24,95	4,65	26,34	4,45	25,44	5,27	26,76	6,36	1,144	0,331
İş Tatmini	56,36	7,35	62,20	10,83	59,78	11,42	63,94	16,15	2,565	0,054

Tabloda aylık ortalama hane geliri farklı katılımcılar için ölçek puanları bakımından karşılaştırma testi görülmektedir. Farklı aylık ortalama hane geliri grupları için yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre;

Aylık ortalama hane geliri grupları arasında Güven puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=2,931, p<0,05). Aylık ortalama 4000 TL'den fazla geliri olanların Güven düzeyi en düşük iken (Ort.=6,82) 1001-2500 TL olanların en yüksektir (Ort.=7,85).

Aylık ortalama hane geliri grupları arasında Deneyim puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=2,274, p<0,05). Aylık

ortalama 4000 TL'den fazla geliri olanların Deneyim düzeyi en düşük iken (Ort.=5,94) 500-1000 TL olanların en yüksektir (Ort.=738,86).

Aylık ortalama hane geliri grupları arasında 500-1000 TL ortalama geliri olanlar ile 1001-2500 TL geliri olanlar ve 2500-4001 TL geliri olanlar arasında İçsel Tatmin puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=3,409, p<0,05).

Aylık ortalama 500-1000 geliri olanların İçsel Tatmin düzeyi en düşük iken (Ort.=31,41) 4000 TL'den fazla geliri olanların en yüksektir (Ort.=37,18).

Tablo 8: Katılımcıların İşten Memnuniyet Durumunun Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

İşten Memnuniyet Durumu	Evet		Hayır		Kısmen		F	p
	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss		
Yönetmel	35,76	7,25	38,56	4,88	35,78	6,46	1,197	0,303
Örgütsel	14,88	3,14	15,44	2,78	14,18	2,45	1,386	0,251
Güven	7,23	2,03	8,00	1,51	8,44	2,16	7,840	0,000*
İletişim	8,40	1,95	9,75	1,48	8,62	1,75	3,909	0,021*
Deneyim	7,08	2,35	7,19	2,69	7,78	2,11	1,733	0,178
Örgütsel Sessizlik	73,36	12,88	78,94	8,79	74,80	10,04	1,711	0,182
İçsel Tatmin	34,85	7,52	34,06	2,86	33,80	4,79	0,493	0,611
Dışsal Tatmin	25,88	5,39	25,56	2,85	24,56	3,02	1,339	0,263
İş Tatmini	60,73	12,12	59,63	4,36	58,36	6,75	0,891	0,411

Tabloda İşten Memnuniyet Durumu farklı katılımcılar için ölçek puanları bakımından karşılaştırma testi görülmektedir. Farklı İşten Memnuniyet Durumu grupları için yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre;

İşten Memnuniyet Durumu grupları arasında Güven puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=7,840, p<0,05). İşten Memnun olan çalışanların Güven düzeyi en

düşük iken (Ort.=7,23) İşten kısmen memnun olan çalışanların en yüksektir (Ort.=8,44).

İşten Memnuniyet Durumu grupları arasında İletişim puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=3,909, p<0,05). İşten Memnun olan çalışanların İletişim düzeyi en düşük iken (Ort.=8,40) İşten memnun olmayan çalışanların en yüksektir (Ort.=9,75).

Tablo 9: Katılımcıların İş Tecrübesinin Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

İş Tecrübesi	0-5		6-10		11-15		16-20		21 ve üstü		F	p
	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss	Ort.	ss		
Yönetsel	33,53	8,80	36,32	7,40	36,14	6,18	37,13	6,23	35,26	7,59	1,808	0,127
Örgütsel	14,47	3,66	15,08	3,27	14,98	2,85	15,20	2,78	14,23	3,00	1,334	0,257
Güven	7,61	2,21	7,23	2,01	7,22	1,88	7,83	2,21	7,43	2,18	1,114	0,350
İletişim	8,47	2,64	8,37	1,79	8,55	1,75	8,95	1,70	8,17	2,05	1,523	0,195
Deneyim	6,58	2,49	7,50	2,23	7,32	2,42	7,28	2,32	6,83	2,24	1,600	0,174
Örgütsel Sessizlik	70,66	16,45	74,50	12,95	74,21	10,59	76,40	11,01	71,91	13,17	1,834	0,122
İçsel Tatmin	35,03	8,10	34,83	7,10	33,46	5,78	34,33	6,35	36,48	8,57	2,292	0,059
Dışsal Tatmin	26,21	4,46	25,42	4,63	24,87	4,59	25,47	5,47	27,16	5,91	2,727	0,029*
İş Tatmini	61,24	11,93	60,26	11,00	58,33	9,53	59,80	10,87	63,63	13,70	2,797	0,026*

Tabloda İş Tecrübesi farklı katılımcılar için ölçek puanları bakımından karşılaştırma testi görülmektedir. Farklı İş Tecrübesi grupları için yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre;

İş Tecrübesi grupları arasında Dışsal Tatmin puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=3,675, p<0,05). İş Tecrübesi 11-15 yıl arası olan çalışanların Dışsal Tatmin düzeyi en düşük iken (Ort.=24,87) 21 ve üzerin olan yıldır çalışanların en yüksektir (Ort.=27,16).

Kurumda çalışma süre grupları arasında İş Tatmini puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (F=2,797, p<0,05). İş Tecrübesi 11-15 yıl arası olan çalışanların İş Tatmini düzeyi en düşük iken (Ort.=58,33) 21 yıl ve üzeri olan çalışanların en yüksektir (Ort.=63,63).

Kurumda çalışma süre grupları arasında Örgütsel Sessizlik puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır (p>0,05).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada örgütsel sessizlik ve iş tatmini kavramlarının ilişkisi inşaat sektöründe incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar bu bölümde tartışılmıştır.

Araştırmamızda, Örgütsel Sessizlik ile İş Tatmini puanları arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki bulunmuştur. Morrison ve Milliken (2003), Milliken ve diğerleri (2003), Kulualp (2015) ve Karkı (2017) tarafından yapılan çalışmada örgütsel sessizlik ve iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Bu sonuçlar ile çalışmamız uyum göstermiştir.

Lisans mezunlarının Örgütsel Sessizlik, Yönetsel, Güven, İletişim, Deneyim puanları düzeyi en düşük iken, ilköğretim mezunlarının en yüksek olarak bulunmuştur. Yarmacı (2018) Eğitim düzeyi arttıkça işgörenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin azaldığı, bunun yanı sıra lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan işgören

ise önlisans ve lisans eğitim seviyesinde yer alan işgörenlerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. İlköğretim mezunlarının İş Tatmini ve İçsel Tatmin düzeyi en düşük iken, Lisans mezunlarının en yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlköğretim mezunlarının Dışsal Tatmin düzeyi en düşük iken, lise mezunlarının en yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erşan ve arkadaşları (2013) çalışanların eğitim durumları ile iş tatminleri arasında pozitif olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur, fakat bu araştırmada eğitim seviyesi ile iş tatmini arasında ilişki bulunamamıştır. Clark (1996), Clark ve Oswald (1996), Gazioğlu ve Tansel (2006) eğitim düzeyi düşük olan çalışanların iş tatmini seviyelerinin daha yüksek olduğunu aktarmışlardır. Tekingündüz (2012) doktora mezunlarının iş tatmini boyut ve toplam iş tatmini skor ortalamaları diğer eğitim grubundaki katılımcılardan yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır, bu sonuç ile çalışmamız uyumludur.

Medeni durum grupları arasında Örgütsel Sessizlik ve İş Tatmini puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunamamıştır. Yanık (2012) bekarların daha fazla örgütsel sessizlik davranışı sergilediklerini belirlemiştir. Özdemir ve Uğur (2013), Tülübaş ve Celep (2014) ve Kulualp (2015), Kumral (2017) ve Yarmacı (2018) medeni durum ile örgütsel sessizlik arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılığa rastlamamışlardır. Bu araştırmalar ile çalışmamız uyum göstermiştir. Yanık (2014), Leblebici ve Mutlu (2014) evli veya bekar olma duruma göre iş tatmininde istatistiksel anlamlı bir farklılığa rastlamamışlardır, bu sonuçlarla çalışmamız uyum göstermiştir.

36-50 yaş aralığının İletişim Puanı en yüksek iken, 51 yaş üzerinin en düşüktür. 26-35 yaş aralığının İletişim Puanı en yüksek iken, 51 yaş üzerinin en düşüktür. Çakıcı ve Çakıcı (2007) yaş azaldıkça örgütsel sessizlik düzeylerinin arttığını aktarmıştır. Yarmacı (2018) yaş ve örgütsel sessizlik ilişkisinde istatistiksel anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Karacaoğlu ve Yumuk (2014) 20 yaş ve altında olan işgörenlerin daha fazla örgütsel dışlanma algısına sahip olduklarını belirtmişlerdir. 51 yaş üzerinin İçsel Tatmin Puanı en yüksek iken, 25 yaş altının en düşüktür. 51 yaş üzerinin Dışsal Tatmin Puanı en yüksek iken, 36-50 yaş aralığının en düşüktür. Yanık (2014) 25 yaşından küçük çalışanların iş tatminlerinin diğer yaş gruplarına

göre daha düşük olduğunu saptamıştır. Bu sonuç ile çalışmamız kısmen uyum göstermiştir. Sat (2011) ve Küçük (2010) yaş arttıkça iş tatmininin de arttığını belirlemişlerdir. Bu sonuçlar ile çalışmamız uyum göstermiştir.

Aylık ortalama 4000 TL'den fazla geliri olanların Güven düzeyi en düşük iken, 1001-2500 TL olanların en yüksektir. Aylık ortalama 4000 TL'den fazla geliri olanların Deneyim düzeyi en düşük iken, 500-1000 TL olanların en yüksektir. Yarmacı (2018) 1301-1900TL gelir düzeyine sahip olan işgörenlerin örgütsel sessizlik algılarının diğer gelir düzeylerine sahip olan katılımcılara göre daha yüksek olduğunu aktarmıştır. Aylık ortalama 500-1000 geliri olanların İçsel Tatmin düzeyi en düşük iken, 4000 TL'den fazla geliri olanların en yüksektir. Clark ve Oswald (1996) aylık gelir ile iş tatmini arasında negatif ilişki tespit etmiştir. Gazioğlu ve Tansel (2006) işgörenlerin elde ettikleri gelir ile iş tatminleri arasında pozitif yönlü ilişki saptamışlardır.

İşten Memnun olan çalışanların Güven düzeyi en düşük iken, İşten kısmen memnun olan çalışanların en yüksektir. İşten Memnun olan çalışanların İletişim düzeyi en düşük iken, İşten memnun olmayan çalışanların en yüksektir.

İş Tecrübesi 11-15 yıl arası olan çalışanların İş Tatmini ve Dışsal Tatmin düzeyi en düşük iken, 21 ve üzerin olan yıldır çalışanların en yüksektir. Yumuk (2011) hizmet süresi değişkenine göre çalışanların iş tatmin düzeylerinin değişmediğini aktarmıştır. Çalkın (2014) 1-5 yıl çalışanların iş tatmini seviyelerinin en az olduğunu belirtmiştir. Kurumda çalışma süre grupları arasında Örgütsel Sessizlik puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır. Yanık (2012) ve İşleyici (2015) iş tecrübesi arttıkça sessizlik davranışının azaldığını belirlemişlerdir. Özdemir ve Uğur (2013), Tülübaş ve Celep (2014) ve Kulualp (2015) iş tecrübesi ile örgütsel sessizlik arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılığa rastlamamışlardır. Yarmacı (2018) çalışma süresi arttıkça, olumsuz durumları bildirme düzeyleri azalırken, 8 ile 10 yıl arası ve 11 yıldan fazla süredir sektörde çalışan işgörenlerde ise, süre arttıkça olumsuz durumları bildirme düzeylerinde artış gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Ayça, B. (2016). Otantik Liderlik Davranışının İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığa Etkisinin İncelenmesi ve Otel İşletmelerinde Bir Araştırma (Yayınlanmış Doktora Tezi). T.C. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Brinsfield, C.T. (2009). Employee Silence: Investigation Of Dimensionality, Development Of Measures, And Examination Of Related Factors (Yayınlanmış Doktora Tezi). The Ohio State Üniversitesi, ABD.

Clark, A.E. (1996). Job Satisfaction in Britain, British Journal of Industrial Relations, 34(2), 189-217.

Clark, A.E., Oswald A.J. (1996). Satisfaction and Comparison Income, Journal of Public Economics, 61, 359-381.

Çakıcı, A., Çakıcı, C. (2007). Otel İşletmelerinde Sessizliğin Algılanan Sonuçlarına İlişkin Bir Araştırma, Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu, 21- 23 Kasım, 481-489.

Çalkın, Ö. (2014). Otel Çalışanlarının Etik Lider Algılaması, Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti ve İş Tatminiyle Demografik ve İstihdam Özellikleri Arasındaki İlişki (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Dimitris, B., Vakola, M. (2003). Organisational Silence: A new challenge human resources management, Employee Relations, 30(5), 385-398.

Erşan, E.E., Yıldırım, G., Doğan, O., Doğan, S. (2013). Sağlık çalışanlarının iş doyum ve algılanan iş stresi ile aralarındaki ilişkinin incelenmesi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14, 115-121.

Fisher, C., Locke, E. (1992). The new look in job satisfaction research and theory, Lexington. Gazioğlu Ş., Tansel, A. (2006). Job Satisfaction in Britain: Individual and Job Related Factors, Applied Economics, 38, 1163-1171.

Groeneveld, R.A., Meeden, G. (1984). Measuring Skewness and Kurtosis. Statistician, 33, 391-399.

Hopkins, K.D., Weeks, D.L. (1990). Tests for normality and measures of skewness and kurtosis: Their place in research reporting. Educational and Psychological Measurement, 50, 717-729.

Karacaoğlu, K., Yumuk, Y. (2014). İşgören Yalnızlığının Bir Öncülü Olarak Örgütlerde Dışlanma: Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. Sözel Bildiri, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara.

Karkı, A. (2017). Kamu kurumlarında örgütsel sessizlik ile iş tatmini ilişkisi Sivas ili örneği (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Kulualp, G.H. (2015). Algılanan Örgütsel Destek, Yönetimin Açıklığı ve İş Tatmininin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisi (Yayınlanmış Doktora Tezi). T.C. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Kumral, T. (2017). İşyeri Nezaketsizliği ve Örgütsel Sessizlik İlişkisinde Örgütsel Dışlanmanın Aracı Rolü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Küçük, S. (2010). Çalışanların İş Tatmin Düzeyleri ve Örgütsel Bağlılıklarının, Çalışma Motivasyonuna Olan Etkileri (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lawrence T. DeCarlo (1997). On the Meaning and Use of Kurtosis, Psychological Methods The American Psychological Association, Colombia University, , 2(3) ,292-307.

Leblebici, Ö., Mutlu, S. (2014). Türkiyede Kamu Sağlık Çalışanlarının İş Doyumlarının Sağlıkta Dönüşüm Programı Bağlamında İncelenmesi, Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 16(3), 48-63.

Mcgowan, R. (2003). Organizational Discourses: Sounds of Silence, 3rd International Critical Management Studies Conference, Lancaster University.

Milliken, F.J., Morrison, E.W., Hewlin, P.E. (2003). An exploratory study of employee silence: issues that employees don't communicate upward and why, Journal of Management Studies, 40(6), 1453-1476.

Moors, J.J.A.(1986). The meaning of Kurtosis: Darlington reexamined. American Statistician, 40, 283-284.

Morrison, E.W., Milliken, F.J., (2000). Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World, The Academy of Management Review, 25 (4), 706-725.

Morrison, E.W., Milliken, F.J., (2003). Speaking Up, Remaining Silent: The Dynamics of Voice and Silence in Organizations, Journal of Management Studies, 40(6), 1353-1358.

Nunnally, J.C. (1978). Psychometric Theory. 2nd Edition. New York: McGraw-Hill.

Okur, F. (2016). Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Tekstil Sektöründe Bir Araştırma (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, L., Uğur, S.S. (2013). Çalışanların "Örgütsel Ses ve Sessizlik" Algulamalarının Demografik Nitelikler Açısından Değerlendirilmesi: Kamu ve Özel Sektörde Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(1), 257-281.

Pinder, C.C., Harlos, K.P. (2001). Employee Silence: Quiescence And Acquiescence As Responses To Perceived Injustice, Research in Personnel and Human Resources Management, 20, 331-369.

Sat, S. (2011). Örgütsel ve Bireysel Özellikler Açısından İş Doyumu İle Tükenmişlik Düzeyi Arasındaki İlişki: Alanya'da Banka Çalışanları Üzerinde Bir İnceleme (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Silah, M. (2000). Çalışma Psikolojisi. Ankara: Selim Kitapevi.

Sunar, S. (2016). Örgütsel Adaletin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisine Yönelik Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tangirala, S., Ramanujam, R. (2008). Employee Silence on Critical Issues: The Cross Level Effects Procedural Justice Climate, Personel Psychology, 37-68.

Tekingündüz, S. (2012). Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, Örgütsel Bağlılık Üzerinde Örgütsel Güven ve İş Tatmininin Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Thompson, E., Phua, F.T.T. (2012). A Brief Index of Affective Job Satisfaction, Group and Organization Management, 37:275-307.

Tülübaş, T., Celep, C. (2014). Effect of Perceived Procedural Justice on Faculty Members Silence: The Mediating Role of Trust in Supervisor, Procedia Social and Behavioral Sciences, 47, 1221-1231.

Vakola, M., Bouradas, D. (2005). Antecedents and consequences of organisational silence: an empirical investigation, Employee Relations, 27(5), 441-458.

Vural, Z. (2014). Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Stresin İş Tatmini İle İlişkisi (Antalya Atatürk Devlet Hastanesi) Hemşireleri Örneği (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yanık, C. (2012). Örgütsel Sessizlik İle Güven Arasındaki İlişki ve Eğitim Örgütlerinde Bir Araştırma (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yanık, O. (2014). Ahlaki Liderliğin Çalışanların İş Tatminine, Örgütsel Bağlılığına ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Örgütsel Güven ve Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler, Karabük.

Yarmacı, N. (2018). İşgörenlerin Örgütsel Dışlanma Algılarının Örgütsel Sessizlik Ve Olumsuz Durumları Bildirme Eğilimlerine Etkisi: Otel İşletmeleri Örneği (Yayınlanmış Doktora Tezi). T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yumuk, Y. (2011). Otel İşletmelerinde İşe Yabancılaşmanın İş Tatmini Üzerine Etkisi: Nevşehir İlinde Bir Uygulama (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Zheng, X.T., Ke, J.L., Shi, J.T., Zheng, X.S. (2008). Survey on Employee Silence and The Impact of Trust on it in China, Acta Psychologica Sinica, 40(2), 219-227.

PEYZAJ FOTOĞRAFÇILIĞINDA 'GENIUS LOCI' KAVRAMI*

THE CONCEPT OF 'GENIUS LOCI' IN LANDSCAPE PHOTOGRAPHY

Çeyiz MAKAL**

ÖZ

Bu makale “genius loci”(yerin ruhu) ve “yer duygusu” kavramlarını ve peyzaj fotoğrafçılığı ile ilişkisini araştırmaktadır. Peyzaj tarihçileri tarafından veya mimarlıkta daha yaygın olarak kullanılan bu kavramların peyzaj fotoğrafçıları için kritik önemde olduğunu belirten yazar , fotoğrafçılara ilham vermede yardımcı olabileceğini savunuyor. Antik bir doğal alan üzerine yaptığı kendi fotoğraf çalışmalarını örnek alan yazar, bir yer duygusu geliştirmek için bir fotoğrafçının kapsamlı bir araştırma yapması gerektiğini öne sürmektedir. Yazar, araştırma ve pratiğe dayalı bir yaklaşımla, doğanın farklı yönlerini ve bunun hem insanlar hem de doğa tarafından binlerce yıl boyunca nasıl şekillendiğini ve günümüzdeki sosyo-ekonomik temalarla olan ilişkisini anlamıştır. Fotoğrafçı için zorluk, bir manzara hakkında mistik ya da zor olan bir şeyi yakalamak değil, gerçek ve anlamlı bir şeyi iletmekle ilgilidir. Yazar bir yer duygusu geliştirmek ve etkili bir şekilde iletişim kurmak için bir fotoğrafçının da bir zaman duygusu geliştirmesi gerektiğine inanır. Bir manzaranın zaman içinde nasıl geliştiğini anlamak, karakterinin bir an'dan diğerine nasıl değişebileceğini görmek, bir fotoğrafçının bir yer duygusunu samimiyetle anlatabilmesini sağlar.

Anahtar Kelimeler: *Genius Loci, Yer Duygusu, Peyzaj Fotoğrafçılığı, Uygulamalı Araştırma*

ABSTRACT

This paper explores the concepts of ‘genius loci’ and ‘sense of place’ and their value in relation to landscape photography. More commonly used by landscape historians or in relation to architecture, the author maintains that these concepts are critical for landscape photographers and can inspire them. Drawing on her own photographic work on an ancient landscape as a case study, the author suggests that in order to develop a sense of place, a photographer needs to conduct extensive research. Through research and a practice-based approach, she could understand different aspects of the landscape, how it has been shaped over thousands of years and how it relates to wider environmental themes. The challenge for the photographer is not about capturing something that is mystical about a landscape but instead to communicate something that is true and meaningful. She concludes that in order to develop a sense of place and communicate it effectively a photographer also needs to develop a sense of time. It is through understanding how a landscape has evolved over time, as well as by understanding how its character may change from one moment to the next, that a photographer can truly communicate a sense of place.

Keywords: *Genius Loci, Sense of Place, Landscape Photography, Practice-based Research*

*Makale Gönderim tarihi: 18.06.2019; Makale Kabul Tarihi: 24.06.2019

**Beykent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İletişim ve Tasarım Bölümü, cevizmakal@beykent.edu.tr

INTRODUCTION

Landscape photography has been a distinctive genre of photography since the nineteenth century. Inspired in the early days by the aesthetics of landscape painting, especially concepts such as the 'picturesque' and the 'sublime', photographers sought to create beautiful images. Some focused more on harmonious representations of the landscape whereas others sought to show the awesome power of nature. As Makal Fairclough (2018) observes, there was a major change in the way photographers considered the landscape from the second half of the twentieth century. With the impact of industrialisation becoming increasingly evident, landscape photographers tended to focus increasingly on conveying messages related to environmental damage. This coincided also with the growth of the avant-garde. Landscape photographers, like artists, sought to challenge their viewers.

Whether the aim is to produce beautiful images or convey a message, or a mixture of both, it has always been important for landscape photographers to have a clear purpose and rationale for taking photographs. As Alexander (2015: 185) observes, photographers need to have a vision for an image. It is in this context that the concept of 'genius loci' is relevant for landscape photographers. Whilst conducting a practice-based research project on an ancient landscape, the author became intrigued by the concept of 'genius loci' and realised that it could act as an inspiration for her work. As she felt a strong 'sense of place' whenever she visited this landscape, she was inspired to attempt to communicate through photography what made this place special.

This paper explores some of the cross-disciplinary literature that focuses on the concept of 'genius loci' and relates it to landscape photography. It also summarises the methodology and findings from the practice-based research project referred to above conducted by the author, which aimed to show how a photographer can develop a visual language and communicate a sense of place by drawing on research methodologies.

TERMINOLOGY

The term 'sense of place' is a modern translation of the Latin term 'genius loci'. Jackson (1994:

157) explains that in classical times the term was used to explain how some places could possess a certain character, which arose from the presence of a supernatural spirit. These would be considered special places and people who went there would be aware of the presence of the spirit. The term was associated with the ideas of celebration and ritual. Jackson (1994:158) goes on to explain how the term has evolved in recent centuries. In the eighteenth century, travellers would refer to the 'genius of a place' by which they meant the influence of the place. The modern translation of 'sense of place' has come to mean quite simply the character of the place. Jackson (1994:158) suggests however that some of the original meaning of celebration and ritual remains in the modern understanding of the phrase. He suggests that there are certain places that help to create in us a sense of well-being and that we want to return to. Jackson defines sense of place in terms of the impact it has on the individual and the change of mood created by certain places.

The concept of 'sense of place' has been explored by theorists from a range of academic disciplines such as landscape history, geography and architecture. Jackson was a landscape historian and focused especially on the American man-made landscape. Another prominent theorist who explored the idea of 'genius loci' or 'sense of place' was Norberg-Schulz, a Norwegian architect and theorist who was associated with architectural phenomenology. As an architect, Norberg-Schulz focused especially on the built environment. However, his theories relate also to the natural environment and human interaction with nature. He suggests that place can be categorised by either 'space' or 'character': 'Whereas "space" denotes the three-dimensional organisation of the elements which make up a place, "character" denotes the general "atmosphere" which is the most comprehensive property of any place' (Norberg-Schulz, 1979: 11). He suggests that only by understanding both space and character can we truly appreciate the 'genius loci' of a landscape or a settlement.

Other theorists have developed this idea of character and referred instead to places having personality, almost like people: 'places may be regarded as having their own intrinsic personalities, with some places being unusually striking and possessed of powerful images...' (Muir, 1999: 273). The geographer, Tuan, also develops this theme: 'Personality suggests the unique: places like human beings acquire unique signatures in the course of time... loosely speaking, the personality of a place is a composite of natural endowment (the physique of the land) and the modifications wrought by successive generations of human beings' (Tuan, 1979: 409).

Theorists acknowledge however that this character or personality may not appear the same to everyone: 'Places can have a character of their own but not a seamless coherent identity, a single sense of place which everyone shares' (Massey, 1994: 153). So, there are bound to be different interpretations of the character of a place. We bring our own individual experiences and our cultural background to any interpretation. As well as the intrinsic qualities of a place, there are therefore the characteristics that people may attribute to that place: '...the sense of place can be identified as the emotional attachments to localities developed by individuals and communities in the course of living and growing within the setting of home' (Muir, 1999: 273). Norberg-Schulz also describes how the identity of a place is developed by the meanings people attribute to it: 'In general we may say that the meanings which are gathered by a place constitute its *genius loci*' (Norberg-Schulz, 1979: 170).

It is important also to note that the theorists above have linked the passing of time to the concept of sense of place. Tuan (1979) refers to the development of personality over the course of time and the effect of humans on a landscape over successive generations. Muir (1999) refers to the emotional attachments that are developed by people towards a place over time. One can see therefore that within the concept of '*genius loci*' there are several important strands or themes: the unique and inherent qualities of a place, the associations and characteristics attributed to it by people and the emotional response it generates in them and the effect of time on that place. In addition, there are the associations from classical

times of celebration and ritual. As Jackson (1994) observes, there are certain places that draw you back and provide a sense of well-being.

GENIUS LOCI' AND LANDSCAPE PHOTOGRAPHY

Although the concept of *genius loci*' can be found in theoretical works relating to landscape history, geography and architecture, it is rarely found in literature relating to landscape photography. The main reason for this is that the discourse on landscape photography has focused largely on issues related to aesthetics and realism. In the early days, landscape photography was heavily influenced by the aesthetics of landscape painting. Concepts of the 'picturesque' and the 'sublime' that were developed in the eighteenth century had a significant impact on landscape photographers and continue to be relevant today. As Makal Fairclough (2018) observes, the concept of the 'sublime' remains central to an understanding of contemporary landscape photographers who focus on environmental issues.

Bate (2009) highlights the two main issues that were the focus of theoretical discussion in the early days of photography. The first was: '...how far is photography able to copy things accurately? Can we 'trust' photographs as accurate representations of the things they show?' (Bate, 2009: 26). The second issue was '...if photography copies things, how can it be art?' (Bate, 2009: 26). Although the nature of the discussion has changed, these two issues remain central to any discussion on landscape photography. Sontag summarises this neatly as an ongoing conflict: 'The history of photography could be recapitulated as the struggle between two different imperatives: beautification...and truth-telling' (Sontag, 1979: 86).

Given these two principle preoccupations, it is perhaps not surprising that '*genius loci*' does not feature as a major theme in theoretical discussions about landscape photography. It is an abstract concept which may appear vague or mystical. One can argue however that it is still a highly relevant concept for landscape photographers. There are for instance links between the concepts of the 'sublime' and the 'picturesque' and the idea of '*genius loci*'. The 'sublime' is about creating a sense of fear and unease and the

'picturesque' offers a more reassuring and harmonious perspective on landscape. Both provoke an emotional response in the viewer. As Jackson (1994) observed, a place possessed of 'genius loci' will also have some emotional impact on the individual, creating a sense of well-being, and prompting us to return. However, whereas the 'sublime' and the 'picturesque' are aesthetic concepts which help to shape the way we look at and understand certain landscapes, 'genius loci' is not an aesthetic concept. It has nothing to do with beauty but is instead more about the intrinsic characteristics of the place as well as the meanings we attribute to it and the effect it has on us.

The link between the concept of 'genius loci' and contemporary thinking on landscape photography is clearer when considering the ideas of theoreticians such as Robert Adams. In his essay entitled 'Truth and Landscape' Adams (1996) indicated that landscape photography can provide three types of information: geography, autobiography and metaphor. On geography he wrote: 'We expect first from landscape art, as the name implies, a record of place' (Adams, 1996: 14) and he goes on to say: 'There is a certainty in geography that is a relief from the shadow world of romantic egoism' (Adams, 1996: 15). On autobiography he wrote: 'There is always a subjective aspect in landscape art, something in the picture that tells us as much about who is behind the camera as about what is in front of it' (Adams, 1996: 15). In connection with the third strand of information, metaphor, he writes: '...what we hope from the artist is help in discovering the significance of a place' (Adams, 1996: 16).

'Genius loci' is of course a concept about place, not about how place is represented through art. Nevertheless, there are clear links between the concept of 'genius loci' and the theories about landscape photography proposed by Adams. Adams refers to a record of place and asserts that that there is certainty in geography. This provides a link to the ideas of Norberg-Schulz (1979) who referred to the basic properties of place and the structure of places. However, whereas Adams does not expand on what he means by place or geography, Norberg-Schulz does elaborate, setting out comprehensive theories on the concepts of 'place' and 'genius

loci'. As Norberg-Schulz (1979) indicates, 'place' is about more than just location. He emphasises for instance the importance of the earth/sky relationship and the individual components that make up a natural landscape. As indicated above, he developed ideas around 'space' and 'character' that helps to provide an understanding of the 'genius loci' of a place. The concept of 'genius loci' therefore complements and builds on landscape photography theory as it encourages the artist to think about the characteristics or personality of a landscape.

Adams also referred to the importance of 'autobiography' and 'metaphor' in landscape photography. Again, there are links to the concept of 'genius loci'. Adams recognised that any representation of landscape was bound to be subjective. He saw this as a positive thing that should be accentuated as the autobiographical element shows how an individual has responded to a landscape. There is therefore something truthful about the representation. Although theorists tend to emphasise the inherent qualities or characteristics of a place when referring to 'genius loci', there is an acknowledgement also of personal interpretation. By 'metaphor', Adams meant the significance of the place. A photograph of a landscape has value if it helps to convey something meaningful about a place. As we have seen, 'genius loci' is about the meanings attributed to a place, which perhaps have been developed by successive generations over time. The concept of 'genius loci' can be useful for an artist as it encourages an assessment of the meaning of a landscape, rooted in its history and the way people have responded to it over generations.

CASE STUDY: AN ANCIENT LANDSCAPE

Lindow Moss is an area of lowland heathland containing the remains of a peat bog. The landscape started to take shape around 10,000 years ago at the end of the last ice age. The ice had cut through the landscape leaving a hollowed-out area that filled with water when the ice began to melt, throwing up sand at the edges.

Over a period of thousands of years this landscape dried out and became waterlogged again. Pine forests grew and then died as a result of the waterlogged land. Reeds and other water plants grew on top of the dead trees and over time the lake filled with mud. Sphagnum moss grew and decayed, absorbing water as it did so, creating a spongy substance that would settle down. Over many centuries, layer upon layer, the peat bog gradually formed, getting higher and higher, forming a kind of huge elevated dome across the landscape. This process would have continued but about 1000 years ago local inhabitants realised that the soil could be dried out and used as fuel and as material to build huts. As a result, people started to dig into the bog and extracted the peat. That extraction has continued for the last 1000 years and now very little of the original peat bog remains.

Lindow Moss and its surrounding area is a landscape with considerable cultural and historical as well as ecological significance. The discovery in 1984 of 'Lindow Man', the well-preserved body of an ancient Briton was especially important. It is known that Lindow Man was killed two thousand years ago as a sacrifice, possibly in connection with the Roman invasion which was taking place at this time. There is evidence too of more recent human interaction with the landscape. The people who lived on the edge of the bog in the Middle Ages obtained rights to dig into the moss to extract the peat. They were given permission to dig in a straight line and up to a certain width in one direction. This practice has resulted over time in 'Moss Rooms', fields where peat was extracted, lined by trees that acted as the border for the digging rights from Medieval times. This tree line has been maintained over centuries (see figure 1 below for an example of a Moss Room).

Figure 1

As made clear by Hyde and Pemberton (2002), the peat bog has been the home over centuries to people who made their living from the bog, people who were very poor or outcasts in some way. In the nineteenth century this included returning soldiers from the Crimean war who

were suffering from syphilis and therefore not welcomed back to their homes. The peat bog contains many clues to how humans interacted with the landscape from the Middle Ages onwards. Within a wooded area I found an old railway line that was used throughout the

nineteenth and early twentieth centuries to transport peat. Alongside it one can still see the peat that was cut and stacked by hand many decades ago.

Lindow Moss today is in many ways a tragic and desolate sight. It has suffered from years of commercial peat extraction through a process known as 'surface milling', an extremely destructive process which, according to Lindsay, Birnie and Clough (2014) in their paper on Commercial Peat Extraction involves taking off the whole of the top layer of the peat exposing the waterlogged peat deposit underneath. An extensive drainage system is then installed across the site resulting in the loss of almost all biodiversity. The peat extraction company then strips huge layers of peat each year, resulting in the release of carbon into the atmosphere. Lindsay et al. (2014) in their paper on Impacts of Artificial Drainage on Peatlands explain that the consequent lowering of the water table can also result in subsidence in the surrounding area. It is possible to see the effects of this process at Lindow Moss. By understanding the landscape, the researcher was able to witness a gradually unfolding ecological disaster, a process that is contributing towards global warming, the most significant current threat to our planet.

CASE STUDY: PURPOSE AND METHODOLOGY

The starting point for the project was the recognition by the author that Lindow was a unique and special place. Inspired by the concept of 'genius loci', which seemed so relevant to this place with its extraordinary appearance and its history, she started to take photographs. She quickly recognised however the challenges of developing a visual language that would enable her to communicate the essence of this landscape. She realised that she needed to conduct research and develop a methodology that would enable her both to understand and communicate this landscape. The purpose of the project therefore was to find out the extent to which research methodologies can help a photographer develop an appropriate visual language to communicate 'genius loci'.

The author recognised that her methodology had to focus initially on developing an understanding of the landscape. It was only

though a deep understanding and appreciation of the landscape that she would be able to develop or communicate any insights into it. The author recognised that she would need to set aside time for background research and fieldwork. In reference to the work of photographers working on anthropological research, Becker wrote: 'By spending long periods of time among the people in the societies they studied, these photographers learned what was worth photographing, where the underlying rather than superficial drama was' (Becker, 1981: 11). The author realised that the same principle could be applied to landscape photography and that this project could evolve and take shape over years rather than months. She therefore visited the landscape regularly, each time seeing something new, and in doing this she developed a greater appreciation of the landscape at different times of the day and in different seasons.

As well as spending time in the landscape, the author also conducted a literature review on local history, the ecology of the area and on the process of peat extraction. In this way, she developed a much deeper understanding of how the landscape had formed over thousands of years, the cultural significance of the landscape and the wider ecological issues around it, which she has summarised in the section above. She also explored the concept of 'genius loci' to understand its potential relevance for landscape photography.

The author reviewed the work of influential landscape photographers and explored landscape theory. She found out how other photographers conducted research. Read and Simmons (2017) interviewed several contemporary photographers, exploring how they integrated research into their working practices. Inspired by these different approaches, the author developed her own approach that suited her working style and the project she was working on.

Following this background research, the author concluded that she needed to talk to people who had specialist knowledge and unique insights into this landscape. She approached first the local County Council and was put in touch with a ranger, someone whose job it is to protect the landscape.

She then identified someone who chaired a local action group. Through online research she also found a local group who put her in touch with an eminent academic with a keen interest in the Moss from Manchester University. These three individuals proved very influential in the development of this project. The author explored the landscape in their company, using the camera as a visual notebook and discussing with them what was worth photographing and where the underlying drama was to be found.

The fieldwork conducted with these three informants not only helped in understanding the landscape better, it also helped to identify some critical questions. A feature of early documentary photography was the 'shooting script'. The Farm Security Administration (FSA) photographic project in the 1930s was designed to highlight the plight of farm workers. Roy Striker, the Director of the FSA, encouraged the photographers to use 'shooting scripts' to guide their photographic work. This idea of the 'shooting script' has been used also by visual sociologists in more recent times. Charles Suchar, for example, who studied the gentrification of Lincoln Park in Chicago developed a set of guiding questions to shape the initial stages of his research. He writes: 'This process of asking and answering questions – based on field observations or archival research and engaging in a discovery process – is an essential characteristic of documentary' (Suchar, 1997: 34). This methodology, which is linked closely to the documentary tradition and to visual sociology, can also be applied to landscape photography. There is the same requirement to understand the subject and to focus efforts on the main issues. Alexander (2015), a leading theorist on landscape photography, suggests that without any parameters, photographers can have too many options and therefore struggle creatively. He adds: 'Incorporating a particular strategy into a project can, paradoxically, be an effective way of leading you to new creative possibilities while at the same time allowing you to stay on course and not deviate from your original idea' (Alexander, 2015: 81).

With the help of the three informants, the author was able to establish three guiding questions at the start of the project which helped focus her creative efforts:

1. How is the landscape being degraded? What evidence is there of degradation?

2. How is the landscape being preserved? What evidence is there of preservation?

3. How is the landscape being renewed? What evidence is there for renewal?

The author wanted to explore also the concept of a cultural landscape, the signs of human interaction with this landscape, both in the present and in the past.

Another important aspect of the methodology was the use of a visual notebook. The author took a lot of images when conducting fieldwork and used these images as a visual notebook, to take note of what might be interesting and to gain insights into the landscape. If any of the images looked promising, she would return with full equipment, including a tripod, to get the desired image. Prosser and Schwartz (1998) summarise the value of photographs in terms of research data: 'Like our field notes and other forms of empirical data, photographs may not provide us with unbiased, objective documentation of the social and material world, but they can show characteristic attributes of people, objects and events that often elude the most skilled wordsmith' (Prosser and Schwartz, 1999: 102).

The visual notebook was a way of getting to understand the character or personality of the landscape, which, as we have seen, is central to the concept of 'genius loci'. From a research perspective this project operated on two parallel but connected levels. One was about conducting research into the chosen location, its history, ecology and the wider issues around conservation and to understand more about the essential character or personality of the place. The other level was all about finding out what worked in terms of developing a visual language. The methodology was all geared towards the twin aims of understanding and communicating the 'genius loci'.

CASE STUDY: FIELDWORK AND FINDINGS

Fieldwork consisted of two types of activity. One was exploring the landscape and taking visual notes, often in the company of a key informant as discussed. For this the author used a mobile phone or Canon Digital SLR with 50mm lens. The other type of activity was to focus on one location with the intention of obtaining a specific image. For this the author used a tripod and several different lenses. For both activities the author visited the location in a variety of different weather conditions and at different times of the day.

As indicated, the author explored themes around the cultural landscape as well as specific questions around degradation, conservation and renewal. Underpinning this approach was the intention of understanding and communicating the 'genius loci' of this remarkable landscape.

An early inspiration was the discovery that the place had often been a refuge for outcasts and people on the fringes of society. This prompted a photographic series on the alienation experienced by migrants. One image from that series is included in figure 2 below.

Figure 2

The author however decided to focus primarily on the landscape itself rather than the landscape as a backdrop for portraits. The more the author understood about the landscape the more she realised that the true underlying drama lay in the place itself.

In addressing her themes of destruction, conservation and renewal the author came to understand what Norberg-Schulz (1979) referred to as the 'space', the various elements that constitute the place. Firstly of course there is the land itself, the peat that has gradually been formed over thousands of years and the sphagnum moss that converts into peat. Secondly, there are the ancient pine trees

that formed forests thousands of years ago. Thirdly, there is water, so vital for the future sustainability of this land as a peat bog. As part of the process of understanding the 'genius loci', the author started to take close-up photographs. In this way, she was able to examine in detail the main elements of this landscape and to understand better what Tuan (1979) referred to as the 'personality' of the place, the physique of the land and the changes that have been made by people over generations. The image below (figure 3) shows the peat that has been exposed after a ravine has been dug. The company that own the land dig ravines to reduce the water table so that the peat will then dry out and it can be farmed and sold.

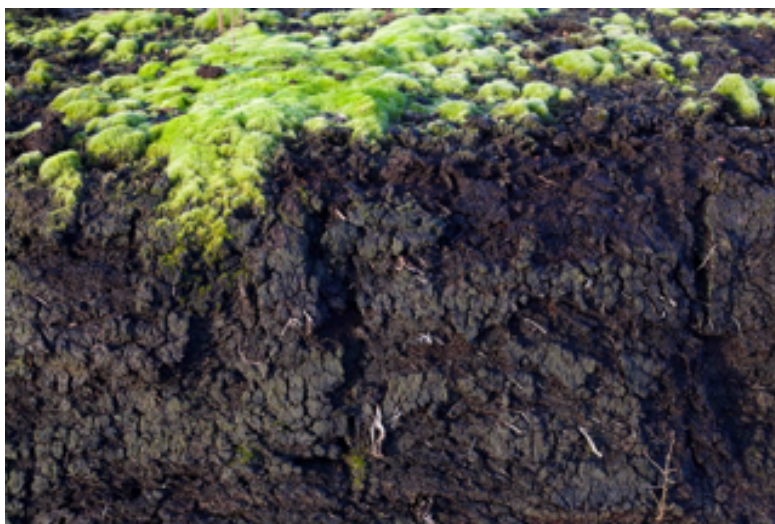

Figure 3

The development of an appropriate aesthetic for this brutalised landscape was an important feature of the fieldwork. This landscape still retains a strange beauty, even though it has been brutally exploited and damaged over many years. Over many centuries this was known as a dangerous and fearful place and over 2,000 years ago it was used as a place for ritualistic sacrifice. The damage to the landscape has wider social and political meaning as it is contributing to the process of global warming through the release of carbons into the atmosphere. As Makal Fairclough (2018) observes, the aesthetic of the sublime remains highly relevant for photographers who are focusing on damaged landscapes. The sublime has been described as follows 'a space associated with danger, a place that is threatening, fearful and given an aura of menace' (Bate, 2009:94). Alexander (2015), referring to the thinking of Edmund Burke, an 18th Century philosopher, refers to the sublime in opposition to beauty as follows: 'Where beauty was the domain of contentment and harmony – a gentle and enjoyable experience of something – the sublime prompted unsettled feelings and emotional awakening' (Alexander 2015: 70). It is this unsettled feeling and emotional awakening that the author was striving for as a photographer.

The image of the ancient pines in figure 4, which are more than 2000 years old, suggests the

aftermath of a battle and a sense of a dystopic future, a planet destroyed by pollution and over development. It helps to convey what Norberg-Schulz (1979) refers to as the 'character' or 'atmosphere' of the place. The pines, which have been exposed through the process of surface milling, can connect the onlooker with the past and prompt unsettled feelings about the future. The author here is drawing on the aesthetic of 'the sublime' to help communicate the character of this place and the emotional response that it creates in the viewer.

Figure 4

Within this dark and fearful place there are also areas of exquisite beauty, shallow wetlands where sphagnum moss and cotton grass are flourishing, signs of the bog renewing itself, amongst the remains of the ancient pine trees (see figure 5). In this image, the shape of the ancient pine is reflected through gentle symmetry with the tree-line behind, connecting the past with the present. The image could almost be described as 'picturesque', except for the rotting ancient pine in the centre, a sign of the destruction that has been caused by people on this landscape. This image aims to communicate something about the 'character' or 'personality' of the place. Norberg-Schulz (1979) commented on the importance of the earth/sky relationship to gain an understanding of the 'genius loci'. The space is enclosed by a distinct line of trees that in this image forms the connection between earth and sky. The enclosed nature of the space is intrinsic to its character.

Figure 5

CONCLUSION

Although not prominent in the literature on landscape photography, 'genius loci' is an important concept for landscape photographers. A concept about 'place', rather than the representation of place, it helps the photographer to focus on the landscape itself, its character and its wider meaning. The case study presented by the author shows the value of research in a photographic project. Through research a photographer can understand the character of a landscape, its 'genius loci'. Research also helps a photographer to develop an appropriate visual language and aesthetic to communicate the character or personality of a landscape.

The concept of 'genius loci' can complement and sit alongside theories on landscape photography. For the author, one of the most artistically stimulating features of 'genius loci' is the focus on time. It can be inspiring for an artist to consider a landscape from that perspective, how it may have evolved over centuries to its current state and what it may say about the future.

The challenge for the photographer is to create an image or series of images that will resonate with a viewer in some way and which has meaning. It is about developing a clear personal voice and vision, which makes the work authentic,

and developing an aesthetic that supports that vision. The author suggests that understanding the 'genius loci' is fundamental to artistic vision.

REFERENCES

- Adams, R. (1996) *Beauty in Photography*, New York: Aperture
- Alexander, J.A.P. (2015) *Perspectives on Place*, London: Bloomsbury
- Bate, D. (2009) *Photography, the Key Concepts*, Oxford: Berg
- Becker, H. (ed) (1981) *Exploring Society Photographically*, Chicago: University of Chicago Press
- Makal Fairclough, C . (2018). *Damaged Landscapes: The Role of Photography and the Challenge of the Beautiful Image*. *Medeniyet Sanat*, 4 (2), 125-138. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/medeniyetsanat/issue/42953/483555>
- Hyde, M. & Pemberton, C (2002) *Lindow and the Bog Warriors*, Wilmslow: Rex Publishing
- Jackson, J.B (1994) *A Sense of Place, A Sense of Time*, New Haven: Yale University Press
- Lindsay, R., Birnie, E., & Clough, J (2014) *Briefing Note no3: Impacts of Artificial Drainage on Peatlands* Retrieved from the IUCN UK Committee Peatland Programme website: <http://www.iucn-uk-peatlandprogramme.org/>
- Lindsay, R., Birnie, E., & Clough, J (2014) *Briefing Note no6: Commercial Peat Extraction* Retrieved from the IUCN UK Committee Peatland Programme website: <http://www.iucn-uk-peatlandprogramme.org/>
- Massey, D. (1994) *Space, Place and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press
- Muir, R. (1999) *Approaches to Landscape*, London: Macmillan Press
- Norberg-Schulz, C. (1979) *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture* New York: Rizzoli
- Prosser, P., & Schwartz, D. (1998) 'Photographs within the Sociological Research Process' in Prosser, J (ed) *Image-based Research*, Padstow: T J International Ltd
- Read, S., & Simmons, M. (2017) *Photographers and Research*, New York: Routledge
- Sontag, S (1979) *On Photography* London: Penguin
- Suchar, C. (1997) 'Grounding Visual Sociology Research in Shooting Scripts' *Qualitative Sociology* 20, 1: 33-55
- Tuan, Y.F. (1979) 'Space and Place: Humanistic Perspective' in Gale, S., Ollson, G. (eds) *Philosophy in Geography. Theory and Decision Library vol 20*. Springer: Dordrecht

BALIKESİR İLİ GÖNEN İLÇESİ EKONOMİK DEĞERLERİNİN ANALİZİ *

Gülay SELVİ HANIŞOĞLU**

ÖZ

Ülkelerin ekonomik kalkınmasında ulusal kalkınma politikaların yanı sıra bölgesel veya yerel kalkınma politikaları ve stratejileri etkili olmaktadır. Bölgelerin kapasitelerinin ortaya çıkarılarak, bu kapasitelerle uyumlu uygulanacak model ve araçlarla bölgesel olarak yaratılan değerler artırılabilir. Bu değerlerin etkinliğinin artırılması ile hem bölgelerin kalkınmasına hem de ulusal ekonomiye önemli katkılar sağlanabilmektedir. Çalışmamızda öncelikle ekonomik büyüme, kalkınma ve bölgesel kalkınmaya ilişkin teoriler özetlenmiştir. Daha sonra Gönen ilçesinin demografik yapısı ve genel ekonomik faaliyetleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Balıkesir ili Gönen ilçesi tarım, hayvancılık, sanayi, turizm ve el sanatları üretimi ile ekonomik değer yaratan bir yöremizdir. İlçemizin bu alanlarda yarattığı ekonomik değer ne kadar olduğu, yıllar itibarıyla nasıl değişiklikler gösterdiği çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Gönen’de yaratılan ekonomik değer ne kadarının hangi ekonomik faaliyet alanından geldiği ve yıllar itibarıyla bu yapıda değişiklik olup olmadığı analiz edilmektedir. Ekonomik değer yaratan sektörlerin fiziksel anlamda kapasiteleri ve ürettikleri ekonomik değerler ortaya çıkarılmıştır. Yıllar itibarıyla üretim miktarları alınmış, bu miktarların parasal değerleri hesaplanarak yıllar itibarıyla yaratılan toplam ekonomik değerlere ulaşılmıştır. Daha sonra bu alanlarda önümüzdeki yıllarda ortaya çıkabilecek gelişmelerin neler olabileceği değerlendirilmiştir. İlçemizde var olan potansiyelin nasıl artırılacağı, yapılabilecek iyileştirmelerin neler olabileceği, uygulanabilecek yeni modellerle hangi alanlarda gelişim sağlanabileceğine ilişkin değerlendirme ve öneriler oluşturulmuştur. Bu değerlendirme ve öneriler bölgesel paydaşlarla, bölgede yaşayan, bölgede çalışan kişi, kurum ve şirketlerle ortak yapılan çalışmalar sonucu oluşturulmuştur. Bu nedenle gerçekçi ve karar vericilere, politika uygulayıcılara yol gösterici nitelik taşımaktadır. Çalışmamızda Balıkesir ili Gönen ilçesinin ekonomik kapasitesinin, değerlerinin neler olduğu ve bu ekonomik değerlerin daha verimli kullanılarak bölgenin kalkınmasına katkısının nasıl artırılacağı incelenmektedir. Analiz ve değerlendirmelerde Türkiye İstatistik Kurumu, Gönen İlçe Tarım Müdürlüğü, Gönen Ticaret Odası, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Balıkesir İl Müdürlüğü verileri kullanılmıştır. Gönen bölgesine özgü olarak yapılan bu çalışmanın bölgenin orta vadeli büyüme ve kalkınmasına katkı yapması dileğimiz ve beklentimizdir. Bundan sonrasında üniversitelerle yapılacak işbirlikleri ile Gönen ve diğer yöreler için bölge kalkınmasına ivme kazandırılması yönünde çabaların sürdürülmesi faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Ekonomi, Tarım.

*Makale Gönderim tarihi: 21.06.2019; Makale Kabul Tarihi: 25.06.2019

**Beykent Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, gulayselvi@beykent.edu.tr

ANALYSIS OF ECONOMIC CAPACITY OF GÖNEN (BALIKESİR)

Gölay SELVİ HANIŞOĞLU

ABSTRACT

Regional and local development policies and strategies as well as national development policies are influential in the economic development of countries. Economic activity and value which is created in economically developed regions are greater than in developing regions. The economic capacities of developing regions can be revealed and increased with the projects and policies to be applied in compliance with their capacities. Regional productivity improvements have an positive affect both on regional economy and national economy. In our study, firstly the theories of regional development and economic growth are summarized. Later on, the demographic structure and general economic activities of the district are explained. Gönen is a district, which economic value are created by agricultural products, livestock, industry, tourism and handicrafts . The economic activities and economic values which is created by the district over the years have calculated. This calculation has done on sectorel level. The economic capacity have calculated by using the production quantities and general level of prices of different sectors on yearly basis. In our study, it is also argued which steps should be taken and what can be done to ensure the development of the economic capacity of the region.

In our study, the evaluation and proposals were prepared by interviewing local people and representatives of the relevant local institutions. For this reason, it is thought to be realistic suggestions. We hope this study will be useful for accelerating the regional development of the Gönen district.

Keywords: *Regional Development, Regional Economy, Agriculture*

GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve gelişme ülkelerin önemle üzerinde durdukları kavramlardan biridir. Ekonomik olarak gelişmiş ülke ve bölgelerde yaratılan değerler, gelişen veya gelişmekte olan ülkeler ve bölgelere göre daha fazladır. Ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik ölçütü olarak yarattıkları toplam hasıla temel karşılaştırma değişkenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte okuryazarlık oranları, gelir dağılımının durumu, işsizlik oranları ve benzeri pek çok kriter gelişmişlik kavramını açıklamak için kullanılmaktadır. Literatürde büyüme ve gelişme konusunda yapılan çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmıştır. Bölgeye özgü fiziksel ve coğrafi koşullar, insan potansiyeli, kültürel yapının değerlendirilerek ekonomik aktivitenin çeşitlendirilmesi, üretim miktarının artırılması, ekonomi için değer yaratılmasını bölgesel ekonomik gelişme veya bölgesel ekonomik kalkınma olarak tanımlayabiliriz. Teoride globalleşme ile bölgesel gelişmenin birbirini destekleyici gücünün yanı sıra, globalleşmenin ve global ekonomi politikalarının bölgesel gelişmeleri engelleyici rolü olduğundan, zorlaştırdığından söz eden çalışmalar görmek mümkündür. (Handbook of Regional Growth and Development Theories, 2009:14). Çalışmamızda ilçenin ekonomik değerlerinin neler olduğu, bu ekonomik değerlerin yıllar itibarıyla gösterdikleri gelişim araştırılmıştır. Karşılaştırılabilir olan değerler arasında analizler yapılmıştır. Bu analizler doğrultusunda iyileştirme ve gelişmeler için alanların neler olduğu ve bu alanlarda yapılabilecek çalışmalar için öneriler oluşturulmuştur. Gönen ekonomik kapasitesinin artırılması ve bölge olarak gelişimin sağlanması için yapılacak detaylı çalışmalara bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir. Çalışmada önerdiğimiz projelerin hayata geçirilmesi için daha detaylı analiz ve çalışmalar yapılması önemlidir. Paydaşların bir araya gelmesi için motivasyon sağlanması ve uzun vadeli bir işbirliğinin yaratılması ilçedeki ekonomik gelişime katkıda bulunacaktır.

BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ

Bölgesel kalkınma, bir bölgedeki potansiyelin harekete geçirilmesi, kaynakların verimli ve etkin kullanılarak kalkınmanın ivmesinin artırılması, bölgesel olarak yaratılan ekonomik

değerlerin çoğaltılması ve ulusal ekonomiye katkısının artırılması olarak tanımlanmaktadır. Bölgesel kalkınma aynı zamanda bölgede yaşayan kişilerin, ekonomik, sosyal, kültürel refahlarının artması, bölgedeki firma, kuruluş ve işletmelerin üretim miktarlarının ve gelirlerinin artması ve bu refahın bölgede yaşayan insanları sosyal ve kültürel yönlerden geliştirmesi olarak anlaşılmaktadır. Bölgesel kalkınma başarılıp tamamlanacak durağan, kısa vadeli bir hedef değil, uzun vadeli bir süreçtir. (Tüylüoğlu& D.N.Karakaş, 2006:196). Bölgesel kalkınma teorileri, iktisat literatürüne İkinci Dünya Savaşı sonrasında girmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok ülke kalkınma planlarında ve merkezi hükümet programlarında bölgesel kalkınma farklarını azaltmak için planlamalar yapmışlardır. (N.Vatansever Deviren & O.Yıldız, 2014:1-35). 1950'lerde bölgesel kalkınma literatürüne ilişkin çalışmalar Amerika Birleşik Devletlerinde Walter Isard tarafından yapılmış ve o dönemde bu konuda çalışan diğer bilim insanları (Von Thünen, Walter Christaller, Alfred Weber) ile birlikte bölgesel kalkınmanın iktisat bilimi içinde bağımsız bir çalışma alanı gelmesinde etkili olmuşlardır. (Tüylüoğlu&D.N.Karakaş,2006:197). Kalkınma teorilerinin doğrudan ekonomik büyüme ile ilişkilendirildiği, devlet desteklerinin önemli bir bileşen olarak varsayıldığı ve merkezi hükümetlerin denetiminde uygulanan politikalar olarak görüldüğü 1950'ler döneminden sonra 1970'lerde yerel yönetimlerin önemine vurgu yapan çalışmalar ve uygulamalar gündeme gelmiştir. 1980'li yıllarda ise küreselleşme ve liberalleşme politikalarıyla birlikte bölgesel kalkınma kuramı farklı içerik kazanmıştır. Liberal politikalar ve dış açılma ile birlikte devlet destekleri, merkezi idareler ve kamu girişimciliğinin önemi azalmış, klasik ekonomik yaklaşım yerine liberal yaklaşımlar benimsenmiştir. Böylece piyasa ve fiyat mekanizmasına öncelik vererek ve özelleştirmelerin gündeme gelmesi ile bazı bölgelerde hızlı bir kalkınma gerçekleşebilirken, daha öncesinde devlet destekli büyüme yaşayan bölgelerde ise gerilemeler görülmüştür. Küreselleşmenin öneminin arttığı 1980'ler sonrasında, küreselleşme ve yerelleşme dinamikleri ekonomik gelişmelere ve iktisat literatürüne damgasını vurmuştur. Yerelleşme kapsamında yapılan çalışmalarda bölgesel kalkınma politikaları önem kazanmıştır. Bölgesel kalkınma konusunda yapılan çalışmalar ve

bölgesel kalkınma politikaları, daha önceki dönemlerde önem verilen devlet yardımlarından daha çok bölgedeki iş gücünün niteliğine, yatırım iklimi ve içsel gelişmelere önem veren bir içeriğe bürünmüştür. Bu kapsamda bölgelerin kendi iç dinamikleri, sosyal aktörler, sivil toplum kuruluşları bölgesel kalkınmanın tetiklenmesinde, ivme kazandırılmasında veya şekillendirilmesinde önemli rol oynayabilmektedirler. Küreselleşen günümüz dünyasında bölgesel kalkınma sorunsalı; eskiden olduğu gibi bölgesel dengesizlikleri giderme uğraşı yerine, bölgenin rekabetçiliğini arttırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda bölgesel kalkınma, bölgesel aktörlerin (yerel sanayi ve yatırımcılar, araştırma kuruluşları ve üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler) öncülük ettiği yenilikçilik ve sürdürülebilir gelişme ve rekabetçilik temelli bir kalkınma modeline dönüşmüştür. Bölgesel ölçekte kalkınma, ekonomik kalkınmayı teşvik etme yönünde kullanılacak politika seçeneklerinde önceki dönemlere göre daha önemli bir yere gelmiştir. (N.Vatansever Deviren & O.Yıldız, 2014:1-35). Bölgeler kalkınmanın sürükleyici gücü olarak değerlendirilmektedir. Bölgelerin belli tür yatırımlar için cazibe merkezi olması yönünde girişimler bulunmaktadır. 1980'lerden sonra gündeme gelen İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi; bölgelerin kendi öz kaynaklarına dayanarak refahı arttıracak politikalar üretmelerini ve bu süreci aktif olarak bölge aktörlerinin yönetmesini gündeme getirmiştir. (Çakmak & Erden, 2004:77-96). Genel standart uygulamalar değil bölge bazında çalışılarak hazırlanmış bölgenin değerlerinin ön plana çıkartıldığı ve bölgesel aktörlerin kendisine ait olduğu için benimsenmiş ve sahip çıkmış, benimsenmiş politikalar olması önemlidir. Kalkınmanın bölgesel olarak içselleşmesi için üç ana mekanizmanın çalışması gerektiği literatürde vurgulanmaktadır. İlk olarak bölgesel birimler yani fiziki sermaye, beşeri sermaye, bilgi birikimi, yerel kurumlar ve bu kurum ve birimler arasında karşılıklı etkileşimin tetiklediği işbirliği yani yenilikçi yaklaşım sistematığı önemlidir. İkinci olarak ortak akıl, kolektif değerleri benimseyen, işbirliği ve dayanışmayı sağlayan kültürel entegrasyon sistematığı gelmektedir. Üçüncü ve belki en önemlisi ise bölgesel kalkınmanın kendi kendini besleyen yeniden üretim mekanizması olarak tanımlanabilecek bir süreç girebilmesidir. (Çakmak & Erden, 2004: 77-96).

Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları 1960'lı yıllardan sonraki planlı kalkınma dönemlerinde ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile gündeme gelmiştir. 2000'li yıllara dek bölgesel kalkınma politikaları merkezi olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Avrupa Birliği ile başlayan ortak çalışmalar sonrasında bölgesel politikalarda değişiklik olmuş ve AB ile uyum çalışmaları kapsamında bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları yerel aktörlerin katılımıyla politika belirlenmesini ve bölgelere özgü potansiyelin geliştirilerek içsel kalkınmanın tetiklenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Bölgesel kalkınma ajansları kurulmasıyla yerel aktörlerin bölgesel kalkınma politikalarına katılmasının sağlanması ve politika belirlemede aktif rol oynamaları sonucunu doğurmuştur.

GÖNEN İLÇESİ EKONOMİK DEĞERLERİNİN ANALİZİ

Bölgede farklılık yaratabilecek ve bölgesel kalkınmayı etkileyen faktörler arasında doğal kaynaklar, insan potansiyeli, sermaye birikimi, girişimcilik sayılabilir. Bölgelerin dinamiklerinin doğru analiz edilerek, bu dinamiklere uygun kalkınma modellerinin oluşturulması ile bölgesel kalkınma ve gelişme önemli ivmeler kazandırılabilir. Toplumlarda üretilen değerlerin ve zenginliğin bölgeler arasında eşitsiz olarak dağılımı politika yapıcılar, araştırmacılar ve bilim insanları tarafından tartışılmakta ve bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Politika yapıcılar kendi bölgelerinde sağlayabilecekleri gelişim açısından konuya özel ilgi gösterebilmektedirler. Akademik disiplin olarak ise konuya, ekonomik coğrafya, bölgesel ekonomiler, ekonomik büyüme ve gelişme alanında çalışanlar ilgi duymaktadır.

Bölgesel zenginliği ve bölgesel farklılıkları ölçümlemek dinamik ölçümleme yöntemleri gerektirmekte ve genelde kolay ve net ölçümleme yöntemleri bulunmamaktadır. Uygulamada Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın bölgesel farklılıkları değerlendirmede bir istatistiksel yöntem olarak kullanıldığı görülmektedir. (Handbook of Regional Growth and Development Theories, 2009:5-17) GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'nın yanısıra kişi başına harcama tutarları, yoksulluk oranları, işsizlik oranları, kamu hizmetlerine

ulaşım gibi farklı kriterlerin kullanıldığı da görülmektedir. Bu değişkenler daha çok sosyal içerikli göstergeler olup Birleşmiş Milletler ve benzeri kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. Sosyal içerikli olarak geliştirilen diğer bir endeks ise İnsani Kalkınma Endeksidir. Bölgelerin birbiriyle karşılaştırılmasında kullanılan İnsani Kalkınma Endeksinde, ekonomik ve sosyal içerikli değişkenler için 0-1 aralığında değerler verilerek karşılaştırma yapılmaktadır. Burada kullanılan değişkenlere örnek olarak yaşam beklentisi, okuryazarlık oranını verebiliriz. Bölge odaklı politikaların belirlenmesinde en önemli konulardan birisi bölgenin doğru anlaşılmasıdır. Bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel dinamiklerinin doğru anlaşılması sonrasında belirli göstergeler kullanarak bir ön analiz gerçekleştirilmeli ve bu analize dayanarak alınacak aksiyonlar, gelişim alanları ve bu alanlarda ulaşılmak istenen hedefler planlanmalıdır. Sonrasında bu planlama doğrultusunda hedeflerle uyumlu olarak gerçekleşmeler izlenmelidir. Gerçekleşme takip dönemleri hedeflerin içeriğine ve kapsamına bağlı olarak aylık, dönemsel, yıllık veya daha uzun vadeli olabilecektir. Hedeflerden sapmalar varsa bunların nedenleri incelenerek, gerekirse planlamalar güncellenmeli veya yeni aksiyon planları oluşturulmalıdır. Çalışmamızın temel hedefi Gönen bazında önümüzdeki dönemlerde belirlenecek politikalara ön hazırlık olması amacıyla bölgesel ekonomik değerlerin anlaşılmasına yönelik alt yapının hazırlanmasıdır.

lke ekonomisindeki değişimin ne yönde olduğunu değerlendirmek için kullanılan önemli ölçütlerden birisi Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'dır. Ekonomide yaratılan toplam değer ve ekonominin bir önceki yıla göre büyümekte veya daralmakta olduğunu gösterir. Yıllar itibarıyla bakıldığında ülke veya bölge ekonomisinin genel trendinin ne yönde olduğu anlaşılabilmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın hesaplanması için birden fazla yöntem bulunmaktadır. Bunlar retim (katma değer) yöntemi, harcamalar yöntemi ve gelir yöntemi olarak tanımlanmakta ve üç farklı şekilde hesaplanabilmektedir. Üretim yöntemi ile hesaplanan GSYH, ekonomideki tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri tarafından üretilen nihai mal ve ve hizmetlerin piyasa fiyatı

veya sabit fiyatlar üzerinden hesaplanan kaydi değerlerinin toplamı olarak ifade edilir. Bir ülkede bir yıl içerisinde veya belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa (cari) fiyatları veya sabit fiyatlarla çarpımı sonucu elde edilen toplam değer o ülkenin Gayri Safi Yurtiçi gelirini oluşturmaktadır. Bu hesaplamada "P" retilen her türlü mal veya hizmetin fiyatını, "Q" ise üretilen mal veya hizmetin miktarını gösterdiği varsayıldığında, GSYİH hesaplanması aşağıdaki şekilde formüle edilebilmektedir.

$$GSYİH = P_1 * Q_1 + P_2 * Q_2 + P_3 * Q_3 + \dots + P_n * Q_n$$

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma rgt (OECD-Organization for Economic Co-operation and Development) tarafından ülkelerin GSYH'sı gelir ve harcama kalemlerine göre dönemsel olarak hesaplanmaktadır. (OECD Publishing, 2018). Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üretim, gelir ve harcama yöntemine göre GSYH hesaplanmakta ve yayınlanmaktadır. (TÜİK, 2018). Bu alışmada OECD ve TÜİK tarafından yapılan hesaplama yöntemi değerlendirilmiş ve daha basitleştirilmiş olarak Gönen'in bölgesel olarak yarattığı ekonomik değerler hesaplanmıştır. Bu hesaplamayla Gönen ekonomik kapasitesinin hangi bileşenlerden oluştuğu, tarım, hayvancılık, turizm ve sanayi üretiminde yaratılan değerler hesaplanmıştır. Öncelikle tarım ve hayvancılık verileri incelenerek daha sonra üretim ve diğer alanlarda yaratılan ekonomik değerler hesaplanacaktır. TÜİK tarafından üretim yöntemine göre hesaplanan Türkiye ve Balıkesir ili GSYH verileri ekli tablolarda yer almaktadır.

Tablo 1: Balıkesir İli GSYH Sektörel Dağılımı (1.000 TL) Cari Fiyatlarla

YILLAR	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektörler toplamı	Vergi-sübvansiyon	GSYH
2017	NA*	NA	NA	NA	NA	NA
2016	NA	NA	NA	NA	NA	NA
2015	NA	NA	NA	NA	NA	NA
2014	3,651,909	6,685,377	12,748,322	23,085,608	3,016,593	26,102,201
2013	2,967,862	5,783,039	11,276,349	20,027,251	2,834,671	22,861,922
2012	3,207,029	5,000,546	10,297,706	18,505,281	2,461,195	20,966,476
2011	3,246,237	4,276,316	9,309,581	16,832,133	2,302,215	19,134,348
2010	2,959,656	3,435,500	8,123,613	14,518,770	1,994,419	16,513,189
2010-2014 ortalama	3,206,539	5,036,155	10,351,114	18,593,808	2,521,819	21,115,627

Kaynak: TÜİK Veritabanları, Bölgesel Hesaplar, İl Bazında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla. Erişim tarihi; 17.08.2018

NA*-2014 yılı sonrası için TÜİK tarafından bölgesel GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) verileri yayınlanmamıştır. Yapılan telefon görüşmesinde

bu yıl sonunda bölgesel verilerin yayınlanmaya başlanabileceği bilgisi sözlü olarak alınmıştır.

Tablo 2: Balıkesir İli 2010-2014 Yılları GSYH'nın Sektörel Dağılımı (%)

YILLAR	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektörler toplamı	Vergi-sübvansiyon	GSYH
2014	14%	26%	49%	88%	12%	100%
2013	13%	25%	49%	88%	12%	100%
2012	15%	24%	49%	88%	12%	100%
2011	17%	22%	49%	88%	12%	100%
2010	18%	21%	49%	88%	12%	100%
2010-2014 ortalama	15%	24%	49%	88%	12%	100%

Kaynak: TÜİK Veri Tabanları Bölgesel Hesaplar, İl Bazında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Yazarın Hesaplamaları, Erişim tarihi; 17.08.2018

Balıkesir ili bazında GSYH'nın ortalama %15'i tarımsal kaynaklı gelirle yaratılmaktadır. Tarımın payının 2010 yılından itibaren kademeli olarak azalarak %18'den %14'e düştüğü görülmektedir. Sanayi üretiminin payı aynı dönemde %21'den %26'ya yükselmiş, hizmetler sektörünün payında ise veri alınabilen dönemde herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

NÜFUS

Gönen nüfusunun 2010- 2017 yılları arasındaki değişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Yıllar itibarıyla küçük artış veya azalışlar olmakla birlikte Gönen nüfus değişimi, Türkiye nüfus artışı %9,6 ve Balıkesir ili nüfus artışı %4,6 olan değerlerden farklı yönde binde iki oranında azalış göstermiştir.

Tablo 3: 2010-2017 Yılları Nüfus Verileri

NÜFUS VERİLERİ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2010-2017 ARASI DEĞİŞİM
Gönen	73,407	73,637	73,325	73,361	73,095	72,701	72,927	73,289	-0.2%
Balıkesir	1,152,323	1,154,314	1,160,731	1,162,761	1,189,057	1,186,688	1,196,176	1,204,824	4.6%
Türkiye	73,722,988	74,724,269	75,627,384	76,667,864	77,695,904	78,741,053	79,814,871	80,810,525	9.6%

Kaynak: TÜİK Veritabanları, Nüfus ve Demografi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Erişim tarihi; 17.08.2018

Nüfus artışının Türkiye ve Bölge ortalamasının altında olması Gönen'de bu dönem içerisinde ekonomik olarak yeterli faaliyet alanı yaratılamamış olması sonucu diğer bölgelere yaşanan göçlerin etkisi olabileceği değerlendirilmektedir. Bu konuda değerlendirmeler yapılabilmesi için daha detaylı çalışma ve analizler gerektirmektedir. Konumuzun kapsamıyla birebir uyumadığından çalışmada

bu analizler yapılmamıştır. Bölgesel olarak yapılacak çalışmalarda nüfus yapısının ve nüfus özelliklerinin doğru analiz edilmesi önemlidir. Uygulanacak politikalarda nüfus yapısı önemli bir bileşen olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle bölgenin okuryazarlık oranları, genç nüfus yapısı, işsizlik oranları benzeri değişkenlerin ayrıntılı incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

TARIM ve HAYVANCILIK

Türkiye’de tarımsal üretimin GSYH içindeki payı 2010 yılında % 9 oranında iken 2017 itibarıyla payı % 6’ya doğru azalma eğilimine girmiştir. Her ülkenin en temel ihtiyacı olan gıda üretiminin yapıldığı tarım ve hayvancılığın payının artırılması için ülke bazında politikalar üretilmesi gereklidir.

Tarım ve hayvancılığın önemli merkezlerinden olan Gönen’de tarım ve hayvancılık alanında yapılacak iyileştirmeler ve gelişmeler hem bölge ekonomisine katkı sağlayacak hem de ulusal ekonomiye katkı sağlayacaktır. Geliştirilecek projelerle yapılacak örnek uygulamalar diğer bölgeler için referans olarak alınabileceğinden dolayı bir katkısının da olacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 4: 2010-2017 Yılları Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Tarımın Payı

Yıllar	Tarım* (Bin TL)	Gelişme Hızı (%)	Türkiye (Bin TL)	Gelişme Hızı (%)	Tarımın Payı (%)	Döviz Kuru (TL)	Tarım* (Bin \$)	Gelişme Hızı (%)	Türkiye (Bin \$)
2010	104,703,635	29	1,160,013,978	16.1	9.0	1.502	69,714,325	33	772,366,615
2011	114,838,169	10	1,394,477,166	20.2	8.2	1.677	68,491,565	-2	831,691,448
2012	121,692,893	6	1,569,672,115	12.6	7.8	1.802	67,536,064	-1	871,122,993
2013	121,709,079	0	1,809,713,087	15.3	6.7	1.904	63,914,163	-5	950,350,602
2014	134,724,745	11	2,044,465,876	13.0	6.6	2.187	61,604,432	-4	934,855,430
2015	161,447,917	20	2,338,647,494	14.4	6.9	2.713	59,499,609	-3	861,879,256
2016	161,304,618	0	2,608,525,749	11.5	6.2	3.024	53,414,802	19	862,744,000
2017	188,650,644	17	3,104,906,706	19.0	6.1	3.648	52,111,042	-8	851,045,949

Kaynak: TÜİK Veritabanları, Ulusal Hesaplar, Gayri Safi Milli Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre, Erişim tarihi; 17.08.2018

Tarım

Gönen’de tarım yapılan alanların dekar ve yüzde dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. İlçede toplam tarım arazisi 405,435 dekar’dır. Tahıl üretimi yapılan toplam alan 360,878 dekar olup toplam tarım alanı içerisinde % 89’luk paya sahiptir. Sebze

ekilen alanlar toplam tarım alanının % 7’sini, meyveler ise % 4’ünü oluşturmaktadır. Nadasa bırakılan toprağın çok düşük, hemen hemen hiç olmaması dikkat çekicidir. Nadasa bırakmanın toprağın veriminin uzun dönemli sürdürülebilirliği için önemi nedeniyle nadas politikası oluşturulması önerilmektedir.

Tablo 5: Gönen Toplam Tarım Arazileri Kullanım Durumu

TARIM ALANI TÜRÜ	ALAN (Dekar)	PAYI (%)
Tahıl Alanı	360,878	89%
Sebze Alanı	30,185	7%
Meyveler	14,216	4%
Stis Bitkileri Alanı	106	0%
Nadas Alanı	50	0%
TOPLAM	405,435	100%

Kaynak: TÜİK Veritabanları, Bölgesel İstatistikler, Tarım. Erişim tarihi; 17.08.2018

Türkiye genelinde TÜİK verilerine göre tarım alanı 2010 yılında yaklaşık 39 milyon hektardan 2017 yılında 38 milyon 328 bin hektara gerilemiştir. Son 10 yılda ekilen dikilen tarım arazilerinin %8,2 sini, toplam tarım alanlarının ise %5,22 sini kaybetmiştir. Dünya Bankası verilerine göre yüzölçümü Türkiye’nin kaybettiği tarım alanlarından daha küçük 87 ülke mevcuttur. (Dünya Gazetesi eki Dünya Gıda, 2017). Gönen’de toplam tarım alanı değişmezken, ÇKS sistemine kayıtlı tarım alanı

32,2 hektardan 33 hektara artış göstermiştir. Çiftçi kayıt sistemine (ÇKS) kayıtlı işletme sayısı 2013 yılında 3,700 civarında iken bu sayıda azalma olmuş ve 2017 yılında 3,500 işletmeye gerilemiştir.

Tablo 6: Gönen Toplam Tarım Alanı ve Ortalama İşletme Büyüklükleri

	Toplam Tarım Alanı (Hektar)	Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı Tarım Alanı (Hektar)	Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı Tarım Alanı (%)	Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı İşletme Sayısı	Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı Ortalama İşletme Büyüklüğü (hektar)
2017	42,200	33,073	78.37%	3,502	9,44
2016	42,200	32,775	77.67%	3,596	9,11
2015	42,200	31,925	75.65%	3,650	8,74
2014	42,200	31,710	75.14%	3,617	8,76
2013	42,200	32,214	76.34%	3,712	8,67

Kaynak: Gönen İlçe Tarım Verileri-Yazar tarafından Gönen İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınmıştır.

İşletme sayısında azalma yönünde benzer gelişmeler dünya genelinde gözlenmekle birlikte Türkiye ve Gönen özelinde işletme büyüklükleri topraktan yeterli verimin sağlanabilmesi için gerekli olan büyüklüklerin çok altında bulunmaktadır. Gönen özelinde 94 dekar civarında olan işletme büyüklüğü Türkiye bazında ortalama 61 dekar düzeyindedir. İngiltere'de işletme büyüklüğü 538, Fransa'da 521, Almanya'da 457 ve İspanya'da 240 dekarı bulunmaktadır. Bu rakam ABD'de bin 818 dekara ulaşmaktadır. (Dünya Gazetesi eki Dünya Gıda, 2017). Nüfus artışı, köylerden göç gibi ivmelerle madencilik, turizm, konut ve sanayi faaliyetleri için yapılaşmaya açılan verimli araziler nedeniyle Türkiye'de tarım alanlarında yıllar itibarıyla önemli gerilemeler yaşanmıştır. Benzer durum Gönen içinde geçerlidir. Gönen merkezden Bandırma'ya giden yol üzerinde yer alan 1970'li yıllarda şeftali ve elma yetiştirilen verimli bahçelerin tümü bugün konut alanına dönüştürülmüştür. Gönen'de yerleşimin planlanabileceği tarıma uygun olmayan araziler (eski hastane bölgesi) mevcutken bu potansiyel değerlendirilememiştir.

İşletme büyüklüklerinin verimli tarım yapılması için gerekli olan ortalama büyüklüklerin altında olması nedeniyle ilçe için geliştirilecek yeni

tarımsal politikalar ve uygulamalarda bu durumun getirdiği dezavantajların üstesinden gelmek ve verimli, uluslararası standartlarda tarım yapılabilmesi için toprakların ortak politikalarla birlikte işlenmesini sağlayacak ortak ekim, sulama, bakım ve ürün toplama politikalarının geliştirilmesi önemlidir. Bu uygulamaların bölgede tarım yapan çiftçiler tarafından kendiliğinden veya tavsiyelerle hayata geçirilmesi olası değildir. İlçe Tarım Müdürlüğü, Ziraat Odası Başkanlığı ve sivil toplum organizasyonlarının katılımı ve bütüncül bir yaklaşımla bölgesel proje uygulamalarına başlanabilir. Bu projeler için bölgesel kalkınma ajanslarının desteği alınabilir.

2010-2017 yılları arasında Gönen'de üretilen toplam tahıl, meyve ve sebzenin TÜİK verilerinden alınan üretim miktarlarının, TÜİK tarafından yayınlanan 2017 yılı cari gösterge fiyatlarıyla değerlendirilerek tarımsal ekonomik değer olarak değerlendirilecek toplam değer ve bu değerın yıllar itibarıyla gelişimi yaklaşık olarak hesaplanmıştır. Aşağıdaki tablodan görüldüğü gibi 2010 yılı itibarıyla Gönen'de tarımsal alanda yaratılan ekonomik değer 298,5 milyon TL iken, 2017 yılı itibarıyla bu değer 359,7 milyon TL. ye ulaşmıştır.

Tablo 7: Gönen Bitkisel Tarım Üretimi Ekonomik Değeri (1000 TL.) 2010-2017 Yılları

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TAHİL ÜRETİMİ	192,650	201,750	199,743	204,448	214,646	205,835	234,855	239,773
SEBZE	88,092	86,109	83,158	81,301	80,685	82,184	105,699	105,718
MEYVE	17,807	18,448	17,465	14,444	17,285	13,646	13,101	14,269
TOPLAM	298,549	306,307	300,366	300,194	312,616	301,665	353,656	359,760

Kaynak: TÜİK Veritabanları Bölgesel İstatistikler, Tarım verileri ve Yazarın Hesaplamaları Erişim tarihi: 17.08.2018

Tarımsal olarak ekonomik büyüklüğün hesaplanmasında tahıl ürünleri olarak buğday, mısır, arpa, yulaf, çavdar, fasulye, nohut, ayçiçeği, çeltik, patates, şeker pancarı, kanola, fiğ, yonca, yulaf, hayvan pancarı hesaplamalara dahil edilmiştir.

Yıllık üretim kapasitesi 400 ton altında olan diğer tahıl ürünleri hesaplamaya dahil edilmemiştir. Tahıl üretiminde pirinç % 51, buğday ise % 20'lik oranla çok önemli paya sahiptir. Sebzelere ise fasulye, lahan, bakla, marul, ispanak, maydanoz, karpuz,

kavun, biber, salatalık, patlıcan, domates, soğan hesaplamalara dahil edilmiştir. Sebzelere ise toplam üretim değeri içerisinde patlıcan %47, maydanoz %14, domates 13, kavun ise % 10'luk paya sahiptir. Hesaplamaya dahil edilen

meyvelerden zeytin % 25, seftali % 18, üzüm % 15, elma % 14, erik % 9 paya sahiptir. Çalışmaya dahil edilen diğer meyvelerin (armut, ayva, kiraz, kıvılcık) payları daha düşüktür.

Tablo 8: Tarımsal Üretim Değişimi (1000 TL) 2010-2017 yılları

	2010	2017	YÜZDESEL DEĞİŞİM
TAHİL ÜRETİM	192,650	239,773	24%
SEBZE	88,092	105,718	20%
MEYVE	17,807	14,269	-20%
TOPLAM	298,549	359,760	21%

Kaynak: TÜİK veritabanları Bölgesel İstatistikler, Tarım verileri ve Yazarın Hesaplamaları. Erişim tarihi; 17.08.2018

Gönen'de son sekiz yılda genel tarımsal üretimin yarattığı ekonomik değerde % 21'lik bir artış olmuştur. Tahıl ürünlerinde % 24'lük bir artış vardır ve tahıl ürünleri toplam tarımsal üretimin 2017 yılı itibarı ile % 67 sini oluşturmaktadır. Gönen'de tarımdan yaratılan ekonomik değer büyük bir kısmı tahıl ürünleri ile gerçekleşmektedir. Sebze üretimi bu sekiz yıllık dönemde % 20

daha fazla ekonomik değer yaratırken, tarımsal üretimde ekonomik değer olarak meyvenin payı % 20 düşmüştür. Son yıllarda meyvecilik alanında özellikle seftali ve kiwi yatırımlarında artış vardır. Ancak bunların üretim tutarlarına yansımaları için meyve ağaçların ekonomik verime ulaşmaları gerekmektedir.

Tablo 9: 2017 Yılı itibarıyla Gönen Tarımsal Üretim Tutarının Yüzdesele Dağılımı

TAHİL ÜRETİM	67%
SEBZE	29%
MEYVE	4%
TOPLAM	100%

Kaynak: TÜİK verilerine dayanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.(2017)

Gönen'de 2017 yılı itibarıyla toplam tarımsal üretim tutarı içerisinde % 67'lik pay tahıl ürünlerindedir. Onu % 29 pay ile sebze ve % 4 pay ile meyve izlemektedir.

Günümüzde özellikle organik ve iyi tarım uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. 08/09/2004 tarihinde 25577 sayılı yasa ile sürdürülebilirlik ve izlenebilirlik yoluyla gıda güvenliği sağlama ve doğal kaynakları koruma ile çevre, kamu ve hayvan sağlığına zararsız tarımsal üretim gerçekleştiren üreticileri teşvik etmeyi hedeflemektedir. Gönen'de organik tarım yapan yalnızca bir firma Tarım ve Orman Bakanlığı'na kayıtlıdır. Bu firmanın alanı ise organik gübre üretimidir. Tarımsal üretimde organik üretim yapan firma yoktur ve ilçede organik tarım yapılmamaktadır. İlçe için iyi tarım uygulamalarına ilişkin bilinçlendirme çalışmaları ve bu kapsamda yapılan üretim için çalışmalar yapılabilir.

Tarımsal alanların küçük parçalara bölünmüş olması (ortalama 90 dekar) tarımda verimliliği düşürmektedir. Tarımsal alanlarda yapılan üretimde nadas sürelerine ve toprağın dinlendirilmesine ilişkin bilimsel ölçütlere uyulması toprağın uzun sürelerde verimli kullanılması için çok önemlidir. İlçede çok önemli bir paya sahip olan tarımsal üretimin geliştirilmesine yönelik önerilerimiz bölgesel olarak belli tarım ürünlerinin orta dönem planlamalarıyla teşvik edilmesi ve bu ürünleri eken ailelerin birlikte kullanacağı tarım makinelerinin devreye alınmasıyla üretimde verimliliğin artırılması sağlanabilir. Önerinin hayata geçirilmesi için öncelikle bölge halkı ve yerel yöneticilerin oluşturacağı çalışma gruplarında değerlendirilerek detaylandırılmalıdır. Oluşturulan proje için yapılabilecek çalışma adımları şöyle özetlenebilir. Proje ön katılımcıları (Üreticiler-Ziraat Odası Başkanlığı-İlçe Tarım Müdürlüğü) ve paydaşlar belirlenmeli (sonrasında proje farklı gruplar dahil olabilir),

proje paydaşlarla tartışılıp olgunlaştırılmalı, proje dönemine karar verilmeli (planlama az beş yıllık süre için yapılmalı), projenin uygulanacağı bölge seçilmeli, proje kapsamına alınacak ürün veya ürünler seçilmeli (biriyle bağlantılı ürünler ve yıllara göre toprak veriminin düşmesini önleyecek ürünler), ekim zamanı ve yöntemi, sulama zamanları ve yöntemi, ilaçlama zamanları ve kullanılacak ilaçlar ziraat mühendisleri tarafından belirlenmeli, ekim için kullanılacak ekipmanların (traktör, sulama altyapısının gözden geçirilerek ihtiyaçlarının belirlenmesi) gözden geçirilmesi, yeni yatırım gerektiyorsa gerekli ekipmanın ve maliyetinin belirlenmesi, ekipman alımı için kaynağın sağlanması, bu alanda tarımsal desteğin olup olmadığının araştırılması, bölgenin kendi kaynaklarının değerlendirilmesi, bankalar veya finansal kurumlardan borçlanma alternatiflerinin değerlendirilmesi ve tarım sigortalarının devreye alınması olarak aşamalandırılabilir. Gönen için önemli olan ürünlerden yola çıkarak proje uygulama önerisini biraz daha somutlaştırabiliriz. Sarıköy’de pirinç üretim alanı, Buğdaylı’da buğday üretim alanı ve Balçı’da patlıcan üretim alanlarındaki uygulamalar geliştirilebilir. Projelerin her aşamasında önemli olan bölge yerel katılımcılarının tecrübelerinin ve bilimsel çalışma yapan kurum ve kişilerin bir araya getirilerek Gönen için başarılı adımların atılabileceği uygulamaların hayata geçirilmesidir.

Ekonomik kapasitenin ortaya çıkartılmasının ilk aşaması olan bu çalışmanın sonrasında yer altı suları, Gönen çayı ve barajdan yapılan sulama kanallarının kapasitesinin analizinin yapılması önerilmektedir. Tarımda sürdürülebilirlik doğrudan sulama kapasitesi ile bağlantılıdır. Tarımda suyun etkinliğinin artırılması için salma sulama yerine damlama sulama veya akıllı sulama sistemlerine geçilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalarda Ziraat Odası, İlçe Tarım ve Çiftçi Birlikleri birlikte çalışarak üniversitelerin ziraat fakültelerinden işbirliği talep etmeli ve kendileri için proje üretmelerini istemelidirler.

Tarımsal üretimde kullanılan ve kirlilik düzeyi

Tablo 10: Hayvansal Üretim Ekonomik Değeri (1000 TL) 2010-2017 Yılları

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
BÜYÜKBAŞ HAYVAN	147,446,190	164,342,830	190,751,720	194,878,730	184,346,590	179,196,820	169,519,150	172,961,070
SÜT (Büyükbaş)	55,216	59,351	64,652	65,303	72,332	70,996	68,334	69,084
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN	36,060,930	28,668,942	39,844,525	41,144,650	41,328,540	41,162,750	41,167,060	62,217,899
SÜT (Küçükbaş)	4,678	4,678	4,967	5,055	5,071	5,071	4,963	6,071
KANATLI KÜMES HYV	20,488,571	23,300,088	22,776,093	22,985,628	22,950,723	23,649,488	27,859,706	32,768,654
ARI	1,882,500	2,421,000	2,421,000	2,479,500	2,568,000	2,716,200	2,805,900	2,895,000
BAL	2,057	2,661	2,664	2,728	2,772	2,938	3,049	3,992
TOPLAM	205,940,142	218,799,551	255,865,621	261,561,594	251,274,028	246,804,264	241,428,162	270,921,769

Kaynak: TÜİK Veritabanları, Hayvancılık İstatistikleri ve Yazarın Hesaplamaları. Erişim tarihi; 17.08.2018

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 2010 yılı itibarıyla hayvancılığın yarattığı ekonomik değer 205 milyon TL iken 2012 yılında büyükbaş hayvan kaynaklı bir sıçrama olmuş ve toplam ekonomik değer 255,8

yüksek olan Gönen Çayı için ilgili yerel ve ulusal otorilerle işbirliği ve iletişim artırılarak Gönen Çayı Rehabilitasyon Projesinin en kısa sürede devreye alınması için çalışmaları başlanmalıdır. Gönen Çayı’nın kirlilik problemi çok uzun süredir devam etmektedir. Özer Küpeli tarafından yapılan “1882-1922 Yılları Arasında Gönen Kazası” adlı çalışmada, debbağhaneler (tabakhaneler) 1917 yılında çayın obür tarafında bulunan kaplıcaya yakın olduğu, çevreyi ve özellikle çay suyunu kirlettiği için kapatılarak kaza kaymakamlığına başka bir yere nakledilmek istenmiş, fakat bunda başarılı olunamamıştır şeklinde ifade edilmektedir. (Küpeli, 2000:248-249) Gönen Çayı Rehabilitasyon Projesinin ilk adımı olan çaya atık veren firmaların artma sistemlerinin devreye alınması ve yerel otoriler tarafından arıtmaların kullanıldığının kontrolü yapılmalıdır. 08/09/2004 tarihinde 25557 sayılı yasa ile düzenlenen İyi Tarım Uygulamaları yönelik ilde uygulama alanları yaratılması için çalışma yapılabilir. Bu yasa zorlayıcı olmayıp isteğe bağlı olarak uygulanmaktadır. Amacı çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen tarımsal üretim yapılması olarak tanımlanmıştır. Gıda güvenliğini sağlamayı, doğal kaynaklar ve çevre korunarak bunlar tahrip edilmeden tarımsal üretim yapılmasını teşvik etmektedir.

HAYVANCILIK

Gönen Bölgesi hayvancılık kaynakları açısından tarımdan sonra ikinci önemli ekonomik potansiyele sahiptir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık başta olmak üzere kanatlı kümes hayvanları yetiştirilmektedir. Et hayvancılığı ve süt hayvancılığı yaygın olarak yapılmaktadır. Arıcılık için avantajlı bir bitki örtüsü bulunmaktadır. Hayvansal üretimin yarattığı ekonomik değerin hesaplanmasında büyükbaş, küçükbaş, kanatlı hayvan için adet, arı için ise kovan adedi baz alınarak, TÜİK tarafından yayınlanan fiyatlar ile değerlendirilerek tutarlara ulaşılmıştır. Süt ve bal için yıllık üretim miktarları, TÜİK tarafından yayınlanan hayvancılık ürünleri 2017 yılı fiyatları ile değerlendirilmiştir.

milyona ulaşmıştır. 2017 yılı itibarıyla hayvancılığın yarattığı ekonomik değer yaklaşık 270,9 milyon düzeyindedir.

Tablo 11: Hayvancılık Üretimi ve Hayvansal Ürünlerin Yüzdesel Değişimi (2010-2017 yılları)

	2010	2017	Y Ü Z D E S E L DEĞİŞİM
BÜYÜKBAŞ HAYVAN	147,445,190	172,961,070	17%
SÜT(Büyükbaş)	55,216	69,084	25%
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN	36,060,930	62,217,899	73%
SÜT (Küçükbaş)	4,678	6,071	30%
KANATLI KÜMES HYV	20,488,571	32,768,654	60%
ARI	1,882,500	2,895,000	54%
BAL	2,057	3,992	94%
TOPLAM	205,940,142	270,921,769	32%

Kaynak: TÜİK Veritabanları, Hayvancılık İstatistikleri ve Yazarın Hesaplamaları Erişim tarihi; 17.08.2018

Hayvancılık ve hayvansal ürünler kapasitesindeki 2010- 2017 yılları arasında değişim yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Yapılan hesaplamalara göre bu yıllar arasında büyükbaş hayvan kapasitesinde % 17'lik bir artış görülürken küçükbaş hayvan kapasitesi % 73, kanatlı kümes hayvanları ise % 60 artış göstermiştir. Hayvancılığın toplam kapasite artışı % 32 ile aynı dönemdeki tarımsal üretim kapasite artış oranı olan % 21 den yaklaşık 11 puan daha fazladır.

Tablo 12: 2017 Yılı itibarıyla Gönen Hayvancılık ve Hayvansal Ürünlerin Dağılımı

BÜYÜKBAŞ HAYVAN	64%
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN	23%
KANATLI KÜMES HAYVANI	12%
ARI	1%
TOPLAM	100%

Kaynak: TÜİK verilerine dayanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.(2017)

Hayvancılık üretim kapasitesinin dağılımına baktığımızda ise en yüksek paya % 64 ile büyükbaş hayvancılığın sahip olduğunu görüyoruz. Toplam hayvancılık kapasitesi içinde küçükbaş hayvancılığın oranı % 23, kanatlı kümes hayvanlarının oranı ise 12 civarındadır. Son dönemlerde Gönen'de büyük hayvan çiftlikleri kurulum konusunda gelişmeler olmuştur. Türkiye'nin büyük et üreticilerinden biri 2010 yılında Gönen'de büyükbaş hayvan üretim çiftliği kurmuştur. 1200den fazla hayvanın bulunduğu çiftlikte modern yöntemler kullanılmaktadır. Bu çiftlikte Türkiye Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Alman Çevre Bakanlığının ortak çalışmasıyla sığır gübresinden elektrik, su buharı ve kaliteli gübre üretiminin yapılacağı Biyogaz Projesi üzerinde çalışılmaktadır. (Hürriyet Gazetesi, 2012) Bu çiftliklerin dışında kalan Gönen ve köylerde hayvancılık aile işletmelerinde her ailenin evinin yanında yer alan ve dam adı verilen hayvan bakım alanlarında oldukça ilkel koşullarda yapılmaktadır. Köylerde öncelikle hayvan yetiştirilen ve bakımı yapılan alanların evlerin yanından köy dışına alınması

gerekmektedir. Hayvan bakım alanlarının köy dışına alınması, köyde yaşayan insanların rahatı ve sağlığı açısından önemlidir. Köylerin hayvan pisliklerinin sokaklarda, evlerin çevresinde bulunduğu kötü kokan mekanlar olmaktan çıkarılmasının, temiz, sağlıklı, daha konforlu yaşanılabilir köyler kurulmasının ön koşulu bu düzenlemedir. Bu konuda Türkiye'de henüz yasal düzenlemeler gündeme alınmamıştır. Yasal düzenlemeler ve zorunluluk olmadan bu tür projelerin ilçe başlatılması ve örnek köy ve köyler kurulması ilçenin hayvancılıktaki konumu çok daha iyileştirecektir. İlçeye pek çok avantajları olacak bu uygulamalar için farklı kaynaklardan projeler yoluyla fon sağlanabilecektir. Köy dışında hayvanların bir arada bakımının daha modern yöntemlerle yapılarak, verimlilikle artış sağlanacaktır. Yem alımı ve yem üretimi toplu olarak yapılabileceğinden fiyat avantajları sağlanabilecektir. Bunun yanı sıra kullanılacak sağım makineleri ve otomatik yemleme ile verimlilikte artışlar sağlanacaktır. Bu projenin hayata geçirilmesi için farklı kurumlar ile işbirliği yapılabilecektir.

BÖLGESEL KALKINMA AJANLARI

Tarımın Türkiye'nin GSYH'daki payının 2010-2017 yılları arasında % 9'dan % 6'lara gerilediği Tablo 4'de yer almaktadır. Kırsal alandaki rekabet gücünün azalması, kendine zor yeten çiftçilik faaliyetleri, düşük üretkenlik ve tarımsal işletmelerin verimli çalışacak yeterli büyüklüğe sahip olmaması ülkemizde kırsal kesimin genel özellikleridir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), ulusal ve uluslararası kaynaklardan sağladığı fonları etkin şekilde ve kurallara uygun şekilde yöneterek ve projelere yönlendirerek bölgelerin ve ülkenin kırsal kalkınmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca fiziki ve sosyal

altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, doğal varlıkların korunarak kırsal çevrenin geliştirilmesi ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesini hedeflemektedir. Açıklanan programlarda farklı hibe oranları uygulanmaktadır. Tarım, hayvancılık, kırsal turizmin geliştirilmesi, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi gibi alanlarda açtığı programlara proje bazında başvuruları değerlendirmekte ve uygun bulunan projeleri desteklemektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Balıkesir İl Koordinatörlüğü tarafından yürütülen programlara yapılan başvuruların ve sonuçlanan sözleşmelerin tablosu ekte yer almaktadır. (TKDK Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Balıkesir İl Koordinatörlüğü, 2017)

Tablo 13: 2008-2012 Dönemi IPARD I (Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Aracı) Projesi Kapsamında Desteklenen Projeler

	BAŞVURU SAYISI	S Ö Z L E Ş M E İMZALANAN ÖDEMESİ TAMAMLANAN	TOPLAM YATIRIM TUTARI TL	TOPLAM ÖDENEN TUTAR TL
BALIKESİR BÖLGESİ	312	178	168,835,056	75,932,487
GÖNEN	23	12	12,565,106	5,660,368

Kaynak: IPARD I Programı Balıkesir İl Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu (2017).

Gönen bölgesinde destek alan projeler arasında süt üreten, kırmızı et üreten ve kanatlı üreten tarımsal işletmeler bulunmaktadır. Bu programlara başvuru sayısının artması bölge için avantajlı olacaktır.

ÜRETİM- TİCARET

Gönen'de işletmelerin sektörel dağılımına

baktığımızda büyük bir kısmının tahıl ve hayvancılık ürünleri işleyen gıda firmaları olduğunu görüyoruz. Süt ve peynir fabrikaları ve imalathaneleri, domates ve biber salçası fabrikaları, deri işleme fabrikalarını bunlar arasında sayılabılıriz. Aşağıdaki tabloda 2017 yılı itibarıyla işletmelerin sektörel dağılımı yer almaktadır.

Tablo 14: 2017 Yılı İtibarıyla İşletmelerin Sektörel Dağılımı

SEKTÖR ADI	İŞLETME ADEDİ	YÜZDESEL DAĞILIM
Gıda Sanayi	60	31%
Orman Ürünleri ve Mobilya San.	37	19%
Dokuma, Deri ve Giyim Sanayi	32	17%
Metal Eşya, Makina ve Tarım Mak. San.	27	14%
Kimya, Plastik, Kauçuk ve Petrol Ürünleri Sanayi	14	7%
Maden Sanayi	11	6%
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	3	2%
Enerji (Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme) Ürt. Sanayi	3	2%
Diğer İmalat Sanayi	4	2%
TOPLAM FİRMA ADEDİ	191	100%

Kaynak: Balıkesir Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü

İşletmelerin %31'i gıda ürünleri, % 19'u orman ürünleri ve mobilya % 17'si dokuma deri ve giyim, % 14'ü Metal eşya ve tarım makinaları, % 7'si kimya, plastik ve kauçuk, % 6'sı maden ve % 2'lik yapılarla taş ve toprağa dayalı sanayi, enerji ve diğer

imalat sanayi alanlarında üretim yapmaktadır. Üretim işletmelerinin yıllık yurt içi ve yurt dışı mal satış değerleri yani gelirlerinin toplamı, işletmelerin yıllık olarak yarattıkları ekonomik değer olarak dikkate alınmıştır.

Tablo 15: Üretim İşletmelerinin Gelirleri (Cari Fiyatlarla)

SEKTÖR ADI	2014	2015	2016	2017
Gıda Sanayi	633,730,992	754,852,821	1,076,536,748	1,032,541,125
Orman Ürünleri ve Mobilya San.	2,669,916	2,311,702	2,787,770	3,503,194
Dokuma, Deri ve Giyim Sanayi	37,382,875	40,621,803	49,324,974	66,402,099
Metal Eşya, Makina ve Tarım Mak. San.	368,170,071	458,511,662	637,935,231	644,465,345
Kimya, Plastik, Kauçuk ve Petrol Ürünleri Sanayi	40,985,375	36,504,163	51,279,144	91,453,068
Maden Sanayi	12,330,540	11,898,967	18,807,358	27,462,962
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	3,873,301	3,217,672	4,236,669	6,448,240
Enerji (Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme) Ürt. Sanayi	3,356,254	9,738,172	11,171,017	94,212,673
Diğer İmalat Sanayi	135,530	213,496	62,134	67,761
TOPLAM SATIŞ TUTARI	1,102,634,853	1,317,870,457	1,852,141,045	1,966,556,466

Kaynak: TÜİK verilerine dayanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.(2017)

Enflasyon etkisinden arındırmak ve işletmelerin net ekonomik kapasitesindeki gelişimi değerlendirebilmek için 2014 -2017 yılları arası için yıllık enflasyon oranı % 8,5 olarak varsayılmıştır.

Aşağıdaki tabloda ağırlıklandırmalar buna göre yapılarak enflasyon etkisi önceki yıllar tutarlarına eklenerek yıllar itibarıyla karşılaştırılabilir tutarlara ulaşılmıştır.

Tablo 16: Üretim İşletmelerinin Gelirleri (2017 Yılı Fiyatlarıyla)

SEKTÖR ADI	2014	2015	2016	2017
Gıda Sanayi	795,332,394	883,177,800	1,168,042,372	1,032,541,125
Orman Ürünleri ve Mobilya San.	3,350,744	2,704,692	3,024,731	3,503,194
Dokuma, Deri ve Giyim Sanayi	46,915,508	47,527,510	53,517,597	66,402,099
Metal Eşya, Makina ve Tarım Mak. San.	462,053,440	536,458,645	692,159,726	644,465,345
Kimya, Plastik, Kauçuk ve Petrol Ürünleri Sanayi	51,436,645	42,709,870	55,637,872	91,453,068
Maden Sanayi	15,474,828	13,921,791	20,405,983	27,462,962
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	4,860,993	3,764,676	4,596,786	6,448,240
Enerji (Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme) Ürt. Sanayi	4,212,099	11,393,662	12,120,553	94,212,673
Diğer İmalat Sanayi	170,090	249,790	67,415	67,761
TOPLAM SATIŞ TUTARI	1,383,806,741	1,541,908,435	2,009,573,034	1,966,556,466

Kaynak: Balıkesir Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü

Enflasyon etkisi önceki yıllara eklenerek karşılaştırılabilir değerler hale gelen işletmelerin üretim gelirlerindeki artış ve azalış yüzdelere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 17: Üretim İşletmelerinin Gelirleri Yüzdesele Değişim

SEKTÖR ADI	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Gıda Sanayi	11%	32%	-12%
Orman Ürünleri ve Mobilya San.	-19%	12%	16%
Dokuma, Deri ve Giyim Sanayi	1%	13%	24%
Metal Eşya, Makina ve Tarım Mak. San.	16%	29%	-7%
Kimya, Plastik, Kauçuk ve Petrol Ürünleri Sanayi	-17%	30%	64%
Maden Sanayi	-10%	47%	35%
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	-23%	22%	40%
Enerji (Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme) Ürt. Sanayi	170%	6%	677%
Diğer İmalat Sanayi	47%	-73%	1%
TOPLAM SATIŞ TUTARI	11%	30%	-2%

Kaynak: Balıkesir Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü

Üretim işletmelerinin toplam geliri 2014-15 yılları arasında % 11 artış gösterirken, 2015-2016 yılları arasında %30'luk bir artış göstermiştir. 2016-2017 yılları arasında ise %2' lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu düşüş gıda ve metal eşya sektöründen kaynaklanmaktadır.

kaplıca oteli bulunmaktadır. Gönen Belediyesine ait olan Gönen Kaplıcalar A.Ş. tarafından işletilen oteller ilçenin ekonomik kapasitesine etki eden faaliyetlerden birisidir. Ayrıca kaplıcalar bölgesinde yer alan diğer özel otel ve çok sayıda pansiyon ilçeye gelen turistleri ağırlamaktadır. 700 adet Belediye'ye, 1500 adet özel sektöre ait olmak üzere ilçede toplam yatak kapasitesinin 2200 olduğu tahmin edilmektedir.

KAPLİCA TURİZMİ

Gönen'de 4 adet belediye tarafından işletilen

Tablo 18: 2017 Yılı Belediye ve Özel Sektöre ait Yatak Kapasitesi

YATAK KAPASİTESİ	ADET	YÜZDE
BELEDİYE	700	32%
ÖZEL SEKTÖR	1500	68%
TOPLAM	2200	100%

Kaynak: Gönen Kaplıcalar A.Ş. verileri ve yetkililerden alınan bilgilere dayanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.(2017).

Aşağıdaki tabloda Belediye tarafından işletilen otellerin yıllar itibarıyla yarattığı tahmini gelir yer almaktadır.

Tablo 19: Belediye Tarafından İşletilen Kaplıca A.Ş. Otelleri Yıllık Geliri

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ODA SAYISI	336	336	336	336	336	336	336	336
YILLIK ORT.DOLULUK	45%	49%	46%	48%	48%	50%	62%	71%
ORT. ODA FİYAT	317,5	317,5	317,5	317,5	317,5	317,5	317,5	317,5
TOPLAM GELİR	17,522,190	19,079,718	17,911,572	18,690,336	18,690,336	19,469,100	24,141,684	27,646,122

Kaynak: Gönen Kaplıcalar A.Ş. Verileri ve Yazar tarafından yapılan hesaplamalar (2018)

Bu gelirin yanısıra özel otel ve pansiyonlar tarafından verilen hizmet karşılığında yaratılan yıllık değer yaklaşık 14 milyon TL. olduğu hesaplanmıştır. (Oda adedi 1500, Fiyat 50 TL. Doluluk oranı % 50 varsayılmıştır) Kaplıca turizmi ile bağlantılı sektörler olan oteller ve pansiyonlarda yıllık elde edilen gelirin 2000 -2017 yılları arasında 30-40 milyon TL. arasında olduğu tahmini yapılabilir.

Kaplıca Turizminin ilçeye katkısının artırılacağı düşünülmektedir. Bunun için başta kaplıcaların verimlilik analizinin yapılarak yönetimde farklı bir çalışma modellerinin neler olabileceği değerlendirilmelidir. Sonrasında işletmelerin modernizasyonu, yenilenmesi ve tanıtım faaliyetlerinin artırılarak özellikle İstanbul'a yakınlık avantajı ile ilçeye katkısının artırılması için çalışmalar yapılmalı ve tanıtım faaliyetleri artırılmalıdır. İlçede kaplıca turizmi için gelen ziyaretçilerin önemli bir bölümünün sağlık sorunları olduğu değerlendirilerek hizmet verilen sağlık birimlerinin kapasitesinin ve çeşitliliğinin artırılacağı düşünülmektedir. Sağlık turizmi ile bağlantılı olarak son yıllarda ülkemizde ihtiyaç olarak ortaya çıkan, Avrupa ve gelişmiş ülkelerde kabul görmüş ve uzun yıllardır işleyen sistemler olan Yaşlı Bakım Merkezi Projesi gündeme alınarak üzerinde çalışılabilir ve gelişim alanı olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Erken Yaşlılık (eşlerin birlikte kalabileceği merkez)-Orta Dönem Yaşlılık (tek başına kalınabilecek bölümler) ve Bakıma Muhtaç Yaşlılık olarak üç aşamalı olarak hazırlanacak kapsamlı bir projenin hayata geçirilmesi ile hem insani bir ihtiyaç karşılanacak aynı zamanda bu merkezin yaratacağı iş gücü ve ekonomik hareketlilik Gönen ekonomik kapasitesine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Ayrıca turizm kapasitesini desteklemek amacıyla Gönen ve yöresinin lezzetli ürünleri kullanılarak yapılacak, Gönen özelliklerini yansıtan lezzetli yemeklerinin (Tavuklu mantı, Keşkek, Borani, Patlıcan Musakka) yapıldığı yöresel bir lokanta kadın kooperatifi tarafından işletilebilir. Gönen ağız tadı ve yöresel lezzetleri gelecek nesillere aktarılabilir.

EVLERDE YAPILAN GELENEKSEL ÜRETİMLER- İĞNE OYASI

Gönen'de ev kadınlarının aile bütçesine katkı için veya geçimlerini sağlamak için ürettikleri geleneksel bir ürün olan iğne oyasının ekonomik değeri hakkında çok net bilgiler bulunmamaktadır.

Geleneksel olarak namaz başörtüsü, çeyizlik-hediyelik sehpa ve masa örtüleri olarak uzun yıllardır üretilmektedir. Son yıllarda iğne oyasından ev eşyası, süs eşyası ve çeşitli takılar üretilmektedir. Gönen Belediyesi web sitesinde ilçede 6000 bayanın aktif olarak oya yaptığı bilgisine ulaşılmıştır. (Gönen Belediyesi, 2016). Oya yapan bayanların aylık ortalama 200TL. kazandığı varsayılarak oyanın yıllık olarak yarattığı ekonomik değer $(200*6000*12=14.400.000)$ çalışmamızda yaklaşık 10 milyon TL. olarak kabul edilmiştir. Önümüzdeki dönem yapılacak çalışmalarda oyacılığın gençlere öğretilmesi için kursların açılması, kurulan Gönenkadın Kooperatifi aracılığıyla Gönen oyalarnın bilinirliğinin artırılması, tarihi oya motiflerinin ortaya çıkarılması korunması, geliştirilmesi için çalıştaylar yapılması ve Gönen Turizmine katkı sağlayacak Oya müzesi açılması hedeflenebilir. Bu çalışmalar oyacılık ile yaratılan ekonomik değerin artmasına önemli etki yapacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gönen bölgesinin ekonomik değerlerinin analiz edildiği çalışmamıza bölgesel kalkınma teorilerinde gündeme alınan önemli konuların neler olduğunun derlenmesi ile başlanmıştır. Bölgeye özgü fiziksel yapı, coğrafi yapı, insan potansiyeli, kültürel koşulların değerlendirilerek ekonomik aktivitenin çeşitlendirilmesi, üretim miktarlarının artırılması önemlidir. Bölgesel gelişme teorilerinde önemle üzerinde durulan doğal kaynaklar, insan potansiyeli, sermaye birikimi ve girişimcilik alanında ilçede gelişim için fırsatlar olduğu değerlendirilmektedir.

Yapılan analizlerde, ilçede 2010- 2017 yılları arasında bitkisel tarım üretimi ve hayvancılık ekonomik kapasitesi açısından sabit fiyatlarla sırasıyla % 20 ve % 32 lik artış olduğu görülmektedir. Tarımsal üretimin 359 milyon TL. olan yıllık ürettiği ekonomik değer, hayvancılık tarafından üretilen ekonomik değer olarak hesaplanan yaklaşık 271 milyon TL. ye göre daha yüksektir. Gıda, mobilya, orman ürünleri, dokuma, deri, giyim ağırlıklı olan üretim sektörünün yıllık olarak ürettiği ekonomik değer ise 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 2 milyar TL. olarak hesaplanmıştır. 2014 yılına göre artış oranı % 42'dir. İlçenin 2017 yılı itibarıyla kaplıca turizminin ekonomik değeri 30-40 milyon TL. arasında, iğne oyasının ekonomik değeri ise yıllık 10 milyon TL. civarında olduğu tahmin edilmiştir. Böylece ilçede ekonomik değere en büyük katkı sırasıyla sanayi üretimi, bitkisel üretim, hayvansal üretim, turizm ve geleneksel el sanatlarından gelmiştir.

Bölgesel olarak ekonomik değerlerin analizi sonrasında ilçenin ekonomik kalkınmasına yönelik üretilecek projeler ve oluşturulacak politikalarla ekonomik kalkınmanın ivmelenmesi hedeflenmektedir. Ekonomik kalkınma ve bununla bağlantılı kültürel ve sosyal alanlarda ilçenin gelişimine yönelik politikalar üretilmesi için bölgesel aktörlerle sıkı işbirliği içinde çalışılması planlanmaktadır. Bölgesel gelişme teorilerinde üzerinde önemle durulan doğal kaynaklar olarak orman yapısı ve su kaynaklarını değerlendirdiğimizde, tarımsal sulama için kullanılan Gönen Çayı rehabilitasyonu için çalışmaların en kısa sürede yapılması ilçe için birincil öncelikli konu olarak ele alınmalıdır. Çayın tarımsal üretim için sulamada kullanılması tarımsal üretim ekonomik kapasitesi ve kalitesi açısından, kaplıcalar ve şehir merkezine koku ve sıvrisinek nedeniyle verdiği rahatsızlık ise turizm kapasitesi açısından önemlidir. Orman alanlarının zenginleştirilmesi, ilçe ve köylerin ağaçlandırılması doğal kaynaklar açısından gelişim alanları olarak değerlendirilmektedir. İlçenin doğal kaynaklar yanı sıra insan potansiyeli, sermaye birikimi ve girişimcilğe ilişkin güçlü ve zayıf yanları analiz edilerek gelişim için yapılabilecekler planlanmalıdır.

Gönen ve köylerinde ağaçlandırma için Tarım ve Orman Bakanlığı ile iletişim kurularak ağaçlandırma çalışmalarının genişletilmesi için girişimde bulunulabilir. Eskiden olduğu gibi ismini Yeşil Gönen olarak kullanabileceği bir görünüme kavuşturulmalıdır. Çok değerli katkıları Gönen'liler tarafından saygıyla anılan 1960-1964 döneminde ilçede kaymakamlık yapmış olan Hüseyin Ögütçen'in kıymetli eserlerinden biri olan Şehir Parkı ve çevresinin geliştirilmesi, doğal güzelliklerin tahribatının önüne geçilmesi için çalışmaya devam edilmelidir.

Tarımsal alanda, tarım arazilerinin birlikte işlenebileceği farklı ortaklık modelleri deneyerek tarımda verimin artırılması için çalışmalara en kısa sürede başlanmalıdır. Bölgesel kalkınma ajanslarının projeleri takip edilerek değerlendirilmelidir. Bunun için çalışmamızın bir adım oluşturması ve çalışmalara paydaşlarla devam edilmesi planlanmaktadır. Ekonomik kapasitenin ortaya çıkartılmasının ilk aşaması olan bu çalışmanın sonrasında yer altı suları, Gönen çayı ve barajdan yapılan sulama kanallarının kapasitesinin analizinin yapılması değerlendirilmelidir. Tarımda sürdürülebilirlik doğrudan sulama kapasitesi ile bağlantılıdır. Tarımda suyun etkinliğinin artırılması için salma sulama yerine damlama sulama veya akıllı sulama sistemlerine geçilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalarda Ziraat Odası, İlçe Tarım ve çiftçi birlikleri birlikte çalışarak üniversitelerin ziraat fakültelerinden işbirliği talep edilmeli ve ilçeye özel suyun verimli kullanılmasına yönelik proje üretmeleri için talepte bulunulması önerilmektedir.

Sulamanın önemli alternatiflerinden biri olabilecek kirlilik oranı yüksek olan Gönen Çayı'nın ıslahat çalışmaları çok önemlidir. Gönen çayı etrafında yer alan tabakhane ve diğer fabrikaların farklı bir bölgeye taşınması yıllardan beri söz konusu olmakla birlikte gelişme sağlanamamıştır. Çayın ıslahatı için çalışmalara başlanmalıdır. Günümüzde özellikle iyi tarım uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. İlçede organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına başlanmasına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Hayvancılık alanında ise hayvan bakım yerlerinin köy dışına çıkarılarak toplulaştırılması önerilmektedir. Gönen'in kaplıcalar turizmüne dayanan kapasitesinin geliştirilmesi için bölgeye yaşlı bakım merkezi kurulması önerilmektedir. Gönen Belediyesi, Balıkesir Belediyesi, sivil toplum kuruluşlarının üreteceği proje ile yurt dışından uzun vadeli fon ve hibe bulma çalışmaları ile orta vadede bu projenin hayata geçirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Yöresel el sanatı olan iğne oyasının ekonomik katkısının artırılması için Gönen iğne oyalarının belli kalitede üretilmesine ve gençlere öğretilmesine, sevdirilmesine yönelik kursların açılması, kurulmuş olan kooperatifin aktif çalışmalara devam etmesi, moda ve tekstil fuarlarına katılarak kıyafetlerde iğne oyası motiflerinin kullanılmasına yönelik girişimlerde bulunulması, oyacılık müzesi ve sürekli satış alanları açılarak almak isteyen kişilerin kolay ulaşabilmesi sağlanabilir. Ekonomik kapasitesine katkısı olan tüm alanlarda gelişim sağlamak için farklı politikalar uygulanabilir. İlçede yapılabileceklerin önceliklendirilmesi ve bu konularda çalışılmaya başlanması ile önemli kazanımlar elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

Çakmak, H. K., & Erden, L. (2004). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz . Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 77-96.

Dünya Gazetesi eki Dünya Gıda. (2017, Ağustos 5). Tarım alanlarının yüzde 8,2'sini kaybettik. Türkiye. <http://www.dunyagida.com.tr/haber/tarim-alanlarinin-yuzde-82sini-kaybettik/7362> adresinden alındı

Frank Neffke, M. H. (2018). Agents of Structural Change: The Role of Firms and Entrepreneurs in Regional Diversification. Economic Geography. doi:DOI: 10.1080/00130095.2017.1391691

Gönen Belediyesi. (2016, Kasım 04). Gönen Belediyesi. <http://www.gonen.gov.tr/oya-kenti> adresinden alındı

Handbook of Regional Growth and Development Theories. (2009). (P. N. Roberta Capello, Derleyici) Massachusetts 01060,USA: Edward Elgar Publishing, Inc.

Hürriyet Gazetesi. (2012, 06 29). Hürriyet Ekonomi. Günaydın Et, biyogaz tesisi kuruyor. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/gunaydin-et-biyogaz-tesisi-kuruyor-20864707> adresinden alındı

Küpeli, Ö. (2000). 1882-1922 Yılları Arasında Gönen Kazası. Tarih İncelemeleri Dergisi XV, 231-257.

N.Vatansever Deviren & O.Yıldız. (2014, Ağustos). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. Akademik Bakış(44), 1-35.

OECD Publishing. (2018). Quarterly National Accounts, Volume 2018 Issue 1. doi:https://doi.org/10.1787/qna-v2018-1-en

TKDK Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Balıkesir İl Koordinatörlüğü. (2017). IPARD I Programı Balıkesir İl Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu.

TÜİK. (2018, Haziran 11). Haber Bülteni. 27826. <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27826> adresinden alındı

Tüylüoğlu&D.N.Karakaş, Ş. (2006, Aralık). Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği. Amme İdaresi Dergisi, 39, 195-224.

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
MAKALE YAYIN KURALLARI:

Yazarlara Not: TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı Komitesi, bu yayın kurallarına %100 uyulmasını istemektedir. Lütfen makaleleri bu kurallara uygun olarak hazırlayıp gönderiniz.

1. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda İKİ kez olmak üzere altı ayda bir yayınlanır.

2. Hakemli ve özgün çalışmaları amaçlayan bir dergidir. Makalelerin, hakem değerlendirilmesine girmek üzere, <http://dergi-park.ulakbim.gov.tr/bujss/index> adresinden kayıt olarak gönderilmesi gerekmektedir. Yazarlar makalelerinde hakemlerin de değerlemelerinde dikkate alacağı aşağıdaki ölçütleri gözden uzak tutmamalıdır:

- 2.1. Makalelerindeki eksen, dayandığı temel fikri, ikincil kaynak incelemesi ve bunlara göre yeniliği, sosyal bilimler ve uygulama alanına katkısını,
- 2.2. Araştırmalarının makalenin ana eksenine katkısını, hipotez ve metodolojisi ile istatistiksel analiz tekniğinin yeterliliğini,
- 2.3. Makalenin mantıksal bütünlüğü ve kendilerini tatmin edip etmediğini,
- 2.4. Makalenin başlığa uygunluğu ve anahtar kelimelerin makaleyi yansıtabilmesini, İyi kalitede bir model, şekil, tablo vb. ile öğretime katkı seviyesini değerlendirmelidirler.

3. Ampirik çalışmalara öncelik tanınacak olan dergimizde, makalelerin yayınlanabilmesi için, yazıların aşağıda özetlenen formata uygun yazılmalıdır.

3.1. Metin, çift aralıklı ve 12 puntoyla Microsoft Word (6.0 ve üstü) yazılım programında Times New Roman karakterinde yazılacak ve internet/Web ortamında DergiPark sistemi üzerinden gönderilecektir.

3.2. Makalelerin 20 sayfa (A4 boyutlu ve 2 aralıklı) geçmemesi gerekmektedir. Yazılar ve şekiller sayfaya soldan 3,5 cm, alt/üst ve sağdan 2,5 cm boşluk bırakacak şekilde konumlandırılmalıdır.

3.3. Atıflar, dip notlarda değil, metin içinde ve parantezle (soyad, yıl: sayfa) verilecektir.

3.4. Açıklama notları numaralandırılarak ilgili sayfa altında yazılacaktır.

3.5. Tablolar numaralandırılıp tablo üstünde, şekiller şekil altında (atf varsa, tablo ve şekil altında, kullanım izni referansı ile birlikte), denklemler yaygın bilinirlikte ve açıklamalı olarak gösterilecektir.

3.6. Makalede içerisinde yapılan atıfların kaynakları, eğer varsa, notlardan sonra, makalenin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında alfabetik sırada, makale metninde olduğu gibi 12 punto, çift aralıklı olarak yazılmalıdır. KAYNAKÇA başlığı sayfanın sol tarafında kalın (bold) olmalıdır.

Kaynakça bölümü APA (American Psychological Association) kurallarına uygun olacak şekilde, aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi yazılmalıdır:

Kitaplar:

Murat, S. (2007). Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı, İstanbul: İTO Yayınları

Dereceler:

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MAKALE YAYIN KURALLARI:

3.7. Makalenin başlık ve yazar isminin altında, “ÖZ” ifadesinin altında Türkçe özet ; makalenin çalışma alanını tanımlayan en az üç, en çok beş “Anahtar Kelimeler”; İngilizce başlık, “ABSTRACT” ifadesi altında İngilizce özet ve Keywords (anahtar kelimelerin İngilizce çevirileri) yer almalıdır. Özet kısımları, 9 punto ile 200 kelimeyi aşmayacak şekilde yazılmalıdır. ÖZ ve ABSTRACT başlıkları, satır ortasında ve kalın (bold) yazılmalıdır. Yabancı dillerle yazılmış makaleler için, önce yabancı dilde, daha sonra Türkçe özet yer almalıdır. Özet kısımlarında, denklem, atf, standart dışı kısaltmalar yer almamalıdır.

Makale Başlığı İngilizce ve Türkçe yazılmalıdır.

3.8. Makalelerin Özet, Giriş, Yöntem/Yaklaşım, Gelişme, Bulgular, Sonuç, Uygulamaya Katkısı ve Kaynakça bölümlerinden oluşmasına özen gösterilmesi beklenir.

3.9. Yazar/ların ismi makalenin altında yer almalı, unvanı ve çalıştığı kurum, birinci sayfada yıldızlı dip not olarak gösterilmelidir.

3.10. Yayın, danışma ve hakem kurullarında görev alanlar, kendi makalelerinin görüşmelerine ve hakem görevlendirmelerine katılamazlar.

3.11. Yayını uygun görülen makaleler yayın sırasına konur. Gönderilen makaleler ve düzeltme talepleri sonrasında da yayını uygun görülmemeyen yazılar iade edilmez ve yazarına gerekçesiyle bildirilir.

3.12. Makalelerin bilimsel ve diğer hususlara ilişkin sorumluluğu yazar/larına aittir. Bir başkasından yararlanılan şekil, resim ve tablo alıntılarında, ilgili yazar/yayıncıdan izin yazısı alınmalı ve makale ekinde sunulmalıdır

3.13. Her sayıdaki hakem isimleri ve raporları beş yıl süreyle arşivlenecektir.

3.14. Yazar eserin telif hakkını elinde tutar ve ilk yayımlama hakkını dergiye verir. Eser, yazarının belirtilmesi ve ilk yayımının bu dergide yapılması koşuluyla diğerleri tarafından paylaşılmasına olanak veren Creative Commons Attribution lisansı altında lisanslanır.

İLETİŞİM:

Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ayazağa Yerleşkesi, 34396 Maslak – İstanbul

Tel: 0212 444 1997 dâhili;5056- 5187-5188

Faks: 0212 867 50 66

sosyalbilimlerdergi@beykent.edu.tr

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
PUBLICATION REGULATIONS:

To Writers: Writers should write their articles to the following regulations which are also requested by the committee of TUBİTAK-ULAKBİM.

1. Journal of Social Sciences of Beykent University is published TWICE (once every six months) a year.
2. It is published after the inspection of arbitrators and aims to support authentic studies. Articles must be sent to <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/bujss/index>. Writers must consider the following criteria which will be taken into consideration by arbitrators in their evaluations:

2.1 Writers, in their articles, must be able to demonstrate the axis of the periodical and secondary source evaluation and their novelty in accordance with such criteria and their contribution and application to social sciences.

2.2 They must also prove the contribution of research articles to the main axis of the periodical, articles' adequacy of statistical analysis and techniques using hypothesis and methodology.

2.3 Also writers must demonstrate logical unity of articles and show whether articles can be deemed relevant and/or satisfactory.

2.4 Articles' congruency to its title and whether key words are able to reflect contents of articles must be established.

2.5 Articles contribution to education by setting a high-quality model with diagrams and tables used must be illustrated. Articles concerning empirical studies will be given priority and writers submitting articles must follow the following criteria:

3. All articles must be written in Times New Roman, 12 point, using Double, Spacing in Microsoft Word (version 6.0 or above). They must be sent on the DergiPark system.

3.1 Articles should be no longer than 20 pages (A4 size paper with double spacing). Texts and figures should be located with a gap of 3.5 cm from the left and a gap of 2.5 cm from the top and the bottom of the page.

3.2 References are not to be given in the form of footnotes but must be noted in brackets (surname, year: page number) within the text.

3.3 Explanatory notes are to be numbered and written under the relevant pages.

3.4 Tables are to be numbered and the numbers are to be written on top of tables, explanation of figures are to be noted under figures (if references are used, they must be noted under tables and figures along with the permission reference number), equations are to be shown in a form that is commonly accepted along with their explanation.

3.5 A Bibliography (surname, name, for references, work "articles in quotation marks" place of publication, publishers, - in periodicals: issue, month, year, head and bottom of page-) year of publication, used must be attached to articles. Internet related references must be updated to include dates and time.

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
PUBLICATION REGULATIONS:

3.6 Makalede içerisinde yapılan atıfların kaynakları, eğer varsa, notlardan sonra, makalenin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında alfabetik sırada, makale metninde olduğu gibi 12 punto, çift aralıklı olarak yazılmalıdır. KAYNAKÇA başlığı sayfanın sol tarafında kalın (bold) olmalıdır.

Bibliography must be APA (American Psychological Association) Books:

Murat, S. (2007). Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı, İstanbul: İTO Yayınları Journals:

Sevim, O., Gülerüz Ş. (2012). Öğretmen Adaylarının Popüler Müziğe İlişkin Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1),199-210

3.7 Under the title and author of the article, after the title of "ÖZ" , there must be Turkish abstract ; (containing attributions and a conclusion) and 3-5 keywords must be included, under the English title, "ABSTRACT" there must be English abstract and Keyword. Abstract must be written 9 punto and 200 words .ÖZ and ABSTRACT titles must be written, middle of the line and (bold) For the foreign language of the articles, firstly foreign language, after Turkish abstract must be written. On the Abstract part, quotation, reference abridgement must not be. Title of the article Makale must be written English and Turkish.

3.8 The name of the writer must be included at the bottom of the article and the writer's title, the institution s/he works for must be noted on the first page with a star symbol as a footnote.

3.9 In the related issue, those who serve in the Publication Committee and Committee of Arbitrators are not allowed to join meetings about the article concerned. Articles that are considered to be suitable for publication shall be put in the publication queue.

3.10 Articles sent and articles that are considered to be unsuitable for publication after required corrections will not be returned.

3.11 Responsibility for the articles from a scientific point of view and other related topics belong to the writer(s). With regard to references relating to figures, pictures and tables, a permission letter from the writer(s) or the publisher(s) concerned must be obtained.

3.12 If the article is published, writer(s) must send the following document stating that all copyrights are to be transferred to Beykent University along with the article concerned.

3.13 The referees names and their reports will be kept in our records for five years.

3.14 Author keeps hold of the copyright of the article and give the right of publishing to the journal firstly. Article is licensed to the, Creative Commons Attribution

CONTACT INFORMATION:

Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi

(Beykent University Journal of Social Sciences), Ayazaga Yerleşkesi 34396 Maslak - İstanbul

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

HAKEM DEĞERLENDİRME RAPORU/ REFEREE EVALUATION REPORT

Makale Başlığı: Subject Title

Dosya/File No:

GENEL DEĞERLENDİRME* <i>General Evaluation</i>	OLUMLU Relevant	OLUMSUZ Not Relevant	GELİŞTİRİLMELİ* Somewhat Relevant*
<i>Makale başlığı içeriğe uygun mudur? Is the subject title compatible with the context?</i>			
<i>Özet ve anahtar kelimeler içeriğe uygun mudur? Are summary and key vocabulary compatible with the context?</i>			
<i>Yazının dili/yazımı/semboller anlaşılabilir midir? Are the language used, spellings and symbols clear enough?</i>			
<i>Makale, ilgili bilim dalına veya uygulamaya katkı yapabilecek nitelikte midir? Does the text have the necessary features that'll contribute to the relevant scientific field?</i>			
<i>Yazıda kullanılan ikincil / birincil verilerle araştırma yöntemi amaca uygun mudur? Is research technique used in the text regarding primary /secondary data compatible with the objective?</i>			
<i>Sonuçlara objektif bir biçimde erişilmiş midir? Was an objective approach maintained when reaching the result?</i>			
<i>Konuyla ilgili kaynaklar yeterli ve güncel midir? Are the resources related to the subject current and adequate?</i>			
<i>Bulguların uygulamaya aktarımı/implementation irdelenmiş midir? Are the data verified to see if they are applicable?</i>			
<i>Tablolar metne uygun ve anlaşılabilir midir? Are the tables perceptible and consistent with the text?</i>			
<i>Şekiller metne uygun ve anlaşılabilir midir? Are the figures perceptible and consistent with the text?</i>			

* Geliştirilmesi önerilen hususları ilgili kutucuğa yazınız.

*Suggestions to utter/s regarding relevance.

DEĞERLENDİRME SONUCU Evaluation Result	Hakemin unvanı, adı ve soyadı: Name and title of referee:
☐ Olduğu gibi yayınlanabilir. ☐ It can be published as it is.	e-posta/e-mail: Telefon/Phone:
☐ Küçük düzeltmelerle yayınlanabilir. (1) ☐ It can be published with minor modifications.	
☐ Önemli değişikliklerin yapılması zorunludur. ☐ Major modifications must be made.(2)	
☐ Kesinlikle yayınlanamaz. ☐ Can not be published under any circumstances	

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Değerleme raporunuzu tarafımıza en geç 15 gün içerisinde, /Please send your evaluation report in 15 days to sosyalbilimlerdergi@beykent.edu.tr mail adreslerine göndermeniz önemle rica olunur.

Posta Adresi/ Post Adress:
Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi
Ayazağa Yerleşkesi, 34396 Maslak - İstanbul
Tel: 444 1997 (Dahili 5056-5187-5188)

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

HAKEMİN DİKKATİNE

To the referee: Any critics and explanation/comment

Puanlı değerlendirme sonrasında makalenin genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, bu sayfada, makalenin daha iyi bir hale gelmesi için gerekli gördüğünüz hususları (1, 2) kısaca açıklayınız. Eleştirileriniz, yazarlara önemli ölçüde yardımcı olacaktır.

Değerlendiren hakem/ Referee:

İmza/Signature:

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

İÇİNDEKİLER

GOGOL'UN "BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ" ADLI OYUNUNDAKİ POPRIŞÇIN KARAKTERİNİN KATMANLARI DIMENSIONS OF THE CHARACTER "POPRISHCHIN" IN "THE DIARY OF A MADMAN" WRITTEN BY GOGOL Orkun ÖNGEN	6 - 19
MUHASEBE, FİNANS VE PAZARLAMA PERSPEKTİFİNDEN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PAZARLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ THE EVALUATION OF MARKETED CREDITS IN TURKISH BANKING SECTOR FROM THE PERSPECTIVE OF ACCOUNTING, FINANCE AND MARKETING Cevdet KIZIL & Vedat AKMAN & Pelin KALE	20 - 35
İŞ HUKUKUNDA DELİL TESPİTİ YOLUYLA TANIK DİNLETİLMESİ CALLING WITNESSES THROUGH PERPETUATION OF EVIDENCE IN LABOR LAW Nevzer Sebla DEMİRTAŞ	36 - 45
DENETÇİLERİN İLETİŞİM BİÇİMLERİ VE İÇ DENETÇİLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA THE COMMUNICATION STYLES OF AUDITORS AND A QUALITATIVE RESEARCH ON INTERNAL AUDITORS ABSTRACT Tutku ÜSTÜN	46 - 57
ADLİ MUHASEBE VE ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ A GENERAL OUTLOOK TO FORENSIC ACCOUNTING AND TO THE PROFESSION OF FORENSIC ACCOUNTANCY Cevdet KIZIL & Vedat AKMAN & Burak YILMAZ	58 - 73
İNŞAAT SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ALGILARININ İNCELENMESİ INVESTIGATION OF JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL SILENCE PERCEPTIONS OF CONSTRUCTION SECTOR EMPLOYEES Arife Aygül ÖZÜPEK	74 - 86
PEYZAJ FOTOĞRAFLIĞINDA 'GENIUS LOCI' KAVRAMI THE CONCEPT OF 'GENIUS LOCI' IN LANDSCAPE PHOTOGRAPHY Çeyiz MAKAL	87 - 98
BALIKESİR İLİ GÖNEN İLÇESİ EKONOMİK DEĞERLERİNİN ANALİZİ ANALYSIS OF ECONOMIC CAPACITY OF GÖNEN (BALIKESİR) Gülay Selvi HANIŞOĞLU	100 - 116

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

Ayazağa-Maslak Yerleşkesi

Ayazağa - Sarıyer / İST. Faks: 0212 289 64 90

Büyükçekmece Yerleşkesi

Beykent - Büyükçekmece / İST. Faks: 0212 872 28 30

Büyükçekmece Yerleşkesi Yeni Bina

Akçaburgaz Mevkii - Esenyurt/İST

Taksim Yerleşkesi

Sıraselviler - Beyoğlu / İST. Faks: 0212 243 02 78

Beykent Üniversitesi Çağrı Merkezi

beykent.edu.tr - info@beykent.edu.tr

444 1997